

جمهوری اسلامی افغانستان
وزارت معارف
ریاست عمومی تربیه معلم

د عربي ژبې قواعد د نحو قواعد د صرفو قواعد

ژباړونکی:

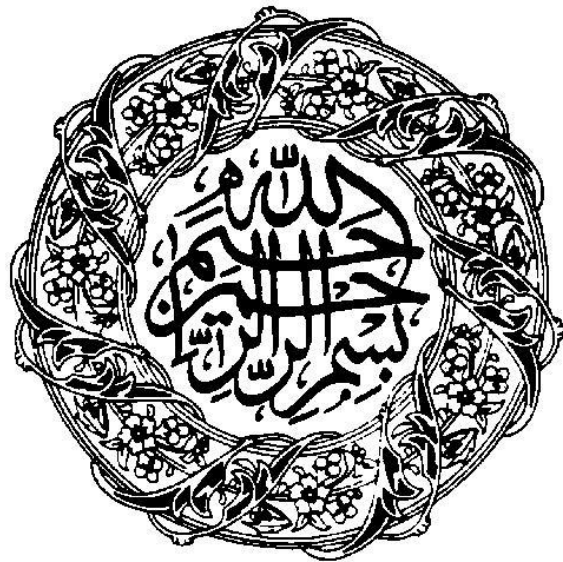
پوهنیار عبدالشیر فضلي

د عربي ژبې قواعد

د نحو قواعد

د صرفو قواعد

ژباړونکی: پوهنيار عبدالشیر فضلي

بسم الله الرحمن الرحيم

د عربي ژبې قواعد په دوه ژ برخو صرف او نحو ويشل شويدي:

د نحوې قواعد د هرې كلمې له وظيفې څخه د جملې په منځ کې بحث کوي او د کلمو د وروستۍ برخې شکل او اعراب څرگندوي، او يا په بل عبارت د نحو قواعد عربي کلمه د معرب والي (د کلیمې په پای کې تغیر قبولول) او مبني والي (د کلیمې په پای کې تغیر نه قبولول) او په جمله کې د هغوی د ځای په هکله بحث کوي. ولې د صرفو قواعد يواځې د عربي کلیمې له جوړښت او کوم تغیرات چې د زیادت او نقصان په سبب په هغې کې راځي، بحث کوي.

دا کتاب په دوه ژ برخو ويشل شوی ده چې لومړی برخه ئې د نحو قواعد او دوهمه برخه يې د صرفو قواعد په ډیره لنډه او ښه توګه تونکې محتوا کوي.

لومړی برخه: چې د نحو قواعد دي يوه سريزه او شپږ بابه لري. په سريزه کې د نحوې تعريف، د کلیمې او د هغې ډولونه (اسم، فعل او حرف) همدا ډول د جملې او شبه جملې څخه په لنډه توګه یادونه شوې ده.

د دې برخې شپږ بابونه په لاندې ډول دي:

الباب الاول: اسم د معرب والی او مبني والی لامله.

الباب الثاني: فعل د معرب والی او مبني والی له لحاظه.

الباب الثالث: د حرف په اړوند بحثونه، او عمومي ملاحظې، د هغه هدوفو په اړه چې د يوه غرض او يوه مورد څخه په زیاتو برخو کې کارول کېږي.

الباب الرابع: عربي جمله او د هغې اعرابي محل.

الباب الخامس: د عربي ژبې پورې خاص د نحوې روشونه.

الباب السادس: د نحوې د قواعدو عمومي تطبیقات چې د اعراب د مختلفو مثالونه

او ډولونو څخه جوړ دي.

دوهمه برخه: د صرفو د قواعدو برخه چې په پنځو بابونو ویشل کېږي او لاندې موضوعات لري:

الباب الاول: صرفي میزان.

الباب الثاني: د صرف هغه قواعد چې اسم پورې اړه لري او په لاندې ډول دي:

- اسم د جوړښت د نظره چې صحیح الاخر او غیر صحیح الاخر ته ویشل کېږي.

- اسم د نوع له لحاظه: مذکر او مؤنث.

- اسم د مسمی د عدد له لحاظه چې مفرد، مثنی^۱ او جمع ته ویشل شوي.

- اسم د ترکیب له لحاظه یعنې جامد او مشتق.

- مصغر اسم.

- منصوب اسم.

الباب الثالث: هغه صرفي قواعد چې فعل پورې اړه لري چې په لاندې ډول دي:

- فعل د جوړښت له نظره چې په ډوله دی، صحیح او معتل.

- فعل د ترکیب له نظره چې په دوه ډوله دی، مجرد او مزید.

- فعل د زمانې له لحاظه چې په درې ډوله دی، ماضي، مضارع او امر.

- فعل د معمول له نظره په دوه ډوله دی، لازمي او متعدي.

- فعل د فاعل د ذکر او یا حذف له لحاظه چې معلوم او مجهول بلل کېږي.

- فعل د تعریف له لحاظه چې جامد او متصرف دی.

الباب الرابع: د همزې، اعلال، ابدال قاعدې او له عربي قاموسونو څخه د گټې

اخیستنې لارې چارې او د لغتونو پیدا کول.

الباب الخامس: د صرف د قاعدو عمومي تطبیقات چې د ځینو جملو د مثنی^۱ او جمع مختلف مثالونه او عباراتو باندې مشتمل دي او همدا ډول په پوره اندازه د مکسری جمع مثالونه او د ثلاثي مجردو د لویو افعالو او د هغوی د معنی بیان او د حرکاتو ضبط چې په لیکلو او ویلو کې ډیر معمول دي، د ماضي، مضارع او د هغوی له مصادرو سره یو ځای بیان شوي دي.

د دې کتاب د هرې برخې په پای کې یاد شوی قاعدې په لنډه توګه د یوه جدول په ډول ضمیمه شوي چې لوستونکې کولای شي په ډیر لنډ وخت کې له یو څه فکر وروسته ټول زده کړي.

دا کتاب د عربي ژبې د څانګو او دیني مدرسو لپاره ډیره ښه مرجع ګڼل کېږي. ځکه چې د عربي ژبې قاعدې یې په ډیره لنډه توګه ولې پوره مکمل او په ډیره واضحه او مرتبه توګه چې د صرفو او نحوې قاعدې په کې شامل دي داسې تشریح کوي چې لوستونکي ته دا قوت ورکوي څو خپل تیت پرک معلومات سره راټول کړي او د کارولو لپاره یې یادونکي ته تیزه ډاګره وربښي.

همدا ډول د هغو خلکو لپاره چې د عربي ژبې د علم د زده کړې سره مینه لري او په خاص ډول د عربي ژبې د استادانو لپاره او هغه خلک چې د عربي ژبې له محاورې او لیکلو سره مخامخ دي ډیره ښه مرجع ګڼل کېږي، څو دوی د نحوې او لغوي غلطیو څخه وژغوري.

(و الله ولی التوفیق نعم المولى و نعم الرفیق)

لومړی برخه

د نحو قاعدې

لر لیک

سریزه

د عربي کلمو ډولونه (اسم، فعل، حرف)

جمله او شبه جمله.

لومړی باب

اسم د اعراب او بنا له لحاظه

سریزه:

لومړی فصل: معرب اسم

مرفوع اسم

د اسم د رفع علامې (ضمه (ص)، الف، واو).

هغه حالات چې اسم په کې مرفوع وي لکه ابتداً او فعلي حالت او داسې نور.

۱. مبتداً او خبر

هغه حالتونه چې مبتداً نه کاره وي.

هغه حالتونه چې مبتداً حذف کېږي.

هغه حالتونه چې مبتداً له خبر څخه وروسته راځي.

هغه حالتونه چې یوه مبتداً څو خبرونه ولري.

هغه حالتونه چې د مبتداً خبر حذف کېږي.

ناقص اسم فعل: ناقصه أسماء افعال لکه کان او نور.

متصرف ناقص فعلونه او غير متصرف ناقص فعلونه د افعال مقاربو د هر يوه اسم د شروع او رجاء د ان خبر.

نور مشابه بالفعل حروف يا د ان اخوات.

د ان د خبر ډولونه

د ان د خبر د تقديم حکم د ان تقديم

د (ما) اتصال په ان او نورو مشابه بالفعل حروفو.

د ان د همزي مکسور والی.

د ان د همزي مفتوح والی.

د ان په خبر او اسم د لام داخلیدل.

الفاعل:

انواع الفاعل

د فعل افراد په هغه صورت کې چې ظاهر فاعل ته يې اسناد شوی وي، څنگه کولای شو فاعل وپېژنو.

نائب فاعل

د معلوم فعل مجهول کول.

ظاهر نائب فاعل ته د مسند فعل د افراد لزوم.

نائب فاعل ته د مسند فعل تانيث.

د مرفوع اسم تابع

نعت (صفت)

حقيقي نعت

سببي نعت

د حقيقي نعت انواع (ډولونه)

عطف

د عطف حروف

تاكيد

لفظي تاكيد

معنوي تاكيد

بدل

د بدل انواع (ډولونه)

منصوب اسم

د اسم د نصب علامې (نښې) فتحه، يا، الف په اسماء خمسې وکي.

د اسم د نصب حالتونه

د کان خبر

د کان د خبر انواع (ډولونه)

د کان د خبر تقديم (لومړۍ والی)

د نفی حروف (انْ)، (ما)، (لا) او (لات) چې هر یو دا حروف لکه لیس

مرفوع اسم او منصوب خبر لري.

د انْ اسم

د جنس د نفی کولو، لا، (ال النافية للجنس)

لا سیمًا

المفعول به تعدد

د مفعول به انواع (ډولونه)

د مفعول به مقدم راورپ له فاعل څخه د مفعول به تقدیم (لومړی توب)
د مفعول به ذکر او د هغه د فعل او فاعل حذف.

مفعول مطلق

هغه الفاظ چې د مفعول مطلق نائب کیدای شي.
د هغه فعل حذف چې په مفعول مطلق کې عامل وي.
مفعول له (مفعول لاجله)

مفعول معه

د عطف د واو او د معیت د واو او د حالت د واو توپیر

مفعول فیه (ظرف زمان او ظرف مکان)

مشهور او مهم د زمان ظرفونه.

مشهور او مهم د مکان ظرفونه.

متصرف ظرف

غیر متصرف ظروف

الحال

د حال انواع (ډولونه)

د حال تقدیم (لومړیتوب)

د حال تعدد

د فعل او د ذې الحال حذف

مستثنی

د استثناء ادوات

د الا مستثنی به

د غیر او سوی مستثنیٰ به

د خلا، عدا او حاشا مستثنیٰ به

منادي

منصوبه منادي

په (دال) باندي د مقترون اسم نداء

د نداء د حرف حذف

تعجبي نداء - الندبة

الترخيم

تميز

ميمز

تميز او د هغه د اعراب حکم

د عدد صورتونه

عدد د اعراب او بناء له لحاظه

عدد د تذکیر او نأنیث په اعتبار

د عدد معرفه کول په دال، باندي

د ترتیبي عدد جوړول د فاعل په وزن

کنایه لفظونه د (بضع، کم، کذا، بیف) د عددونو څخه

د منصوب اسم تابع

نعت، تاکید، بدل، عطف

مجرور اسم

د اسم د جر علامي (نښې)، (کسره، یا، فتحه په غیر منصرف اسم کې)

د اسم د جر حالات

په حرف جر باندې مجرور

د جر حروف

د جر زائده حروف

په اضافه باندې مجرور

مضاف

مضاف اليه

د مجرور اسم تابع

نعت، عطف تاكيد او بدل

غير منصرف اسم

د تنوين تعريف

ممنوع من الصرف علم

ممنوع من الصرف صفت

ممنوع من الصرف اسم

مطلق ممنوع من الصرف

په اسم معرب باندې عمومي كتنه (نظر)

أسماء خمسة (أب، أخ، حم، فو، ذو)

دوهم فصل

مبني اسم

ضمير

منفصل ضمائر

متصل ضمائر

مستتر ضمائر

د ضمير تاكيد

عطف په ضمير

عمومي كتنه پر ضمائرو

د اشارې اسم

قريب ته اشاره

بعيد ته اشاره

الاسم المتصل به (ال) بعد اسم الاشارة

موصول اسم

د موصول صلة

د شرط اسم

د استفهام اسم

مركب اعداد له (۱۱-۱۹) پورې په استثناء د (۱۲) .

ځينې ميني او مركب ظروف .

هغه اسماء افعال چې د ماضي په معنى دي .

هغه اسماء افعال چې د مضارع په معنى دي .

هغه اسماء افعال چې د امر په معنى دي .

عمومي كتنې د ميني اسم په هكله .

دوهم باب

فعل د بناء او اعراب له لحاظه

سریزه

لومړی فصل: مېنې فعلونه

د ماضي فعل

د امر فعل

د مضارع فعل چې د تانیث یا د توکید له نون سره متصل دی

د توکید نونونه

د فعل توکید

دوهم فصل: معرب فعل (مضارع فعل)

د مضارع فعل رفع

د مضارع فعل د رفع علامې (نېنې)، (ضمه - د نون ثبوت)

د مضارع د فعل نصب

د مضارع فعل د نصب علامې (نېنې)، (فتحه - د نون حذف)

د مضارع د فعل د نصب حروف

د مضارع د فعل جزم

د مضارع د فعل جزم علامې (نېنې)، (سکون، د نون حذف د حرف علة حذف)

هغه ادوات چې یواځې یو فعل مجزوم وي (یواځې فعل شرط)

د فعل شرط حذف

د مضارع فعل جزم د طلب په ځواب کې

عمومي کتنې د فعل مضارع د جزم په اړوند

الباب الثالث

الحرف

مقدمه

لومړۍ فصل: هغه حروف چې يواځې پر اسم داخلېږي

د جر حروف

انَّ او نور د مشابه بالفعل حروف

د نداء حروف

د استثناء حروف د معیت واو، د ابتداء لام

دوهم فصل: هغه حروف چې يواځې پر فعل داخلېږي

د طلب حروف

د جزم حروف

ماولا_قد_س_سوف

دریم فصل: هغه حروف چې هم پر اسم او هم پر فعل داخلېږي

د عطف حروف

همزه او (استفهامیه) هل

د حال واو

د قسم لام

عمومي کتنې د بعضو حروفو په اړوند

همزه

باء

تاء

س او سوف

فاء

كاف

لام

نون

واو

يا

لا

ما

ام، او، اما

ای

نعم بلی، اجل

لکن، لکن

ایا د (مع) کلمه اسم دی که حرف؟

خلورم باب

د عربي جمله د وقوع او عدم وقوع د اعراب په محل کې له لحاظه

مقدمه:

لومړی فصل: هغه جملې چې د اعراب په محل کې دي.

دوهم فصل: هغه جملې چې اعرابي محل نلري.

پنځم باب

د نحوې اسلوبونه

مقدمه:

د شرط اسلوب

د شرط ادوات

د شرط د ځواب پيوستون لفاء سره (هغه موردونه چې د تعقيب فالزوماً) او يا جوازاً د شرط د ځواب په ابتداء کې راوړل کېږي).

د قسم اسلوب

د قسم ادوات

مقسم به

د قسم ځواب

د شرط او قسم يو ځای کيدل

د مدح او ذم اسلوب

د مدح او ذم افعال

د نعم او بئس فاعل

مخصوص بالمدح او ذم

د تعجب اسلوب

د تعجب دوه صيغې

د اختصاص اسلوب

د اغراء او تحذير اسلوب

د اغراء او تحذير صورتونه

د استغاثي اسلوب

د استفهام اسلوب

د استفهام حروف

د استفهام اسمونه

شپږم باب

د نحوې قواعد و تطبیقات _ د اعراب بیلگې (نمونې)

د معربو اسمونو د اعراب بیلگې (نمونې)

د مېني اسمونو د اعراب بیلگې (نمونې)

د مېني افعالو د اعراب بیلگې (نمونې)

د معرب افعالو د اعراب بیلگې (نمونې)

اسم د اعراب او بناء له لحاظه لنډیز

فعل د اعراب او بناء له لحاظه لنډیز

حرف او د هغه نقش په کلام (جمله) کې او د هغه تاثیر په وروستی کلمه کې او د

هغه لنډیز د جملې د مبحث لنډیز کوم چې اعرابي محل لري او یابې نلري.

د نحوې کړنلارو لنډیز

د نحو قواعد

سريزه

د عربي کلمو ډولونه (اقسام)

د نحو تعريف: نحو هغه قاعدې دي چې د هغوی په واسطه د هرې کليمې وظيفه د جملې په منځ کې او د جملې د هرې کليمې د آخر حرکت او اعراب پيژندل کيږي. کلمه: هر هغه لفظ دی چې د يوې مفرد معنی لپاره وضع او د ياد شوی معنی د رسولو لپاره استعمال شوی وي او د هغې جزء د معنی پر جزء دلالت ونکړي. عربي کليمې، اسم، فعل او حرف ته ويشل شوی دي:

۱. اسم: هر هغه کلمه ده چې له خپله يواځې په يوه معنی دلالت وکړي او له درې زمانو سره مقتدرنه نه وي. دې معنی ته د اسم مدلول هم ويل کيږي. د اسم مدلول کيدای شي ذات، صفت (ذات مع الوصف) يا معنی (مصدر) وي.

۱. ذات: رجل (انسان)، اسد (حيوان)، زهرة (نبات)، حائط (جماد)، کابل (مکان) او يوم (زمان) وي.

۲. صفت: کاتب، مکتوب، شريف او احسن

۳. معنی: ذهاب، اکرام، احسان، او تنظيم

اسم په لاندې مشخصاتو له فعل او حرف څخه بيلیږي.

- تنوين: اسم تنوين قبلوي لکه: رجل، کتاب او شجرة.
- ال: اسم د (ال) په ذريعه معرفه کيږي لکه: الرجل، الكتاب، الشجرة.
- د ندا حرف: اسم کولای شي وروسته د نداء له حرف څخه واقع شي لکه: يارجل او يا محمد.

- مسند او مسند اليه: اسم مسند او مسند اليه راتلاى شي لکه: الكتاب مفيد.
 - مجرور: اسم د حرف جر او يا د اضافة پر ذريعه مجرور کيدلاى شي لکه: على الشجرة او غصن الشجرة. په هره کلمه کې چې په ياد شوو علامو (نبو) څخه يوه علامه موجوده شي هغه کلمه اسم دى.
- II. فعل هرې هغې کلمې ته ويل کيږي چې د يوه کار په کولو او يا د يوه کار د واقع کيدلو په يو له دريو زمانو کې دلالت وکړي.
- او يا په بل عبارت: فعل هغه کلمې ته ويل کيږي چې په داسې معنى دلالت وکړي چې يو له دريو زمانو سره مقترنه وي. لکه: کتب، يجرى، اسمع.
- فعل په لاندې مشخصاتو او نښو له اسم او حرف څخه پيژندل کيږي او بيلېږي:
- له متحرک (تا) سره يو ځاى کيدل چې د ماضي فعل فاعل دي لکه: کتبت، شکرته، بسمت
 - له ساکنې (تا) سره يو ځاى کيدل چې د ماضي فعل د فاعل په تانيث دلالت کوي. لکه: جاءت هند
 - له داسې (تا) سره يو ځاى کيدل چې په فعل مضارع دلالت کوي. لکه: تذهب، زينب.
 - له مخاطبې ياء مؤنث سره په فعل مضارع او فعل امر کې يو ځاى کيدل. لکه: انت تذهبين ياخالدة، اشکرى ربك يا فاطمة.
 - په لام داره او بي لامه فعل امر کې د توکيد له نون سره يو ځاى کيدل. لکه: ليکتبن احمد رسالة
- III. حرف هغه کلمې ته ويل کيږي تر څو چې له اسم او يا فعل سره يو ځاى نشي په خپله معنى دلالت نشي کولای.

جمله او شبه جمله

جمله: هغه لفظ چې له دوو یا زیاد له دوو کلمو څخه مرکب شوی وي او مخاطب ته یو حکم ورسوي جمله یادېږي چې په عربي ژبه کې په بنسټیز شکل په دوه ډوله دي:

- اسمیه جمله: هغه جمله چې ته ویل کېږي چې په اسم ظاهر یا په ضمیر شروع شوي وي لکه: العلم نور، نحن ساعون الى السعادة.
- فعلیه جمله: هغه جمله ده چې په فعل شروع شوې وي لکه: حفرالرجل، يكتب الطالب، ادرس.

شبه جمله: جار او مجرور او مضاف ظرف په شبه جمله ویل کېږي لکه: فوق الشجرة، قبل الظهر، في المنزل، على المكتب.
یادونه:

عمومي اصطلاحات چې د کتاب په لومړۍ برخه کې یاد شوي په لنډه توګه په لاندې ډول راوړل کېږي خو مخکې له دې څخه چې په تفصیلي ډول بیان شي له هغوی سره بلدتیا تر لاسه شي.

۱. نکره اسم: هغه اسم چې په غیر معین شی دلالت وکړي او شایع الدلاله وي لکه: رجل، اسد، مدینه، نهر.

۲. معرفه اسم: هغه اسم دی چې په معین شی دلالت وکړي او لاندې ډولونه لري:

- ضمیر: لکه: انا، أنت، هو.....

- العلم: لکه: محمّد، القاهرة، کابل.....
 - اسم اشاره: لکه: هذا، هؤلاء...
 - موصول اسم: لکه: الذى، التى، الذين، اللاتى.
 - په ال معرفه: لکه: الرجل، الاسد، المدینه، النهر.
 - هغه مضاف چې یاد شوؤ معرفو ته مضاف شوی دي. لکه: کتاب احمد، قلمی، حقیبة الرجل.
 - معین منادی لکه: یامناضل.
۳. تنوین: هغه ساکن نون دی چې د اسم په آخر کې د دوؤ ضممو، دوؤ فتحو یا دوؤ کسرو په شکل لیکل کېږي. لکه: جاء زید و رجل، رأیت زیداً و رجلاً و مردت بزید و رجل.
۴. مفرد اسم: هغه اسم دی چې یواځې پر یوه مذکر یا یوه مؤنث دلالت وکړي. لکه: ولد، فتاه.
۵. مثنیٰ اسم: هغه اسم دی چې الف او نون یې په مفرد کې زیاتېږي خو د مفرد په دوه چنده دلالت وکړي. لکه: ولدان، ولدین، فتاتان، فتاتین...
۶. جمع اسم: هغه اسم دی چې د مفرد د تغییر په سبب یې د مثنیٰ له افرادو څخه په زیاتو افرادو دلالت وکړي او په درې ډوله دي:
- سالمه جمع مذکره: هغه جمع ده چې په مفرد کې یې د واو او نون او یا د یاء او نون په زیاتولو سره له دوؤ څخه په زیاتو افرادو دلالت وکړي. لکه: مهندسون او مهندسین.
 - سالمه جمع مؤنثه: هغه جمع ده چې زیادت د الف او تا په آخر د مفرد کې لکه: مهندسات جوړېږي.

● مکسره جمع: د مفرد د صورت په تغیر سره جوړېږي لکه:

رجال، میادین، قضاة.

۷. مصدر: هغه اسم دی چې په مجرد معنی دلالت کوي او د خپل فعل له

حروفو څخه جوړ شوی وي. لکه: حضور او طلوع چې د حضر او طلع له

حروفو څخه د یوه حرف په زیاتوالي جوړ شوی دی.

مصدر په دوه ډوله دی:

● صریح مصدر: لکه پورته دوه مثالونه.

● مؤل مصدر: هر هغه عبارت دی چې د اُن او فعل څخه له اُن او د

هغه له اسم او خبر څخه جوړېږي چې تاویل یا اړول یې صریح

مصدر ته ممکن وي یعنې وکولای شي خو د صریح مصدر پر ځای

چې اسم دی واقع شي. لکه: ارجو اُن تحضر = ارجو حضورک،

اتمنی اُن الشمس طالعة. یعنې: اتمنی طلوع الشمس.

۸. ماضي فعل: هغه فعل دی چې د یوه کار په وقوع باندې مخکې د تکلم له

زمانې څخه دلالت کوي. لکه: دَرَسَ، تقدّم.

۹. مضارع فعل: هغه فعل دی چې د یوه شی په وقوع د تکلم په زمانه کې او یا

وروسته له زمانې د تکلم څخه تر سره کوي. لکه: یدرس، یتقدم.

۱۰. د امر فعل: هغه فعل دی چې د یوه شی د واقع کیدلو غوښتنه وروسته له

زمانې د تکلم څخه تر سره کوي. لکه: اُدرس، تقدّم.

۱۱. حروف العلة: الالف، الواو، والياء.

۱۲. شکل: حرکت او یا حرف.

لومړی باب

الاسم

د اعراب او بنا له لحاظه

د نحو د قاعدو پر بنسټ اسم، معرب او مبني ته ویشل شوی دی.

۱. معرب اسم: هغه اسم دی چې د آخر شکل یې په سبب د تغیر د موقع په جمله کې د موقع په جمله کې بدلون ومني لکه د (رجل) کلمه چې آخر یې ضمه، فتحه او کسره په جمله کې د موقعیت له لحاظه مبني چې د همدې باب په لومړي فصل کې به پوره توضیح شي.

۲. مبني اسم: هغه اسم دی چې په آخر شکل کې په سبب د تغیر د موقع په جمله کې تغیر نه مني او تغیر نه راځي لکه د: (نحن) کلمه چې مبني اسم دی او په هر ځای د جمله کې چې راشي په آخر کې یې (ضمه) وي همدا ډول د (هذه) کلمه.

مبني اسمونه په لاندې ډول دي:

ضمائر، د اشارې اسمونه، موصوله اسمونه، د شرط اسمونه، د استفهام اسمونه، بعضې ظروف، أسماء افعال، د مرکبه اعدادو اسمونه چې دا ټول مبني اسمونه د دې باب په دوهم فصل کې توضیح کېږي.

الفصل الاول

معرب اسم

معرب اسم هغه اسم دی چې آخر شکل یې په سبب د هغه تغیر چې په جمله کې راځي د موقعیت له لحاظه، تغیر مومي.

معرب اسم په درې ډوله دی:

– مرفوع

– منصوب

– مجرور

مرفوع اسم

۱. د اسم د رفع علامې (نښې) په لاندې ډول دي:
 ۱. ضممه: په مفرد اسم کې لکه:
نَجْحُ الطَّالِبِ (ملفوظه ضممه) رَجَعَ مُوسَى (مقدرة ضممه).
 - په سالمه جمع مؤنثه کې لکه: حضرت المدرساتُ.
 - په مکسره جمع کې لکه: قام الرجالُ.
۲. الف: په تشبیه کې لکه: نَجْحُ الطَّالِبَانِ، الطَّائِرَتَانِ عَالِيَتَانِ په دې باید پوه شو چې دا (الف) د اسم جزء نه دی، لکه ضممه یواځې د رفع علامه ده.
۳. واو: په سالمه مذکره جمع کې لکه: حضرالمهندسون.

په دې باید پوه شو چې دا واو نه اسم دی او نه د اسم جزء دی بلکې یواځې یو حرف دی چې د جمع او رفع علامه ده. همدا ډول د تشبیه الف د مثنیٰ او رفع علامه ده.

- په اسماء خمسہ ؤ کې: اب، اخ، حم، فو، ذولکه جاء اُخوک.

یادونه:

۱. ضمه د رفع په اصلي علامه، الف، واو هر یو د رفع په فرعي علامه یادېږي.
۲. د معتل الاخر اسم د رفع علامه لکه فنی او قاضی مقدره ضمه په الف او یاء باندې جاري کیږي.

۲. د اسم د رفع حالات:

اسم په شپږو ځایونو کې مرفوع وي چې عبارت دی له:

۱. مبتدأ.
۲. خبر.
۳. د ناقصه افعالو، اود مقاربه افعالو د شروع او د رجاء اسم.
۴. د مشبه بالفعل د حروفو خبر.
۵. فاعل.
۶. نائب فاعل.

مبتدأ:

۱. مبتدأ هغه مرفوع اسم دی چې له لفظي او غیر زائد عامل څخه مجرده وي. لکه: الذهب معدن، بحسبک أن تتعلم ما تحتاج إليه انت و مجتمعک، القاضیان لیحکمان بالعدل، اللاعبون متنافسون، الممرضات رحيمات. په لومړۍ جمله کې (الذهب) مبتدأ مرفوع او د رفع علامه یې ضمه ده.

په دوهمه جمله کې (بحسب) مبتداً مرفوع او د زائد حرف جر کسره د رفع د علامې د ظهور مانع گرځيدلې ده چې ضمه ده.

په دريم مثال کې: (القاضيان) مبتداً مرفوع او د رفع علامه يې (الف) دا تشين دى (د تشيه الف).

په څلورم مثال کې: (اللاعبون) مبتداً مرفوع او د رفع علامه يې د جمع واو دى. په پنځم مثال کې: (الممرضات) مبتداً مرفوع او د رفع علامه ضمه ده ځکه چې جمع مؤنثه سالمه ده.

۲. مبتداً:

الف: مبتداً معرب اسم وي لکه په تيرو مثالونو کې مو وليدل.

ب: مبتداً مبنی اسم وي: (ضمير) لکه (انا افغانی) انا ضمير مبنی دى په محل د رفع کې مبتداً.

- اشاره اسم لکه: هذا من فضل ربی، هذا د اشارې اسم مبنی مبتداً په محل د رفع کې دى.

- موصول اسم لکه: الذى فاز بالجائزة له انتاج ادبی رائع، الذى موصول اسم مبنی په محل د رفع کې مبتداً کې.

- د شرط اسم لکه: من یحصد یرفع، من شرطیه اسم مبنی په محل دى رفع کې مبتداً، د دې موضوع شرح د مبنی اسم په درس کې په دوهم فصل کې راځي.

ج: مؤل مصدر له (أن) مصدریه او فعل څخه:

لکه: أن تتحدوا خیر لکم، ځکه چې (أن تتحدوا) په معنی د (اتحادکم) مبتداً دى او (خیر لکم) د هغه خبر.

۳. مبتدأ لکه څنگه چې له نوم څخه یې معلومیږي باید د جملې په اول کې راشي مگر جائزه ده چې له مبتدأ څخه مخکې د ابتداء (لام) واقع شي لکه (لزید افضل من عمرو).

(لام) د ابتداء لام زید مبتدأ مرفوع د رفع علامه ظاهره ضمه ده، همدا ډول جائز دی چې له مبتدأ څخه مخکې حرف نفی یا حرف استفهام راشي. لکه: مانیل المطالب بالتمنی، ما حرف نفی نیل المطالب مبتدأ مرفوع د رفعي علامه ظاهره ضمه دی. هل انت ناجح، هل د استفهام حرف (انت) میني ضمیر مبتدأ د رفع په محل کې.

۴. دې قاعدې له لحاظه مبتدأ معرفه وي لکه څنگه چې په پورتنیو مثالونو کې مو ولیدل، ځکه چې مبتدأ هغه موضوع دی چې د هغه په اړه خبرې کېږي یا په بل عبارت هغه اسم دی چې د مسمی صفت یا کار کې بیانېږي.

عرب د هغه شی د صفت یا کار یا د شخص د صفت یا کار څخه خبرې کول چې اوریدونکی ته د خبرو په وخت کې معلوم نشي بې فایدې بولي مگر سره لدې داسې حالات شته دي چې د بعضو ملحوظاتو په خاطر مبتدأ نکره وي:

الف- موصوفه نکره: لکه رجل کریم عندنا، رجل موصوفه نکره، کریم د هغه صفت له موصوف سره مبتدأ مرفوعه او د رفع علامه ظاهره ضمه.

ب- مضافه نکره: طالب احسان واقف، طالب نکره مضافه مبتدأ مرفوعه او د رفع علامه ظاهره ضمه.

ج- له نکرې څخه مخکې د نفی حرف وي: لکه ما ظالم ناجح (ظالم) مبتدأ نکره ځکه چې مسبوق په حرف نفی دی.

د- نکره چې مسبوق په استفهام وي: لکه (هل رجل فيکم).

۵. مبتداً عادتاً له عناوينو څخه حذفیږي لکه د کتابونو عناوین، د قصو او صحیفو عناوین او نور لکه چې ویل کیږي (حالات رفع الاسم) چې تقدیر یې دا ډول دی (هذه حالات رفع الاسم).

— همدا ډول مبتداً حذفیږي چې خبر یې مصدر نائب له خپل فعل څخه وي لکه (صبر جميل) یعنی (موقفنا صبر جميل) موقفنا هغه مبتداً دی چې دلته حذف شوې ده.

— کله چې یو دلیل په وجود د مبتداً دلالت وکړي نو مبتداً حذفیږي لکه: (علی المکتب) د هغه چا په ځواب کې چې وپوښتی. (این الکتاب) تقدیر یې داسې کیږي. چې تقدیر یې په دې ډول دی: (الکتاب علی المکتب) څرنګه چې کتاب په پوښتنه کې ذکر شوی دوه واری ورتنه حاجت نشته دی.

۶. کله مبتداً وروسته او خبر مقدم راځي لکه (ممنوع التدخين). چې (التدخين) مؤخره مبتداً ده او دابحث په دخبر په برخه کې تشریح شي.

خبر:

۱. خبر د جملي اسمې هغه جز دی چې د هغې جملي د مبتداً په اړه یو حکم څرګند کړي چې دواړه مبتداً او خبر ته مفیده جمله یا کلام ویل کیږي. لکه: المدرس حاضر (حاضر) مرفوع په ظاهره ضمه. (العينان مبصرتان). مبصرتان مرفوع خبر څرنګه چې تشبیه دی نو د رفع علامه الف دی.

الفلاحيون مجدون. (مجدون) مرفوع خبر دی څرنګه چې جمع مذکره

سالمة ده نو د رفع علامه يې واو ده.

المهندسات ماهرات. (ماهرات) مرفوع خبر دی څرنگه چې مؤنثه سالمة جمع ده د رفع علامه ضمه ده.

۲. خبر په عدد کې (مفرد، تثنيه، جمع) او نوع کې (مذکر او مؤنث) له مبتدأ سره يو ډول داځي لکه: المدرس حاضر، المدرسان حاضران، المدرسون حاضران او المدرسات حضرات.

کله چې مبتدأ د غير عاقل جمع وي لکه: المنازل، الجبال، السيارات، الاشجار او نور. جائز دی چې خبر مؤنث مفرد يا خبر مؤنثه جمع وي لکه: الجبال عالية يا عاليات، السيارات مسرعة يا مسرعات.

۳. د خبر ډولونه:

خبر په درې ډوله دی: ظاهر اسم، شبه جمله، اسميه جمله، فعليه جمله.

الف _ ظاهر اسم: ظاهر اسم که معرب وي او که مبني کله چې خبر واقع شي معمولاً نکره وي. ظاهر اسم معرب په دوه ډوله دی.

جامد اسم او مشتق اسم:

- جامد اسم: هغه اسم دی چې له بل شی (مصدر، فعل، اسم ذات) څخه نوی جوړ شوی او په دوه ډوله دی: اسم ذات او اسم مصدر چې دا دوه ډوله دی: اسم ذات او اسم مصدر چې دا دواړه ډولونه خبر واقع کيدای شي لکه: هذا اسد، هذا علم.

- مشتق اسم هغه اسم دی چې له فعل، مصدر يا اسم ذات څخه جوړ شوی وي او پر ذات د يوه وصف پر قيام دلالت کوي.

- خبر کله اسم جنس وي لکه: انت اسد، هو انسان، ذاک حجر.

- مبني اسم هم خبر واقع کيږي لکه اسم موصول په دې آيت کې: اولنک
الذين اشتروا الضلالة على الهدى. (الذين) موصول اسم له صله سره خبر
په محل دی رفع کې.

- اسم ضمير: لکه احمد انا، الشاعر انت، الكاتب هو دا درېواړه ضمائر خبر
دي په محل د رفع کې.

- د اشارې اسم: کله کتابک هذا، کراستک هذه، المجرمون هؤلاء، هذا،
هذه، هؤلاء په پورتنیو جملو کې خبر واقع شوي دي.

ب _ شبه جمله: (جار او مجرور يا ظرف)

لکه: العامل في المصنع. في المصنع جار او مجرور خبر دی مبتدأ په محل کې د رفع
کې.

الحديقة أمام المنزل. (امام المنزل) شبه جمله ده چې له ظرف او مضاف اليه څخه
مركبه ده.

يادونه:

د امام کلمه او نور ظرفونه چې خبر واقع کيږي څرنگه منصوب دي؟

چې فتحه د هغوی د نصب علامه ده په داسې حال کې چې هغوی خبر دي بايد
مرفوع وي؟

د دې خبر تفسير داسې کيږي: کله چې خبر شبه جمله او له ظرف او يا جار او
مجرور څخه جوړ شوي وي په حقيقت کې خبر د ظرف يا جار او مجرور عامل چې
مقدر وي، دی. لکه: الحديقة تستقر يا الحديقة مستقرة امام المصنع.

ج _ خبر اسميه يا فعليه جمله:

لکه: النجاح اساس العمل. اساس العمل: اسميه جمله، خبر په محل د رفع کې.

الشمس اشرفت. (اشرفت) فعلیه جمله د رفع په محل کې خبر. د دې ډول خبر شرحه به په (الجملة و مكانها من الاعراب) بحث په الباب الرابع کې وشي.

۴. دا شرط نه دی چې خبر مستقیماً وروسته له مبتداً څخه ذکر شي کله کله د مبتداً او خبر تر منځ یو فاصل یا زیاد واقع کېږي. خبر په دې دلیل چې د فاندې متمم جزء دی او یا هغه عمده جزء دی چې د مبتداً سره یې په ترکیب مفیده جمله منځ ته راوړي، پیژندل کېږي.

لکه: الاصلاح الزراعی مفید: الاصلاح مبتداً مرفوع په ضمه. الزراعی نعت د مبتداً (صفت)، مفید خبر دی مبتداً مرفوع په ضمه. که یواځې ووايو چې (الاصلاح الزراعی) او چې شو د جملې معنی ناقصه کېږي. او کوم حکم نه افاده کوي تر څو چې د مفید یا د هغه په ډول کوم بل لفظ ذکر نشي.

بل مثال: صوت البلبل جمیل، جمیل د مبتداً خبر مرفوع په ضمه او که یواځې (صوت بلبل) وویل شي او بس، معنی نه پوره کېږي تر څو چې (جمیل) و نه ویل شي.

۵. د خبر تقدیم په مبتداً جوازاً:

په لاندې ځایونو کې جائز دی چې خبر له مبتداء څخه مخکې ذکر شي:

الف _ کله چې خبر ته صدارت ورکول مقصود وي.

لکه: ممنوع التدخين. ممنوع مقدم خبر مرفوع په ضمه. التدخين مؤخره مبتداً مرفوع په ضمه.

ب _ کله چې له مبتداً څخه مخکې حرف نفی او یا استفهام راشي او خبر هم صفت وي. لکه: اقائم انت، او لکه ما قائم انت. قائم په دواړو مثالونو کې مقدم خبر مرفوع په ضمه دی. انت مبني ضمير د رفع په محل کې مؤخره مبتداً.

ج _ کله چې خبر شبه جمله وي او مبتدأ معرفه وي لکه: فی التانی السلامة. (فی التانی: جار او مجرور مقدم خبر او السلامة مؤخره مبتدأ مرفوع په ضمه او لکه: امام القاضی قائل الحق (امام القاضی) ظرف، مقدم خبر، قائل مؤخره مبتدأ مرفوع په ضمه. الحق مضاف الیه مجرور په کسره.

۶. د خبر تقدیم پر مبتدأ وجوبا: په لاندې ځایونو کې واجب دی چې خبر له مبتدأ څخه مخکې راشي.

الف _ په هغه صورت کې چې خبر شبه جمله او مبتدأ غیر موصوفه نکره او مضاف نه وي. لکه: فی الدار رجل. فی الدار جار او مجرور خبر مقدم او رجل مؤخره مبتدأ مرفوع په ضمه.

عندی دینار. عندی: شبه جمله مقدم خبر. دینار مؤخره مبتدأ مرفوع په ضمه.

ب _ کله چې خبر داسې لفظ وي چې مختص صدارت (لومړي توب) ته وي لکه د استهفام اسمونه: متی الامتحان: متی د استهفام اسم مقدم خبر _ الامتحان _ مؤخره مبتدأ.

ج _ کله چې مبتدأ ملحق له داسې ضمیر سره وي چې هغه د خبر یوې برخې ته راجع شي لکه: للسلام تبعاته. نو ثابت للسلام ټول خبر دی او کوم ضمیر چې په تبعات کې دی هغه یواځې سلام ته راجع کېږي چې د خبر یوه برخه ده.

۷. د خبر تعدد: کله یو مبتدأ ډیر خبرونه یا متعدد خبرونه لري. لکه: الرمان حلوحامض. چې حلولومړی خبر او حامض دوهم خبر دی مرفوع په ضمه.

النیل سخی وفی فیاض بالخیر، سخی، وفی، فیاض په خپل ځای کې هر یو لومړی، دوهم او درېم خبر دی او مرفوع په ضمه دی.

۸. په بعضې ځایونو کې خبر حذفیږي چې شرحه یې په خپل ځای کې راځي.

- خه يو له هغو ځايونو څخه هغه خبر دی چې مبتداً يې وروسته له (لولا) ذکر شوی وي. لکه: لولا الطيب ما شفى المريض چې تقدير يې په دې ډول دی. لولا الطيب موجود، ماشفى المريض چې خبر يې حذف شوی ده.
- کله چې مبتداً صريحا قسم وي. لکه: لعمرک ان الحياة كفاح تقدير يې په دې ډول دی: لعمرک قسمي ان الحياة كفاح. لعمرک، مبتداً او قسمی محذوف خبر د مبتداً.
- کله چې پر مبتداً د مصاحبت د واو په واسطه بل کوم اسم عطف شي. لکه: کل جندی وسلاحه چې تقدير يې داسې کيږي: کل جندی و سلاحه، مقتربان خبر چې مقتربان دی، حذف شوی دی.

د کان اسم:

۱. هره مبتداً چې کان يا د هغې اخوات مخکې له هغې څخه ذکر شي مرفوع کيږي لکه: کان زيد قائماً. زيد د کان اسم دی او مرفوع په ضمه دی.
- د کان اخوات په لاندې ډول دي:
- اصبح. لکه: اصبحت الشجرة ممترة.
 - اضحى. لکه: اضحى المهندسون مهتمين بعملهم.
 - ظل. لکه: ظل العامل مكبا على عمله.
 - امسى. لکه: امست اسماء ممطرة.
 - بات. لکه: بات النجم لامعاً.
 - صار (تحول). لکه: صار القطن نسيجاً.
 - ليس (نفي). لکه: ليس النجاح سهلاً.
 - ما زال (استمرار). لکه: ما زال السلام عملاً محبباً.

- ما برح (استمرار). لکه: ما برح الصاروخان منطلقين الى القمر.
 - ما انفک (استمرار). لکه: ما انفک الطفل نائماً.
 - ما دام (لبيان المدة). لکه: لا تعبر الشارع مادامت الاشارة حمراء.
- کان او د هغې اخوات ناقصه افعال ياديرې ځکه چې د جملې د معنی د تکميل لپاره خبر ته اړتيا لري. پر خلاف د تامه افعالو چې د جملې معنی کولای شي د فعل په ذکر تکميل شي. لکه: جاء زيد، کتب عمرو. خو د کان زيد قائماً په جمله کې د قائماً له يادولو پرته د جملې معنی نه تکميليرې.
- ناقصه افعال په ناسخه افعالو هم ياديرې ځکه چې د خبر اعرابي حکم ته تغيير ورکوي.

۲. کان او دهغه اخوات افعال دي:

- کان او د هغه اخوات د تصريف له اړخه په درې ډوله تقسيم شوی دي:
- الف _ هغه ناقصه افعال چې علاوه له ماضي څخه مضارع او امر هم لري، مضارع او امر يې لکه د ماضي په شان عمل کوي چې دا ډول عبارت دي له: کان، اصبح، اضحى، ظل، امسى، بات، صار څخه.
- لکه: يظل العامل مكبا على عمله (مضارع).
- كونوا يدا واحداً (امر).
- او د ما دنفي دخول پر دې افعالو جائز دی لکه: ما کان زيد قائماً لم تصبح الشجر مثمرة.
- ب _ بله برخه داسې افعال دي چې علاوه له ماضي څخه يواځې فعل مضارع يې استعمال شوی او لکه ماضي فعل يې داسې عمل کوي چې دا د استمرار افعال دي (مازال، ما برح، ما انفک، ما فتى). لکه: لا يزال السلام أملاً محبباً، ولم ينفک الطفل يکى.

ج _ دوه فعلونه د ناقصه افعالو څخه جامد دی چې نه د هغوی مضارع فعل او نه امر فعل استعمال شوي دي چې عبارت دي له (لیس) او (مادام) څخه.
(ما) په (مادام) کې مصدری (ما) بلل شوی او مخکې له مادام څخه باید جمله ذکر شوې وي که نه کامله افاده نه ترلاسه کېږي. لکه: لن ينتصر العدو مادام التعاون قائماً.

یادونه:

ټول ناقصه افعال په استثناً د (فتی ، زال او لیس) کولای شي لکه فعل تام غوندې یعنی له فاعل سره یې له خبره یوه مفیده جمله جوړه کړي. لکه: سأ تابع اخباره أينما كان. په دې جمله کې (کان) په معنی د (وجد) دی.

(ألا إلى الله تصير الأمور) په دې مثال کې (تصیر) په معنی د (ترجع) دی.
أوت الطيور الى عشاشها و باتت. په دې مثال کې (باتت) په معنی د شپه یې وکړه دی. په دې درېوږه مثالونو کې (وجد)، (تصیر) او (باتت) تام افعال دي چې د لومړي فعل فاعل مستتر ضمیر دی، د دوهم فعل فاعل (الأمور) او د درېم فعل فاعل هم ضمیر مستتر دی او د جملې په تکمیل کې خبر ته ضرورت نلري.

۳. کان کله نا کله زانده هم راځي. لکه: لا يوجد کان مثلک (کان زانده دی).

۴. کله د نون حرف له مجزوم مضارع د کان څخه چې (یکن) دی د ډیر استعمال په وجه حذفیږي نو (لم یک) د (لم یکن) پر عوض ویل کېږي.

۵. څرنگه چې د کان اسم مخکې له راتگ د ناقصه افعالو څخه کیدای شي چې مبتداً اووسي. لکه مجردة مبتداً له عواملو څخه، چې معرب اسم وي لکه چې په مثالونو کې مو ولیدل، کولای شي مبنی اسم وي (ضمیر، اسم

اشاره او موصول (لکه: اصبحت متقاولاً.) اصبح (ماضي فعل ناقصه او تا ضمير مبني په محل د رفع کې اسم د اصبح. امسىٰ هذالمريض مستريحاً.) هذا (اسم اشاره مبني په محل د رفع کې مبني اسم. انشاءالله دا مطلب د مبني په درسونو کې په راتلونکي فصل کې تشریح کيږي.

۶. مقاربه افعال، رجاء او شروع هم د کان له اخواتو څخه شمېرل کيږي. دا درې قسمه افعال په لاندې ډول دي:

کاد، کرب او شک. دا افعال په قريب الوقوع والي د خبر د هغې مبتدأ دلالت کوي کوم چې دا افعال پرې داخل شوي دي.

عسىٰ، حرى، اخلولق. دا افعال پر متوقع والي د خبر د خپلې مبتدأ دلالت کوي. شرع، إنشاء، أخذ، طفق، جعل، هب. دا افعال په شروع او پيل د وقوع د خبر د خپل اسم دلالت کوي.

دا ټول درېواړه ډولونه افعال په هغه اسميه جمله واردیږي چې خبر يې فعل مضارع وي او وروسته له راتگ څخه د دې افعالو مبتدأ ته د ياد شوی فعل اسم وايي او د مبتدأ خبر د هغه فعل خبر بولي.

او په لاندې ډول (أن) د دوی په خبر کې راځي:

- په وجوبي ډول له (حرى او اخلولق) سره داسې ويل کيږي:

حرى الطلب أن يعالج الامراض المستعصيه.

په همدې ډول: اخلولق الطلب أن ...

(أن) زيات د عسىٰ (او شک) په خبر کې استعمالیږي. لکه: عسىٰ الرخاء أن يدوم. لکه: عسىٰ أن تکرهوا شيئا و يجعل الله فيه خيراً كثيراً.

او شک الليل أن ينجلى

أن له (كاد) او (كرب) سره کم استعمالیږي لکه: کادت الازمة تنفرج _ او _ کادت الازمة أن تنفرج.

او د افعال شروع په خبر کې (أن) هیڅ کله نه راځي لکه: أخذ الا و لا د يلعبون _ هبت الطيور تَغَرَّدُ.

یادونه:

افعال مقاربه، رجاء او شروع متصرف فعلونه نه دي یعنې یواځې ماضي استعمال شوی دی خو د کاد او او شک مضارع هم استعمال شوی دی.

لکه: یکاد البرق یخطف ابصارهم _ یوشک الصیف أن ینتهی.

۱. د ان خبر: هر هغه خبر ته ویل کیږي چې د هغه مبتداً په سبب د ان لفظاً او

یا محلاً منصوب شوی وي.

د (ان) خبر همیشه مرفوع وي لکه: ان زیداً قائم.

(قائم) د ان خبر مرفوع په ضمه.

ان اللاجئين عائدون الی وطنهم. عائدون د ان خبر دی مرفوع په واو ځکه چې جمع مذکره سالمه ده.

۲. د ان اخوات:

- ان: د تاکید لپاره په اسمیه جمله داخلېږي. لکه: ان المجده ناجح.

- ان: د توکید لپاره ده او باید له هغه څخه مخکې کلام موجود وي. لکه:

یسعدنی ان الصناعة متقدمة فی بلدنا.

- کأن: د تشبیه لپاره راځي کله چې خبر یې اسم جامد وي. لکه: کأن

محموداً أسد. او (ظن) د ګومان لپاره دی که خبر یې مشتق وي لکه:

کأنک فاهم لکن: د استدراک لپاره راځي (د مابعد لپاره د ماقبل حکم مخالف حکم ثابتوي، نو ضروري ده چې له لکن څخه مخکې کلام وجود ولري. لکه:

الکتاب صغير لکنه مفید. ما هذا ابيض لکنه أسود.

— لعل: د رجاء يا د خبر د وقوع د امیدواری لپاره استعمالیږي. د رجاء معنی دا ده چې د هغه شی توقع کول کوم چې د لاسته راوړلو اعتماد یې نه وي. لکه: لعل الجو معتدل غداً. په ډېرو استعمالی حالاتو کې د لعل لومړی لام حذف شوی. لکه: عل الفرج قریب.

— لیت: د تمني لپاره استعمالیږي. او هغه د یوه شی له لاس ته راوړلو سره مینه درلودل دي. لکه: لیت المسافر قادم _ لیت النتيجة حسنة. کله چې د لیت اسم د متکلم ضمیر وي د لیت له تاء څخه وروسته نون او یا د متکلم (ی) راځي. لکه: لیتنی سعید. دا کلام چې لیت نوي داسې کیږي: انا سعید.

— لا د نفی لپاره. لکه: لا سرور دائم.

(لا) حرف د استعمال ډیر حالات لري چې انشاء الله په درېم باب کې چې د حرف خاص بحث دی پوره او تفصیلي بحث وشي.

۳. د (ان) او (لا) خبر: اقسام یې په لاندې ډول دي:

الف _ ظاهر اسم: لکه: ان زیداً قائم.

ب _ شبه جمله (ظرف یا جار او مجرور) لکه: ان الراحة بعد التعب.

بعد التعب شبه جمله ده چې له ظرف او مضاف الیه څخه جوړه شوې ده. لارجل فی الدار (فی الدار _ جار او مجرور).

ج _ اسمیه جمله یا فعلیه جمله:

لکه: ان الصباح ضوّه شدید (ضوّه شدید اسمیه جمله د ان خبر شوه.

لیت الشباب یعود یوما، یعود یوما: فعلیه جمله د لیت خبر شوه.

په څلورم باب کې (جمله د اعراب د موضوع له لحاظه) دا مطلب تشریح کیږي.

۴. د ان د خبر د تقدم جواز:

کله چې د ان خبر شبه جمله او اسم یې معرفه وي، د خبر تقدم یې پر اسم

باندي جائز دی لکه: ان فی التانی السلامة. چې (فی التانی: د ان مقدم خبر

او _ السلامة د ان وروستی اسم دی.

- د ان د خبر د تقدم وجوب:

الف _ کله چې د ان خبر شبه جمله او اسم یې نکره وي لکه:

ان مع العسر یسراً (مع العسر: د ان خبر او یسراً د ان مؤخر اسم دی.

ب _ کله چې د ان په اسم کې ضمیر یوه جزء دی اسم د خبر د ان ته راجع

شوی وي. لکه: ان فی الدار صاحبها (فی الدار: مقدم خبر دی. صاحبها: د ان

مؤخر اسم چې له هغه سره د (ها) ضمیر متصل شوی چې خبر ته راجع شوی

دی.

۵. کله چې له ان او د هغه له اخواتو سره (ما) متصله شي چې د هغوی د

عمل مانع ګرځي او اسم یې مرفوع پاتې کیږي. یواځې په لیت که هم رفع

او نصب د اسم یې جائز دی.

لکه: انما الامم الا خلاق ما بقیت

کانما القذائف قصف الرغود.

ليتما الامتحان سهل _ يا _ ليتما الامتحان سهل.

٦. د ان همزه په لاندې ځايونو کې مکسوره وي:

الف _ د کلام په اول کې لکه: ان العدل اساس الحكم.

ب _ وروسته له قول څخه لکه: قال المتهم اني بريء (قل ان هدى الله هو الهدى).

ج _ وروسته له قسم څخه لکه: والله ان النصر قريب.

د _ د صله او موصول د جملې په اول کې لکه: جاء الذي انه ناجح.

ه _ د حالیه جملې په لومړي سر کې لکه: قابلته و انه مستعد للسفر.

و _ وروسته له حيث څخه راشي لکه: ليسكن الناس حيث ان الراحة موفورة.

يادونه:

د ان د يوه نون حذفول کله چې له (نا) سره متصل شي د تخفيف لپاره جائز دی

لکه: (يا ايها الناس انا خلقناكم من ذكر و انثى).

٧. ان: په هغه ځای کې چې (ان) له اسم او خبر سره مصدر ته مؤل شي د

هغه همزه مفتوحه وي او په دې صورت کې واجب دی چې (ان) له خپل

اسم او خبر سره مسبوق په يوه جمله اوسي لکه:

سرنی انک نجحت او صحيح دی چې وويل شي: سرنی نجاحک.

أتمنى أن القمر طالع كه ووايو: اتمنى طلوع القمر عين معنى افاده كوي.

عَجِبْتُ مِنْ أَنْكَ قَائِمٍ بِه معنى د عجب من قيامك.

د مصدر په اړه پوره معلومات به د دې کتاب په دوهم جزء کې راشي.

٨. دا جائز دی چې د ان په خبر کې مفتوحه لام چې د تاکید لپاره دی راوړل

شي لکه: ان الله لقوى عزيز _ ان زيدا لقائم.

دا لام يواځې د ان په خبر داخلېږي نه د نورو مشابه بالفعل په حروفو. همدا ډول جائز

دی چي همدا د تاکید لام د ان په اسم داخل شي په هغه صورت کي چي د ان خبر پر اسم مقدم شي لکه: (و ان لک لا جراً غير ممنون).

الفاعل

۱. فاعل هغه مرفوع اسم دی چي وروسته له معلوم فعل ذکر کيږي او د فعل په کونکي او يا پر هغه ذات دلالت کوي چي په نوموړي فعل متصف وي. لکه: قام الرجل. (الرجل فاعل مرفوع په ضمه).
ترافع المحاميان. (المحاميان: فاعل مرفوع په الف خکه چي مثني دی).
قاتل المناضلون. (المناضلون: فاعل مرفوع په واو خکه جمع مذکره سالمه دی).

تقرر اعلان نتیجه الامتحان. (اعلان: فاعل په ضمه.

۲. د فاعل اقسام:

الف _ کله فاعل اسم معرب وي لکه چي په یاد شوو مثالونو کي مو وليدل.
ب _ کله مبني اسم وي لکه: ظاهر ضمير يا مستتر ضمير، اسم اشاره، اسم موصول لکه: جلست (تاء: ضمير ظاهر (بارز) فاعل مبني د رفع په محل کي.
الرجل حضر (الرجل: مبتداً مرفوع په ضمه حضر ماضي فعل اوفاعل يې هغه مستتر ضمير دی چي تقدير يې (هو) دی او جمله فعل اوفاعل سره په محل د رفع کي خبر لپاره د مبتداً.

نبح هذا الطالب. (هذا اسم اشاره مبني په محل د رفع د فاعل کي.

جاء الذي كتب. (الذي موصول اسم مبني په محل د رفع د فاعل کي.

د یاد شوي مطلب پوره شرح په دوهم فصل د مبني په بحث کي وړاندې کيږي.

ج _ کله فاعل مؤل مصدر دی آن او فعل څخه یا له ان اود هغه له اسم او خبر څخه وي. لکه: ینیغی آن تفوز: مؤل مصدر له آن او فعل څخه (ینیغی فوزک)
سرنی انک نجات. مؤل مصدر له ان او د هغه له اسم او خبر څخه په معنی دی.
سرنی نجاتک. په دې جمله کې مؤل مصدر له ان او د هغه له اسم څخه فاعل واقع شوی دی.

د دې موضوع تفصیل د مؤل مصدر په بحث کې پوره توضیح کیږي.

۳. کله چې فاعل مثنیٰ یا جمع وي فعل یې همیشه مفرد راځي لکه:

حضر المدرس _ حضر المدرسان _ حضر المدرسون _ حضر المدرسات.

۴. کله چې فاعل مؤنث وي له فعل سره یې د تانیث تاء یوځای او ملحق

کیږي. که چېرې ماضي فعل وي ساکنه تاء په آخر د فعل کې او که فعل

مضارع وي متحرکه تاء په اول د فعل کې زیاتېږي لکه: جاءت هند _ تاتی

فاطمة.

۵. په لاندې ځایونو کې د تانیث تاء راوړل واجب دي:

الف _ کله چې فاعل اسم ظاهر (نه مضمَر) حقیقي مؤنث او له فعل څخه غیر

منفصل وي. حقیقي مؤنث هغه اسم ته ویل کیږي چې د یوه حیوان یا انسان نوم وي.

لکه: سافرت فاطمه _ تطير الحمامة.

ب _ کله چې فاعل ضمير مستتر وي حقیقي مؤنث یا مجازي مؤنث ته راجع شوی

وي (مجازي مؤنث هر هغه اسم دی چې د حیوان نوم نوي مگر عربو هغه په مؤنث

کې حساب کړی وي. لکه: منضدة او الشمس).

لکه: زينب حضرت (د حضرت فاعل هغه مستتر ضمير دی چې حقیقي مؤنث ته

یعني زينب ته راجع شويدي).

الشمس طلعت. د طلعت فاعل هغه مؤنث ضمير دی چې الشمس ته راجع شویدی او هغه مجازي مؤنث دی.

۶. د فعل تانیث له مؤنث فاعل سره په لاندې ځایونو کې جائز دی:

الف _ کله چې فاعل حقيقي مؤنث وي خو د فاعل او فعل تر منځ فاصله وجود ولري. لکه: سافرت أمس فاطمة. جائز دی چې سافر امس فاطمة بدون له (تا) څخه وویل شي.

که چېرې فاعل د فعل او فاعل تر منځ د (الا) حرف وي راجح خبره دا ده چې فعل بدون له تاء څخه ذکر شي. لکه: مانال الجائزة الا الفائزة. او مانالت الجائزة الا الفائزة هم جائز دی خو بدون له تاء څخه بهتر دی.

ب _ کله چې فاعل اسم ظاهر مجازي التانیث دی د تاء راوړل او یا نه راوړل دواړه یو ډول دي. لکه: تطلع الشمس یا يطلع الشمس همدا ډول طلعت الشمس او یا طلع الشمس.

ج _ کله چې فاعل جمع تکسیر وي. لکه: حضرت القضاة یا حضر القضاة.

۷. دا شرایط نه دی چې فاعل هر کله له خپل فعل سره متصل ذکر شي بلکې

جائز دی چې یو فاعل یا زیات، د فعل او فاعل تر منځ واقع شي.

لکه: اعجبنی فی الحديقة ازهارها (ازهارها د اعجبنی د فعل مرفوع په ضمه فاعل دی چې د فعل او فاعل تر منځ شبه جمله (فی الحديقة) فاعل واقع شوی دی).

په ډیرو ځایونو کې مفعول به له فاعل څخه مخکې ذکر کیږي د فعل او فاعل تر منځ فاعل واقع کیږي. لکه: یجنی القطن الفلاح، چې (القطن مفعول به منصوبه په فتحه او الفلاح: مرفوع په ضمه عامل دی چې د دې موضوع تفصیل به د مفعول په بحث کې ذکر کیږي.

۸. یادونه: کله چې په کلام کې مبني للمعلوم فعل موجود وي، د فاعل موجودیت په جمله کې حتمي دی او د هغه فعل د فاعل د پیژندلو لارې دا دي چې د ذوی العقول لپاره د اسم استفهام (من) او د غیر ذوی العقول لپاره د (ماذا) کلمه مخکې له فعل څخه راوړل کېږي.

لکه: تکلم الخطيب بشجاعة چې وپوښتل شي: من تکلم؟ په ځواب کې ویل کېږي (الخطيب) نو خطيب فاعل دی.

حفر المؤتمر اربعون مندوبا. پوښتنه کېږي، من حفر؟

په ځواب کې ویل کېږي (اربعون) نو اربعون فاعل دی.

أوافق على هذا الرأى (من يوافق؟) په ځواب کې ویل کېږي.

(انا) نو مستتر ضمير په (وافق) کې د هغه فاعل دی.

تقرر تاجيل النتيجة (ماذا تقرر؟) تاجيل النتيجة. نو تاجيل النتيجة فاعل دی.

۹. کله فعل حذف او فاعل ذکر کېږي:

لکه: کل عام و انتم بخير، چې په اصل کې جمله دا ډول دی: يقبل كل عام و انتم بخير، يعنې هر کال دې راشي په داسې حال کې چې تاسو روغ یاست. کل د محذوف فعل فاعل دی چې هغه يقبل دی.

۱۰. قاعده داسې ده چې فاعل وروسته له يوه فعل څخه راځي لکه څنگه مو چې

په تيرو مثالونو کې وليدل. خو هر يو مصدر د اسم فاعل دی صفت مشبه

چې د فعل د معنی متضمن دی په بعضو جملو کې د فاعل رافع کيدای شي

لکه په لاندې جمله کې:

جاء الرجل الفاضل أخوه _ (أخو) د الفاضل فاعل دی چې عامل د رفع يې همدا

اسم فاعل دی نه کوم بل فعل.

دخلت بستاناً جميلاً منظره _ منظر مرفوع فاعل دی چې عامل د رفع يې جميلاً دی او دا صفت مشبه دی.

د دې موضوع پوره تفصيل انشاءالله د مشتقاتو په مبحث کې په تفصيل راشي.

نائب الفاعل:

۱. نائب فاعل هغه مرفوع اسم دی چې وروسته له مبني للمفعول فعل څخه (مجهول فعل) راځي. دا اسم چې عمدتاً په اصل کې مفعول به دی خو د مبني للمفعول فعل يعنې مجهول فعل موجوديت چې د فاعل د وجوبي حذف سبب ګرځي، دا مفعول به، نائب فاعل ګرځي. لکه هزم العدو _ چې (العدو) نائب فاعل او مرفوع دی. چې اصل جمله داسې کيږي. هزم جيشنا العدو. جيشنا چې فاعل دی کله چې ذکر ته يې ضرورت نه وه نو حذف شه او مفعول به (العدو) د فاعل قائم مقام وګرځيد او د هغه اسناد د ته تحوّل وکړ.

په دې ځای کې د يادولو وړ دی چې ووايو: د جملې ارکان درې دي: مسند اليه، مسند او اسناد. او هر يو د کلام عمده جزء يا مفیده جمله بلل کيږي. خو نور اجزاء د جملې لکه: مفاعيل خمس، حال، تمیيز، ظرف، جار او مجرور او توابع يا د فعل او اسم متعلق د فعل په معنی دی. او يا هم د اسم د معنی بيانونکي دي (مبین).

۲. فعل يا متعدي وي چې يو مفعول او يا څو مفعول غواړي او يا فعل لازمي دی چې يواځې معنی يې په فاعل تماميږي.

الف _ کله چې فعل یوه مفعول ته متعدي شي فاعل حذفیږي، او مفعول به د فاعل نائب ګرځي خو کله چې فعل میني للمفعول شي.

ب _ کله چې فعل له یوه څخه زیات مفاعیل ولري، فاعل حذفیږي او فعل مجهول صیغې ته اوږي او لومړی مفعول به، نائب فاعل ګرځي او مرفوع ګرځي او نور مفاعیل په خپل حال منصوب پریښودل کیږي لکه:

اعطی الناجح جائزة، الناجح نائب فاعل مرفوع په ضمه جائزة د وهم مفعول به په خپل حالت منصوب پر فتحه دی.

د فاعل له حذف څخه مخکې جمله په دې ډول وه:

أعطی المعلم الناجح جائزة، کله چې فاعل (المعلم) حذف شه او فعل په میني للمفعول صیغه بدل شه او لومړی مفعول د جائزة، لکه مخکې په خپل حال پاتې شه.

ج _ کله چې لازمي فعل میني للمفعول وګرځول شي واجب دی چې نائب فاعل یې یا مصدر، یا متصرف ظرف او یا جار او مجرور وي لکه:

یتنزه فی الحدائق. فی الحدائق جار او مجرور خو کله چې (الناس) فاعل وه او حذف شه فعل میني للمفعول شه جار او مجرور نائب فاعل او د رفع په محل کې راغی.

۳. کله چې د فعل فاعل ذکر شي میني للفاعل ورته ویل کیږي او میني للمعلوم ځکه دی چې فاعل یې معلوم او مذکور وي. او نائب فاعل ته میني للمفعول یا مجهول ځکه ویل کیږي چې مفعول د فاعل ځای نیولی او فعل ته مجهول ویل کیږي او فاعل یې مجهول دی.

۴. د فعل شکل میني للمفعول ته اوږي:

• ماضي فعل: اول یې مضموم او ماقبل آخر یې مکسور کیږي. لکه:

صَنَّعَ النِّجَارُ الْإِثَاثَ. صُنِعَ الْإِثَاثُ. أَكْرَمَ الْمَعْلَمُ الْفَائِزَ. أُكْرِمُ الْفَائِزَ.

- کله چې ماضي فعل په _ ت، شروع شوی وي _ تا _ او دوهم حرف د فعل دواړه مضموم ګرځي. لکه: تسلّمَت سعاد الجائزة چې مجهول فعل د (تُسَلِّمَتُ الجائزة).
- کله چې ماقبل آخر د ماضي فعل الف وي. په (يا) بدلېږي او له هغه څخه مخکې حرف يې مکسور ګرځي. لکه د (قال الشاهد الحق) مجهول (قيل الحق) دی.

او مضارع فعل:

- اول يې (د مضارعة حرف) مضموم او ماقبل آخر يې مفتوح کېږي. لکه: تُسَرُّ الْعَيْنِينَ. تُسَرِّ الْعَيْنَانَ ويل کېږي. او يَشَاهِدُ النَّاسَ اللَّاعِبِينَ، يَشَاهِدُ اللَّاعِبُونَ ويل کېږي.
 - کله چې ماقبل آخر حرف (فعل مضارع يا (ياء) او يا (واو) وي په الف بدلېږي لکه په دې مثال کې: يَبِيعُ الْفَلاحُ الْقَطْنَ: يَبِيعُ الْقَطْنَ ويل کېږي همدا ډول په يَصُومُ الْمَسْلَمُونَ رَمَضَانَ _ يُصَامُ رَمَضَانَ ويل کېږي.
٥. نائب فاعل پنځه ډوله دي:

الف _ معرب اسم لکه څنگه چې په تيرو مثالونو کې مو وليدل.

ب _ مبني اسم: ضمير (بارز _ مستتر) اسم اشاره او اسم موصول لکه:

فُوجِتَتْ بزيارتك، فُوجِتَتْ: تاء بارز ضمير مبني په محل د رفع دی نائب فاعل کې.

العدوهُزِمَ. العدو مبتدأ مرفوع په ضمه هُزِمَ فعل ماضي مبني ضمير په کې مستتر چې

تقدير يې (هو) دی نائب فاعل.

يحاكم هذا المذنب. هذا د اشارې اسم مبني په محل د رفع کې نائب فاعل.

کوفی من نجح. من اسم موصول مبنی په محل د رفع د نائب فاعل.

د دې موضوع پوره خپرنه به د مبنی اسم په بحث کې وشي.

ج _ مؤول مصدر له (أن او فعل یا أن او د هغه د اسم و خبر خخه) جوړېږي.

لکه: عُرِفَ انک مجتهد یعنی عرف اجتهادک. انک مجتهد د مصدر په تأویل په محل د رفع د نائب فاعل دی عُرِفَ کې.

د _ صریح مصدر، متصرف ظرف یا جار او مجرور په داسې کال کې نائب فاعل کیدای شي چې فعل لازمی وي او مفعول به ونلري.

لکه: اقبل اقبال شدید. اقبال: مصدر مؤل نائب فاعل مرفوع په ضمه دی.

شهرت ليلة جميلة _ ليلة: ظرف او نائب فاعل دی.

۶. داسې لیدل کېږي په هر کلام کې چې مجهول فعل ولیدل شي نو د نائب

فاعل موجودیت د دې ډول فعل لپاره ضروري دی او نائب فاعل لکه څنگه

مو چې تیرشویو مثالونو کې ولیدل چې یا معرب اسم وي، یا مبنی، مؤل

مصدر یا صریح جار او مجرور او یا ظرف وي.

۷. کله چې نائب فاعل مثنی^۱ او یا جمع وي فعل په خپل حالت مفرد پاتې

کېږي. لکه: ضُربَ الولد، ضرب الولدان، ضرب الاولاد، ضربت البنات.

۸. د فعل تانیث لکه څرنگه چې له فاعل سره وي په نائب فاعل کې هم همدا

ډول دی. لکه: يُقَبِّتُ فاطمة بالزهر. نائب فاعل حقیقي مؤنث او له فعل سره

متصل وي نو د فعل تانیث واجب دی.

سفينة الفضاء أطلقت. نائب فاعل داسې ضمیر دی چې مؤنث ته راجع شوی نو د

فعل تانیث واجب دی.

أنهیت أو أنهی الحرب. الحرب مجازي مؤنث او نائب فاعل دی نو د فعل تذکیر او

تانیث دواړه جائز دي.

أقيم أواقيمت المصانع. مصانع جمع مکسر نائب فاعل دی نو تانیث د فعل یې جائز دی.

۹. دا ضرور نه ده چې نائب فاعل مستقیماً وروسته له فعل څخه راشي ځکه چې کله نا کله د فعل او نائب فاعل تر منځ یو فاصل یا زیاد فواصل راتلای شي. لکه: یقصد بالاجر کل يعطی للعامل لقاء عمله. یقصد مجهوله مضارع فعل

دی، بالاجر _ جار او مجرور، کلُ _ نائب فاعل مرفوع په ضمه دی.

۱۰. قاعده داسې ده چې نائب فاعل وروسته له مجهول فعل څخه باید راشي خو څرنګه چې اسم مفعول د مجهول فعل متضمن دی نو کله کله د مجهول فعل عمل کوي نو نائب فاعل، مرفوع کولای شي.

لکه: استقلال العامل المطلوب نقله. نقله نائب فاعل دی اسم مفعول (المطلوب) دی.

دا بحث به انشاءالله د مشتقاتو په شرح کې راشي.

د مرفوع اسم تابع

مخکې مو هغه حالات چې اسم په هغه کې مرفوع کیږي توضیح کړ، چې دا ډول حالات د اسم رفع بالاصالة وه.

همدا ډول اسم د مخکیني اسم په تبعیت هم کولای شي چې مرفوع شي چې په دې حالت کې دوهم اسم ته تابع ویل کیږي.

توابع: هغه الفاظ دي چې د ماقبل اسم د اعراب تابع دي او د ماقبل خپل اسم په تبعیت مرفوع، منصوب او مجرور گرځي چې په لاندې ډول دي:

۱. نعت:

نعت هغه تابع دی چې پر هغه صفت چې ماقبل کې دی دلالت کوي. لکه: جاء الرجل الفاضل، الفاضل د الرجل نعت دی نو څرنگه چې الرجل مرفوع دی الفاضل هم د هغه په تبعیت مرفوع دی.

- نعت په دوه ډوله دی:

- حقيقي نعت: هغه لفظ دی چې په هر هغه صفت دلالت کوي کوم چې په خپله متبوع کې دی. لکه: جاء الرجل الفاضل.
- سببي نعت: هغه لفظ دی چې پر هغه صفت دلالت کوي کوم چې هغه صفت یا بل اسم کې دی چې هغه اسم په متبوع پورې اړه لري. لکه: جاء الرجل الفاضل أخوه.

- حقيقي نعت په تعريف، تذكير، عدد او نوع کې لکه خپل متبوع داسې دی. لکه: جاء الرجل الفاضل _ جاء الرجلان الفاضلان _ جاء السيدتان الفاضلتان _ جاء الرجال الفاضلون _ جاءت السيدات الفاضلات.

کله چې منعوت غير عاقل جمع وي جائز دی چې حقيقي نعت يې مؤنث مفرد يا مؤنثه جمع وي لکه: الجبال العالية او العاليات.

خو سببي نعت هر کله مفرد وي او له خپل متبوع سره په تعريف او تنکیر کې مطابقت کوي او په تذكیر او تانیث کې له خپل مابعد سره موافق وي. لکه: جاء

الرجل الفاضل أخوه _ جاء الرجل الفاضل اخواه _ جاء الرجلان الفاضل أخوهما _
جاء الرجل الفاضلات اخواتهم _ جاءت سيدات فاضله اخواتهن.

- حقيقي نعت په درې ډوله دی:

الف _ ظاهر اسم: لکه: القاهرة مدينة عظيمة _ عظيمة نعت دی.
ب _ شبه جمله: (ظرف يا جار او مجرور) لکه: للحق صوت فوق كل صوت.
فوق: د صوت نعت دی.

تذاع الحان من روائع النعم (من روائع: جار او مجرور نعت دی دالحان لپاره.

ج _ جمله که اسمیه وي يا فعلیه خو جمله يواځې د نکره اسم لپاره نعت راتلای شي. لکه: مضي يوم برده قارص. (برده قارص) اسمیه جمله ده چې د يوم لپاره صفت واقع شوی او يوم نکره دی.

هذا عمل يفيد: فعلیه جمله د عمل لپاره نعت واقع شویده.

د دې خبرو مفصل بحث به د جملې او د هغې د اعرابي محل په درس کې وشي.

II. عطف:

۱. عطف هغه تابع دی چې د هغه او د هغه د متبوع تر منح یو له حروفو د

عطف واقع شوی وي. لکه: نجحت سعادو اختها. د أخت کلمه مرفوع دی

خکه چې په سعاد باندې عطف دی او سعاد د فاعل دی او مرفوع.

۲. د عطف حروف (۹) دي: واو، فاء، ثم، او، ام، لا، لکن، بل او حتی.

د دې حرفونو لنډ تفصیل په لاندې ډول دی:

واو: يواځې په جمع دلالت کوي. لکه: جاء محمد و حسن و سعيد.

فاء: په ترتیب او تعقیب دلالت کوي. لکه: دخل المتهم فالمحامي.

ثم: په ترتيب او تراخي دلالت كوي. لكه: مات الرشيد ثم المأمون.
او: په تخيير يا په شك دلالت كوي. لكه: نقل الخبر محمد او علي.
أم: د طلب په تعيين دلالت كوي. لكه: اكتب هذا المقال عمرو أم محمود؟
لا: په نفی د حكم له معطوف څخه دلالت كوي. لكه: نضح البطح لا العنب.
لكن: په استدراك دلالت كوي. لكه: مانجح على لكن أخوه.
بل: له سابق حكم څخه په عدول دلالت كوي. لكه: ظهر على الامواج ذورق بل
باخرة.

حتى: په غاية (نهايت) دلالت كوي. لكه: فرالعدو حتى القائد.

يادونه:

لكه څنگه چې مو وويل **ثُمَّ** د ثاء په ضمه د عطف حرف دی او كله په آخر کې يې
مطوله مفتوحه تاء زياتيږي لكه (ثمت) چې ابن مالك په بيت کې راغلي:

أفعله، افعل ثم فعله ثمت افعال، جموع قله

خو **ثُمَّ** په فتحه د ثاء هغه ظرف دی چې بعيد مکان ته د هغې په واسطه اشاره کيږي.

او د هناک په معنی دی او كله يې آخر کې مربوطه تاء راوړل کيږي:

لكه: (ثمة شروط عديدة للنجاح) يعني هناك شروط عديدة للنجاح.

III. تاكيد:

تاكيد هغه تابع دی چې د هغه توهم د رفع لپاره چې د كلام له احتمال څخه د
اوريدونکي (سامع) ذهن کې منع ته راتلای شي کارول کيږي او په دوه ډوله دی.

الف _ لفظي تاكيد: هغه تاكيد دی چې د مؤكد لفظ په تکرار سره اداء کيږي.

لكه: جاء الوزير الوزير. الحرية الحرية اغلى مطلب.

ب _ معنوي تاكيد په لاندې الفاظو اداء کيږي:

نفس، عين، كل، جميع، عامة، كلا او كلتا.

او كله چي دا الفاظ مؤكد واقع كيږي بايد له غير سره متصل لكه مؤكد مطابق وي.
په لنډه توگه دا الفاظ خپرل كيږي.

- نفس، عين:

دا دواړه لفظونه د مفرد د مؤكد سره مفرد او له مثني او جمع مؤكد سره په وزن د
(أَفْعُلُ) راځي. لكه: القى الشاعر نفسه قصيدته، حضرت فاطمة عينا، جاء الرجال
انفسهما، جاءت المرءتان أعينهما، جاء الرجال اعينهم، جاءت النساء انفسهن.

- كل، جميع، او عامة:

په دې درې لفظونو كې مؤكد د ټولو افرادو او اجزاءو د شمول او احاطې لپاره تاكيد
راځي. لكه: جاء الركب كله، الامة العربية جميعها قلب واحد، حضرت القوم
عامتهم. په دې ډول جائز نه دی چې وويل شي: جاء محمود كله.

د يادونه وړ ده چې په ډيرو ځايونو كې د تاكيد د تقويې لپاره وروسته له كلمه د
(كل) څخه د (اجمع) كلمه راوړل كيږي.

خو اجمع په مذکر مفرد كې جمعاً په مفرد مؤنث كې اجمعون او اجمعين د مذکر
جمع او جَمْعُ د مؤنثي جمع لپاره كارول كيږي. لك: جاء الركب كله اجمع، هيت
المدينة كلها جمعاء، حضر الرجال كلهم اجمعون، جاءت النساء كلهن جمع.
(فسجد الملائكة كلهم اجمعون).

او كله (اجمع) بې لدبته چې مسبوق په (كل) وي ذكر كيږي. لكه: جاء الرجال
اجمعون.

- کلا او کلتا:

(کلا) د مذکر مثنیٰ په تاکید کې او کلتا د مؤنث مثنیٰ په تاکید کې کارول کېږي او کله چې دا دواړه لفظونه په قطعي ډول تاکید واقع شي او لازمه ده چې ضمير ته مضاف وي. لکه: جاء الرجلان کلاهما، الکاتبان کلناهما بارعتان.

یادونه:

د (نفس، عين، کل، جميع، عامة، کلا او کلتا) کلیمې کله چې وروسته له مؤکد څخه او له ضمير سره متصل مطبق د مؤکد ذکر شي لکه څنگه چې مخکې ذکر شوي، په اعراب کې د خپل ماقبل تابع دي.

خو کله چې دا کلیمې په کوم بل ځای کې د جملې ذکر شي نو د دوی د موقعیت پر اساس اعراب ورکول کېږي. لکه: (فيهما عينان تجريان) عينان مؤخره مبتدأ او مرفوعه په الف ځکه چې مثنیٰ ده.

جاء نفس الرجل. نفس: فاعل مرفوع په ظاهره ضمه.

کل امری بما کسبت رهين. کل: مبتدأ مرفوع په ظاهره ضمه.

حضر جميع الاعضاء. جميع: فاعل مرفوع په ظاهره ضمه.

کلا الرجلان حاضران. کلا: مبتدأ مرفوع په مقدره ضمه په الف.

IV. بدل:

بدل هغه تابع دی چې ذکر یې مقصود وي نه د ده متبوع، او متبوع یې یواځې د تمهید په ډول د هغه (بدل) د ذکر لپاره راوړل کېږي. لکه: جاء احمد أخوک. او بدل په څلور ډوله دی:

۱. بدل کل: چې مطابق د نیت ویل کېږي او خپل متبوع سره مساوي دی.

لکه: په تیر مثال کې.

۲. بدل بعض: دا ډول بدل د خپل متبوع (مبدل منه) جزء وي. لکه: طبع الكتاب جزءه الاول.

۳. بدل اشتمال: دا هغه شی دی چې مبدل منه پرې مشتمل دی. لکه: تسرنی الشارع نظافته.

۴. بدل مبین: چې په دوه ډوله دی: بدل اضراب او بدل غلط.

الف _ بدل اضراب چې بدل بدا (ظهور) هم ورته ویل کیږي: هغه دی چې متکلم غواړي یو شی ذکر کړي وروسته بیا خرگند شي چې یو بل شی هم د یادولو وړ دی او هغه هم ذکر کړي. په دې بدل کې تابع او متبوع دواړه د متکلم مقصود دي. لکه: اکل خبز لحم علی هذه المائدة. متکلم په دې مائده باندې د ډوډی د خوړلو د بیان قصد وکړ او وروسته د خبز د کلمې له ویلو څخه په نېغه ورته معلومه شوه چې د غوښې خوړل هم په دې مائده باندې باید ذکر شي چې داسې یې وکړه.

ب _ بدل غلط: د متکلم ژبه د اشتباه له مخې په دې بدل و خوځول شي او په نېغه خپلې غلطی ته وریام شي او د هغه بدل ذکر کړي. لکه: جاءت طالب استاد.

یادونه:

په بدل بعض له کل څخه او بدل اشتمال کې واجبه ده چې دا دواړه په ضمیر باندې متصل وي چې د هغه مرجع مبدل منه دی. لکه څنگه مو څه په دې مثالونو کې ولیدل: طبع الكتاب جزءه الاول. تسرنی الشارع نظافته.

عطف بیان

عطف بیان داسې تابع دی لکه صفت په واضح کولو د خپل متبوع کې خو عطف بیان یواځې جامد اسم وي. لکه: قال ابو حفص عمر: کنا اذل قوم فاعزنا الله بالاسلام فإن طلبنا العزة في غير الاسلام فاذلنا.

عمر جامد اسم دی او عطف بیان واقع شوی دی ځکه چې د فاعل تابع واقع شوی مرفوع دی او د رفع علامه یې غیر منونه ضمه ده ځکه چې غیر منصرف دی.

عطف بیان لکه صفت په اعراب، عدد، تذکیر، تانیث، تعریف یا تنکیر کې مطابق د خپل متبوع وي. نو لدې کبله هر عطف بیان بدل کیدای شي خو هر بدل عطف بیان نشي کیدای ځکه چې هر بدل په یاد شوو صفاتو کې ضرور نه دی چې مطابق د خپل متبوع اوسي.

یادونه:

دا چې وموویل څه عطف بیان کولای شي بدل ووسي هدف مو بدل کل (مطابق) دی. او بعضې موارد له دې خبرې څخه مستثنی دي په دې معنی چې عطف بیان هلته نشي کولای چې بدل واقع شي.

لکه: یا غلام محمودا: په دې ترکیب کې (محمودا) د غلام عطف بیان دی او څرنگه چې غلام د نداء له حرف (یا) سره متصل شوی میني پر ضمه د اما په محل د نصب کې قرار لري چې په دې اساس متبوع یې باید منصوب وي چې محموداً په همدې ډول دی. خو څرنگه چې په بدل کې عامل حکما مکرر نه شمېرل کېږي نو محمود هم د نداء حرف سره متصل ارزول کېږي. باید چې میني پر ضمه وي کله چې په پورتنی مثال کې منصوب تلفظ شوی ده نو د بدل والي صلاحیت نو

ندی پکې پاتې تر څو چې ياغلام محمود ووايو چې په دې حال کې عطف بيان نشي کيدای.

منصوب اسم

لومړی: د اسم د نصب علامې:

- فتحه: په مفرد اسم او مکسر جمع کې د نصب علامه ده. لکه:

قاد السائق السيارة. السيارة مفرد منصوب او د نصب علامه يې فتحه ده.

شرح المدرس النصوص. النصوص مکسر جمع منصوبه بنا پر مفعوليت او د نصب علامه يې فتحه ده.

- ياء: ياء د تشبیه او مذکره سالمه جمع کې د نصب علامه ده. دا ياء د اسم

جزء ندى يواځې د تشبیه او جمع د علامې په ډول د اسم سره زياتيږي. د

تشبیه ياء ماقبل مفتوح او د جمع د ياء ماقبل مکسور وي. لکه:

قابلت المدرسين (مذکره مثني).

كان اللاعبون متنافسين (مذکره جمع).

- کسره: په جمع سالم مؤنث کې کسره د نصب علامه ده. لکه:

رأيت الممرضات. ممرضات: جمع سالم مؤنث بنا پر مفعوليت منصوب دی او د

نصب علامه کې د تاء کسره ده.

الف _ په اسماء خمسسه و کې: أب، اخ لکه:

شاهدت اخاك. اخاك له اسماء خمسسه و څخه دی چې د مفعوليت پر اساس په

پورتني تركيب کې منصوب دی او د نصب علامه (الف) دی.

يادونه:

۱. د نصب اصلي علامه (فتحه) ده او نورې علامې يې فرعي بلل شوي دي.
۲. معتل الآخر اسم په الف لکه (فتي، مصطفى ...) په مقدره فتحه پر الف منصوب دي. ځکه چې د فتحې لوستل يا نطق مشکل دی.

د اسم د نصب حالات

اسم په يولسو حالتونو کې منصوب وي:

۱. د کان خبر.
۲. د ان اسم.
۳. مفعول به.
۴. مفعول مطلق.
۵. مفعول له.
۶. مفعول معه.
۷. مفعول فيه.
۸. حال.
۹. مستثنیٰ.
۱۰. منادي.
۱۱. تمیيز.

همدا ډول د منصوب اسم تابع هم منصوب وي.

د کان خبر:

۱. د کان خبر، د مبتدا هغه خبر دی چې یو له اخواتو د کان څخه له دوی څخه مخکې ذکر شي. لکه: کان المعلم حاضراً. حاضراً: د کان خبر او منصوب په فتحه دی.

ظل القضاة عادلین. عادلین: د ظل خبر او په یاء منصوب دی ځکه چې جمع سالم مذکر دی.

۲. د کان خبر په لاندې ډول دی:

الف _ ظاهر اسم لکه په پورتنیو مثالونو کې مو چې ولیدل.

ب _ شبه جمله د ظرف یا جار او مجرور. لکه: اصبح الظل فوق الازهار. فوق الازهار: مضاف ظرف شبه جمله د اصبح خبر په محل د نصب کې.

اضحى السمک فى الشبكة. فى الشبكة جار او مجرور شبه جمله په محل د نصب کې خبر د اضحی.

ج _ اسمیه یا فعلیه جمله:

لکه: کان الشتاء برده شدید. برده شدید: اسمیه جمله د خبر د کان په محل د نصب کې.

ما انفک الحزین یبکی. یبکی فعلیه جمله د خبر د مانفک په محل د نصب کې.

د دې موضوع پوره تفصیل وروسته راځي (څلورم باب د جملې اعراب).

۳. د کان د خبر تقدیم په اسم باندې جائز دی په هغه صورت کې چې اسم یې

معرفه وي او خبر یې شبه جمله. لکه: اصبح فى حيرة الكسلان و المهمل.

فى حيرة: جار او مجرور د کان خبر په محل د نصب کې، مقدم، او کسلان د اصبح اسم مرفوع په ظاهره ضمه _ مؤخر.

۴. کله چې خبر د کان شبه جمله او نکره اسم وي تقدیم یې پر اسم د کان باندې واجب دی. لکه:

کان فی الکوب ماء. فی الکوب: جار او مجرور شبه جمله په محل د نصب کې مقدم وجوبي. ماء: د کان اسم مرفوع په ظاهره ضمه وجوبي ماخره ځکه چې نکره ده.

۵. په ډیرو حالاتو کې کیدای شي چې کان له خپل اسم سره یو ځای حذف شوی وي او یواځې خبر ذکر شي. دا په هغه صورت کې چې خبر یې وروسته له

(ان) یا شرطیه (لو) څخه واقع شي. لکه: قیل ما قیل ان صدقا و ان کذباً چې تقدیر یې داسې کیږي:

ان کان المقول صدقا و ان کان المقول کذباً.
أريد منك ولو كلمة واحدة. چې تقدیر یې و لوکان الرد كلمة واحدة دی.
یادونه:

کله چې د نفی حروف لکه (ان)، (لا)، (ما) او (لات) په مبتداً او خبر داخل شي د لیس په شان چې د کان له اخواتو څخه دی عمل کوي په دې معنی چې مبتداً مرفوع او خبر منصوب ګرځوي مګر په لاندې شرطونو:

الف _ په هغه صورت کې چې اسم یې پر خبر مقدم وي او کومه نفی چې دا حروف افاده کوي په (لا) نوي نقض شوی. لکه: ما الحصون منیعة. ما: حرف نفی او لکه لیس عمل کوي او حصون د ما اسم مرفوع په ضمه. منیعه د ما خبر منصوب په فتحه.

ب _ د (لا) په عمل کې علاوه له پورتنی شرطه د لا د اسم او خبر نکره والی هم شرط دی. لکه: لاشارعُ مزدحمًا. لا: د نفی حرف، شارعُ مرفوع په ضمه او مزدحمًا د لا خبر منصوب په فتحه.

ج _ لات په اصل کې نافیة لا ده او د تانیث مفتوحه تاء پرې زیاته شوې ده. د دې حرف اسم اکثراً حذفیږي او خبر یې پاتې کیږي. لکه: لات ساعة ندم. چې تقدیر یې: لات الساعة ساعة ندم.

د ان اسم

۱. پر هغه مبتدأ چې ان او یا نور مشبه بالفعل حروف چې عبارت دي له (ان، ان، کان، لیت، لکن، لعل) څخه داخل شي د دې حروفو د اسم په نامه یادېږي. لکه: ان الباب مفتوح. الباب: د ان اسم دی او منصوب په فتحه دی.

کان الطیب أبوه. الطیب: د کان اسم او منصوب په فتحه دی.

- لیت العاملين محققون أهداف الانتاج. العاملين د لیت اسم دی او د نصب علامه یې یاء دی ځکه چې جمع مذکره سالمه ده. حضر الطلاب لکن محموداً لما يحضر. محمودا د لکن اسم او منصوب دی او د نصب علامه یې منونه فتحه ده ځکه معرب، مفرد او منصرف دی.

- لعل عمرا يحضرالدرس. عمرا: د لعل اسم او منصوب په فتحه دی.

۲. څرنګه چې د ان او د هغه د اخواتو اسم په اصل کې مبتدأ وي دوی ته حروف ناسخه هم ویل کیږي ځکه چې رفع یې په نصب بدله کړې ده. لدې کبله د ان او د هغه د اخواتو اسم:

- الف _ يا معرب اسم وي لکه څنگه چې مو په پورتنیو مثالونو کې ولوستل.
- ب _ يا مېني اسم (ضمير، اسم اشاره، اسم موصول). لکه: انک کریم. کاف ضمير مېني په محل د نصب کې اسم د ان.
- (ان الذين ينادونک من وراء الحجرات اکثر هم لا يعقلون). الذين: موصول د ان اسم په محل د نصب کې اسم د ان ځکه چې مېني دی.
- ان هذا أتملنا فيک. هذا د اشارې اسم مېني په محل د نصب کې.
- دا مطلب به په دوهم فصل کې د مېني اسم په بحث کې تشریح شي.
۳. (لا النافية للجنس) په عمل کې د ان له اخواتو څخه گنل کېږي. او د نفی د جنس معنی دا دی چې د مبتدا خبر له ټولو افرادو د جنس څخه نفی کوي او په دې ډول له (لامشبهه) له لیس څخه چې يواځې واحد يا ډير نفی کوي نه ټول جنس په کلي ډول توپير لري.
- لا النافية للجنس د عمل شروط لکه عمل د ان په لاندې ډول دی:
- د (لا) اسم نکره وي.
 - د (لا) اسم پر هغه متصل وي.
 - او (لا) له حرف جر سره مقترنه نوي.
- الف _ د پورتنیو شرطونو د موجودیت په صورت کې که چېرې اسم د لا مضاف او يا شبيه له مضاف سره وي، منصوب کېږي. لکه:
- د مضاف مثال: لا فاعل خير مکروه. فاعل: د (لا) اسم نکره متصل له (لا) سره او (لا) د جر له حرف سره مقترنه ندی، نو منصوب دی او د نصب علامه يې فتحه ده.

لا طالعا جبلاً ظاهراً. طالعا: اسم دی (لا) منصوب حُکّه چي لا غير مقترن له حرف جر سره دی او اسم يې نکره او له (لا) سره متصله دی او شبيه له مضاف سره دی. شبيه بالمضاف: هر هغه اسم ته ويل کيږي چي له بل هغه اسم سره متصل وي چي د ده د معنیٰ متمم وي خو مضاف اليه نوي لکه په پورتنی مثال کې چي د طالعا معنیٰ په جبلاً باندې پوره کيږي خو مضاف اليه ندی.

ب _ د لومړيو دريو شرطونو په موجودیت کې که چېرې د (لا) اسم مضاف او يا شبيه له مضاف سره نه وي په هغه حرف يا حرکت باندې مبني کيږي چي د نصب علامه د اضافت يا شباهت په وخت کې وي. لکه: لارجل فی الدار. رجل اسم د لا مبني پر فتحه په محل د نصب کې.

لاحول ولاقوة الا بالله. حول: د اسم مبني پر فتحه په محل د نصب کې.

قوة: معطوف په حول مبني پر فتحه په محل د نصب کې.

لا فلاحين متهاونين. فلاحين د لا اسم مبني پر يا په محل د نصب کې.

يادونه!

کله چي د لا اسم معروفه وي عمل يې لغو کيږي او تکرار يې لازمي دی.

لکه: لا القوم قومي و لا الاعوان اعوانی، لا حرف نفی، القوم: مبتداء مرفوع په ضمه، قومی د مبتداء خبر.

ب: کله چي (لا) له حرف جر سره مقترن شي مابعد يې مجرور ګرځي. لکه: يتقدم الجندی بلاخوف. بلا: باء حرف جر، لا د نفی حرف ماضي له لفظي عمل څخه خوف مجرور په (با).

ج: کله چې د (لا) او د هغه په اسم کې کوم شی فاصل واقع شي د (لا) عمل لغوه کېږي. لکه: لا فيهما غول. لا د نفی حرف، فيهما جار او مجرور مقدم خبر، غول مؤخر مبتداء مبتداء مرفوع په ضمه.

د: په هغه صورت کې چې د کلام له سياق څخه (لا النافية للجنس) خبر محذوف وپېژندل شي، جائز دی.

لکه: العلم لا شك اساس النهضة و لا شك في ذلك. لا شك في ذلك د (لا) خبر دی چې حذف شوی او د کلام له سياق څخه معلومېږي.

۴. (لاسيما) د لا النافية للجنس سره تعلق لري. لکه: احب الفاكهة و لاسيما البرتقال. له (سيما) سره متصل اسم يا مرفوع او يا مجرور وي او که نکره اسم وي منصوب هم راتلای شي د (لاسيما) او د هغه د وروستني برخې اعراب داسې راځي: (لا) نافية د جنس.

(سي) د (لام) اسم منصوب په فتحه (ځکه چې مضاف دی) او د (لا) خبر په وجوبي ډول حذف شوی ځکه چې عام فعل دی او له هغه په (موجود) تعبیر کېږي.

(ما) درې حالتونه لري:

— (ما) زانده وي چې په دې صورت کې هغه اسم چې وروسته له (لاسيما) څخه واقع شوی مجرور دی. لکه: البرتقال په پورتنی مثال کې چې د (سي) په اضافت مجرور شوی.

— او يا دا چې (ما) موصول اسم او مضاف اليه ده چې په دې حالت کې هغه اسم چې له: (لاسيما) څخه وروسته واقع شوی مرفوع دی چې په پورتنی

مثال کي البرتقال په دې اعتبار چي د محذوف مبتداء خبر بلل کيږي مرفوع ويل کيږي چي تقدير يې داسې دی: (احب الفاكهة لا سيما هو البرتقال).
 - او يا دا چي هغه اسم چي له (لاسيما) څخه وروسته دی د تمیزتوب په خاطر منصوب او (ما) نکره د شیی په معنی کيږي.

مفعول به

۱. مفعول به هغه اسم ته ويل کيږي چي د متعدي فعل په واسطه منصوب شوی وي او د فاعل فعل د هغه پرمسمی باندې واقع شوی وي. لکه: يطلب العاقل العلم. (العلم) مفعول به د منصوب او د نصب علامه فتحه دی.
 تکرّم الدولة المتفوقين... (المتفوقين) مفعول به د منصوب او د نصب علامه د ننبه ياء دی ځکه چي جمع سالم مذکر دی.
 (احل الله البيع و حرم الربوا) البيع مفعول به دی منصوب په فتحه، همدا ډول (الربا) مفعول به دی منصوب په فتحه.
 ۲. کله مفعول به متعدده وي او دا په هغه صورت کي چي فعل د هغو افعالو له ډلې څخه وي چي زيات له يوه مفعول به منصوب کړی چي دا فعلونه په دوه ډوله دي:

الف: هغه افعال چي په مبتداء او خبر داخلېږي چي په لاندې ډول دي:

- د ظن افعال: ظن، خال، حسب، زعم، جعل او هب.
- د يقين افعال: علم، وجد، الفی، تعلم (اعلم).
- د تحويل افعال: صیر، حوّل، جعل، ردّ، اتخذ او تَخَذَ.

لکه: ظننت الرجل نائماً. الرجل: لومړی مفعول به منصوب په فتحه، نائماً: دوهم مفعول به منصوب په فتحه.

حلت محمداً أخاك. محمداً لومړی مفعول به، أخاك دوهم مفعول به منصوب په الف خکه چې اسماء خمسسه خخه دی.

وجد السائر الطريق و عراً. الطريق: لومړی مفعول به منصوب په فتحه، و عراً دوهم مفعول به منصوب په فتحه.

تعلم الحياة جهاداً. الحياة: لومړی مفعول به منصوب په فتحه، جهاداً دوهم مفعول به منصوب په فتحه.

اتخذ الله ابراهيم خليلاً. ابراهيم لومړی مفعول به منصوب په فتحه، خليلاً منصوب په فتحه دوهم مفعول به.

ب: هغه افعال چې په دوه مفعوله منصوبه وي خو په اصل کې مبتداء او خبر نوي چې يو څه يې په لاندې ډول دي:

كسا، البس، اعطى، منح، سأل او منع.

لکه: البس الربيع الارض حلة زاهية. الارض: لومړی مفعول به منصوب په فتحه، حلة دوهم مفعول به منصوب په فتحه او زاهية د حلة صفت (لغت) منصوب او د نصب علامه يې (فتحه).

۳. هغه اسماء چې مفعول به واقع کېږي په لاندې ډول دي:

الف: معرب أسماء: لکه په مثالونو کې مو چې وليدل.

ب: مبني أسماء: ضمير، د اشارې اسم، موصول اسماً. لکه: د ايتک. کاف: متصل ضمير مبني په محل د نصب کې مفعول به.

اياک نعبد. اياک: منفعل ضمير مبني په محل د نصب کې مفعول به.

يشجمع الجمهور هذا اللاعب. هذا: د اشارې اسم مبني په محل د نصب كې منصوب
په فتحه، اللاعب د اشارې اسم صفت منصوب په فتحه.

: مؤل مصدر له (أن) او (فعل) يا له (أن) او د هغه له اسم او خبر څخه. لکه:
أكدت الصحف أن الأمن مستتب. مؤل مصدر له (أن) او د هغه له اسم او خبر څخه
مفعول به.

۴. د اجائز دی چې مفعول به له فاعل څخه مخکې راشي. لکه: يجنى القطن
الفلاح. القطن: مفعول به مقدم منصوب په فتحه.

کله چې مفعول به منفصل ضمير وي تقديم (مخکې والی) يې پر فاعل واجب دی.
لکه: اياک نعبدو اياک نستعين.

۵. حذف د هغه فعل چې په مفعول به کې عامل وي او يا سياق د کلام څخه
معلوم شي او مفعول به ذکر شي، جائز دی.

لکه: علیاً. د دې سوال په جواب کې: من قابلت به فعل حذف کوي او وايي: علیاً
چې تقدير يې داسې کېږي: قابلت علیاً.

هم دا ډول بعضې داسې شائع عبارات وجود لري چې فعل يې حذف شوی وي او
مفعول به ذکر شوی وي. لکه: اهلاً و سهلاً چې تقدير يې أتيت اهلاً او أتيت سعةً
دی.

۶. قاعده داسې ده چې مفعول به وروسته له فعل او فاعل څخه واقع شي، خو
کله ناکله مصدر او اسم فاعل هم کولای شي په مفعول به کې عامل شي.

لکه: ترکا الاهمال. الاهمال د مصدر مفعول به دی او منصوب په فتحه.

انا الشاكر فضلک. فضلک: مفعول به دی او منصوب په فتحه دی، چې عامل یې اسم فاعل دی. چې د دې مطلب تفصیل به د کتاب په دوهم جزء د مصدر په برخه کې راشي.

مفعول مطلق

۱. مفعول مطلق: هغه منصوب مصدر دی چې د خپل عامل د نوع د بیان او یا د عدد د بیان د تاکید لپاره ذکر کېږي.

لکه: جفطت الدرّس حفظاً. حفظاً مفعول مطلق منصوب دی چې د خپل فعل د تاکید لپاره ذکر شوی دی.

سیرت سیراً حسناً: سیراً د خپل فعل د نوم بیان کوي او مفعول مطلق منصوب دی. یدافع الشعب عن حریته دفاع الابطال. دفاع منصوب دی مفعول مطلق د نوم د بیان لپاره.

ضربته ثلاث ضرباتٍ. ثلاث: مفعول مطلق د نوع د بیان لپاره منصوب په فتحه. ۲. کله بعضی الفاظ د مفعول مطلق نائب واقع کېږي او پر مفعول مطلق دلالت کوي.

الف: د کل او بعضی لفظ چې مصدر ته مضاف وي: احترامه کل الاحترام. کل مفعول مطلق منصوب په فتحه، احتراخ مضاف الیه مجرور په کسره.

اتردد علیه بعضی التردد. بعضی مفعول مطلق منصوب په فتحه، التردد مضاف الیه مجرور په کسره.

ب: د مفعول مطلق مرادف: لکه: دفعته حفراً یعنی دفعا.

ج: مفعول مطلق (مصدر صفت ذکر شي نه خپله) لکه:

تتطور الحياة سريعاً، يعني تتطور الحياة تطوراً سريعاً.

په پورتنې مثال کې مفعول مطلق چې د (تطوراً) دی حذف شوی او کوم چې د هغه صفت دی (سريعاً) ذکر شوی چې دې ته د مفعول مطلق نائب ویل کېږي او منصوب په فتحه دی.

د: د اشارې اسم چې مخکې له مصدر څخه ذکر شي هغه ته هم د مفعول مطلق نائب ویل کېږي. لکه: اکرمته ذلک الاکرام. ذلک: د اشارې اسم مبني په محل د نصب کې مفعول مطلق. الاکرام: د اشارې د اسم بدل یا صفت منصوب په فتحه. هـ: داسې کلمه ذکر شي چې د مصدر په عدد دلالت وکړي. لکه: قابلته عدة مرات. عدة: د مفعول مطلق نائب منصوب په فتحه.

۳. کله په مفعول مطلق کې عامل فعل حذفېږي. لکه: شکرًا چې په اصل کې: اشکرک شکرًا ده وروسته عامل چې اشکرک دی حذف شوی دی. قیاماً: په اصل کې قوموا قیاماً دی چې فعل امر حذف شوی دی. تحية طيبة: چې په اصل کې أحييکم تحية طيبة دی. انت انبي حقا. حقا: مفعول مطلق د محذوف فعل دی چې تقدیر یې دی: یجد جداً.

حضرا الحفل جميع العاملين و أيضا المدير العام. أيضاً: د محذوف فعل مفعول مطلق دی چې تقدیر یې: أض أيضاً کېږي. یکافأ الناجحون و خصوصاً المتفوفين. خصوصاً: د محذوف فعل مفعول مطلق دی چې تقدیر یې: أخص خصوصاً دی او المتفوقين مفعول به په یاء منصوب دی ځکه چې جمع مذکر سالمه دی.

سبحان الله. سبحان: مفعول مطلق د محذوف فعل چې تقدیر یې أسبح کېږي، چې د تسبیح معنی تیرئ او ترکیه دی او د سبحان الله معنی: أبرئ الله من السوء براءة دی.

مفعول لاجله

۱. مفعول له هغه منصوب اسم دی چې وروسته له فعل څخه د فعل د سبب لپاره ذکر کېږي. او دی ولې؟ په ځواب کې چې (لم) کېږي دا ډول کېږي. لکه: تصرف المكافات تشجيعاً للعاملين. تشجيعاً مفعول له او منصوب په فتحه دی. حضر علی اکراماً لمحمد. اکراماً: مفعول لاجله منصوب په فتحه دی. اسامح الصديق محافظةً علی صداقته. محافظةً: مفعول له منصوب دی.
۲. مفعول په له اصل کې منصوب وي خو کله په لام مجرور کېږي، چې په دې حالت کې هغه ته مفعول له نه ويل کېږي بلکې جار او مجرور د معلل له فعل متعلق وي.

لکه: تصرف المكافات بتشجيع العاملين. حضر علی لاکرام محمد.

المفعول معه

- مفعول معه: هغه منصوب اسم دی چې وروسته له هغه واوه چې د (مع) په معنی دی ذکر شوی وي: سرت و النيل. واو د معیت دی. النيل: مفعول معه منصوب په فتحه. استيقظت و تغريد الطيور. الواو واو المعية تغريد: مفعول معه منصوب په فتحه. دا دواړو جملو معنی په ترتیب سره په لاندې ډول دي:
- له نیل سره یو ځای و خوځېدم د مرغانو له غږ سره یو ځای راوینښ شوم
- یادونه:

د معية او عطف واو تر مینځ توپیر په دې کې دی چې د عطف واو له ده څخه وړاندې او وروسته حکم افاده کوي، خو د معية واو علاوه د حکم له افادې څخه یو ځای والی هم افاده کوي.

مفعول فيه

۱. مفعول فيه: هغه منصوب اسم دی چې د فعل د زمانې او یا ځای د وقوع

یادونه کوي. او دی متی؟ یا این؟ جواب ورکوي.

لکه چې ویل شوی وي: متی وقع الفعل؟ یا این تم الفعل؟ مفعول فيه ته ظرف زمان

ویل کېږي. کله چې د فعل د وقوع په دخت دلالت وکړي. لکه: مسافرت الطائرة

ليلاً. ليلاً: ظرف زمان منصوب په فتحه.

۲. ډېر مهم ظروف زمان په لاندې ډول دي:

مساءة، يوم، اسبوع، شهر، سنة، صباح، مساء، ظهر، ليل، غد، لحظة، برهة، مدة،

فتره، حين، قبل، بعد، طوال، خلال او اثناء.

۳. ډېر مهم ظروف مکان په لاندې ډول دي:

أمام، ودا، خلف، يمين، يسار، شمال، جنوب، شرق، غرب، وسط، فوق، قرب،

تحت، بين، عند، لدى، تلقاء، تجاه، نحو، حول، دون، ميل، فرسخ او كيلومتر.

۴. هغه ظروف زمان او مکان چې متصرفه او غير متصرفه وو ته تقسيم شوي:

الف: متصرف ظرف هغه دی چې کلمه د ظرف او کلمه د غير ظرف په ډول

استعمال شوی وي، چې لاندې اسمونه له همدې ډلې څخه دي: يوم، شهر، سنة،

اسبوع، ساعة، صباح، مساء، ظهر، ليل، لحظة، برهة، ميل، فرسخ، كيلومتر، يمين،

يسار، وسط، شمال، جنوب، شرق او غرب.

پورتني ظروف بنايي د ظرف په ډول چې په زمان او یا مکان د وقوع د فعل استعمال

شي نو په دې حالت کې منصوب وي ځکه چې مفعول فيه دی.

لکه: سأزورک يوم الجمعة، تغرد الطيور صباحاً. استمرالزلال لحظة سرت كيلو متراً

تقع سيناء شرق قناة السويس.

همدا ډول بڼایي دا اسماء د غیر ظرف په ډول استعمال شي چې په دې حالت کې د خپل موقعیت په اساس په جمله کې اعراب ورکول کېږي. لکه: الکیلو متراً الف متر. الکیلومتر: مبتداء مرفوع له ضمه. جاء یوم الجمعة. یوم: فاعل مرفوع په ضمه. الشرق مهد الاديان السماوية. الشرق: مبتداء مرفوع په ضمه.

ب: غیر متصرفه ظروف:

غیر متصرفه ظروفو نه هغه اسمونه دي که چې یواځې د ظرف په حیث استعمالېږي، چې لاندې اسمونه د هغوی له ډلې دي:

حین، بعد، أثناء، خلال، طوال، وراء، خلف، فوق، تحت، بین، عند، لدى، تلقاء، تجاه، نحو، حول، دون، او دا ټول منصوب په ظرفیت وي.

- دا اسماء یا مفعول فیه واقع کېږي چې پدې صورت کې منصوب کېږي.

لکه: تطير الطائرات فوق اسحاب. فوق: د مکان ظرف مفعول فیه منصوب په فتحه.

- او یا خبر د مبتداء یا صفت واقع کېږي چې په دې صورت کې د هغه فعل

متعلق ګرځي چې وجوبا حذف شوی دی او منصوب وي.

لکه: اللجنة تحت اقدام الامهات. تحت: د مکان ظرف، خبر او په محذوف فعل چې

د تستقی دی منصوب ګرځي، او دا فعل واجب الحذف دی.

مرت بر جل عندک. عند: ظرف مکان د رجل صفت او د نصب عامل کې هغه فعل

دی چې وجوبا حذف شوی او د تقدیر یې (استقر) دی.

یادونه:

باید ووايو چې افعال په دوه ډوله دي. عام افعال او خاص افعال.

عام افعال هغه افعال دي چې هیڅ فعل د دوی له تضمین څخه نشي خالي

کېدای. چې دا افعال په لاندې درې بیت کې جمع شوي دي:

افعال عموم نزد ارباب عقول کون است و ثبوت است و وجود است و حصول خاص افعال هغه افعال دي چې تر هغو پورې چې ذکر نشي د هغوی موجودیت نه پیژندل کېږي لکه کله چې ووايو:

زید جلس فی الدار، یا زید جالس عندک. که چېرې جلس او جالس لدې دواړو ترکیبونو څخه حذف کړو، نه پیژندل کېږي چې د متکلم منظور جلس دی که یا جالس، مگر هغه شی چې پیژندل کېږي هغه د زید استقرار دی.

په دې ډول کله چې وایو: زید فی الدار یا زید عندک اورېدونکی یواځې د زید وجود یا استقرار باندې پوهېږي په تقدیر یې زید موجود فی الدار او عندک دی. که چېرې د ظرف او جار او مجرور متعلق عام فعل وي حذف یې واجب دی او ذکر یې کومه فائده نلري او بې له موجودیت څخه په کلام کې مفهوم دی.

خو خاص افعال یې د قرینې له وجود څخه نه حذفېږي، ځکه چې ملحوظ والي کې نه پیژندل کېږي.

ملاحظه:

الف: جائز دی چې ظرف غیر متصرف په (من) مجرور وي. لکه: (قل کل من عندالله) و سرت من وراءه.

ب: ځینې ظروف مبني دي چې د هغوی آخر په جمله کې د موقعیت له لحاظه تغیر نه مني چې: حیث، أمس او أوألان له همدې ډلې څخه دي. (د دې مطلب تفصیل په وروستي فصل کې چې مبني اسم ته خاص شوی راځي).

ج: هغه اسم چې وروسته له یوه ظرف څخه واقع کېږي د دې لپاره چې مضاف الیه دی همیشه مجرور وي.

د: زائده (ما) وروسته له بعضو د دې ظروفو واقع کېږي خو کوم تأثیر د (ما) په مابعد کې نلري، بلکې د هغې مابعد د ماقبل د اضافت په سبب مجرور پاتې کېږي او خپله یاد شوی ظرف د ظرفیت له وجهې منصوب پاتې کېږي. لکه: رجوته أن يحضر دونما تأخیر. دونما: دون، ظرف، منصوب او (ما) زائده. تأخیر: مضاف الیه مجرور په کسره.

هـ: جائز دی چې د څلورگونو جهتونو له اسماء و سره مشدده (ياء) زیاته کړو او ووايو: شمالي، جنوبي، د شمال او جنوب پر ځای. لکه: يقع اسودان جنوب مصر يا جنوبي مصر.

الحال

۱- حال هغه منصوب یه په محل د نصب کې لفظ دی چې د فعل د واقع کېدو په وخت کې د فاعل او یا مفعول په هیئت یا څرنګوالي بیانوي. گویا چې د کیف وقع الفعل؟ ځواب دی.

لکه: جاء القائد منتصراً. منتصراً د قائد څرنګوالی په کوم حالت کې راځي بیانوي.

لکه: شربت الماء صافياً. صافياً: د هغه حالت بیان کوي کوم چې مفعول به (الماء) د څکلو په وخت کې په همدې حالت کې وه.

حضرُوا جميعاً: جميعاً د هغې هیئت او حالت بیان کوي کوم چې حاضرېدونکی د حضور په وخت کې په هغه حالت وه.

حال نکره اسم وي او منصوب په فتحه، کوم فاعل یا مفعول به چې د هغوی د فعل یا انفعال حالت بیان شي، ذوی الحال په نوم یادېږي، او باید معرفه اوسي لکه څنګه چې هغه اسم چې حال واقع کېږي باید نکره اوسي.

۲- د حال ډولونه د مادې په لحاظ:

په دې لحاظ حال په درې ډوله دی: ظاهر اسم، شبه جمله او جمله.

الف: په پورتنیو مثالونو کې اسم ظاهر حال واقع شوی او کله چې اسم ظاهر حال واقع شي معمولاً مشتق او نکره وي. لکه: قائم، ظاهر، منتصر، سالم، حسن، مکتوب، محبوب.

مکروه_ دا وصف انتقال منونکی او له ذوی الحال سره غیر ملازم وي او یواځې د ذوی الحال له څرنګوالي د فعل د حدوث په وخت کې دلالت کوي. حال په نوع او عدد کې له ذوی الحال سره سمون او مطابقت لري. لکه: عادت الطائره سالمة، عادت الطائرتان سالمین، عادت الطئرات سالمة او سالمات.

کله جامد اسم هم حال واقع کېږي چې ډېر لږ دی او په بعضې صورتونو کې د اسم معنی (مصدر) وي. لکه: هطلت المطار بغته. بغته: مصدر نکره او منصوب په فتحه د حالت لپاره.

(ینفقون اموالهم سرّاً و علانیه). سرّاً: مصدر منصوب په فتحه بنا پر حالت. همدا ډول (علانیه)...

سرنیږدایید. یداً: اسم ذات، جامد منصوب په فتحه د حال توب په خاطر.

اصل دا دی چې حال نکره وي، خو کله معرفه هم راځي چې دا ډول ډېر کم راځي. لکه: اجتهدو حدک. وجد: حال منصوب په فتحه مضاف کاف ته، کاف ضمیر دی او مبني چې مضاف الیه واقع شوی په محل د جر کې.

ب: شبه جمله (ظرف یا جار او مجرور):

لکه: دآیت الطائره بین السحابز بین اسحاب شبه جمله چې له ظرف او مضاف الیه څخه مرکب دی. حال واقع شوی او د نصب په محل کې.

حضر القائد بزیه رسمی. بزیه: جار او مجرور دی چي حال واقع شوی په محل د نصب کي دی.

ج: جمله (اسمیه یا فعلیه):

استیقتت و الشمس ساطعة. والشمس ساطعة: اسمیه جمله په محل د نصب کي حال.

سار الطفل یکی. یکی: فعلیه جمله حال په محل د نصب کي.

هغه وخت چي جمله حال واقع کيږي لازمه ده چي د جملې او ذوالحال په ساین کر رابط وجود ولري. او دا کله یواځي واو، کله ضمیر او کله واو او ضمیر دواړه راځي.

لکه: سار الطفل و هو یکی. وهو: د حال واو او ضمیر چي دا دواړه حال له ذوالحال سره نښلي (مرتبط).

۳- کله حال له ذوالحال څخه مخکي ذکر کيږي. لکه: مسرعا سار الرجل فجأة

هبت الريح، يقع باطلا كل شرط يخالف احكام القانون.

۴- کله حال متعدد وي. لکه: حضر القائد ظافراً اصاحكاً. او لکه: فكلوه هنيئا

مريئا.

۵- کله فعل او ذوالحال په وجوبي یا جوازي ډول حذفیږي.

د جائز حذف مثال: لکه څنگه چي د دې پوښتنې په ځواب کي چي (کیف جئت) د اکبأ ووايو، یعنی جئت راکبأ.

د وجوبي حذف مثال: تتبع هذه التعليمات من الآن فصاعداً چي تقدیر يې داسې دی: تتبع هذه التعليمات من الآن والزمن يسير صاعداً.

المستثنى

۱- مستثنى هغه منصوب اسم دی چې وروسته د استثناء له ادواتو څخه واقع شوی وي تر څو چې حکم يې د ادواتو له ماقبل حکم سره مخالف شي. لکه: حضر الرجال الازيداً. زيدا: مستثنى منصوب په فتحه.

۲- د استثناء ادوات په لاندې ډول دي: الا، غير، سوى، خلا، عدا او حاشا.

۳- هغه چې په (الا) مستثنى شوی وي درې حکمه لري:

الف: د نصب وجوب، په هغه صورت کې چې کلام مثبت او مستثنى منه ذکر شوی. لکه: حفرالرجال الازيداً. زيدا مستثنى په (الا) او مستثنى منه چې (الرجال) دی ذکر شوی نو لدې کبله مستثنى منصوب شوی او علامه د نصب کې فتحه دی. لکه: قرأت الصحف الا صحيفتين. صحيفتين مستثنى په (الا) او منصوبه په (ياء) دی. ب: د مستثنى د نصب جواز او د اتباع جواز چې د مستثنى منه څخه بدل شي په هغه صورت کې چې کلام منفي وي او مستثنى منه ذکر شوی وي. لکه: ما قام أحد الا زيداً. زيد مستثنى په (الا) منصوب په فتحه همدا ډول جائز دی چې وويل شي: ما قام أحد الا زيداً. زيد بدل له (أحد) څخه چې مرفوع په ضمه دی. ج: هر منفي کلام چې مستثنى منه نوي ذکر شوی د خپل موقعيت له لحاظه په جمله کې اعراب ورکول کېږي. لکه: ما قام الا زيداً. زيد: فاعل مرفوع په ضمه. ماقلت الاالحق. الحق: مفعول به منصوب په فتحه.

۴- مستثنى په (سوى او غير):

هغه اسم چې وروسته له (سوى او غير) واقع کېږي په دې اعتبار چې مضاف اليه دی هر وخت مجرور وي. خو خپله (رسوى او غير) د مستثنى په (الا) حکم غوره کوي.

لکه: قام الرجال غیر زید. غیر: مستثنی منصوب په فتحه. زید: مضاف الیه مجرور په کسره.

۵- مستثنی په خلا، عدا او حاشا:

یو د دریو کلیمو مستثنی دوه حکمه لري:

الف: نصب د دې لپاره چې (خلا، عدا او حاشا) ماضي افعال دي نو مستثنی په حیث د مفعول به منصوب دی. لکه: عادت الطائرات عدا طائراً. عدا: ماضي فعل مبني پر سکون ضمير په کې مستتر هغه فاعل او طائراً: مفعول به منصوب په فتحه.

ب: جر: په دې اعتبار چې خلا، عدا او حاشا د جر حروف دی او خپل مابعد مجرور کوي. لکه: عادت الطائرات عدا طائراً. عدا: حرف جر مبني پر سکون. طائراً: مجرور په کسره.

کله چې مخکې له خلا او عدا څخه مصدرية (ما) واقع شي په دې صورت کې یواځې مستثنی منصوب کېدلای شي د دې لپاره چې مصدریه (ما) یواځې پر فعل داخلېدلای شي. مستثنی په دې اعتبار په مفعول به د یوه فعل له دوی څخه دی منصوب گرځي. لکه: الاکل شیء ما خلا باطل. خو له حاشا څخه د مخه مصدری (ما) نه راځي. ملاحظه:

د سوی او غیر اعراب چې د الا په معنی وکارول شي توضیح شي.

الف: په دې باید پوه شو چې دا دواړه لفظونه نور د استعمال موارد هم لري چې د خپل موقعیت پر اساس په جمله کې اعراب اخلي.

لکه: کلامک غیر مفهوم. غیر: پدې جمله کې خبر دی مبتداً او مرفوع دی په ضمه. سوی بتحنان التغرید یطرب. سوی: مبتداء په مقدره ضمه مرفوع په الف.

ب: کله د تعريف اداۛ (ال) له (غير) سره يوځای کېږي (الغير) چې د درېم طرف په معنی کاورل کېږي.

لکه: صدرت هذه الشهادة دون ادنى مسؤولية فيما متعلق بحقوق الغير. الغير: مضاف اليه مجرور په کسره.

منادي

۱ - منادي هر هغه اسم دی چه وروسته له يوه اداة دی ندا ذکر شي :

د ندا ادوات په لاندې ډول دي :

(يا) چې د هر ډول ندا لپاره کارول کېږي لکه : يا نائماً استَفيظ ، (الهمزه) چه د قريب ندا لپاره کارول کېږي: ايا نبيل هلنسمعني؟

۲ - منادي د اعراب له لحاظه په دوه ډوله دی: منصوب او مبني.

الف- منصوب: کله چه منادی مضاف يا شبيهه مضاف سره، يا نکره غير مقصوده وي، په دې صورت کې په هغه فرض فعل چه تقدیري "ادعو" دی منصوب گرځي، لکه:

يا عبدالله . عبد: منادي مضاف منصوب په فتحه.

يا مذيعی الأنباء . مذيعی: جمع سالم مذکر او منادا مضاف منصوب په ياء.

يا طالعا جبلا . طالعا: منادي، شبيهه د مضاف منصوب په فتحه.

يا رجلا خذ بيدي . رجلا: منادي منصوب په فتحه ځکه چې غير مقصوده نکره دی.

ب - منادي د خپلي رفع په علامه مبني گرځي په هغه صورت کې علم يا مقصوده نکره دی. لکه:

يا علي . علي: علم منادي مبني پر ضمه.

يا بائع . بائع: نکره مقصوده مبني پر ضمه.

او يا شرطيان: شرطيان : مقصوده نکره مبني په الف ځکه چې مثني ده.

او يا قادرون : مقصوده نکره مبني پر واو ځکه چې جمع مذکره سالمه ده .

کننه :

الف: د مقصوده نکرې او غير مقصوده نکره ترمينځ توپير په دې کې دی چې که

چيرې يو سپری چې مخامخ دی او ندا کونکی او غواړې هغه ته خطاب وکړی او

وايي:

يا رجل ساعدني، او يا مخامخ ده ته كوم سپړی نه وي او يا وائي: په لومړی جمله کې مقصوده نکره او په دوهم مثال کې نکره غیر مقصوده ده.

ب: کله چې عَلَمَ او مقصوده نکره مفرد اسم وي بې له تنوين څخه مبنی اسم تنوين نه قبلوي نو يا عَلِيُّ او يا مُحَمَّدٌ ويل کيږي نه عَلِيٌّ او نه مُحَمَّدٌ.

۳ - د معرف په لام اسم ندا په دوه ډوله جائز دی:

الف: له منادي څخه مخکې دی "أيتها" لفظ راوړل کيږي او په دې صورت کې هغه اسم چې معرف په لام دی "أيتها" صفت او مرفوع وي.

او که چيرې معرف په لام اسم مؤنث وي "أيتها" راوړل کيږي. لکه:

يا ايها المواطنين: يا د ندا حرف "داى" منادي مبنی پر ضحه ځکه چې مقصوده نکره ده او ها زانده ده. المواطنون داى صفت او مرفوع په واو دې همدا ډول د مؤنث لپاره أيتها راوړل کيږي له: يا أيتها المواطنات.

ب: او کله چې مخکې له معرف په ال منادي څخه مناسب اسم اشاره راوړل شي په دې وخت کې اسم اشاره منادي او معرف په ال اسم د هغه صفت ګرځي. لکه:

يا هذه الفتاة. يا د ندا حرف، هذه منادي مبنی په محل دی رفع کې الفتاة د هذه صفت او مرفوع په ضمه.

له دې قاعدې څخه د "الله" لفظ مستثنیٰ دی ځکه چې بې له "أيتها" څخه "ياالله" ويل کيږي. او په عام ډول "الهم" ويل کيږي يعنی د ندا حرف حذفیږي او د جلاله اسم د (الله) په آخر کې مشدده ميم راوړل کيږي.

۴ - کله منادي ذکر او د ندا حرف حذفیږي:

لکه محمد أقبل چې په اصل کې يا محمد أقبل دی. أيتها المواطنون په اصل کې يا ايها المواطنين دی سیداتی و ساداتی چې په اصل کې يا سیداتی و ساداتی دی.

ابا الزهراء قد جاوزت قدری بحمدک. چې په اصل کې يا ابا الزهراء دی.

"ربنا إنک رؤف رحيم" چې په اصل کې: "يا ربنا إنک رؤف رحيم" دی او د ندا حرف حذف شوی.

۵ - کله چې منادا ياء دی متکلم که مضاف وي، حذف دی ياء او په کره استغناً جایز دی. لکه:

يا صديق يعنى يا صديقى. او لکه: يا ابن عم يعنى يا ابن عمى. رب زدنى علما يعنى يا ربي په دې ځای کې حرف نداء او ياء دی متکلم دواړه حذف شوي دي او په نداء دی اب او ام کې جنز دي چې يا ابى او يا امى همدا ډول يا اَبْت يا اَمْت او يا اَبْت يا اَمْت وويل شي چې په دې حالت کې تا د متکلم د يا په عوض کې راوړل کېږي.

۶ - د نداء صيغه درى ډولونه لري، تعجبي، ندبه، او ترخيم.

الف: تعجبي نداء: دا ډول د تعجب په صيغه او د نداء په اسلوب ادا کېږي. لکه: يا لجمال الطيبة (طبيعت څه ډول بڼکلی دی) او دا اسلوب له حرف نداء د يا تعجب او متعجب منه چې په لام مفتوحه مجروري، جوړه شويده. دا جائز دی چې لام حذف شي او يا جمال الطيبة اوويل شي. په دې وخت لکه منادي اعراب ورکول کېږي.

ب: مندوب: مندوب په دوه ډوله دی يو دا چې د هغه د منشت والي په واسطه تفجع او تحسر بڼکارول کېږي. لکه: و اماه (واى مور مى) دوهم دا چې د هغه په وجود حسرت او فاجعه بڼکارول کېږي. لکه: وا ظهراه (واى قاحى).

د ندبه روش له حرف نداء (وا) او مندوب منادى څخه جوړه شوى چې په آخر کې يې الف او ها او يا يواځي الف راځي. لکه: وا اسفاه او وا اسفا: ج: ترخيم د منادي د آخرى حرف حذفولو ته ويل کېږي. لکه: يا سعا. دى سعاد په نداء کې.

هغه اسمونه چې ترخيم يې جنز دی په لاندې ډول دي:

❖ ټول هغه مؤنث اسمونه چې په آخر کې تاء لري. لکه: فاطم چې ترخيم شوى او د تاء نيت تاء حذف شوى چې اصل يې يا فاطمة دی.

❖ هغه علم اسمونه چې رباعي او يا له هغه څخه زيات وي. لکه: يا جعفر يعنی يا جعفر.

په دی باید پوه شو چې دی مرخم (ترخیم شوی) منادی آخر په دوه ډول ادا کیږي. الف: د مرخمي منادي وروستی حرف په هغه ډول لکه څنگه چې مخکې له ترخیم څخه وه لکه: يا فاطمَ و يا جعفَ د میم او فَا په فتحه. ب: دی مرخمي منادي اخر لکه دی مفردی معرفي در رفع په علامی مبني ګرځي. لکه: يا فاطمُ او يا جعفُ د میم او فَا په خمي تلفظ کیږي.

تمیز

۱— هغه نکره اسم دی چې د یوې مبهمې کلمې د توضیح او بیان لپاره چې له هغه څخه مخکې راغلی راوړل کیږي. او یا په بل عبارت تمیز هغه نکره اسم دی چې دی (من) متضمن دی د ما قبل ابهام او اجمال له منځه وړی او بیانوي یې. لکه: اشتریت قنطارا قمحاً. که چیرې داسې اویل شي: اشتریت قنطارا او نور څه ونه ویل شي اوریدونکی نه پوهیږي چې کوم شی رانیول شوی دی، ځکه چې (قنطارا) مبهم دی او د هر څه احتمال لرلای شي خو کله چې (قمحاً) وویل شي دا ابهام لری کیږي. تمیز منصوب وي او عامل یې هماغه اسم تام مبهم دی. په پورتنی مثال کې (قنطارا) ممیز او (قمحاً) د هغه تمیز دی.

۲— مُمیز:

ممیز پر دوه ډوله دی:

الف: هغه ممیز چې په کلام کې ذکر شوی وي او تلفظ پرې شوی وي. چې لاندې ډولونه لري:

- د وزن اسم لکه: اشتریت در هما ذهبا.
- د کیل اسم لکه: باع الفلاح اردبا قمحا.

• د مساحت اسم لکه: زرعت فदानا شعیرا.

• د عدد اسم لکه: یترکب الیوم من اربع و عشرين ساعة.

(وروسته د عدد د اعراب او بنا صورتونه بیانېږي).

ب — ملحوظ ممیز:

په دې ډول کې ممیز نوي ذکر شوی او تمیز له مبتداً، فاعل او يا مفعول به څخه محول شوی وي. لکه: اعددرس اکثر خيرة من الطالب. خيرة تمیز منصوب له مبتداً څخه محول دی.

چې جمله په اصل کې: خيرة المدرس اکثر من خيرة الطالب. لکه: طاب محمد نفسا چې اصل جمله طابت نفسا محمد، دی.

غرس الارض شجراً. شجراً بنا پر تمیز منصوب دی، چې اصل جمله: غرس شجر الارض دی او محول له مفعول به څخه دی.

۳ — تمیز او د هغه دی اعراب حکم:

الف: ملحوظ تمیز لکه څرنگه په مثالونو کې مو ولیدل هر کله منصوب وي.

ب: ملفوظ تمیز کله چې د وزن، کیل، یا مساحت اسم وي منصوب دی لکه په مثالونو کې مو ولیدل.

د ملفوظ تمیز جر په اضافت او يا من جائز دی.

لکه: اشتریت جرا ما ذهباً یا اشتریت جرام ذهب، یا اشتریت جرا ما من ذهب (په من مجرور دی).

ج — د عدد تمیز: (هغه نکره اسم چې وروسته له عدد څخه ذکر کېږي، تل مجرور یا منصوب وي). چې په لاندې ډول دي:

▪ د ۳ څخه تر ۱۰ عددونو تمیز جمع او مجرور وي. لکه: رأیت اربعة

رجال. چې رجال تمیز او مجرور په کسره دی.

▪ د ۱۱ څخه تر ۹۹ عددونو تمییز مفرد او منصوب وي. لکه: فی الفصل
ثلاثة و ثلاثون طالباً. چې طالباً مفرد او منصوب تمییز وي.

۴ — د عددونو اشکال:

عددونه مختلف شکلونه لري مفرد لکه: ۳، ۴، ۵، ۶ او داسې نور، او يا له بل عدد سره مرکب لکه: ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶ او يا هم معطوف او معطوف عليه وي لکه: ۲۴ (اربعة و عشرين) ۲۵، ۲۶. او دی ۲۰، ۳۰، ۴۰، ۵۰، ۶۰، ۷۰، ۸۰، ۹۰. د عقودو په نامه يادېږي.

۵ — عدد د اعراب او بنا له لحاظه:

ټول عددونه معرب دي او د موقعيت له لحاظه په جمله کې مرفوع، منصوب، او مجرور کېږي خو له ۱۱ — ۱۹ پورې عددونه له دې حکم څخه مستثنی دي. ځکه چې استثناً دی ۱۲ چې لومړی جزئي معرب دی او لکه مثني علامه دی رفع يې الف او علامه نصب او جزئي لکه نور مرکب اعداد د ۱۱ — ۱۹ پورې مبني پر فتحه وي.

په پورتنې ترتيب د عددونو دی اعراب او بنا مثالونه:

○ قرأت اربعة کتب. اربعة منصوب په فتحه مفعول به. کتب: تمییز مجرور به کسره.

○ ارفعوا مبلغ خمسة و عشرين درهماً. خمسة مضاف اليه مجرور په کسره. عشرين معطوف مضاف اليه مجرور په با ځکه جمع مذکری سالمی سره مشابهت لري. درهماً تمییز منصوب په فتحه.

○ ارفعوا مبلغاً و قدره سبعة و اربعون ديناراً.

قدره: مبتداً مرفوع په ضمه (ها) ضمير مبني په محل د جر کې مضاف اليه. سبعة: خبر د مبتداً مرفوع په ضمه اربعوم: معطوف په سبعة مرفوع په واو، ځکه چې جمع مذکری سالمی سره شبيه دی.

دیناراً: تمییز منصوب په فتحه.

○ حضروا اثنا عشر طالبا و کتبوا اثنتی عشرة رساله.

اثنا عشر: فاعل، لومړی جز یې (إثنا) مرفوع په الف خکه چې اعراب یې د مثنیٰ په ډول دی. او عشر: مبنی پر فتحه.

٦- عدد د تذکیر او تانیث له لحاظه:

الف: د یوه (١-٢) عدد تل له خپل معدود سره په تذکیر او تانیث کې موافق وي که یواځې وي که مرکب له عشر سره او که معطوف په یو د عقودو (٢٠ - ٩٠) باندې وي.

❖ د (١) عدد لپاره دوه لفظه موجود دي واحد چې مؤنث یې واحده او أحد چې مؤنث کې احدی دی.

❖ د (٢) عدد لپاره دوه لفظه موجود دي چې یو یې د مذکر او بل یې د مؤنث لپاره وضع شوی دي چې هغه اثنان او اثنتان د رفع په حالت کې دي او اثنین او اثنتین د نعب او جر په حالت کې.

او کله چې دغه الفاظ (د ٢ د عدد اسماً) له عشر سره مرکب شي د هغوی نون حذفیږي. لکه: فی القرية مدرسة واحدة، بعض الشهور واحدة و ثلاثون یوما، ای یوسف احد عشر کوكبا. تعلمت باحدى مدارس طنطا — لی اخوان اثنان و اخوتان اثنتان.

عمر اختی اثنتا عشرة سنة و عمری اثنتان و عشرون سنة رأیت اثنین و ثلاثین طالبا.
ب — اعداد (٣٠ - ٩٠) سره واقع شي. په تذکیر او تانیث کې د معدود پر عکس مذکر راځي که مفرد وي او که مرکب له عشر او یا معطوف علیه دی یو د عقودو (٢٠ - ٩٠) سره واقع شي. د معدود تذکیر او تانیث په دې اړوند و مفرد په اعتبار په نظر کې نیول کیږي. لکه: ثلاثه جنیات. جمع مؤنثه ده خو څرنگه چې مفرد یې

(جنیه) ده مذکر دی عدد پر عکس ده مذکر ثلاثیه لیکل شوی او لوستل کیږي. (ثلاثه جنیات).

مثالونه: قرأت اربعة کتب، بالمنزل خمس حجرات.

نحج ثلاثه عشر طالبا، اعتمد القرا ربيع و ثلاثون دولة.

ج — د ۱۰ عدد کله چې مفرد وي د خپل معدود پر عکس او که مرکب وي په تذکیر او تانیث کې له خپل معدود سره موافق ذکر کیږي، او د عَشْرَ شین مفتوح وي خو کله چې تا په آخر کې راوړل شین نو جائز دی چې شین ساکن ولوستل شي لکه: (عَشْرَة) د یادولو وړ دی کله چې د ۱۰ عدد مفرد وي معرب او کله چې مرکب ذکر شي نو تل مبني پر فتحه لوستل کیږي. لکه: حضر عشرة رجال، قابلت عشر سيدات، مکشفاي جلال آباد عشر یوما و خمس عشرة ليلة.

د: د عقودو (۲۰ — ۹۰) الفاظ او د مائة او الف الفاظ او د هغوی (مأة او الف) جمع او تننیه که مفرد وي یا معطوف د راتلونکې معدود مذکر یا مؤنث سره تغییر نکوي. لکه: "و واعدنا موسى ثلاثين ليلة" المسافر من كابول الى بغلان يقطع حوالی مأتين و عشرين كيلو متراً.

۷— د دعددونو تعريف په "ال دی تعريف":

عددونه په لاندې ډول د (ال) په واسطه معرفي کیږي:

که چیرې عدد مفرد وي (يعني له عشر سره مرکب نه وي) (ال) په مضاف اليه (معدود) باندې داخلېږي. لکه: جأ ستة الطلبة، إستبدلت خمسة الدينارات.

او که چیرې عدد مرکب وي لومړی جزء يې په (ال) محلي کیږي. لکه: قضينا الخمسة عشر یوما بکابول، او که عدد معطوف او معطوف عليه وي دواړه جزونه کې به ال معرفي کیږي. لکه: قرأت الخمسة و العشرين کتابا. د تذکیر او تانیث له حیثه هغه عددونه او معدود چې محلي په ال وي د عامه قواعدو چې په دې اړه وجود لري تابع دي.

۸ — له عدد څخه مشتق پروزن د فاعل يا (ترتيبي اعداد):

هغه عددونه چې پروزه د فاعل ددې لپاره چې په ترتيب دلالت وکړي، جوړېږي په ټولو حالاتو کې د تذکیر او تأنیث له حیثه له خپل معدود سره مطابق راځي او معرب په وي، یواځې (۱۱ - ۱۹) عددونو چې معرب نه دي او دواړه اجزای یې میني پر فتحه دي. لکه:

تذاع نشرة الاخبار فى الساعة الثامنة والضعف، ترتيب هذه الطالبة الثالثة والعشرون، يظهر القمر بدرا فى الليلة الرابعة عشرة من الشهر العربى.

۹ — کنایه عددونه:

په عربي ژبه کې داسې کلیمې شته دي چې پر عدد دلالت کوي، خو خپله د اعدادو له ډلې څخه نه دي لدې کبله د کنایه عددونو په نوم یادېږي. چې مشهور اسمونه یې په لاندې ډول دي:

بضع، استفهامیه کم، خبریه کم، کذا، نیف.

الف: بضع: بضع داسې اسم دی چې له درې بیا تر نهو پورې کارول کېږي او دی تذکیر، تأنیث، او تمییز (معدود) لامله دی (۳ - ۹) عددونو حکم ترلاسه کوي. لکه: قرأت بضع قصص. بضع: مفعول به منصوب په فتحه. او قصص: مضاف الیه مجرور په کسره په دې مثال کې لیدل کېږي چې بضع مطابق دی قاعدي دی ۳ او ۹ پر خلاف د معدود کې چې مؤنث دی، مذکر ذکر شوی دی.

ب: استفهامیه او خبریه کم:

استفهامیه کم هغه اسم دی چې د عددونو پوښتنې لپاره کارول کېږي او جواب ته اړتیا لري تمییز کې مفرد او منصوب ذکر کېږي.

لکه: کم مدینة شاهدت؟ کم کتاباً فى المكتبة؟

همدا ډول جائز دی چې دی (کم) تمییز مجرور شي خو په هغه صورت کې چې په

کم حرف جر داخل شي لکه: بکم درهم اشتریت هذا الكتاب؟

— خبریه کم د عدد له ډیروالي څخه خبر درکوي او جواب ته اړتیا نلري او تمییز یې د کم د اضافت له وجهی مفرد مجرور یا جمع مجرور ذکر کيږي او په من هم مجرور کيږي. لکه: کم نقود انفت؟ یا کم من نقود عندک؟ او یا کم من کتاب عندک؟

خپله دی (کم) اعراب که استفهامیه وي او که خبریه په لاندې ډول دي:
که چیرې د کم په تمییز څخه وروسته متعدی فعل وي، کم مفعول به او د نعب په محل کې واقع کيږي. لکه چې په لومړې مثالونو کې مو ولیدل. او که وروسته له کم څخه فعل نه وي، کم مبتدا په محل د رفع کې دی. لکه په دوهمو مثالونو کې مو چې ولیدل.

ج: کذا:

دا لفظ په تکثیر دلالت کوي مفرر، مکرر، او معطوف کارول کيږي، او تمییز یې منصوب وي. لکه:

حضر المبارات کذا متفرجاً، او یا کذا متفرجين او یا کذا و کذا متفرجين.

د: نیف:

دا اسم پر هغه عدد چې دی دوو عقودو تر مینځ واقع شوي دلالت کوي لکه دی عشرين او ثلاثين تر مینځ عدد یا د ثلاثين او ار بعين تر مینځ عدد. لکه: قرأت نیفاً و ثلاثين قصة.

د منصوب اسم تابع:

د منصوب اسم تابع هم منصوب وي.

توابع لکه څرنګه چې له مرفوع اسم څخه وروسته بیان شول، نعت، عطف، توكید، او بدل ته ویل کيږي.

نعت: لکه إن التلميذ المجتهد يخج بتفوق. المجتهد منصوب په فتحه وي ځکه چې دی إن د اسم نعت دی.

توكيد: لکه دعوت القائد نفسه. نفسه منصوب په فتح دی ځکه چې د مفعول به تاكيد واقع شوی دی.

عطف: لکه: سمعت الدرس مصغيا و متفهما. متفهماً منصوب په فتحه دی ځکه چې په مصغيا باندې عطف دی او مصغيا منصوب دی ځکه چې حال دی.

مجروور اسم

لومړی: د اسم وجر نښې (علامې):

۱— کسره: په مفرد منصرف اسم، جمع تکسیر او جمع مؤنث سالمه کې د جر علامه دی لکه: وصلت الى الدار. الدار: مفرد منصرف مجروور په کسره.

تحدث مع الرجال. الرجال: مکسره جمع مجروور په کسره.

۲— یا: په مثني، جمع مذکره سالمه او اسماً خمسۀ و کې چې غیر له یا دې متکلم ته مضاف وي علامه دی جر دی.

لکه: اطلعت على قصتين. قصتين مثني او مجروور په یا.

مررت بالمهندسين. المهندسين: جمع مذکره سالمه مجروور په یا.

تحدثت مع أخيك. أخى دی اسماً و خمسۀ و مکبرو څخه دی. او غیر له یا د متکلم څخه مضاف دی، مجروور په یا دی.

۳— او داسې اسمونه هم سته دي چې مجروور په فتحه کېږي يوه ډله يې مفرد او يوه ډله يې جمع مکسر دی چې دی ممنوع من الصرف يا غير منصرف ياديږي چې وروسته بيانېږي.

يادونه:

۱— معتل الاخر په الف لکه (الفتي، القاضى) به مقدره کسره (مفروضه) په اخر کې مجروور کېږي. لکه: سافرت مع الفتى. الفتى: مجروور او د جر علامه يې مقدره کسره په الف دی. ځکه چې په ساکن الف تلفظ کول گران دی.

رافعت القضية الى القاضي. القاضي: مجرور په مقدره كسره په يا دى خكه چې تلفظ دې كسرې پر يا گران او ثقيل دى.
په دې پوه شو چې د حرکت تلفظ په الف مستحيل او د كسرې تلفظ پر يا ثقيل دى.
۲— كسره د جر اصلي ننبه (علامه) فتحه او يا فرعي علامه گنيل كيږي.

دوهم: د اسم د جر حالات:

اسم په دوو حالاتو كې مجرور وي:

۱— كله چې له اسم خنجه منخكې حرف جر واقع شي.

۲— كله چې اسم مضاف اليه واقع شي.

— د جر په حرف مجرور اسم:

كله چې اسم وروسته له حرف جر خنجه واقع شي د جر له وجهې مجرور گرځي.

د جر حروف په لاندې ډول دي:

من، الي، حتى، في، عن، على، با، لام، كاف، واو د قسم، تا د قسم، رب، مذ، منذ، خلا، عدا، حاشا.

لكه: سرت من المنزل إلى الحديقة. المنزل مجرور په من او د جر ننبه يې ظاهره كسره. الحديقة: مجرور په الي او د جر علامه ظاهره كسره.

په لنډه توگه د جر د حروفو د استعمال شرحه:

د من د استعمال موارد: ابتداً او تبعيض لكه: خرجت من المنزل (ابتداً) چې دى وتلو نقطه دى شروع معلوموي.

انفقت من نقودى: من د تبعيض لپاره دلته استعمال شوي ده، د الي د استعمال موارد: الي په انتهاً د غايې دلالت كوي.

لكه: سرت البارحة اى آخرالليل. يا سرت البارحة الى نعف الليل.

حتی! د فعل مضارع د نعب حرف، د عطف حرف او همدا ډول د جر حرف دی چې دلته یواځې د هغه دریم حالت د بحث وړ دی چې په انتها د غایه باندې دلالت کوي. لکه: "سلام هی حتی مطلع الفجر"
فی: د زمان او مکان ظرفیت بیانوي. لکه: (غلبت الروم فی ادنی الارض وهم من بعد غلبهم سیغلبون فی بضع سنین).

عن: د لرې کیدو لپاره استعمالیږي. لکه: ابتعد عن انشر.
بأ: مختلف او متعدد موارد د استعمال لري لکه مکاني ظرفیت (د فی په معنی) استعانة، تعویض، التصاق او قسم.

مثال: اجتماعنا بالمنزل (ظرف مکان) کتبت بالقلم (استعانة) إشریت بمأة افغانی (تعویض) مررت بمحمد (التصاق) بالله لن تفرط فی حقوقنا (قسم) لپاره ذکر شوی دی.

لام: د ملک، شبه د ملک او تعلیل لپاره استعمالیږي: لکه:
لله مافی سموات و مافی الارض (ملک)
لدار باب (شبه ملک) جنتک لاکرامک (تعلیل).

یادونه:

کله چې لام جاره په اسم چې په ال د تعریف معرفه شوي وي د (ال) الف حذفیږي. لکه: للملک، للدار.

کاف: د تشبیه لپاره استعمالیږي. لکه: الممرضة کا لملک محمد کالا سد.

واو د قسم: پر مقسم به داخلیږي. لکه: وَحَقِّكَ لَأُكَفِّنَنَّكَ.

تأ د قسم: غیر له اسم "الله" څخه نه استعمالیږي. لکه: لِلَّهِ لَنْ يُضِيعَ الْحَقَّ الْمَغْتَعَب.

رُبَّ: د مجرور د تقلیل د بیان لپاره راوړل کیږي او یواځې په نکره اسم داخلیږي.

لکه: رُبَّ رَجُلٍ عَالِمٍ لَقِيتُ. لږ عالم سړي سره مخامخ شوی یم.

مذ او منذ:

دا دواړه کلمې کله اسم او کله حرف جر په ډول استعمالېږي.
 الف: کله چې له مذ څخه وروسته اسم مرفوع وي، مذ اسم او په محل د رفع د مبتدأ
 که وي. همدا ډول منذ هم دی. لکه:

ما رأيتَه مذ یومُ الجمعة "مذ" په دې مثال کې مبتدأ او یوم الجمعة خبر دی.
 ب: هر کله چې له مذ څخه وروسته مجرور اسم واقع شي، مذ حرف جر دی. که
 چیرې مجرور اسم ظرف او ضمانه ماضي وي مذ (همدا ډول منذ) په معنی 'دی' "من"
 راځي. لکه: ما رأيتَه مذ شهر رمضان. اله رمضان څخه تر اوسه هغه ماندي لیدلی، او
 که چیرې مجرور اسم ظرف او زمانه حال وي لکه: ما رأيتَه منذ شهرنا هذا پدې
 صورت کې مذ یا منذ په معنی 'دی' "فی" راځي "په ټوله میاشت کې هغه ما نه دې
 لیدلی".

د خلا، حاشا او عدا شرح منځکې ذکر شوي ده.

۲- د جر حروف په دوه ډوله دي:

الف: اصلي حروف: هغه حروف دي چې له هغوی څخه استغنا په کلام کې ممکنه نه
 وي لکه په تیرو مثالونو کې مو چې ولیدل.

ب: زائد حروف: هغه حروف دي استغناً له هغوی څخه په کلام کې ممکنه دي. چې
 د هغوی له ډلې څخه یو زائد (من) دی او د هغه دی زائدوالی شرط دا دی چې په
 نفی یا په استفهام مسبوق وي. لکه:

ما من اله إلا اله واحد — هل من خالق غیر الله.

زائده با: با د لیس په خبر او د کفی په فاعل کې زائد واقع کیږي. لکه:

لیس الفقر بعیب، وکفی بالله ولیا.

زائد حرف جر خپل مدخول لفظاً مجرور څرځوي، مگر هماغه اسم په واقعیت کې د
 عامل او موقعیت لامله په جمله کې معرب وي. زائده با په مبتدأ هم داخلېږي لکه:

بِحَسْبِكَ دَرَهْم.

کتنه:

الف: د "ما" کلمه وروسته له (من)، (عن) او (بأ) څخه راځي خو د هغوی د عمل مانع نه ګرځي. لکه: "عَمَّا قَلِيلٍ لِيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ".

ب: د "ما" کلمه وروسته له کاف او رُبَّ زائد راځي او هغوی له عمل څخه منع کوي. لکه: ربما صديق أنفع من شقيق.

ج: کله رُبَّ حذفیږي او په عوض یې واو راورل کیږي چې دی رُبَّ په واو یادېږي او د جر د حرفو له ډلې څخه دي. لکه: وليل كموج الحجر ارحى سروله.

په اضافه مجرور اسم:

کله چې اسم مضاف الیه واقع شي نو مجرور ګرځي. مضاف الیه هغه مجرور ظاهر اسم یا ضمیر دی چې ماقبل ته د نسبت ورکړشوی وي. لکه: زرت حدیقه الاسماک او که چیرې یواځې زرت حدیقه اووایو او چپ شو نه پوهیږو چې هدف مو کومه حدیقه دی خو کله چې حدیقه الاسماک اووایو زمونږ هدف پیژاندل کیږي، نو ویلایشو چې حدیقه مضاف او الاسماک ته مضاف الیه وایې.

کله چې مضاف الیه معرفه وي نو مضاف هم معرفه ګرځوي او که نکره وي نو مضاف ته یو ډول تخصیص ورکوي.

کتنه:

نحویان د مضاف الیه د جر لامل او سبب مقدر حرف جر بولي چې په بعضې ډولونو د اضافت کې مقدر حرف جر "لام" په بعضو کې "من" او په بعضو نورو کې "فی" بولي او په ډیرو حالاتو کې لام مقدر کوي. لکه:

زرت حدیقه الاسمک یعنی زرت حدیقه الاسماک. او "من" هغه وخت مقدر کوي چې مضاف الیه د مضاف له جنس څخه وي لکه: اشتریت خاتم ذهب چې تقدیر یې: اشتریت خاتم من ذهب کیږي. او "فی" هغه وخت مقدر کیږي چې مضاف الیه د

مضاف لپاره ظرف وي لکه: تطلبت منى كتابة هذا لبحث سهر الليالى، يعني السهرفى اللیالی.

۲- مضاف اليه:

الف: مضاف معمولاً له اضافت څخه مخکې نکره وي او اساس دى موقعيت يې په جمله کې اعراب ورکول کيږي. لکه: سورالحديقه مرتفع. سور: مضاف مبتدا مرفوع په ضمه. أخذت كتاب التلميذ. كتاب مضاف مفعول به منصوب په فتحه.

کنته:

الف: اضافه په عربي ژبه کې په دوه ډوله دى ي معنوي او بل لفظي.

۱- معنوي اضافه: د غير عامل اسم اضافه، مضاف اليه ته دى چې پورتنې مثالونه د همدې ډول اضافه بنکارندوي دى. په دې ډول اضافه که مضاف نکره ده او له اضافه اليه څخه تعريف تر لاسه کوي. لکه: كتاب احمد او که چيرې مضاف اليه هم نکره وي نو مضاف په يوې وجه د وجوه څخه تخصيص تر لاسه کوي او خاص گرځي چې په نامه دى مخصصې نکره ياديږي. لکه: كتاب رجل.

۲- لفظي اضافه: د مشتقه صفاتوله اضافه څخه عبارت دى چې لکه فعل عمل کوي، يعني فاعل مرفوع او نور خپل معمول منصوب گرځوي.

کله چې داعامله صفات خپل معمول ته مضاف شي، نو مضاف اليه مجرور گرځوي نه مرفوع او منصوب د عامل والې له وجهې، او پدې اضافه کې که چيرې مضاف نکره وي په خپل حال نکره پاتې کيږي او کيداي شي چې معرف په لام وي پر خلاف د معنوي اضافه. لکه: قابلت الرجل الطويل القامة الجعد الشعر.

ب- داسې اسمونه وجود لري چې يې له اضافه څخه د استعمال مورد نلري او په نامه دى اسماً لازمة الاضافة ياديږي. چې لدې ډلې څخه لاندې اسمونه پيژندل شوي:

عند، لدى، سوى، قصارى، حوالى، ذو بعض، وحد، اى، لدن، كلا، لى.

لکه: هذا الرجل ذومال و هو يبدل وحده قصارى جهده لمساعدة بعض المحتاجين.

په پورتنې مثال کې ذو، وحد، قصاری، او بعض د مضاف په ډول استعمال شوي دي. بل مثال لکه: جانی کلا الرجلین و کلنا المرئین. لیدل کېږي چې کلا او کلنا یواځې معرفه مثنیٰ اسم ته مضاف کېږي برابره ده چې مثنیٰ اسم ظاهر وي او که ضمیر لکه: جانی الرجلان کلا هما والمرئان کلناهما. دریم مثال لکه: لیبک اللهم لیبک. لیبی مثنیٰ مصدر منصوب او مضاف د مخاطب ضمیر ته. او د لیبک معنی. اقامة بعد اقامة یعنی: اتجاهی الیک و قصدی و اقبالی علی امرک.

ج — دی، قبل، بعد، غیر، حسب، اول، دون، أمام، خلف، فوق، تحت یمین، شمال کلیمې څلور حالتونه لري چې په درې حالتونو کې معرب او په یوه حالت کې مبني دي.

د هغوی د اعراب حالات:

۱ — لفظا مضاف دی لکه: أُجبت در همالا غیره، جئت من قبل زید، قرأت القصة من اولها.

۲ — مضاف الیه محذوف او لفظ یې په نیت کې باقي او معنوي وي لکه: ومن قبل نادى کل صدیق صدیقة.

۳ — چې مضاف الیه حذف شي نه یې لفظ او نه یې معنی په نیت کې وي په دې صورت کله یاده شوي کله نکره او په تنوین لوستل کېږي لکه: لله الامر من قبل ومن بعد.

۴ — ددغو الفاظو د بنا حالات دادي چې دوي مضاف وي او د مضاف الیه معنی په نیت دی متکلم باقي وي نه لفظ یې لکه: لله الامر من قبل ومن بعد په بل قرائت کې.

کتنه:

کله نا کله دی حَسَب (د سین په سکون) او حَسَب (د سین په فتح) د لوستونکې لپاره اشتباه او التباس را پیدا کوي باید پدې پوه شو چې حسب (د سین په سکون)

چې د کفایت په معنی دی، اعراب یې له پورتنۍ شرح سره سم دی. خو حسب چې دی (سین په فتحه) دی حَسَبَ له فعل څخه چې دی حساب کولو په معنی دی مشتق شوی لکه: *أذن المؤذن لصلاة العصر حسب التوقيت المحلي لمدينة كابل*. چې حَسَبَ منصوب دی د ظرفیت له وجه.

د: کله مذكر مضاف، د مؤنث مضاف الیه په اعتبار د مړنث حکم ځان ته غوره کوي مگر په دې شرط چې دی مضاف حذف، او د مضاف الیه در بدل دهغه پر ځای جائز وي. لکه: شبه الجملة هی کل عبارة تألفت من ظرف و مضاف الیه او جار او مجرور. په دې مثال کې (شبه) مذكر اسم دی په دې اعتبار چې (جملة) ته مضاف دی او هغه مؤنث دی له هغې څخه یې تانیث اخستی دی نو ځکه مؤنث ضمیر ورته راجع شوی دی. او لکه: قطعت بعض اصابعه. بعض مذكر اسم دی او له مؤنثی مضاف الیه څخه یې چې د (صابع) دی تانیث ترلاسه کړی نو لدې وجه مسند فعل تانیث واخیست.

هـ: تنوین او د مثنی^۱ او جمعې نون له هغه مضاف څخه چې له اضافت څخه منځکې تنوین او یا نون د تشبیه او جمع ولري حذفیږي. لکه: *المريض شارد البال*، د شارد تنوین د اضافت له وجه حذف شو.

ذهب الی وزارتی الداخليه و الخارجیه. د (وزارتین) نون وروسته له اضافت څخه حذف شو.

حضر مدرسو العلوم الإسلامیه. مدرسو په اصل کې مدرسون وه چې نون یې د اضافت له وجه حذف شو او باید په دې پوه د مدرسو واو در رفع علامه دی نه ضمیر نو لدې وجه وروسته له هغه څخه الف نه لیکل کیږي.

۳- مضاف الیه:

الف: مضاف الیه یا ظاهر اسم وي یا ضمیر.

ب: کله چې مضاف الیه اسم ظاهر وي معمولاً معرفه او تل مجرور وي. لکه:

اقلت في مدينة المهندسين.

مهندسين: مضاف اليه په يا مجرور، ځكه چې جمع مذكره سالمه دى. لكه:
رست السفينة على ميناً مدينة لن تقبل طلبات غير مستوفاة.

او كله چې اوغواړو معرفه ترې جوړه شي يواځې كولاى شو په مضاف اليه كې (ال)
زيات كړو نه په مضاف كې او وايو چې:

رست السفينة على ميناً مدينة التى لم تقبل الطلبات غير المتوفاة.

يوه رواجې خطاً وجود لري چې عبارت له زياتولو د (ال) په (غير) باندې چې ويل
كېږي: لن تقبل طلبات الغير المستوفاة.

ج: كله چې مضاف اليه ضمير وي نو له مضاف سره متصل وي او اعراب يې محل د
جر دى. لكه: اخذ كتابك. كاف: ضمير متصل مبني پر فتحه په محل دى جر كې
مضاف اليه.

په راتلونكې څپر كې (د ضمائرو په برخه كې) ددې مطلب ذكر كېږي.

د: كله چې هغه اسم چې په آخر كې يې الف وي او يا د متكلم ته مضاف شي يا د
متكلم مفتوح ليكل كېږي. لكه: سوائى، او يدائى او كه چيرې د متكلم يا ته د
مضاف شوي اسم آخر حرف يا اوسى، د متكلم يا له هغه سره مدغم او يا مشدده
مفتوحه ليكل كېږي. لكه: محامى و مدرسى.

د مجرور اسم تابع:

اسم د بل اسم په تابعيت هم مجرور راتلايشي: توابع لكه څرنگه و چې مخكې اوويل
عبارت دى له: نعت، عطف، تاليد او بدل څخه د مجرور تابع مثالونه په لاندې ډول
وراندي كېږي:

— نعت لكه: قضينا الصيف فى قرية بعيدة عن المدينة.

بعيدة د قرية مجرور اسم صفت واقع شوى نو لدې كبله مجرور لوستل كېږي او د
جر علامه يې كسره ده.

- عطف: لکه: اعجبت بالصحافة المدرسيه و مجلاتها.
- مجالات: مجرور دی ځکه چې په مجرور اسم عطف دی او د جر علامه کسره دی.
- تاکید: لکه: تکلمت مع القائد نفسه، نفس: مجرور دی ځکه چې د مجرور اسم تاکید واقع شوی چې "القائد" دی او دی جر علامه کسره ده.
- بدل: لکه: مررت بأخیک عادل. عادل: د مجرور اسم "اخیک" بدل واقع شوی او د جر علامه یې کسره ده.

ممنوع من الصرف یا غیر منصرف اسم:

قاعده داده چې هر مفرد اسم او جمع مکسره په کسره مجرور وي او په دا ډول اسمونه کې چې کله "ال" د تعریف نه وي نو بنائې چې تنوین ولري. د تنوین هغه ساکن نون دی چې د معرب اسم په آخر کې چې "ال" او اضافت و نلري تلفظ کېږي خو د نون په شکل نه بلکه دی دوو ضممو د رفع په حالت کې، (دوو فتحو د نصب په حالت او د دوو کسرو د جر په حالت کې لیکل کېږي).

پوهنه:

کله چې د اسم په وروستی برخه کې همزه وي لکه: مبتدأ او ابتداء یا مدوره مربوط تاً لکه: فتاة، ددې اسمونو په آخر کې الف د نصب د علامې په ډول نه زیاتېږي. لکه چې په لاندې جملو کې یې وینو:

يسمى الجزء الدائر عليه الحكم فى الجملة الاسمية مبتدأ.

يحب على الطالب العلوم الاسلاميه ابتداءً أن يتعلم جيداً قواعد اللغة العربية. رأيت فتاة تذهب مع أخيها الأكبر الى المدرسة.

او که چیرې د منصوب اسم آخر کې همزه وي او ما قبل یې ساکن او د یادشوو حروفو نور حروف وي، الف پرې زیاتېږي. لکه: اشتریت جزءاً امن الكتاب "الفقه الاسلامی وادلته".

۲- د پورتنیو قواعدو پر خلاف یوه ډله مفرد اسمونه او جمعی کسره وجود لري چې تنوین او کسره نه مني او د هغوی د نصب او جر علامه غیر منونه فتحه دی، چې اسمونه ممنوع من الصرف بلل کیږي.

۳- غیر منصرف یا ممنوع من الصرف اسمونه عبارت دي له: علم، صفة، صیغه دی منتهی الجموع او هغه اسم چې په الف ممدوده یا مقصوره دی تانیث ختم شوی وي.

الف: علم چې ممنوع من الصرف وي:

یو له اشکالو دی منع صرف د علم هغه دی چې مؤنث وي که په آخر کې یې تا د تانیث وي او که نه وي، حقیقي مؤنث وي او که لفظي مؤنث. لکه: فاطمة، خدیجة، مکه، معاوية، سعاد، وینب، بغداد، دمشق.

که چیرې مؤنث علم دری حرفې وي او د وسط حرف یې ساکن وي صرف او منع صرف یې دواړه جائز دي. لکه: هند، مصر، رعد.

— کله چې علم اعجمي وي په دې وخت کې هم غیر منصرف دی (عجمه علم) لکه: ابراهیم، ناپلیون، یعقوب، سقراط، ادريس.

او که چیرې اعجمي علم دری حرفې او ساکن الوسط وي منصرف دی لکه: نوح، لوط، فام.

— مزجي مرکب: هغه علم چې مزجي مرکب وي غیر منصرف دی لکه: بور سعید، بعلبک، نیو بورک، حضرموت.

— زائد الف او نون: هغه علم چې په آخر کې یې الف او نون زائده وي غیر منصرف دی لکه: مروان، عثمان، سلیمان، عدنان، عفان.

— وزن فعل (عَدَل): هغه علم چې د فُعَلْ پر وزن وي غیر منصرف دی لکه: عُمَر، زحل، قزح، جحا.

ب: صفة منوعه من الصرف (د غير منصرف صفة):

— هغه صفت چې فعلاڼ پر وزن وي او مؤنث يې فعلي وي غير منصرف دی لکه: عطشان، سکران، غضبان، جوعان، شعبان.

— هغه صفت چې پر وزن دی افعال وي لکه: اخضر، احمر، اسود، اکبر، اکثر، افضل، اسبق، احسن.

— د عدد صيغې: چې د فعال او يا مفعول پر وزن ذکر کيږي، غير منصرف دی. لکه: ثلاث، ربا، خماس، عشار، موحد، مثنیٰ و معشر.

ج: د منتهی الجموع صيغې:

کله چې اسم پروزن دی يو له لاندې اوازنو چې منتهی الجموع دی راشی نو غير منصرف وي لکه: أفعال، أفاعيل، فعائل، مفاعل، فواعل، فعاليل. لکه: افاضل، اناشيد، رسائل، مدارس، شوارع، عقاقير او مفاتيح چې دی مفاعيل پر وزن دی.

د: هر هغه اسم چې په آخر کې يې الف مقصوره يا ممدوده و تانیث وي ممنوع الصرف دی. لکه: سلوی، نجوی، عطشی، جوعی، سلمی، صبلی او بشری (چې په الف مقصوره و تانیث مختوم شوی) ذکرىاء، ذهراء، خضراء، حمراء، حسناء، صحراء، اصداقاء، شعراء (چې په ممدوده الف د تانیث مختوم شوی).

په پورتنیو مثالونو کې مو وليدل چې هغه اسم چې په الف دی تانیث مختوم وي، که علم يا صفت، يا کوم بل اسم چې په مفرد دلالت وکړی يا پر جمع په دې ټولو حالاتو کې ممنوع الصرف او غير منصرف دی.

يادونه:

د هغه اسم چې مختوم په الف مقصوره يا ممدوده وي د منع حرف شرط دا دی چې نوموړی الف زائد او دی تانیث لپاره وي که چيرې مقصوره الف دا ډول نوه او له اصل کلمه څخه وه لکه: فتی، ملهی، او مستدعی په دې صورت کې اسم منصرف دی. همدا ډول که چيرې ممدوده همزه اصلي وي لکه دی ابتدا همزه او د انشاء

همزه يا له يا او واو څخه منقلب او اړول شوي وي. لکه: د بناء او اسماء همزه دا ډول اسمونه غیر منصرف ندې.

۴— غیر منصرف اسم باندې تنوین او کسره نه منې نو رفع یې په غیر منونه ضمه، نصب او جر یې په غیر منونه فتحه اعراب ور کول کیږي. دا حکم په هغه صورت کې دی چې غیر منصرف اسم له (ال) او اضافت څخه خالي وي. لکه:

کتب معاوية الى عائشة رضي الله عنها — مررت بسليمان شعب بورسعيد شعب باسل — تقابلت مع أحمد ويزيد قرأت عبقرية عمر — استتمعت إلى اذاعة جمهورية مصر — لا أبيت شعبان و جاری جوعان — لست بأسبق مني الله اكبر سرت في شوارع فسيحة — أنشئت مدارس — كم من شعراء جدوا في شعرهم — خرجت من صحراء جدباء وزرت حدائق فيحاء.

"و اذا حييتم بتحية فحيوا باحسن منها، و جعلناكم شعوباً و قبائل لتعارفوا — فمن كان منكم مريضاً او على سفر فعدة من أيام آخر — يسألونك عن الأهلّة قل هي مواقيت للناس والحج" "إنا او حيناً إليك كما او حيناً الى نوح والنبيين بعده و او حيناً إلى ابراهيم و إسماعيل و اسحاق و يعقوب والاسباط و عيسى او أيوب و يونس و هارون و سليمان و آتينا داود زبوراً".

۵— کله چې غیر منصرف په محل دی جر کې واقع شي معرف په (ال) څخه وي ولی مضاف وي، په دې دواړو صورتونو کې مجرور په کسره وي لکه: انقضت قاذفات القنابل على مواقع العدد.

القنابل: که څه هم په اصل کې غیر منصرف دی خو ددې لپاره چې په پورتنۍ جمله کې معرف په (ال) دی مجرور ګرځي.

مواقع: مجرور په کسره دی که څه هم په اصل کې غیر منصرف دی اما ددې لپاره چې مضاف واقع شوی نو جر یې په کسره جائز شه.

عمومي کتنې د معرب اسم په اړه:

د معرب اسم په اړوند خو مهمې نکتې په پایله کې د یادولو وړ دي چې په لاندې ډول وړاندې کېږي:

۱— کله چې دوه اسمونه معرفه یا نکره څنګ په څنګ سره راشي او دوه اسم وصف (مشتق یا صفتي اسم) وي دوه اسم دې لومړې اسم لپاره نعت دی او د لومړې اسم حکم غوره کوي. لکه: جاء الرجل الفاضل، رأيت رجلاً فاضلاً.

۲— کله چې دوه اسمونه څنګ پر څنګ راشي، لومړی اسم نکره او دوه اسم معرفه وي، دوه اسم مضاف الیه او مجرور وي. لکه: اخذت کتاب الطالب.

۳— کله چې دوه اسمونه څنګ پر څنګ راشي لومړی اسم معرفه او دوه نکره وي، لومړی اسم مبتداً او دوه اسم دهغه خبر وي لکه: العلم نور.

۴— په ډېرو شکلونو کې د حال تمییز پیژاندل او یو له بل څخه جلا کول ډیر دقت غواړي ځکه چې حال او تمییز دواړه هم نکره اسم وي او هم منصوب چې د فاعل یا مفعول به په څرنګوالي د فعل لپاره قید دی. لکه: شربت الماء صافياً.

صافیا حال دی. خو تمییز معمولاً اسم ذات وي چې د من د معنی متضمن دی او د خپل ماقبل د اجمال او ابهام بیانونکی دی. لکه: طاب محمد نفساً. نفساً: تمییز دی.

۵— أسماء خمسہ عبارت دی له: اب، اخ، حم، فو، ذو، څخه. دا اسمونه په واو مرفوع، په الف منصوب او په یاء مجرور ګرځي. خو په دې شرط چې، غیر یاء دې متکلم ته مضاف وي مفرد ووسي مثني او جمع نوی مکبر وي او مصغر نه وي. لکه: جاء أخوک — رأيت اباک — مررت بذی مال.

او که چیرې مضاف نه وي، بیا په ظاهرو حرکاتو معرب دی لکه:

کل مسلم أخ لجميع المسلمين.

— او کله چې یاء دی متکلم ته مضاف وي په مقدره حرکاتو د ماقبل دی یاء د متکلم معرب ګرځي. لکه: کان ابي کریم، أب: اسم د کان مرفوع په مقدره ضمه پر یاء، او یاء متصل ضمیر مبني په محل دې جر کې مضاف الیه.

کریماً: خبر د کان منصوب په منونه فتحه.

— او که چیرې مثنیٰ او جمع وي نو لکه د نورو اسمونو د مثنیٰ او جمع په ډول اعراب اخلي. لکه: إِنَّ أُخْوِيكَ ذُو فَضْلٍ. اجتماع مجلس الأباء.

— او که چیرې نوموړې اسمونه مصغر او مضاف غیر له یا دی متکلم څخه بل اسم ته وي نو په ظاهري حراکاتو پر یا اعراب ورکول کيږي لکه:

كَانَ أُبَيْكَ أَخِي ذُو هَذَا لَغْنَدُقٍ.

د ستا پلارګۍ او ورورګۍ څښتنګۍ ددې هوټل وه.

عمومي معلومات د اسماء و خمسۀ و په اړوند:

اب: دا اسم په اصل کې "أبو" وه تشبیه ابوان او ابوين دي جمع يې آباء دی. ابوان د مور او پلار په معنی استعمال شوی. أَبَوَهُ (مصدر) د پلارتوب لکه عمومۀ چې د کاکاتوب په معنی استعمالیږي یاأبت او یا أبت دوه هغه لهجې دي چې د پلاریه ندا کې استعمالیږي چې په اصل کې یا ابي او تاء د یاء متکلم پر ځای راغلی.

أخ: په اصل کې أَخُو په فتحه دی خاء ده چې تشبیه يې أَخْوَان او أَخْوِين او جمع يې أَخَاء لکه آباء راځي او په جمع کې يې إِخْوَان او اخوة مشهور شوي. أَخْوَان دیر ځله دی ملګرو او اخوة د نسبي وړنیو لپاره استعمال شوي دي.

حم: اصل يې حَمُو په فتحه دی میم دی تشبیه يې حَمَوَان او حَمَوِين او جمع يې احماء راځي. حماه: خوآنسې ته ویل کيږي.

فوه: چې اصل يې فَوَه په فتحه واو دی او های تنقیص شوی تشبیه يې فَوَا او فَوَى او جمع يې أَفَوَاهِ راځي.

ذو: اصل يې ذُو په معنی دی صاحب راځي او تل اسم جنس ته مضاف کيږي لکه: ذومال، او هیڅکله ضمیر او صفت ته نه مضافیږي او که چیرې مضاف شوی وي نو دیره نادره دی. مؤنث مفرد يې ذات او مذکره تشبیه يې ذوا، ذوی او مؤنثه تشبیه يې ذواتی او مذکره جمع يې ذوو او ذوی او مؤنثه جمع يې ذوات راځي.

خوذ (سامرة)، ذات یوم، ذات لیلة، د زمان ظرف او منصوب په فتحه دی.

دوهم څپرکی (فصل)

مبني اسم

۱— مین هغه اسم دی چې دی آخر شکل یې په سبب دی تغیر دی موقعیت په جمله کې تغیر ونه مني.

۲— مبني اسمونه اته ډوله دي:

* ضمائر

* دی اشاري اسمونه

* موصله اسمونه

* د شرط اسمونه

* استفهام اسمونه

* مرکب اعداد له (۱۱ — ۱۹) پورې په استثناً دي (۱۲) چې معرب دی او بعض ظروف او له ظروفو مرکب.

* بعض ظروف او ظروفو مرکب اسمونه.

* اسماء افعال.

۳— مبني اسمونه تنوین نه اخلي او ډیر یې له حرف سره مشابهت لري د مبني اسمونو وروستی برخه تل په یوه حالت ساکن، مفتوح، مضموم یا مکسور وي.

یو ډله اسماء مبني پر سکون وي لکه: الذی، انا، من، کم او همدا ډول نور. او یوه ډله اسماء مبني پر فتح وي لکه: أنت، این، کیف، سرعان، او یوه ډله نو مبني پر ضمه لکه: نحن، حیث او یوه ډله اسمونه مبني پر کسره دي لکه: هذه، هؤلاء، امسین،

۴— کله چې مېني اسمونه په يوه ځای له ځايونو دى اعراب څخه لکه درفع، يا نصب او يا جر ځای راشي د وروستې شکل حرف يې تغيير نه راځي خو د موقعيت له حيثه په جمله کې په محل دى رفع، نصب او جر کې واقع کېږي.
کننه:

پورتنې اته ډوله اسماً پر لازمي بنا مېني دي يعنى هيڅ کله معرب نه ګرځي او داسې حالات هم شته چې معرب اسمونه په هغه حالت کې مېني ګرځي، خو مېني والى يې عارضې بلل کېږي چې په لاندې ډول دي:
الف: هغه منادي چې مغرده يا علم او يا مقصوره نکره وي.

دا دواړه منادي مېني په علامه دى خپل رفع کېږي او دا چې وايو مفرده وي دا افراد د مضاف په مقابل کې دى نه دى تشبيه او جمع په مقابل کې. لکه: يا محمد، يا بايعان، يا خالدون.

ب: اسم د (لا) النافية للجنس چې مضاف او شبه مضاف نه وي د نصب په خپله علامه مېني ګرځي لکه: لا حول ولا قوة إلا بالله.

ج: دى قبل، بعد، غير، حسب، اول او دُون کله چې د هغوي مضاف اليه حذف شي د خپلي رفع په علامه مېني ګرځي لکه: ما رأيت مثل هذا الكتاب من قبل.

ضمير:

۱— ضمير مېني اسم دى چې پر متکلم، مخاطب او غائب باندې دلالت کوي او په درى ډوله دى: منفصل، متصل او مستتر.

۲— منفصله ضمائر: هغه الفاظ دي چې په مستقل ډول لوستل کېږي او په دوه ډوله دى مرفوع او منصوب.

الف: درفع منفصل ضمائر: هغه ضمائر دي چې د رفع په محل کې مبتدا، خبر، فاعل يا نائب فاعل او داسې نور واقع کېږي. او په لاندې ډول دي:
د متکلم لپاره: انا نحن.
د مخاطب لپاره: أنت، أنت، انتما، انتم، انتن.

د غائب لپاره: هو، هی، هما، هم، هن.

لکه: انا افغانی. انا ضمیر منفصل میني پر سکون په محل دې رفع کې مبتدا. ما قام
إلا هو. هو منفصل ضمیر میني پر فتحه په محل دې رفع کې فاعل. لم یکا فَا الانحن.
نحن منفصل ضمیر په محل دی رفع کې نائب فعل.

ب: د نصب متصل ضمائر:

دا ضمائر په محل دی نصب کې مفعول به واقع کېږي او عبارت دي له:
د متکلم لپاره: ایاى ایانا.

د مخاطب لپاره: ایاک، ایاک، ایاکما، ایاکم، ایاکن.

د غائب لپاره: ایاه، ایاها، ایاهما، ایاهم، ایاهن.

لکه: "ایاک نعبد و ایاک نستعین".

ایاک: منفصل ضمیر میني پر فتحه په محل د نصب مفعول به.

۳- متصل ضمائر:

متصل ضمائر په دری ډوله دي.

الف: درفع متصل ضمائر: دا هغه ضمائر دي چې تل د فعل سره متصل وي که فعل
تام وي او که ناقص او په لاندې ډول دي:

— د فاعل تَأ لکه: درست، درست، درستما، درستم، درستن.

— نا لکه درسنا.

— د تشبیه الف لکه: درسا، یدرسان، تدرسان، ادرسا.

— د جمع واو لکه: درسوا، یدرسون، ادرسوا.

— د مخاطبى یاء لکه: تدرسين، ادرسى.

— د نسوه نون لکه: درسن، یدرسن او ادرسن.

دغه ضمائر مرفوع او فعل تام (هغه فعل چې فاعل غواړي) سره متصل او په محل در
فع د فاعل د همغه فعل کې دی. لکه:

قرأت الصحف: قرأ فعل ماضي مبني (ت) ضمير متصل مبني^۱ پر ضممه په محل دې رفع کې فاعل.

القطاران يسيران. يسيران فعل مضارع مرفوع او دی رفع علامه يې د نون ثبوت (د نون نه حذفيدل) دي. او الف دې تشبيه متصل ضمير په محل دی رفع کې فاعل.

الطالبات نجحن. نجحن: نجح فعل ماضي او د نسوه له نون سره يوځای توب لامله مبني پر سکون. نون ضمير مبني پر فتحه په محل دې رفع کې فاعل.

او يا د ناقص فعل سره متصل وي: (هغه فعل چې مبتداً او آخيراً کې عمل کوي نه په فاعل کې) په دې صورت کې هم مبني او پ محل درفع د ناقص فعل کان او د هغه دې اخواتو د اسم وي. لکه: کنتم خیرامة اخرجت للناس. کنتم ناقص ماضي فعل تاء متصل ضمير مبني په محل دې رفع کې اسم د کان.

خیر: د کان خبر منصوب په فتحه.

کانوا يداً واحداً. کانوا ناقص ماضي فعل واو متصل ضمير په محل دې رفع کې د کان اسم. يداً خبر د کان منصوب په فتحه.

ب: دنصب متصل ضمائر:

دا ضمائر يا له تام فعل سره متصل وي او يا له حروف مشبه بالفعل سره او په لاندې ډول دې:

د متکلم ياء: لکه شکرني.

د متکلم (نا) مع الغير متکلم: لکه شکرنا، کاف د مخاطب: لکه شکرک، شکرک، شکرکما — شکرکم، شکرکن.

د غائب ها: لکه شکره، شکرها، شکرهما — شکرهم، شکرهن.

دغه ضمائر، د نصب متصل ضمائر له فعل سره او د هغه مفعول به واقع کېږي مبني په محل دې نصب کې دی. لکه:

تقدم الجنود نحو العدو وحاصروه. حاصروه: حاصر ماضي فعل مبني، واو ضمير، مرفوع متصل مبني په محل دې رفع کې فاعل د حاصر، هاء منصوب متصل ضمير مبني په محل دې نصب کې مفعول به.

الا ناشيد الوطية تهزنا. تهز: فعل مضارع مرفوع په ضمه فاعل يې ضمير مستتر چې تقدير يې (هي) دی او (نا) متصل ضمير مبني پر سکون په محل دې نصب کې مفعول به.

يا به له مشبه بالفعل حروفو سره متصل وي (إنّ او د هغه أخوات): چې په دې حالت هم مبني او په محل دی نصب دې اسم د إنّ يا يوله نورو حروفو مشبه با لفعل خخه وي. لکه: إنه موجود. إنّ د تاکید او نصب حرف، ها متصل ضمير مبني پر ضمه په محل دې نصب کې د إنّ اسم. موجود: د إنّ خبر مرفوع په ضمه.

ج: د جر متصل ضمائر:

دا ضمائر يا له اسم سره متصل وي او يا د جر له حروفو سره چې عبارت دي له:

ياء د متکلم لکه: کتابي

(نا) متکلم مع الغير: کتابنا— جاء احمد إلينا.

د مخاطب کاف: کتابک، کتابک، کتابکما، کتابکم، کتابکن.

جاء احمد إلیک، إلیک، إلیکما، إلیکم، إلیکن.

لکه په مثالونو کې مو چې وليدل دا ضمائر يا له اسم سره متصل وي چې په دې حالت کې مبني او په محل دې د جر کې مضاف اليه. لکه:

العلم له فوائده. فوائده: ها متصل ضمير مبني پر ضمه په محل دې کې مضاف اليه.

يا له حرف جر سره متصل وي چې په دې حالت کې هم مبني او په محل دې جر کې بلل کېږي. لکه: أخذت القلم منك، من حرف جر او کاف ضمير مبني پر فتح په محل دې جر کې.

۴- مستتر ضمائر:

دا ضمائر ظاهرې صورت نلري چې تلفظ پرې وشي او په دوه ډوله دی: واجب الاستتار ضمائر، او جائز الاستتار ضمائر.

الف: هغه ضمائر چې استتار يې واجب دی: هغه ضمائر دي چې دې اسم ظاهر راوړل د هغه پر ځای هيڅکله جائز ندې. چې په لاندې ډول د هغه موارد راوړل کيږي.

— واحد مخاطب د امر فعل: لکه: اکتب. اکتب د امر فعل ميني پر سکون او فاعل يې وجوبې مستتر ضمير چې تقدير يې (انت) دی. ددې ضمير ابرازول جائز ندې ځکه چې ظاهر اسم د هغه پر ځای نشي راتلای. او که چيرې اووايو: اکتب زيد په هغه صورت کې چې د مخاطب نوم زيد وي په هيڅ صورت کې زيد فعل نشي کيدای خو منادي د ندا د حرف په حذف کيدای شي او په محل دې نصب کې مفعول به واقع کيږي.

او که چيرې اووايو: اکتب انت. انت هم فاعل نشي کيدای که چيرې فاعل شي نو دی فاعل حذف هم بی له قائم مقام څخه جائز ندی نو ويلایشو چې انت د مستتر ضمير لپاره چې فاعل دی تاکيد دی.

— هغه مضارع فعل چې په تاء د خطاب، همزه يا نون د متکلم شروع شوی وي. لکه: تشکر، تشکرُ: مضارع فعل مرفوع په ضمه او فاعل يې وجوبې مستتر ضمير چې تقدير يې (انت) دی.

أوافق: مضارع فعل مرفوع په ضمه او فاعل يې وجوبې مستتر ضمير چې تقدير يې (انا) دی.

نکتب: مضارع فعل مرفوع په ضمه او فاعل يې وجوبې مستتر ضمير چې تقدير يې (نحن) دی.

ب: جوازې مستتر ضمير: هغه غير ملفوظ ضمير دی چې ظاهر اسم يې په محل کې واقع کيدای شي. جوازې مستتر ضمير په فعل ماضي او مضارع کې غائب يا غائبی ته

مستند وي. لکه: الرجل قام، قام ماضي فعل مبني پر فتحې، فاعل يې مستتر ضمير چې ابراز کې هم جواز لري او تقدير يې (هو) دی. الشمس تشرق. تشرق: مضارع فعل مرفوع په ضمه فاعل يې جوازي مستتر ضمير چې تقدير يې (هي) دی.

يادونه:

په ډيرو مواردو او تركيبونو کې د كان او د هغه دي اخواتو اسم مستتر ضمير وي، په خاص ډول په هغه جملو کې چې په مبتداً شروع او خبر يې يو له افعال ناقصه او د هغه اسم او خبر وي. لکه:

النجاح ليس سهلاً: النجاح مبتداً مرفوع په ضمه. ليس: ماضي ناقص فعل او يو له اخواتو د كان مبني پر فتح او اسم يې مستتر ضمير چې تقدير ي (هو) دی او النجاح ته راجع دی.

سهلاً: د ليس خبر منصوب ټوله جمله له ناقص فعل (ليس) او د هغه له اسم او خبر څخه مركبه خبر لپاره دی النجاح چې مبتداً دی.

هـ د ضمير تاكيد:

الف: كله چې اوغواړو منفصل ضمير ته تاكيد وركړو، نو هغه لفظ تکرارو لکه: هو، هو الغفور الرحيم — اياك، اياك نستعين.

ب: قمت بالواجب: تاكيد يې قمت انا بالواجب. افتح النافذة: افتح أنت النافذة.
ج: كله چې اوغواړو متصل او مستتر د رفع ضمائر دی (نفس) او يا (عين) په كلمو تاكيد وكړو. واجب دی چې لومړی هغه د مرفوع منفصل ضمير پواسطه تاكيد او وروسته د (عين) يا (نفس) كلمه ذكر كړو. لکه:
قمت انا نفسي بالواجب، افتح أنت عينك النافذة.

د: کله چې د مرفوع متصل یا مستتر ضمير تاکيد د کلا، کلتا، کل یا جميع پواسطه اراده شي، نيغ په نيغه يو له دې الفاظو راوړو او په دې صورت کې تاکيد د منفصل ضمير پواسطه شرط نه دی. لکه: الرجالن حضرا کلاهما و السيدتان تکلما کلتا هما. العلماء يحا ولون کلهم او جميعهم إكتشاف اسرار الطبيعة.

٦- عطف په ضمير:

الف: منفصل ضمير پر منفصل ضمير عطف کېږي. لکه: أنا و أنت متفقان في الرأي.
ب: ظاهر اسم پر منفصل ضمير عطف کېږي. لکه: هم و جيرانهم متفاهمون.
ج: کله چې ظاهر اسم په متصل ضمير دې یا په مستتر ضمير عطف شي، نو واجب دی چې فاصل دې معطوف او معطوف عليه ترمنځ د يوه منفصل ضمير يا کوم بل فاصل راوړل شي. لکه: شرعت انا و صديقي لا نقاذالغريق.
د: کله چې ظاهر اسم په منصوب متصل ضمير عطف شي جائز دی چې فاصل په کې ذکر نه شي. لکه: رأيتنه و اصدا قاءه يعبرون الطريق.
هـ: کله چې ظاهر اسم په مجرور ضمير عطف شي، شه دی چې د جر عامل که اسم وي يا حرف له معطوف سره مکرر ذکر شي. لکه:
مررت به و باخيه — رأيت ابا زيد و أبا عمرو.

عمومي کتنې د ضمائرو په اړه:

— دی (هم) او (هن) او دې (جماعة د نون) او دې (نسوی د نون) په جمع دې غير ذوی العقولو کې نه استعمالېږي.
دې (هی) ضمير د غير ذوی العقولو ته راجع کېږي او هم دا ډول هغه فعل چې غير ذوی العقولو جمع ته مسند وي د تأنيث ساکنه تاً او تاً د مضارعت قبلوي. لکه:
ارتفعت الطائرات و هي تحلق فوق السحاب. او لکه: تعيش الفيلة في الغابات.

۲— کله چې یا د متکلم له فعل سره متصل شي د دوی دواړو تر منځ مکسور نون راوړل کېږي چې د وقایه نون ورته وایل کېږي ځکه چې د فعل آخر له کسرې څخه وقایه کوي. لکه: شکرني، یشکرني، اشکرني.

— کله چې یاء د متکلم له یوه حرف له حروفو د مشبه بالفعل سره متصل شي جائز دی چې دې وقایه نون مخکې له یا د متکلم څخه راوړل شي، او دا نون له لیت څخه مخکې ډیر استعمالیږي. لکه: انني متفائل و لیتني انجح.

۳— کله چې یا د متکلم په عن او من مجرور وگرځي، د نون وقایه راوړل مخکې له یا د متکلم څخه واجب دی. لکه: لما اقترب مني، ذهب الحزن عني.

۴— کله چې دوه ضمیره له معلوم فعل سره متصل شي (مبني للفاعل) لومړی ضمیر تل په محل دې رفع کې فاعل وي او دوهم ضمیر په محل دې نصب کې مفعول به دی. لکه: قابلته: تا متصل ضمیر مبني پر ضمه په محل د رفع کې فاعل او هاء: متصل ضمیر مبني پر ضمه په محل دې نصب کې مفعول به.

۵— کله چې یا د متکلم، کاف د خطاب او ها دې غائب له فعل سره متصل شي دا دریاوړه ضمیرونه په دا ډول حالت کې مفعول به او په محل دې نصب کې وي. لکه: سرتي نجالک. سرتي: سر ماضي فعل مبني پر فتح او نون، نون د وقایه، یا متصل ضمیر مبني په محل د نصب کې مفعول به، نجاهک: نجاه فاعل مرفوع په ضمه او کاف متصل ضمیر مبني پر فتحه په محل دې جر کې مضاف اليه.

د اشاری اسم

۱— اشاره اسم هغه مبنی^۱ دی چې په هغه معین چې دې اشارې پواسطه تعیین شوی دلالت کوي.

۲— د اشاری اسمونه عبارت دي له:

الف:

- ذا: د مذکر مفرد لپاره.
- ذی: زه او ته د مؤنث مفرد لپاره.
- ذان: د مذکرې تشبیه لپاره.
- تان: د مؤنثې تشبیه لپاره.
- أوالاء: د مذکرې او مؤنثې جمع لپاره.
- هنا: د مکان لپاره.

ب: کله چې قریب ته اشاره یا په عام ډول اشاره مراد وي، د اشارې له اسم څخه مخکې "ها" چې دې تشبیه په "هاء" یادېږي، راوړل کېږي، په دې اساس دې اشاری اسماً په لاندې ډول دي:

- هذا: د مذکر مفرد لپاره.
- هذه: د مؤنث مفرد لپاره.
- هذان: د مذکرې تشبیه لپاره.
- هاتان: د مؤنثې تشبیه لپاره.
- هؤلاء: د مذکرې او مؤنثې جمع لپاره.
- هاهنا: د قریب مکان لپاره.

ج: خو کله چې د بعید لپاره د اشاری قصد وشي، کاف او یا کاف او لام دې اشارې اسم په آخر کې راوړل کېږي. چې دا کاف د خطاب کاف بلل کېږي او ددې لپاره

چې حرف دی په محل دی اعراب نشي راتلای. د بعيد اشارې اسمونه په لاندې ډول دي:

ذاک او ذلک: د مذکر مفرد لپاره.

تلک: د مؤنث مفرد لپاره.

ذانک او ذلک: د مذکرې او مؤنثې تشبې لپاره، چې دا دواړه الفاظ لږ استعمالیږي.

اولئک: د مذکرې او مؤنثې جمع لپاره.

هنا او هنالک: د بعيد مکان دې اشارې لپاره.

۳— ټول د اشارې اسمونه مېنې دي یواځې "هذان او هاتان" چې دواړه اسمونه معرب دي او د هغوی اعراب لکه د نورو اسمونو د مثني په ډول ده الف او یا باندې دی. ددې لپاره چې د اشارې د اسمونو آخر د مېنې والې له امله تغیر نه مني نو د هغوی د اعراب محلي دی پدې معنی چې د رفع، نصب او جر په محل کې واقع کیږي. لکه: هذه مدرسة اللغة العربية. هذه: دې اشارې اسم مېنې پر کسره په محل دی رفع کې مبتداً. مدرسة: خبر د مبتداً مرفوع په ضمه.

اللغة: مضاف اليه مجرور په کسره. العربية: نعت (صفت) د مضاف اليه مجرور په کسره.

۴— کله وروسته د اشارې له اسم څخه، هغه اسم چې مقترن په (ال) وي واقع شي، مقتران په (ال) اسم بدل یا صفت د اشارې د اسم لپاره وي، او په اعراب کې د اشارې دې اسم حکم اخلي. لکه:

هذا الطالب مجتهد. هذا: د اشارې اسم مېنې پر سکون په محل دې رفع کې مبتداً الطالب. د اشارې د اسم بدل مرفوع په ضمه، مجتهد خبر مرفوع په ضمه.

قرأت ها تين القصتين. قرأت: د ماضي فعل مېنې پر سکون (تأ) ضمير مېنې پر ضمه په محل د رفع کې فاعل "هاتين" د اشارې د اسم بدل او منصوب پر یا ځکه چې مثني دی.

يادونه:

الف: د غير ذوی العقولو جمع ته پواسطه دې هډه، چې د مفردې مؤنثې د اشارې اسم دی، اشاره کيږي او ډير لږ د "هؤلاء" يا "اولئك" په ذريعه هغې ته اشاره کارول شوی. لکه: هذه المباني عالية و تلك الميادين فسيحة.

ب: کله چې دې اشارې له اسم سره د خطاب کاف متصل شي او وروسته له هغه څخه مخاطب ذکر شي، کاف په افراد، تشبيه او جمع کې له مخاطب سره يو ډول گډځي (دی مخاطب مطابق) لکه:

ذالك الكتاب مفيد يا محمد، ذلکما الكتاب مفيد يا صديقي

ذلکم الكتاب مفيد يا اصد قاءى، ذلکن الكتاب مفيد يا سيداتى.

ج: د تشبيه کاف دې اشارې په اسم (ذا) باندې داخلېږي او "کذا" لوستل کيږي. چې دې مثل يا ډول معنى افاده کوي. لکه: علمت عليا فاضلا و علمت أخاه کذا (يعنى مثله).

او کله په "کذا" د تشبيه حرف داخلېږي لکه: أهکذا عرشک او کله لام او کاف وروسته دې هغه اشارې له اسم څخه راوړل کيږي چې د تشبيه کاف پرې داخل شوی وي. لکه:

علمت عليا فاضلا و علمت أخاه کذلک.

موصول اسم

۱. موصول اسم هغه مبنی اسم دی چې د هغه جملې په واسطه چې له ده وروسته راځي پر شي يا معين شخص دلالت کوي، او نوموړې جملې ته د موصول صله ويل کېږي.

۲. موصول اسماء په لاندې ډول دي:

- الذی (مذکر مفرد) لکه: حضر الذی نجح.
- الّتی (مؤنث مفرد) لکه: کوفت الطالبۃ الّتی نجحت.
- اللذان (مذکره تشبیه) لکه: سافر اللذان اقاما فی الفندق.
- اللتان (مؤنثه تشبیه) لکه: اللتان واظبتا علی الحضور نجحتا.
- اللذین (مذکره جمع د عقلاً لپاره) لکه: لا أحب الذین يتباهون بأعمالهم.
- اللاتی واللاءى (د مؤنث جمع) لکه: أحسنت السيدات اللاتی تکلمن.
- من د ذوالعقولو لپاره که مذکر وي او که مؤنث، مفرد وي که تشبیه يا جمع. لکه: جاء من قام — جاءت من قمت، جاء من قاما — جاءت من قامتا، جاء من قاموا — جاءت من قمن.
- (ما) د غیر ذوی العقولو لپاره که مذکر وي او که مؤنث مفرد وي او که تشبیه او جمع لکه: اعجبنی ما کتبت من قصة، او ما کتبت من قصتين او ما کتبت من قصص.

۳. ټول موصول اسمونه پرته له اللذان او اللتان مبنی دي او دا دواړه لکه د تشبیه په شان اعراب اخلي سره لدې چې د موصول اسمونه آخر تغییر نه کوي خو لکه نور مبنی اسمونه په محل دې رفع، نصب او جر کې د موقعیت له لحاظه په جمله کې واقع کېږي. لکه: کوفئ الذین نجحوا فعليه جمله د (نجح) فاعل (د جمع واو) موصول (الذین) څخه جوړ شوی او الذین نائب فاعل د مجهول فعل (کوفئ) لپاره په محل دې رفع کې. او لکه: إن السيارة اللتی تسیر یحانبا مسرعة. "الّتی" موصول

اسم مبنیٰ پر سکون په محل دې نصب کې نعت (صفت) د ان اسم — تسير فعلیه جمله مرکب له فعل او فاعل څخه، صله د موصول.

۴. د موصول صله:

الف: د موصول صله جائز دی چې فعلیه جمله وي، لکه په پورتنیو مثالونو کې مو چې ولیدل.

ب: د موصول صله جائز دی چې اسمیه جمله وي لکه: حضرالذین هم اصدقاءی.

ج: همدا ډول جائز دی چې صله شبه جمله (ظرف یا جار او مجرور) اوسې. لکه:

انظر إلى اللوحة التي أمامك. امامک: ظرف دی او صله د موصول لپاره.

قطعت الازهار التي في الحديقة. في الحديقة: جار او مجرور دې صله د موصول لپاره.

— کله چې د موصول صله فعلیه یا اسمیه جمله وي، واجب دی چې هغه جمله کې داسې یو ضمیر وي چې صله له موصول سره د تړی او ددې ضمیر مطابقت په نوع او عدد کې له موصول سره ضروري دی. د اضمیر د (عائد) په نوم یادېږي. لکه:

احسنت السيدات التي تكلمن. په دې شان کې د موصول صله نون د جمع مؤنثې دې (د نون نسوه) چې په عدد او نوع کې له خپل موصول (التي) مطابقت لري. او که چیرې عائد د کلام له سیاق څخه و پیژندل شي حذف یې جائز دی. لکه:

جاء الذين كافات (يعني الذين كافتتهم). او دا حذف په داسې مواردو کې راځي چې عائد ضمیر او په محل دې نصب کې وي لکه په تیر شوي مثال کې همدا ډول دی، هغه صله چې شبه جمله یا جار او مجرور وي د هغه مقدار فعل متعلق ګرځي چې واجب الحذف دی.

دی: قطعت الازها — التي في الحديقة. تقدیر داسې دی: الازهار التي إستقرت في الحديقة.

يادونه:

الف: ليدل کيږي چې موصوله اسمونه (الذین، اللاتی او اللائی) د ذوی العقولو د جمع لپاره او (اللتی) او (ما) د غیر ذوی العقولو لپاره استعمالیږي. لکه: قرأت المقالات اللتی کتبتها (یا) قرأت ما کتبت من المقالات.

ب: دی (أی) هغه وخت موصول اسم واقع کیږي چې د هغه پر ځای موصوله (من) یا (ما) راشي. او په دې حالت کې معرب دی. لکه: یعجبنی أی أدی واجبه. أی: موصول اسم فاعل مرفوع په ضمه.

د شرط اسم

۱. د شرط اسم هغه مبنی دی چې دوه جملې سره یوځای کوي او لومړې جمله د دوهمې جملې د تحقق لپاره، شرط گڼځوي.
۲. د شرط اسمونه په لاندې ډول دي:
من، ما، متی، مهما، ايان، این، اینما، أنى، حیث، کیفما او أی.
۳. د شرط اسمونه پرته له (أی) څخه ټول مبنی دي او د خپل موقعیت له حیثه په جمله کې د اعراب په محل کې واقع کیږي او ورستی برخه یې تغییر نه خوري په خپل حال پاتې کیږي. لکه:
من یزرع یحصد. من د شرط اسم مبنی پر سکون په محل دې فعل کې مبتداً.

يادونه:

د شرط اسمونه شرحه د فعل و مضارع د جز په بحث کې په تفصیل ذکر کیږي.

د استفهام اسم

۱. د استفهام اسم هغه مېنې اسم دی چې (د یوه شي د پېژندنې لپاره د هغه پواسطه پوښتنه تر سره کېږي).

۲. د استفهام اسمونه عبارت دي له: من، ما، متی، این، کم، کیف، او ای څخه.

۳. د استفهام اسمونه پرته له (ای) څخه ټول مېنې اسمونه دي او د موقعیت له حیثه په جمله کې د اعراب په محل کې واقع کېږي او آخر یې بې له کوم تغیر څخه په خپل حالت پاتې کېږي.

— د استفهام اسمونه: د کلام په لومړي سر کې راځي او د حرف لومړي توب پرې جاز دي. لکه: من أحب الفنانين إلیک؟

من د استفهام اسم مېنې پر سکون په محل د رفع کې مبتدا.

بکم اشتریت هذالکتاب. بکم: باء حرف جر — کم د استفهام اسم مېنې پر سکون په محل دې جر کې.

یادونه:

د استفهام د اسمونو شرحه دی (استفهام د روشنو په برخه کې) راوړل کېږي.

مرکب اعداد

له ۱۱ — ۱۹ پورې پرته له ۱۲ څخه

۱. مرکب اعداد چې له یولسو بیا تر نولسو پورې دواړه برخې یې مېنې پر فتحه دي پرته له دولسو څخه چې لومړې برخه د مثنې په اعراب راځي او د تمیز په برخه کې ددې مطلب شرحه وشوه.

۲. دا اعداد د دواړو برخو په فتحه د بنا له ساتلو سره سره په جمله کې د اعراب په محل کې واقع کېږي او لکه نور مېنې اسمونه په محل د رفع نصب او جر کې راځي.

لکه: جاء اربعة عشر طالباً. اربعة عشر: مرکب عدد دی او دواړه برخې یې په محل دې رفع کې فاعل دي. طالباً: تمییز منصوب په فتحه.

ځینې (بعض) مبنیٰ ظروف:

۱. د ظروفو په اړه مو د منصوب اسم په برخه کې یو څه ولوستل چې ظروف بنایې چې معرب وي خو بیا هم ځینې حروف مبنیٰ راغلي دي چې په لاندې ډول دي:
حيث، امس، الآن، إذ، أين او ثم. لکه: جلست حيث كنت جالسا. حيث د مکان ظرف مبنیٰ پر ضمه په محل دې نصب کې مفعول فیه.
۲. همدا ډول هغه ظروف چې مرکب استعمالیږي مبنیٰ دي. لکه: لیل نهار و بین بین.

یادونه:

"إذ" په تیره زمانه باندې دلالت کوي او مبنیٰ پر سکون دی او جملې ته مضاف کیږي. لکه: جئتک إذ قام محمداً. او کله چې مضاف نه وي نو له داسې کلمو سره ملحق وي چې په زمانه باندې دلالت کوي نو په دې صورت کې منون راځي. لکه: حينئذ، وقتئذ، يومئذ.

أسماء الافعال

١. اسماء الافعال هغه مبنیٰ اسمونه دي چې د فعل په معنی دي خو د فعل علامې (نښې) نه قبلوي.

٢. اسماء الافعال د زمانې له حیثه په دری ډوله دی:

الف: د ماضي اسماء الافعال چې دا اسمونه د ماضي د فعل پر معنی دلالت کوي. او په هغوی کې هیهات (بَعْدَ) — شتان (إفترق) — سرعان (سرع) مهم گڼل شوي دي.

ب: د مضارع اسماء الافعال: دا اسمونه پر معنی د فعل مضارع دلالت کوي چې مهم یې په لاندې ډول دي: أفّ (تفجّر)، آه (توجع) وی (تعجب) او عطّ (یکفی)

ج: د امر اسماء الافعال: چې دی امر په فعل دلالت کوي او په لاندې ډول دي:

إیه (أی زد) — آمین (أی استجب) — هیا (أی أسرع) — صه (أی أسکت) — حیّ (أی اقبل) — هاک (أی خذ) — علیک (أی الزم) — دونک (أی اخذ).

علاوه له پورتنیو د امر له اسماء الافعالو څخه ممکن له هر ثلاثې متصرف تام فعل څخه پر وزن د فعّال فعل امر جوړ شي لکه: حذار په معنی دې (أحذر) دفاع په معنی دی (ادفع) او سماع په معنی دې (اسمع).

٣. د اسماء الافعال، مبنیٰ اسمونه دي د مفرد، مثنیٰ او جمع لپاره یو ډول استعمالیږي. لکه:

حی علی الصلاة أيها الرجل، حی علی الصلاة أيها الرجلان او حی علی الصلاة أيها الرجال.

خو هغه اسماء الافعال چې د خطاب له کاف سره متصل شي کاف یې د مخاطب په تناسب ذکر کیږي. لکه چې وايو: هاک موضوعا ینا سبک وهاکم موضوعا یناسبکم.

٤. الاسماء الافعال د هغه فعل عمل کوي کوم چې د هغه نائب وي نوافل مرفوع، او مفعول به منصوب ګرځوي. لکه:

هیهات الامل فی النجاح (أی بَعْدَ الامل فی النجاح) هیهات:

اسم فعل ماضي مبنی^۱ پر فتحه الامل دی اسم فعل (هیئات) فاعل مرفوع په ضممه. او لکه: حی علی الصلاة. حی د امر اسم فعل په معنی دې اقبل مبنی^۱ پر فتحه او فاعل یې مستتر ضمیر تقدیر یې انت.

علی الصلاة، جار او مجرور متعلق د حی. او لکه: حذار الاسد. حذار: د امر اسم فعل مبنی پر کسره او فاعل یې مستتر ضمیر چې تقدیر یې انت دی. الاسد: مفعول به دی (حذار) چې اسم فعل دی منصوب په فتحه. او لکه: صرفت در همین فقط (ای صرفت در همین فیکفی).

صرفت: صرف د ماضي فعل تاء د هغه فاعل او درهمین: مفعول به منصوب په یاء خکله چې تشبیه دی.

فقط: فاء د عطف حرف — قط د مضارع اسم فعل په معنی د یکفیی مبنی^۱ پر سکون او فاعل یې مستتر ضمیر چې تقدیر یې (هو) کیږي.

د مبنی^۱ اسم په هکله خو مهم ټکي:

د بحث په پایله کې د مبنی^۱ اسم په هکله د خو مهمو ټکو یادونه په لاندې ډول کیږي:

۱. دهر مبنی^۱ اسم ورستی برخه که ساکن وي که مفتوح، مضموم وي که مکسور تل په خپل حالت باقي پاتې کیږي که څه هم نوموړی اسم په محل د رفع، نصب یا جر په اساس دې اعراب کې واقع شوی وي. لکه:

حضر هؤلاء الرجال. هؤلاء: د اشاری اسم مبنی^۱ پر کسره په محل دې رفع کې فاعل. الرجال: بدل له فاعله دی (اشارې دې اسم) څخه منصوب په فتحه — مررت بهؤلاء الرجال. هؤلاء:

دی اشارې اسم مبنی^۱ پر سکون په محل دې جر کې — الرجال: بدل دی اشارې له اسم څخه مجرور په کسره.

۲. مبنی اسمونه منون (تنوین لرونکې) نه ګرځي. کله چې معرب اسم په عارضی بنا باندې مبنی وګرځي لکه نو مبنیات نه منون کیږي. لکه: یا محمد چې دی محمد د (ال) په تنوین نطق نه کیږي او یواځي په غیرمنونه ضمه تلفظ کیږي. همدا ډول لارجل فی الدار. لا رجلاً نه ویل کیږي همدا ډول تحية طيبة و بعد. چې بعد منونه نه تلفظ کیږي.

دوهم باب

فعل

فعل د اعراب او بناء له حیثه:

فعل هغه کلمه ده چې په یوه خاصه زمانه کې د یوه شی په حدوث دلالت کوي. فعل د جوړښت له حیثه په دوهمه برخه د همدې کتاب کې څپرل کېږي. خو فعل د نحوی قواعدو له حیثه چې په دې برخه څپرل کېږي په دوه ډوله دی:

مبني او معرب:

مبني فعل هغه فعل دی چې وروستی برخه یې د موقعیت له لحاظه په کلام کې تغیر نه مني. لکه د کتب، چې ماضي فعل دی او په هر ځای د کلام کې چې راشي اخر یې مبني پر فتحه دی او تغیر نه مني لکه: کتب زید رساله. یا: ماکتب زید رساله. دی (یکتب) فعل، چې د مضارع فعل دی وروستی برخه یې د موقعیت له حیثه په کلام کې تغیر کوي. کله وایو زید یکتب رساله.

چې دې (یکتب) آخر مفهوم او کله چې اووایو: زید یکتب، آخر یې مفتوح او کله چې وویل شي: زید لم یکتب رساله. د فعل آخر مجزوم (ساکن) کېږي.

پدې پوه شوو چې ماضي فعل مبني او مضارع فعل معرب دی همدا ډول د امر فعل هم مبني دی او د یادولو وړ دی چې د ماضي او امر فعلونه تل مبني دي خو مضارع فعل که څه هم په اصل کې معرب دی خو کله چې د نسوی له نون یا د توکید له نون سره متصل او یو ځای شي نو مبني ګرځي.

په لومړي فصل کې به ددې موضوع تفصیل وشي.

لومړی څپرکی مېنی فعلونه

مېنی فعلونه عبارت دي له:

۱. د ماضي فعل.
۲. د امر فعل.
۳. هغه د مضارع فعل چې له نون دی نسوي او نون د تاکید سره بې له کوم فاصله يوځای شوی وي.

۱. د ماضي فعل او د هغه بناء:

- د ماضي فعل په هر ځای کې چې وي مېنی^۱ دی او په لاندې ډول دي:
۱. مېنی^۱ پر سکون: او دا په هغه صورت کې دی چې له تاء د فاعل، نا د متکلم مع الغیر یا د نسوي له نون سره يوځای او متصل شي. لکه: شکرْت، شکرْت، شکرْت، شکرْتما، شکرْتن.
(د فاعل د تاء مثالونه) شکرنا (متکلم مع الغیر د (نا) مثال او شکرَن (د نسوي د نون مثال).

۲. مېنی^۱ پر ضمه: يعنی وروستی حرف د ماضي د فعل مضموم وي او دا په هغه صورت کې دی چې دا فعل د جمع له واو سره چې د هغه فاعل دی يوځای شي. لکه: شکروا.

۳. مېنی^۱ پر فتحه: يعنی وروستی حرف د ماضي د فعل فتحه ولري چې په لاندې ډول دي:

* کله چې له تاء د تانیث، یا الف د تشبیه سره يوځای شي. لکه: شکرْت، شکرَا، شکرْتا.

* کله چې د نصب له متصلو ضمائرو (د متکم یاء — نا — دخطاب کاف د غائب ها) سره یوځای شي. لکه: شکرني، شکرنا، شکرک، شکرما، شکرکم، شکرکن، شکره، شکرها، شکرهما، شکرهم، شکرهن.

۲. د امر فعل او د هغه بناء:

د امر فعل مطلقاً مبنی^۱ او د بناء علامې (نبنې) یې په لاندې ډول دي:

۱. سکون: کله چې د امر وروستی حرف صحیح وي او بل شي سره نه وي متصل او یا د نسوې له نون سره متصل وي لکه: اشکرُ — اشکرُنْ
۲. مبنی^۱ پر فتحه: کله چې د تأکید له نون سره متصل وي لکه: اشکرَنْ.
۳. د نون په حذف: کله چې د تشبیه نون، د مخاطب یاء او د جماعه واو د فعل له امر سره متصل شي. لکه: اشکرا، اشکروا، اشکری.
۴. حرف علة حذف کله چې معتل الاخر وي. لکه: ارض، أعطف، ارم، تعال (ای احضر و اصلها تعالی).

یادونه:

ومو لیدل کله چې د امر فعل معتل الاخر وي د حرف علة په حذف مبنی^۱ ګرځي. خو کله چې صحیح الاخر وي او ماقبل آخر یې حرف علة وي. لکه: کان، سار، اضاع، استفاد ... الخ

په دې ډول کې د امر فعل مبنی^۱ پر سکون د وروستي حرف ګرځي او په ځینو تصاریفو کې د علة حرف چې د ماقبل له آخر حرف څخه دی حذفیږي. لکه: کن — سر — اضع — استفد. د ا حذف ددې لپاره کیږي چې د دوو ساکنو حروفو له یوځای توب څخه ډډه وشي، ځکه چې د علت حرف ساکن دی کله چې د فعل وروستي برخه مبنی^۱ پر سکون شي نو ساکنه یاء حذفیږي او په کومو صیغو کې چې د امر د فعل جوړول التقاء ساکنین منع ته نه راوړي (یاء) په خپل حال پاتې کیږي. لکه: سپرا، سیروا، سیری. همدا ډول کله چې د واحد امر له صیغې سره نون د تاکید

یوځای شي او التقاء ساکنین لرې کړي، یاء بیرته راگرځي لکه: سیرن، اضعین او استفیدن.

۳. د مضارع فعل او د هغه بناء:

د مضارع فعل په اصل کې معرب دی (دا موضوع د معرب په بحث کې یادېږي) خو کله چې نون د نسوې او نون د تأکید بې له کوم فاصله له هغه سره یوځای شي، مبنی^۱ گرځي.

۱. په سکون مبنی^۱ گرځي: کله چې نون د نسوې له مضارع فعل سره یوځای شي هغه فعل مبنی^۱ گرځي. لکه: هن لیشکرن.

۲. په فتحه مبنی^۱ گرځي: کله چې د تأکید نون بې له کوم فاصل څخه له مضارع فعل سره یوځای شي نو فعل مبنی^۱ پر فتحه گرځي. لکه: هن لیشکرن.

او که چیرې د مضارع فعل د تأکید له نون سره بې له کوم فاصل نوه يعني د تشبیه الف، یا د جمع واو، د مخاطبې یاء، یاء د نسوې نون ته مسندوه په دې درېواړو شکلونو کې د مضارع فعل معرب دی ځکه چې د تشبې الف، د جمع واو، او مخاطبې یاء د مضارع فعل او د تأکید نون تر منځ واقع کېږي نو اتصال جائز نه دی. لکه: لاتنصران الظالم — لاتنصرن الظالم — لاتنصرن الظالم.

او په څلورم حالت کې چې د مضارع فعل د نسوې له نون سره متصل شي مبنی^۱ پر سکون گرځي که څه هم الف فاصل واقع شوی دی. لکه: لا تنصرنان الظالم چې په دې صورت کې الف د نسوې او تأکید نون تر منځ راوړل کېږي څو دې درېو نونانو توالی (پرلپسې والی) را نه شي.

یادونه:

د تأکید نون هغه نون دی چې د مضارع فعل او امر په آخر کې زیاتېږي (دا خبره په خپل ځای کې شرحه کېږي). د تأکید نون په دوه ډوله دی:

ثقلیه نون: دا نون مشدد او مفتوح دی له: اُکْتَبَنَّ.
خفیفه نون: دا نون ساکن وي لکه: لَنکَتَبَنَّ، اکتَبَنَّ.

د تأکید نون د استعمال ځایونه:

الف: د مضارع د فعل تأکید په نون واجب دی کله چې د مضارع فعل د قسم جواب او د قسم له لام سره متصل وي. لکه: و الله لا کرمن الغائر (اولاً کرمن).

ب: کله چې د مضارع فعل په امر، نهی یا استفهام دلالت وکړی د هغه تأکید جائز دی. لکه: لینفق القادرون. یا لینفقن القادرون.

— لا تمدم امرأ حتی تجربه یا لا تمدحن.

— أتوافق علی هذا الرأي. یا أتوافقن علی هذا لرأی.

ج: د مضارع فعل تأکید د نوموړو حالاتو پرته ممنوع دی لکه:

تشرق الشمس کل صباح.

د: د امر د فعل تأکید جائز دی. لکه: اطع والديک أطيعن والديک یا اطيعن والديک.

هـ: د ماضي فعل په نون نه مؤ کد کيږي.

دوهم څپرکی

د معرب فعل

د افعالو له ډلې څخه یواځې د مضارع فعل معرب دی او دا هم په هغه صورتونو کې چې له نون د نسوې او یا نون د تأکید سره مباشر تا متصل نه وي.

او مضارع معرب فعل، مرفوع، منصوب او مجزوم ته تقسیمېږي.

۱. مضارع معرب فعل: هغه وخت وي چې د نصب او جزم په حرف مسبوق نه وي.

۲. د مضارع د فعل د رفع علامې عبارت دي له:

الف: ضمه لکه: انا اکتب، نحن نکتب، انت تکتب، هو یکتب او هی تکتب.

ب: د نون ثبوت: د ضمې په نیابت کله چې فعل د افعالو خمسو له ډلې څخه وي

افعال خمسسه عبارت دي له هر هغه مضارع فعل څخه چې د تشبیه له الف، واو د

جمع او یا د مخاطب سره متصل شي.

(یفعلان — تفعلان — یفعلون — تفعلون — تفعلين).

لکه: انما تکتبان، هما یکتبان، انتم تکتبون، هم یکتبون، انت تکتبین.

یادونه:

کله چې مضارع فعل معتل الاخر (یعني ورستی حرف یې الف، واو یا یا) وي د رفع علامه یې په ورستی حرف مقدره ضمه وي. لکه:

— زید یسعی: یسعی معتل الاخر فعل په الف مرفوع په مقدره ضمه.

— بکر سیمو. سیمو: د مضارع فعل معتل الاخر په الف او مرفوع په مقدره ضمه پر

واو.

— خالد یرمی: یرمی معتل الاخر په یاء او مرفوع په مقدره ضمه پر یاء.

۲. دمضارع فعل نصب:

۱. مضارع فعل هغه وخت منصوب ګرځي چې يو له حروفو د نصب څخه مباشر تا له د ه څخه مخکې ذکر شوی وي.

۲. د مضارع فعل د نصب علامې (نښې) په لاندې ډول دي:

الف: فتحه: لکه لن اکتب، لن تکتب، لن نکتب، لن یکتب.

ب: د نون حذف: په افعال خمسه و کې د فتحي په نيابت لکه: لن تکتبا، لن یکتبا، لن تکتبوا، لن یکتبوا، لن تکتبی.

۳. د مضارع د فعل د نصب عوامل (دی نصب حروف):

أن — لن — کی — إذن — لام د تعلیل — لام د جحود — فاء د سبب — حتی. چې په لنډ ډول شرحه کيږي.

أن (المصدرية): مصدري والی یې په دې معنی دی چې أن او د هغه معمول (د مضارع فعل) ښایي په تا ویل دې مصدر ووسی. لکه: یسرنی أن تقدم. تقدم: د مضارع فعل او منصوب د آن پواسطه او د نصب علامه کې فتحه او د مستتر ضمیر چې تقدیر یې انت دی د تقدم فاعل، مؤل مصدر د آن او فعل څخه چې تقدمک فاعل د یسرنی دی.

لن: د مستقبل د نفی لپاره: لکه لن یضیع الحق المغتصب. یضیع: د مضارع منصوب فعل چې عامل یې لن دی.

کی: د تعلیل لپاره: لکه ادرسا کې تنجحا. تنجحا: منصوبه مضارع فعل د تشبیه د نون په حذف او عامل یې کی.

اذن: د تیر شوي کلام د ځواب لپاره. لکه: اذن اکرمک.

د هغه چا په ځواب کې او وایې آتیک.

أکرّم: مضارع منصوب پر فتحه او عامل یې اذن.

د تعلیل لام: د کی په معنی لکه: اعملوا لتعیشوا سعداً.

تعیشوا: د مضارع فعل منصوب پر حذف د نون او عامل یې لام د تعلیل.

د جحو د لام: د انکار لام چې د منفي کان فعل باندې مسبوق وي لکه: لم اکن لاً
لَهُوَ و الامرجد. الهُو: د مضارع فعل منصوب په فتحه او عامل يې د جحو د لام دی.
د سبب فاء: د دې (فاء) ماقبل د مابعد لپاره سبب وي. په نفي يا مطلب (امر، نهی،
استفهام) مسبوق وي لکه: کونو يداً و احدًا افتوزوا. تفوزوا: منصوب په حذف د
نون او عامل يې فاء دی سببیت.
حتی: د غائي يا تعليل لپاره: لکه جاهد حتی تصل الی ما تصبواليه.
تصل: د مضارع فعل منصوب په فتحه او عامل يې حتی دی.

يادونه:

آن په (لا) نافیه کې مدغم کيږي او عمل يې د يوه ناحب حرف په حيث باقي پاتې
کيږي. لکه: طلبت منه الا يغادر هذا المكان.
الا: أن مصدریه حرف د نصب. لا د نفي حرف. يغادر: د مضارع فعل منصوب په
فتحه او فاعل يې مستتر ضمير چې هو دی.
۱. کله چې د مضارع فعل معتل الاخر په الف، واو او يا ياء باندې وي په لاندې
ډول منصوب گرځي:

— په مقدره فتحه که وروستی حرف يې الف وي لکه: لن يرضى لن يتبارى.

— په ظاهره فتحه ې وروستی حرف يې واو وي لکه: لن يشكو، لن يبنى.

۳. د مضارع د فعل جزم:

۱. مضارع فعل هغه وخت مجزوم کيږي چې په يوه له ادواتو د جزم څخه مسبوق
وي.

۲. د مضارع فعل د جزم علامې (نښې):

الف: سکون دی لکه: لم اکتب — لم تکتب — لم نکتب — لم يکتب .

ب: د سکون په نيابت په لاندې ډول:

— د نون حذف: کله چې فعل د افعال خمسه وُ څخه وي لکه: لم تکتبا، لم یکتبا، لم تکتبوا، لم یکتبوا، لم تکتبی.

— د حرف علة حذف: په هغه صورت کې چې فعل معتل الاخر وي. لکه: لم یرض، لم یشک، لم یرم.

۳. د مضارع فعل د جزم ادوات په دوه ډوله دي:

هغه ادوات چې یو فعل مجزوم ګرځوي چې عبارت دی له: لم، لما، د امر لام، د نهی لام. او دا ټول ادوات حروف دي او د جزم د حروفو په نوم یادېږي. چې په لنډه توګه شرحه کېږي:

لم: د مضارع په فعل داخلېږي او مضارع منفي ماضي په معنی ګرځوي. لکه لم یحضر محمود (محمود حاضر نه شه) یحضر د مضارع فعل او مجزوم په سکون. لما: دا حرف د مضارع په فعل داخلېږي د ماضي نفي د تکلم تر زمانې پورې کوي لکه: جاء موعد الامتحان و لما تدرسوا. (امتحان وخت راورسید او تر اوسه مو هم درس ندی ویلي).

تدرسوا: د مضارع فعل او مجزوم په حذف د نون.

د امر لام: د مضارع په فعل داخلېږي او طلب افاده کوي: لينفق صاحب الغني من غناه. ینفق: د مضارع فعل مجزوم په سکون.

د نهی لام: د مضارع په فعل داخلېږي او نهی افاده کوي لکه: لاتنس المعروف.

تنس: د مضارع فعل مجزوم په حذف دی حرف علت.

ب: هغه ادوات چې دوه فعل مجزوم ګرځوي:

ان — من — مهما — متی — ايان — اين — أينما — أنى — حیما — کیفما — ای.

پورتنې ادوات د شرط ادوات بلل کېږي. د فعل شرط او د فعل شرط د جواب جازم

دی. او ټول دا ادوات اسمونه دي او یواځي (إن) چې حرف دی. همدا ډول نوموړي

ادوات مبنی^۱ دي او یواځي (أی) چې معرب دی او په لاندې ډول شرحه کېږي:

إن: هغه د شرط د ځواب د شرط له فعل سره معلق کوي د شرط د فعل او د هغه ځواب معنی مستقبل ګرځوي که څه هم په لفظ کې ماضي وي او که چيرې د شرط فعل او دهغه د ځواب فعل مضارع وي دواړه مجزوم ګرځوي. لکه: إن تعمل تنجح. ان: د شرط حرف او د مضارع د دواړو فعلونو جازم مینې پر سکون، تعمل: شرط فعل مجزوم په سکون او فاعل يې مستتر ضمير چې تقدير يې (انت) دی. ان حرف دی او د اعراب محل نه لري.

من: دا د شرط اسم د عاقل لپاره استعمالیږي د شرط او جزا فعلونه مجزوم ګرځوي او په خپله (من) يا په محل د رفع کې مبتداً وي دا په هغه صورت کې چې د شرط فعل يا لازمي يا ناقص يا متعدی وي خو متعدی فعل پر (من) نه وي واقع شوی.

يا من په محل د نصب کې مفعول به راځي او دا په هغه صورت کې چې د شرط فعل متعدی وي او پر معنی د (من) واقع شوی وي. لکه:

مَنْ يَكْشُرْ كَلَامَهُ، يَكْشُرْ مَلَامَهُ — مَنْ يَكُنْ عَجُوًّا لَا يَكْشُرْ زَلَّةً.

من يحترم الناس يحترموه — مَنْ تَرَّ يَأْتِكَ.

په لومړۍ او دوهمه جمله کې د شرط فعل او د هغه ځواب دواړه مجزوم پر سکون دي، په دريمه جمله کې د شرط فعل مجزوم په سکون او ځواب يې مجزوم حذف په نون دی، او په څلورمه جمله کې شرط او جزا دواړه مجزوم په حذف دي حرف علة دی.

من په لومړيو دريو اړو جملو کې په محل د رفع کې مبتداً ځکه چې په لومړۍ جمله د شرط فعل لازمي په دوهمه جمله کې د شرط فعل ناقص او په دريمه جمله کې د شرط فعل متعدی دی خو د (من) پر معنی نه دي واقع شوی.

خو په ورستي مثال کې څرنگه چې فعل متعدی دی او د (من) پر معنی يا د هغه پر مصداق واقع شوی د من په محل د نصب کې مفعول به دی.

ما او مهمما: دا دواړه ادوات دي غير عاقل لپاره استعمالیږي. يا په محل د رفع کې مبتداً واقع کيږي لکه په درۍ لومړيو مثالونو کې مو چې (من) وليد، او يا په محل د

نصب کې مفعول به لکه چې په څلورم مثال کې مو چې ولیدل لکه: مهما تقرأ یزدک معرفة.

مهما: د شرط اسم او جازم مبنی^۱ په محل د نصب کې مفعول به ځکه چې د شرط فعل (تقرأ) دمهما پر معنی واقع دی.

تقرأ: د شرط فعل مجزوم په سکون او فاعل یې مستتر ضمیر چې تقدیر یې (انت) دی.

یزدک: د شرط ځواب مجزوم په سکون او فاعل یې مستتر ضمیر چې تقدیر یې (هو) دی، کاف: ضمیر مبنی^۱ په محل د نصب کې مفعول به.
متی — أیان:

دا دواړه ادوات په زمانه دلالت کوي او محلی اعراب یې نصب دي. ځکه چې مفعول فیه د شرط د فعل لپاره دی (د زمان ظرف) لکه:

متی یأت الصیف یسافر الناس الی المصایف.

أیان تکن و فیا یکنثر محبوبک.

أین: أین یکنثر الظلم یضعف العمران.

أینما: اینما یسد الا من تعم الطمانینة.

أنی: أنى یجر نهر خمس الاسد تخصب الارض.

حیثما: حیثما تذهب أذهب.

څلور واړه پورتنی ادوات (د مکان ظرفیت) افاده کوي او په محل د نصب کې مفعول فیه (د مکان ظرف) د شرط فعل لپاره په پورتنیو مثالونو کې نوموړي ادوات د شرط فعل او د هغه ځواب مجزوم ګرځولي.

کیفما: د حال لپاره او په محل د نصب کې حال دی شرط د فعل دی فاعل لپاره که چیرې فعل تام وي. او که چیرې د شرط فعل ناقص وي په دې صورت کې کیفما خبر دی ناقص فعل لپاره په محل د نصب کې واقع کیږي. لکه:

— کیفما تعامل الناس یعاملوک (حال) — کیفما یکن المعلم یکن تلامیذه.

أَيَّ: دا ادوات معرب دي او د مضاف اليه په اعتبار د ذوی العقول او غير ذوی العقول زمان، مکان او حال لپاره استعمالیږي.

او کله چې اسم ذات ته مضاف وي مبتداً دی. کله چې زمان یا مکان ته مضاف وي مفعول فيه او که مصدر ته مضاف وي مفعول مطلق او که چیرې داسې لفظ ته مضاف شي، چې حال افاده کړي، حال مگرخي.

په (أَيَّ) اصل دادی چې د مذکر، مؤنث، مفرد، مثني او جمع لپاره په يوه لفظ استعمالیږي خو دا جائز دی چې له مؤنثی مضاف اليه سره تاء واخلي. لکه:

أَيُّ امْرَأَةٍ يَا أَيَّةَ امْرَأَةٍ تَخْلَصُ فِي عَمَلِهَا يَخْدُمُ بِلَادَهَا.

أَيُّ، او يا أَيَّة. مرفوع مبتداً په ضمه دی ځکه چې اسم ذات ته مضاف شوی او لکه:

أَيُّ نَفْعٍ تَنْفَعُ النَّاسَ يَشْكُرُوكَ.

أَيُّ: مفعول مطلق او نصب په فتحه دی ځکه چې مصدر ته مضاف شوی.

۴. د شرط فعل حذف:

کله چې شرطیه "إِنْ" په نافية (لا) کې مدغم شي جائز دی چې د شرط فعل حذف شي. لکه: عامل الناس بالحسنى والايكروهوک.

واو د عطف — الَّا (إِنْ + لا) د شرط حرف او جازم — لا د نفی حرف او د شرط فعل محذوف چې تعامل دی. يکړهون: د مضارع فعل مجزوم په حذف دی نون واو فاعل او کاف ضمير مبنی په محل د نصب کې مفعول به.

او ټوله جمله ځواب د شرط، دا ډول هم جائز دی چې وويل شي:

عامل الناس بالحسنى و إلا تعاملهم بالحسنى يکړهوک.

د مضارع فعل جزم د طلب په ځواب کې:

کله د مضارع فعل د امر او نهی په ځواب کې مجزوم مگرخي او عامل د جزم محذوف شرط دی او د فعل مضارع و جزم شرط چې ورسته له نهی واقع شي دادی چې که چیرې مخکې له "لا" ناهي (إِنْ) فرض شي معنی ښه افاده کوي. او وروسته

له غیر د نهی څخه د فعل مضارع د جزم شرط دادی چې (إن) او یو داسې فعل راوړل شي چې له سیاق څخه وپېژندل شي او صحیح معنی افاده کړايشي. لکه: لا تکثر العتاب یکثر اصداقاءک.

احترم الناس یحترمواک. این الحدیقة نذهب الیهها.

که چیرې په لومړي مثال کې (إن) له (لا) څخه مخکې راوړو نو صحیح معنی افاده کوي او په دوهم مثال کې که وویل شي: إن تحترم الناس یحترمواک او په دریم مثال کې که ووايوک إن تی الحدیقة نذهب الیهها.

نو په پورتنیو مثالونو کې د (إن) راوړل مخکې له (لا) او دان او داسې فعل راوړل چې له سیاق څخه و پېژندل شي، معنی صحیح کیږي. نو په دې شکلونو د فعل مضارع جزم په ځواب کې جائز دی.

او که چیرې وویل شي چې: لا تصنع المعروف فی غیراهله تنم.

د إن په راوړلو سره مخکې له (لا) څخه معنی فاسد ګرځي، همدا ډول که اووايو: ساعد احاک لا یساعدک په تقدیر د إن او یا داسې فعل په راوړلو سیاق څخه افاده شي معنی نه صحیح کیږي نو ویلای شو چې په دې دواړو وروستیو مثالونو کې د فعل مضارع جزم د طلب په ځواب کې جواز نه لري.

عمومي یا دوني د فعل مضارع د جزم په اړوند:

الف: معتل الاخر فعل مضارع په حذف دی حرف علت مجزوم کیږي. لکه:

لم یعفُ — لم یرضَ — لم یرم.

که چیرې د مضارع د فعل وروستی حرف صحیح او ماقبل آخر یې حرف علت وي نو مجزوم په سکون ګرځي او ماقبل آخر چې حرف علت وي د التقا ساکنینو له وجهی، حرف علت حذفیږي. لکه: لم یکن — لم یکد — لم یستطع چې په اصل کې یکون — یکاد — یستطیع دی.

ب: دا حتمي ندى چې د شرط او جزا فعلونه دواړه مضارع اوسي كيدايشي كله دواړه ماضي فعل، كله يو ماضي فعل او بل مضارع اوسي نو كه چيرې: — دواړه فعلونه (شرط او جزا) مضارع فعل دى دواړه مجزوم گرځي. — او كه چيرې يو د هغوي مضارع او بل يې ماضي فعل وي، يواځي مضارع فعل مجزوم او ماضي فعل مېنى^۱ او په محل د جزم كه واقع كيږي. لكه: *إن جا زيد يقيم عمرو.*

او كه چيرې دواړه فعل ماضي وي نو دواړه فعلونه مېنى^۱ په محل د جزم كې دى لكه: *إن أحسنتم أحسنتم لأنفسكم — من صبر ظفر.*

ج: دى، من — ما — متى — اين او اى^۲ كلمي كله د شرط د ادواتو په حيث او كله د استفهام د ادواتو په حيث استعمالېږي او په دواړو حالاتو كې مېنى^۱ پرته له (اى^۲) څخه چې په دواړو حالاتو كې معرب بلل كيږي.

كله چې دا كلمات د شرط د ادواتو په حيث استعمال شي د جملې په لومړي سر كې راځي او دوه فعلونه مجزوم گرځوي.

خو كله چې دى استفهام د ادواتو په حيث و كارول شي بيا هم د جملې په لومړي سر كې راځي او روادى چې مضاف وي او مسبوق په حرف جر شي او په وړستي فصل كې كوم اثر نه لري او د موقعيت په اساس په جمله كې اعراب اخلي او پرته له (اى^۲) څخه د ټولو اعراب محلي دى.

دا جزه به د شرط او استفهام د كړنلارو (اسلوب) په برخي كې ښه توضيح شي.

دریم باب حرف

حرف داسي يوه کلمه ده چې بې له يوځای کيدلو د بلي کلمي خپله معنی نشي افاده کولی. حروف په عربي ژبه کې دیر نه دي او له اتياؤ حروفو څخه نه زیاتېږي. ټول حروف مېنی دي: څه مېنی پر سکون، بعض مېنی پر فتحه څه مېنی پر ضمه او پر کسره .

* په سکون مېنی لکه: لَنْ، هَلْ، اِلَى، فِیْ، اَوْ، بَلْ، لَمْ.

* په فتحه مېنی لکه: ثَمَّ، اِنَّ، اَنَّ، لکنَّ، لیتَ.

* په ضمه مېنی لکه: مَنْذُ، عَوْضُ.

* په کسره مېنی لکه: بَأْ جارِه — لام جارِه.

حروف د موقعیت له حیثه په جمله کې او همدا ډول د تاثیر له لحاظه په ورستیو کلماتو کې کولای شو په لاندې ډول سره وشنو:

I. هغه حروف چې یواځې اسم ته مختص دي او په نورو کلماتو تاثیر نه لري.

II. هغه حروف چې یواځې فعل ته مختص دي او په اسم تاثیر نه لري.

III. هغه حروف چې کله په اسم او کله په فعل داخلېږي.

لومړی څپرکی هغه حروف چې پر اسم داخلېږي

۱. د جر حروف په لاندې ډول دي:

من، إلی، عن، علی، فی، باء، کاف، لام، واو د قسم، تاء د قسم، حتی، رُبّ، منذ، مذ، خلا، عدا، حاشا، رب.

هر یو حرف چې له پورتنیو حروفو څخه منځکې له اسم څخه واقع شي هغه مجرور گڼځوي او په کومو نښو (علامو) د جر چې منځکې یاد شوي مجرور گڼځي.

۲. د مشابه بالفعل حروف (إِنَّ او د هغه اخوات) په لاندې ډول دي:

إِنَّ، أَنْ، كَأَنَّ، لَكِنَّ، لَعَلَّ، لَيْتَ، لَا.

دا حروف په اسمیه جمله داخلېږي چې مبتدأ منصوب او خبر لکه څنگه چې منځکې هم مرفوع وي په خپل حال مرفوع گڼځوي او د هغوی خبر یادېږي.

۳. د نداء حروف:

دا حروف له منادا څخه منځکې راوړل کېږي او هغه اسم چې له دوی څخه وروسته راځي که چیرې مضاف او یا شبيه له مضاف سره وي، منصوب گڼځي. همدا ډول که نکره غیر مقصوره وي منصوبه گڼځي. او د رفع په خپله علامه مبنی^۱ گڼځي که چیرې علم یا مقصوره نکره وي.

۴. د استثنا حرف (لا):

په دې اړه د مستثنی^۱ په بحث کې خبري وشوي. هغه اسم چې وروسته له (الّا) څخه واقع شي منصوب گڼځي په هغه صورت کې چې استثناً تام او کلام منفی وي، نصب او اتباع دی اعراب دی مستثنی^۱ منه راځي. او که چیرې کلام منفی او مستثنی^۱ منه ذکر شوی د هغه موجود عامل اعراب اخلي کوم چې منځکې له اداة څخه ذکر شوي دي.

۵. د ابتدأ لام:

هغه لام دی چې د کلام په لومړي سر کې راځي او کوم خاص اثر نه د وروستي اسم په اعراب نه لري لکه: لعمرك لا خالصاً عملی.

دوهم څپرکی

هغه حروف چې پر فعل داخلېږي

۱. د نصب حروف:

ان، لن، کی، اذن، د تعلیل لام، د جحو د لام، سببیه فاء او حتی. دا حروف د مضارع فعل منصوب ګرځوي او کومه مضارع فعل چې وروسته له دې حروفو راځي هغه منصوب په فتحه وي یا مجذوم په حذف د نون که چیرې د مضارع فعل دا افعال خمسه و له ډلې څخه وي او یا منصوب په حذف د نون که چیرې د افعال خمسه و څخه وي.

۲. د جزم حروف:

لم — لما — لام دامر — لام د نهی — ان. هغه مضارع فعل چې وروسته له دې حروفو راځي په سکون مجزوم ګرځي که چیرې معتل الاخر او د اسماء و خمسه و له ډلې څخه نه وي. که چیرې د مضارع فعل د افعال خمسه له ډلې څخه وي د نون په حذف مجزوم او که معتل الاخر وي نو علت د حرف په حذف مجزوم ګرځي.

۳. ما او لا:

دا دواړه حروف د نفې لپاره دي "ما" ډیر ځله د ماضي په فعل داخلېږي او "لا" په مضارع فعل. دا دواړه حروف د مدخول فعل پر اعراب کو تاثیر نه لري.

۴. قد:

دا حرف که چیرې په ماضي فعل داخل شي تاکید افاده کوي او که چیرې پر مضارع داخل شي تقلیل (کله، کله) افاده کوي او د فعل پر اعراب کوم تاثیر نه لري.

۵. سین او سوف:

دا دواړه حروف مضارع فعل مستقبل ته اړوي سین د قریب مستقبل لپاره او سوف د بعید مستقبل لپاره افاده کوي او د فعل په اعراب کوم تاثیر نه لري.

دریم څپرکی

هغه حروف چې هم اسم او هم پر فعل داخلېږي

۱. د عطف حروف:

واو — فاء — او — ام — لکن — لا — بل — حتی.

دا حروف د دوو اسمونو یا دوو فعلونو تر مینځ واقع کېږي او هر هغه اسم یا فعل چې وروسته له دې حروفو څخه واقع شي د خپل ماقبل اسم یا فعل اعراب ځان ته غوره کوي.

۲. واو د حال:

هغه حروف دي چې حال واقع شوی جمله اسمیه وي اکه فعلیه له ذوالحال (فاعل وي که مفعول به) سره نښلوي.

که چیرې فعلیه جمله په مثبتو مضارع شروع شوی وي دا واو د هغه رابط نشي ګرځیدای او هغه جمله چې وروسته لږي واو راځي د حال توب له حیثه په محل د نصب کې د نصب اعراب اخلي.

۴. د قسم لام:

دا لام د قسم پر ځواب داخلېږي که چیرې ځواب د قسم اسمیه جمله وي او که فعلیه جمله پدې شرط چې منفي به نه وي. (دا موضوع د قسم په بحث کې په تفصیل راځي).

عمومي کتنې د بعضي حروفو په اړه:

د حروفو ډولونه او ځیني نور تقسیمات یې د موقعیت له حیثه په جمله کې منځکې ولوستل شو.

دلته په عام ډول بعضي حروف چې زیات له یوه غرضه او یا زیات له یوه ځای څخه د استعمال موارد لري د کتنې لاندې نیسو.

همزه:

په لاندې ځايونو کې کارول کېږي:

الف: د نداء حرف: همزه قريبي نداء ته کارول کېږي او مخکې د منادي له اسم څخه راوړل کېږي. لکه: أمحمد أقبل.

ب: د استفهام حرف: په يا په فعل داخلېږي او د هغوی په اعراب کومه اغيزه نه کوي. له لاندې شيانو څخه د همزی پواسطه پوښتنه تر سره کېږي:

○ له دوو شيانو څخه د يوه د تعين لپاره چې د دواړو تر مېنځ معادلت ذکر

شوی وي لکه: أقطار رکتب أم سياره؟

أدرست التاريخ أم الجغرافيا.

○ د جملي له مضمون څخه که مثبت وي او که منفي. لکه:

أقرأت القصة؟ أم تراخي؟

باء:

دا هميشه د جر حرف دی په ظاهره يا ضمير اسم داخلېږي کله اصلي او کله زائده استعمالېږي.

د اصلي حرف په توگه د لاندې موخو لپاره کارول کېږي:

* ظرفيه مکانيه: تجتمع الاسرة بالمنزل.

* د ستعانة لپاره: قطعت الخبز بالسكين.

* د تعويض لپاره: لکه اشترت الكتاب بسبعين افغانی.

* د التصاق لپاره: لکه مررت مبحمد.

* د قسم لپاره: بالله لن يضيع حقنا.

ب: په لاندې ځايونو کې "جاره باء" زائده راځي:

* د ليس په خبر کې: ليس الفقر بعيب.

* د كفی په فاعل کې: كفی بالله نصيرا.

* دا فعل به په صيغه کې چې تعجب دی: أجمل بالسماء.

تاء:

تاء کله د ضمير اسم او کله حرف راځي.

۱. د ضمير تاء چې د فاعل په تاهم يادېږي له ماضي فعل سره متصل کېږي او په ډول په محل د رفع کې فاعل واقع کېږي (چې په دې اړه د مېنې په بحث پوره تفصيل شوی). لکه: انا کتبت، انت کتبت، انت کتبت.

۲. هغه تاء چې حرف دی دوه ډوله استعمال لري:

الف: د قسم تاء: دا حرف چې يواځې د (الله) يا د جلاله له اسم سره استعمال لري لکه: تالله لا كافن الناجح.

ب: تانيث تاء: چې په دوه ډوله دي:

❖ هغه تاء چې له فعل ماضي سره يوځای کېږي او په مطوله ډول يا اوږده ليکل کېږي لکه: زينت قرأت — دا ډول تاء تل ساکنه وي.

❖ هغه متحرکه تاء چې د مضارع فعل په سر کې د مؤنث مفرد لپاره راوړل کېږي. لکه: فاطمه تقرأ — هند تسافر، او په همدې ډول په مضارع فعل کې د مخاطب مفرد لپاره هم راځي لکه: انت تقرأ.

❖ د تانيث تاء د اسم له وروستۍ برخې سره يوځای کېږي او په مدور شکل (ة) ليکل کېږي او د وقف په وخت کې هاء تلفظ کېږي.

سين او سوف:

سين پر مضاف فعل داخلېږي او د هغه د وقوع په نږدې والي (قريب و وقوع) باندې دلالت کوي. لکه: سازورک غداً.

اوسوف داسې حرف دی چې مېنې پر فتحه دی او په مضارع فعل داخلېږي او د فعل د وقوع لری والی (بعد) افاده کوي. لکه: سوف تعلن، بعد شهرين.

فاء:

په لاندې ځايونو کې کارول کېږي.

الف: د عطف حرف چي ترتيب او تعقيب افاده کوي کله په اسم او کله پر فعل داخلېږي. لکه: تولى الخلافة ابوبکر فعمر — دخل المدرس فوقف الله اميد.

ب: د نصب حرف (د سبب فاء) چي په مضارع فعل داخلېږي او هغه منصوب گرځوي او د ماقبل په سبب توب د مابعد لپاره، دلالت کوي او لازمي دى چي مخکنى جمله (ماقبل يې) طلب يا نفى وي. لکه:

كونوا يدا واحدة فتنفذوا — ما تصرت فى السعى فاندم.

ج: د ابتدا حرف د شرط په ځوابيه جمله کې: چي په ځينو مواردو کې يې موجوديت د شرط په ځواب کې واجب دى. لکه:

من جدّ فالنجاح حليفه — من افشى السرفليس بأمين.

کاف:

کله حرف او کله ضمير وي.

۱. د ضمير کاف د خطاب په کاف هم يادېږي له اسم او فعل سره متصل کېږي.

کله چې له فعل سره متصل شي په محل د نصب کې مفعول به وي. لکه:

قابلک زيد — يقابلک بکر.

او کله چې له اسم سره متصل وي په محل د جر کې مضاف اليه وي. لکه: هذا کتابک.

۲. حرفى کاف:

الف: د جر حرف دى او تشبيه افاده کوي. لکه: الممرضه كالملائكة.

ب: زائد د خطاب حرف:

— د اشارى په اسمونو کې لکه: ذلک، تلک، اولئک.

— د نصب په منفصلو ضمائر وکې. لکه: إياک.

— په ځيني اسماء افعالو کې لکه: دونک، رویدک.

لام:

لام په څلور ډوله استعمالیږي:

الف: د حرف جر په توګه:

— یا مکسور وي کله چې لمک یا تعلیل افاده کړی. لکه:

(لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ. يَذْهَبُ التَّلْمِيزُ إِلَى الْمَدْرَسَةِ لِلتَّعْلِيمِ)

په اول مثال کې د ملک او په دوهم مثال کې د تعلیل لپاره دی.

— یا مفتوح وي چې دی استغاثی (کمک غوښتل) یا د تعجب لپاره کارول کیږي لکه

هغه د نصب حرف چې د مضارع فعل داخلېږي او هغه منصوب ګرځوي، او دوه

حالتنه لري:

۱. د تعلیل لام: چې په دې حالت کې لام مکسور او د (کی) په معنی وي. لکه:

إِعْمَلُوا لَتَعِيشُوا سَعْدَاءً.

۲. د جحود لام (د انکار لام) چې دا ډول لام مکسور او په (ماکان) یا (لم یکن)

باندې مسبوق وي. لکه: لم یکن الله لیغفرلهم.

ج: د جزم حرف (د امر لام): پدې حال کې هم مکسور دی او په مضارع فعل

داخلېږي چې هغه مجزوم او د امر په معنی اړوي لکه: لینفق القادرون من غناهم.

د: لام د تأکید لپاره دی او تل مفتوح وي او تأکید افاده کوي او کوم تأثیر د اسم یا

فعل چې دی پری داخلېږي، نه لري او د استعمال ځایونه یې په لاندې ډول دي:

— د ابتدا لام چې په ابتدا داخلېږي. لکه:

لَزِيدٌ أَفْضَلُ مِنْ عَمْرٍو — لَعَمْرُکَ إِنَّ النِّصْرَ لَأَوْلِیَّ اللَّهِ.

— هغه لام چې د اِنَّ په خبر داخلېږي لکه: (إِنَّ رَبَّکَ لَبِالْمِرْصَادِ). او که چیرې د

إِنَّ اِسْمٌ مَّؤْخَرٌ (لام) پر اسم داخلېږي. لکه: إِنَّ فِی ذَٰلِکَ لَعِبْرَةً لِّأُولِی الْأَلْبَابِ.

باید په دې پوه شو چې د اِنَّ د خبر لم پر نورو مشابه بالفعل حروفو نه داخلېږي.

— هغه لام چې د "لو" یا "لولا" په ځواب کې واقع کیږي لکه:

لولا الطيب لساءت حالة المريض. (ددي موضوع شرع په پنځم باب کې ذکر شي).

— د قسم د خواب لام. لکه: والله لأعاقبنَّ المقصر.

نون:

کله ضمير او کله حرف واقع کېږي.

۱. نون د ضمير چې په نون نسوه يادېږي د ماضي، مضارع يا د امر فعل ته مسند وي دا نون مفتوح او ماقبل يې ساکن په محل د رفع کې، فاعل دی (نوموړو افعالو) کړځي. لکه: الطالبات ذهبن، الفتيات يذهبن — إذهنَّ اليها السيدات د نسوة نون په لومړي مثال کې د ماضي د فعل، فاعل په دوهم کې د مضارع د فعل فاعل او په دريم مثال کې د امر د فعل فاعل واقع شوی چې په دريوارو ځايونو کې د رفع په محل کې قرار لري.

۲. حرفي نون په څلور ډوله استعمالېږي:

الف: د تأکید نون: دا نون هم محفف او هم مشدد استعمال لري په مضارع فعل او امر کې په کومو شرطونو چې د مضارع فعل د بنا په فعل کې شرح شول داخلېږي. لکه: أطيعنَّ والديک (خفيفه ساکن نون چې د امر په فعل داخل شوی دی).

ولا تحسبنَّ الله غافلاً د مشدده (ثقیله) نون چې په مضارع فعل داخل شوی دی.

ب: د وقایې نو: لکه سمعنی — یسمعنی — إسمعنی — إننی — لعلنی.

ج: د تانیث نون: هغه مشدد او مفتوح نون دی چې له ضمائر و څخه متصل کېږي تر څو پر جمع مؤنثه باندې دلالت کوي. لکه:

کتابکنَّ، کتابهنَّ، شکرکنَّ، يشکرکنَّ، يشکرهنَّ او أشکرهنَّ.

د: زائد نون:

دا هغه نون دی چې په مضارع فعل وروسته له اسناده د مضارع الف د تشبیه او د جماعت او یاء د مخاطبې ته داخلېږي او که چیرې مخکې له مضارع فعل څخه د نصب یا د جزم ادواة ذکر شي دا نون حذفېږي لکه: یکسیان، تکسیان، یکسیون، تکسیون، تکسین، لن یکسیا، لن تکسیا، لن یکسیوا، لن تکسیوا، لن تکسی، لم یکسیا، لم تکسیا، لم یکسیوا، لم تکسیوا، لم تکسی.

— دا نون له مثنی اسم او جمع مذکري سالمې سره هم ملحق کېږي خو له مثنی کي مکسور او په جمع کي مفتوح وي لکه: المهندسان — المهندسون.
— او که چیرې مثنی اسم یا جمع مضاف واقع شي، نون حذفېږي لکه: جاً مهندساالعمارة — و حضر مهندسوا الطرق والکبارای.

واو:

الف: و او کله ضمیر یا حرف وي.

۱. د ضمیر و او چې دی جماعه په و او یادېږي له ماضي، مضارع او امر له فعل سره متصل کېږي او په محل د رفع کي فاعل د نوموړي فعل واقع کېږي. لکه: شکروا — شکرون — اشکروا (واو په هر یوه فعل کي فاعل دی).

۲. حرفي و او په څلور ډوله کارول کېږي:

الف: د عطف حرف: دا عاطف په مطلق جمع دلالت کوي او مخکې له اسم یا فعل څخه راځي. لکه: حضر احمد وسعيد و ذهباً الى المدرسة.

ب: د جر حرف: په دوه ډوله دی:

۱. د قسم و او: له مقسم به څخه مخکې راځي. (الله — حیاتک — حقک) لکه:

و حقک لأکرمک.

۲. د رب و او وروسته له حذف د رب: چې په نکره اسم داخلېږي. لکه: ولیل

کموج الجرارخی سدودو له.

ج: واو معية: د مصاحبة افاده كوي او هغه اسم چې وروسته له دې واو واقع كيږي د مفعول به په نامه ياديږي او منصوب دى. لكه: اِسْتَيْقِظْتَ وَ طُلُوْعَ الْفَجْرِ.
د: د حال واو: لكه څرنگه چې مخكې يادونه وشوه دا واو او هغه جمله چې حال واقع كيږي له ذوالحال سره تړي او حاله جمله په محل د نصب كې دى. لكه:
زرتَه وَهُوَ يَسْتَعِدُّ لِّلسَّفَرِ.

ياء:

كله ضمير او كله حرف وي.

۱. د ضمير يا په دوه ډوله دى:

الف: د متكلم يا: دا يا له ماضي، مضارع او امر له فعل سره متصل كيږي چې مفعول به دى د نصب په محل كې واقع كيږي، او تل ددې يا او د عامل فعل ترمينځ يې نون د وقايې فاصل واقع كيږي. لكه:

شكرنى — يشكرنى — اشكرنى (يا په محل د نصب كې مفعول به دى).

— يا له اسم سره متصل كيږي او په محل د جر كې مضاف اليه واقع كيږي. لكه:
كتابى — قلمى ((ياء)) په محل د جر كې مضاف اليه).

— له حروفو مشبه بالفعل سره يوځاى كيږي او په محل د نصب كې دى. لكه: اِنى
مقتنع برأيك (يا په محل د نصب كې د اِن اسم).

— كله يا د يو له حروفو جارو سره متصل كيږي. لكه: مربى.

ب: مخاطبه يا:

دا ډول يا د مضارع، او امر له فعل سره متصل كيږي او د مفردي مخاطبي ضمير دى په محل د رفع كې فاعل دى. لكه: تقومين — قومى ("ى" مخاطبه په محل د رفع كې فاعل).

۲. حرفي يا: دا يا په څلور ډوله دى.

الف: د مضارعة يا چې مضاف فعل په سر كې چې غائب مفرد، مثنى، جمع مذكر او نون د نسوى ته مسند وي راځي. لكه: يكتب، يكتبان، يكتبون، يكتبن.

ب: یا د تثنیې: چې د جمع مذکر سالم د نصب او جر علامه ده او په خپله ساکن او ماقبل یې مکسور وي. لکه: رأیت المهندسين مررت بالمهندسين.
د: د نسب یاء (نسبتی یاء) دا یاء مشده ده او ماقبل یې مکسور او د یوه شي بل شي ته د نسبت لپاره دلالت کوي. لکه: مصرى — فغانى — علمى — جا معى.
لا:

لا پر اسم او فعل په دواړو داخلېږي:

۱. "لا" په لاندې ځایونو کې پر فعل داخلېږي.

الف: د نفی حرف: دا ډول "لا" معمولاً په مضارع فعل داخلېږي او نفی افاده کوي او د فعل په اعراب کې کوم خاص اثر نه لري. لکه:
العنب لا ينفج فى الشتاء — الكذب لا يفيد.

ب: د جزم حرف: (ناهیه لا) پر مضارع فعل داخلېږي او نهی افاده کوي او مدخول بها فعل مجزوم ګرځوي. لکه: لا تقربوا الصلوة وانتم سكارى.

۲. هغه "لا" چې پر اسم داخلېږي په لاندې ډول دي:

الف: د عطف حرف: له معطوف څخه د حکم نفی افاده کوي لکه:
حصدنا ال القمح لا الشعير.

ب: د نفی حرف: چې د ان له اخواتو څخه دی او نامه د (لا النافية للجنس) یادېږي چې معمول یې اسمیه جمله دی او لکه (ان) عمل کوي خو په دې شرط چې له اسم سره متصل وي او خبر د خپل اسم له جنس څخه نفی کړي لکه:
لا إله إلا الله — لا کتاب یخلو من فائدة.

ج: د نفی حرف او لکه لیس عمل کوي: دا هم پر مبتداً او خبر داخلېږي او لکه چې مبتداً او خبر نکره وي، بل دا چې نفی د استثناً (الا) په واسطه نه وي راغلی لکه:
لا شارعٌ مزرحماً.

د: زائد حرف نفی: په دوو حالاتو کې (لا) زانده وي:

یو دا چې په معرفه اسم داخله شوي وي لکه: لا القوم قومی — ولا الاعوان أعوانی.

بل دا چې په (لا) د جر حرف داخل شوی وي لکه: یسیر الجندی بلاخوف.
ما:

ما په دوه ډوله دی اسمي او حرفي:

۱. هغه (ما) چې اسم دی څلور ډوله لري:

الف: موصول اسم: چې په غیر ذوالعقولو کې استعمالیږي چې د مبنی اسم په برخه کې ولوستل شو. لکه: قرأت ما کتبت من قصص.

ب: د استفهام اسم: چې له غیر ذوالعقولو د هغې پواسطه پوښتل کیږي. لکه: ما اجب القصص الیک؟

ج: د شرط اسم: چې دوه فعله (د شرط او جزا فعلونه) مجزوم ګرځوي. لکه: ماتد خره یفدک فی المستقبل.

د: د نکره اسم په معنی دی (شیء عظیم) (مالتعجیبة): په دې حالت کې په محل د رفع کې مبتداً چې شرحه یې په پنځم باب کې راځي لکه: ما أجمل الزهور.

۲. حرفي (ما) د لاندې موخو لپاره کارول کیږي:

الف: د نفی حرف چې په عام ډول په ماضي فعل داخلېږي او په تیره زمانه کې نفی افاده کوي او په مضارع فعل ه داخلېږي چې د فعل د وقوع، نفی په حال او استقبال یې کوي. لکه: ما خرج محمد — إن تجهد فما إتجهد فما إمتنع عن مکا فأتک.

ب: د نفی حرف: چې په مبدأ او خبر داخلېږي پدې صورت کې که چیرې مبتداً له خبر څخه مخکې ذکر شوي وه او د (الا) پواسطه نفی نه وه نقض شوی لکه لیس عمل کوي. لکه: مالحصون منیعة.

او که مبتداً وروسته له خبر څخه راغلی وه او یا هم خبر وروسته له (الا) راغلي وي او نفی نقض شوی وه په دی صورت کې کو اثر د مبتداً او خبر په اعراب کې نه راوړي لکه: ماأنت إلا شاعر.

ج: زائده کافه (له اعرابي څخه منع کونکی):

کله چې (ما) له اِن يا د هغه په ډول نورو حروفو سره متصل ذکر شي له عمل څخه يې منع کوي مبتدأ او خبر په خپل حالت مرفوع پاتې کېږي. لکه: اِنما العدل اساس الحكم.

او که چيرې (کافه ما) له — قَلَّ — کَثُرَ او طَالَ په افعالو سره متصل شي نو دا افعال د فاعل له غوښتلو څخه منع کوي او له ده څخه وروسته فعلیه جمله راځي. لکه: قَلَّمَا يَتِمَكُنُ الْمَهْمَلُ مِنَ الْوَصُولِ إِلَى غَايَتِهِ — کَثُرَ مَا يَطَالِبُ الْمُهَاجِرُونَ الْعُودَةَ إِلَى بِلَادِهِمْ — أَطَالَمَا نَعِيشُ مُحْتَاجِينَ إِلَى مَسَاعِدَاتِ الْإِجَانِبِ.

او کله چې (کافه ما) له "کاف" او "رب" د جر له حروفو سره متصل شي د هر يوه عمل باطلوي. لکه: رَبَّمَا صَدِيقٌ أَنْفَعُ مِنْ شَقِيقٍ.

د: زانده او غير کافه (نه منع کونکی له عمل څخه):

دا ډول (ما) خپل ماقبل له اعرابي عمل څخه په ما بعد کې نه منع کوي او دا په هغه صورت کې چې (زانده ما) له من، عن او بَ سره متصل شي لکه: عَمَّا قَلِيلٍ لِيُصْبِحَنَّ نَادِمِينَ.

— همدا ډول کله چې له بعض ظروفو سره يوځای شي لکه (قبل، بعد، دون) د عمل مانع نه گرځي. لکه: د جوتۀ الحضور دونما تأخير. دون: مضاف. (ما) زانده. تأخير: مضاف اليه او مجرور په کسره.

— أم — أو — إما: دا د عطف حروف دي او يو له بل سره په معنی کې قريب دي. او د دوي فرق يو له بل سره په استعمال پيژندل کېږي:

— (أم) وروسته له کلمې د "سوأ" او يا وروسته له همزی د استفهام څخه استعمالېږي. لکه: سواءَ عَلِيٍّ أَحْضَرْتَ أَمْ تَغَيْبْتَ. اَبْرَتَقَالَا أَكَلْتَ أَمْ عَنبَا.

— (أو) د تخيير، تقسيم يا شک لپاره استعمالېږي. لکه: خذْ بَرْتَقَالَا أَوْ عَنبَا (تخيير).

الكلمة اسم، فعل او حرف. (تقسيم) نقل الخبر على او محمد (شک).

— (إما) همدا ډول تخيير، تقسيم او شک افاده کوي. لکه: الكلمة إما إسم و اما فعل او إما حرف.

أى: کله اسم او کله حرف وي استعمال يې د حرف په توگه نسبت استعمال يې د اسم په توگه زيات دى.

اسمى (أى): مشدد وي او معرب، او د موقعيت له لحاظه په جمله کې، مرفوع، منصوب او يا مجرور گرځي. او جائز دى چې له مؤنثي مضاف اليه سره تا واخلي خو ضروري خبره نه ده.

— اسمى (إى) په پنځه ډوله دى:

د موصول اسم، د شرط جازم اسم، د استفهام اسم، مبهم اسم او د نکرى صفت.

چې دا موضوع د اسم موصول په درس کې تير شو.

الف: موصول اسم: په دې صورت کې (أى) د الذى، من، يا، ما په معنى دى او صلي ته احتياج لري. لکه: يعجبنى أى ادى عمله يعجبنى من ادى عمله.

ب: جازم اسم شرط: دا موضوع د فعل مضارع د جزم په بحث کې تيره شوه. لکه: اى امرىء يكرمنى أكرمه.

ج: د استفهام اسم: چې د استفهام په بحث کې به راشي. لکه:

أى رجل قابلت؟ فى أى بلد ولد رسول الله صلى الله عليه وسلم.

د: مبهم اسم منادى مبنى په ضمه او دا له هغه دوو حالاتو څخه دى چې أى مبنى وي. لکه: ايهاالمواطنون — ايهاالمواطنات.

هـ: د نکرى اسم صفت: لکه: مررت برجل. أى رجل.

او يا: مررت برجل ايما رجل.

حرفي (أى) مبنى پر سکون دى او په دريو وجهو استعماليري:

الف: د ندا حرف: چې د ندا په بحث کې وڅيرل شو.

لکه: أى محمد أقبيل.

ب: د تفسير حرف: لکه: يقصد بالاجر كل ما يتقاضاه العامل لقاء عمله. اى المرتب والعلاوات والبدلات و المكافئات.

ج: ای (د همزی په کسره) هغه حرف چې له قسم څخه مخکې راوړل کیږي: ای
والله.

نعم، بلی، أجل:

دا مینې حروف دي او د هغه استفهام په ځواب کې راوړل کیږي چې په (هل) یا
همزه باندې شوي وي.

هل: په هل باندې پوښتنه تل د مثبتې جملې له مضمون څخه کیږي که چیرې ځواب
مثبت وي (نعم) او که منفي وي (لا) ویل کیږي. لکه: هل فهمت الدرس؟ چې په
مثبت ځواب کې نعم او په منفي ځواب کې لا باندې ښکاره کیږي. او داسې ویل
کیږي: نعم فهمت الدرس — او په نفی کې: لا لم افهم الدرس او یا ما فهمت الدرس
کیږي.

همزه: په همزه باندې پوښتنه کله د مثبتې جملې له مضمون څخه او کله د منفي
جملې له مضمون څخه کیږي، که مضمون د جملې مثبت وي په (نعم) او که منفي
وي په (لا) باندې ښکاره کیږي. لکه:

أفهمت الدرس؟ که ځواب مثبت وي (نعم) او که منفي وي ځواب: لا لم أفهمه دی.
— او که چیرې سوال یا پوښتنه په همزه د منفي جملې له مضمون څخه وي مثبت
ځواب "بلی" او که منفي وي "نعم" دی. لکه: الم قضهم الدرس؟ مثبت ځواب "بلی"
فهمه دی او که منفي اوسي ځواب نعم لم افهم الدرس کیږي.
(أجل) لکه نعم د استعمال موارد لري.

لکن، لکن: لکن د (نون په سکون) د عطف حرف دی او استدراک (رفع دی هغه
توهم چې له سابق کلام څخه مینځته راغلی وي) افاده کوي. وروسته له نفی یا نهی
څخه عطف د لکن پواسطه کیږي. لکه: ما حضر علی لکن محمود — (له نفی څخه
وروسته استدراک).

لاتشکر عمرا لکن بکرا (له نهی څخه وروسته استدراک).

— لکن (په تشدید او فتحه) د مشابه بالفعل او اِن له اخواتو څخه دي. کولای شو هغه ته د نصب او استدراک حرف ووايو. دا حرف په مبتداً او خبر داخلېږي چې مبتداً منصوب او خبر مرفوع ګرځوي لومړي ته اسم او دوهم ته خبر د لکن ويل کېږي. لکه: هذالکتاب صغير لکن نفعه كثير. کله: لکن مخفف ګرځي او دنون په سکون تلفظ کېږي او نصب عمل کې لغو کېږي. لکه: هذالکتاب صغير و لکن نفعه كبير.

يادونه:

آيا د (مع) کلمه اسم دی که حرف؟

ليدل کېږي چې د (مع) کلمه هيڅ ډول د حروفو په ډله کې ندی راغلی ولی دا پوښتنه چې (مع) اسم دی او که حرف د نحو د پوهانو ترمينځ په دې اړه اختلاف وجود لري. راجح نظر دا دی چې (مع) اسم دی نه حرف او دليل يې دا دی چې کله نا کله تنوين چې د اسم له علامو څخه دی په (مع) داخلېږي. لکه: جا و امعاً. دا روښانه خبره ده چې حروف هيڅ تنوين نه قبلوي ځکه چې ټول حروف مبنی دي. لدې کبله ويلای شو چې (مع) يا د مکان او يا د زمان د (مصابی) اسم دی. دا اسم معرب او مفتوح العين د ظرفيت له وجه څخه دی. او کوم اسم چې وروسته له (مع) څخه واقع کېږي مضاف اليه او مجرور دی. لکه: جلس أحمد مع محمود. (مع) منصوب په فتحه ظرف مکان، محمود مضاف اليه مجرور په کسره او لکه: جا محمد مع سعيد. مع: د زمان ظرف سعيد مضاف اليه مجرور په کسره.

څلورم باب

جمله د اعراب له حیثه

په عربي ژبه کې جمله په دوه ډوله ده: فعلیه جمله او اسمیه جمله.

۱. فعلیه جمله: هغه جمله ده چې پر فعل شروع کیږي له فعل او فاعل یا له فعل او نائب فاعل څخه جوړه شوی (مركبه) وي.

فاعل او نائب فاعل:

الف: فاعل کله ظاهر اسم وي (معرب یا مبنی) لکه:

حضر الرجل، حضر: د ماضي معلوم فعل مبنی پر فتحه. الرجل: فاعل او مرفوع په ضمه.

نجح هذا الطالب. نجح: د ماضي معلوم فعل مبنی پر فتحه. هذا: د اشارې اسم مبنی په محل د رفع کې فاعل.

ب: فاعل کله بارز ضمير وي. لکه: حضر د ماضي معلوم فعل مبنی پر سکون په محل د رفع کې.

ج: مستتر ضمير: لکه: الرجل حضر. الرجل: مبتداً مرفوع په ضمه او حضر د ماضي فعل مبنی پر فتحه او فاعل يې مستتر ضمير چې تقدير يې (هو) دی جمله فعلیه چې له فعل، فاعل څخه مركبه دی په محل د رفع کې خبر د مبتداً.

د: مسول مصدر له أن او فعل څخه یا له أن او د هغه له اسم او خبر څخه. لکه: يسرنی أن تنجح. مسول مصدر له (أن تنجح) څخه د يسرنی فاعل.

۲. اسمیه جمله:

هغه جمله ده چې له مبتدا او خبر څخه مركبه وي. لکه: الرجل حاضر نحن مسلمون.

هغه جملې چې د اعراب په محل کې دي

جمله که اسمیه وي او که فعلیه کله ناکله د مفرد اسم په ځای کې واقع کېږي نو په اعراب کې د مفرد اسم ځای (محل) نیسي. لکه: الرجل حضر. دی حضر جمله چې له فعل او فاعل څخه جوړه ده خبر واقع شوی او دا ممکنه ده چې اووایې: (الرجل حاضر) په دې ترتیب حضر د حاضر په موقعیت کې چې مفرد دی واقع شوی نو ویلای شو چې: (حضر) فعل او فاعل فعلیه جمله په محل د رفع کې د خبر په توګه دی. پدې ډول ویلای شو جمله (که اسمیه وي یا فعلیه) په محل د اعراب کې په نهو ځایونو کې راتلای شي.

۱. کله چې جمله خبر د مبتداً واقع شي. لکه: الأشجار اغصانها مورقة.

الشجار: لومړی مبتداً مرفوع په ضمه.

اغصانها: دوهمه مبتداً مرفوع په ضمه "ها" ضمیر مینې پر سکون په محل د جر کې مضاف الیه.

مورقة: د دوهمې مبتداً خبر چې (اغصانها) دی.

ورستی. مبتداً له خپل خبر سره یوځای اسمیه جمله په محل د رفع کې خبر د لومړی مبتداً لپاره. او لکه: اسمک یسبح. اسمک: مبتداً او مرفوع په ضمه.

یسبح: د مضارع فعل مرفوع په ضمه او فاعل یې مستتر ضمیر چې تقدیر یې (هو) دی. جمله چې په فعل او فاعل څخه جوړه ده په محل د رفع کې خبر د مبتداً چې اسمک دی.

یادونه:

کله چې جمله خبر واقع کېږي واجب دی چې رابط وجود ولري چې هغه له مبتداً سر ونبلوي او ډېر ځله دا رابط ضمیر وي.

۲. کله چې جمله خبر د کان یا خبر دی هغه اخواتو واقع شي.

لکه: کان الرجل ثابه نظيفة.

ثبابة نظيفة: اسمیه جمله په محل دی نصب کې خبر د کان دی. او لکه: امسی^۱
التلميذ يدرس. يدرس: فعلیه جمله په محل د نصب کې خبر دی امسی^۱.

۳. کله چې جمله خبر د حروفو مشبه بالفعل واقع شي. لکه: إنَّ الرجل ثبابة نظيفة.
اسمیه جمله په محل د رفع کې خبر دی (إنَّ).

۴. کله چې جمله مفعول به واقع شي. لکه: قال الطالب أنا مجدّ. انا مجد مبتداً او
خير اسمیه جمله په محل د نصب کې مفعول به د قال.

۵. کله چې جمله حال واقع شي. لکه: ننتصر على العدو ونحن يداوحد.
واو: حالیه.

نحن: منفصل ضمير مبنی^۱ پر ضمه په محل د رفع کې مبتداً.

يد: خبر د نحن مرفوع په ضمه. واحدة: د يد صفت (نعت) مرفوع په ضمه، نحن او
د هغه خبر اسمیه جمله په محل د نصب کې حال.

او لکه: سمعت الطيور تغرّد. تغرّد: مضارع فعل مرفوع په ضمه او فاعل يې مستتر
ضمي چې تقدير يې هي کيږي او فعلیه جمله په محل د نصب کې حال.

يادونه:

جمله حال نشي راتلاي تر څو چې ذوی الحال معرفه نه وي. او د هغې د حال واقع
کیدلو د صحت شرط دا دی چې جمله به يوه رابط مشتمله وي چې دا رابط به د
هغه له ذوالحال سره تړی (مرتبط).

کیدایشي دا رابط يواځې (واو) وي يا هغه ضمير چې ذوی الحال ته راجع کيږي او يا
هم و او او ضمير دواړه رابط وي.

۶. کله چې جمله نعت واقع شي. لکه:

قضيّنا الصيف في قرية هوائها نقي. في: د جر حرف، قرية: مجرور په كسره، هوائها:
هوأ مبتداً مرفوع په ضمه مضاف، (ها) ضمير مبنی^۱ پر سکون په محل د جر کې
مضاف اليه. نقي: خبر د هواء (مبتداً).

مبتداً او خبر اسمیه جمله په محل د جر کې نعت یا صفت د قریه. او لکه: سمعت
طیوراً تُغرد. طیوراً: مفعول به منصوب په فتحه.
تغرد: د مضارع فعل مرفوع په ضمه ا فاعل یې مستتر ضمیر چې تقدیر یې هی کیږي.
جمله فعلیه په محل د نصب کې نعت دی طیور.

یادونه:

جمله نعت نه واقع کیږي تر څو چې د هغه منوعات نکره نه وي او یا په بل عبارت
جمله یواځی د نکرې صفت واقع کیږي. نو ویلایشو کله چې جمله وروسته له نکره
اسم څخه واقع شي د اسم صفت او که چیرې وروسته له معرفه اسم څخه واقع شي
د هغه اسم حال وي.

کله چې وایو: (سمعت الطيور تغرد) د تغرد جمله په محل د نصب کې حال له طیور
څخه دی. او که ووايو چې:

سمعت طیور اتغرد. د تغرد جمله په محل د نصب کې مفعول به کیږي.

بل مثال: کله چې ووايو: جا زید یسوق سیارته.

په دې مثال کې: یسوق فع او مستتر ضمیر یې فاعل، جمله فعلیه په محل د نصب
کې حال له فاعل څخه چې زید دی.

او که چیرې ووايو: جاء رجل یسوق سیارته.

یسوق سیارته جمله چې له فعل او فاعل څخه جوړه شوی نعت (صفت) د رجل په
محل د رفع کې.

۷. کله چې جمله د جازم شرط ځواب وي او له فأسره مقررله وي:

لکه: من فالتجاح حلیفه. مبتداً او خبر اسمیه جمله په محل د جزم کې ځواب د
شرط. (ددې موضوع شرحه به وروسته راشي).

۸. کله چې جمله مضاف الیه واقع شي:

جمله په دری حالاتو کې مضاف الیه واقع کیږي.

وروسته له "حيث" وروسته له "إذ" او وروسته له "إذا" لکه: ذهبت إلى حيث تقيم.
تقييم فعل او فاعل جمله فعلیه په محل د جر کې مضاف الیه د حيث.
۹. کله چې جمله دداسې جملي تابع وگرځي چې هغه جمله په محل د اعراب کې
واقع شوی وي. لکه: هذا الطالب مجهوده كبير واماله واسعة.
د (آماله واسعة) جمله، پر جمله د (مجهوده كبير) باندې عطف دی په دی علت
جمله دی (اماله ..) د تابعیت له وجهی هم په محل د رفع کې دی.

دوهم څپرکی

- هغه جملې چې دې اعراب په محل کې نه راځي هر هغه جملې چې دى مفرد اسم پر ځاى قرار ونلري د اعراب په محل کې نه وي. دا نوع جملې په لاندې ډول دي.
۱. هغه جمله چې په اول دې کلام واقع کيږي او هغه جمله چې له ما قبل څخه جلا شوي وي لکه:
- ذهبت الى المنزل: دا جمله د کلام په سر کې واقع شوي او په محل دې اعراب کې ندى. لا تکذب ان الکذب مکروه. دا دواړه جملې يو له بل څخه منقطع دي.
۲. هغه جمله چې د موصول اصله وي، لکه:
- جاء الذي كتب: الذي د موصول اسم مبني په محل دې د رفع کې فاعل. کتب: ماضي فعل مبني پر فتحه او فاعل يې مستتر ضمير دا فعلیه جمله صله د موصول د (الذی) لپاره او محل دې اعراب کې ندى.
۳. هغه جمله چې دى غير جازم شرط جواب واقع شوى وي:
- لکه: لولا الهواء ماعاش كأين حي: ماعاش كأين حي جمله دى غير جازم شرط جواب او په محل دې اعراب کې نده واقع شوى.
۴. هغه جمله چې دې شرط جازم جواب وي خو له فاء سره مقتر نه وي: لکه
- كيفما تعامل الناس يعاملوك: چې جمله د شرط جازم جواب دى او له فاء سره مقتر نه نوي. او په محل دې اعراب کې نه دى.
- معترضه جمله: لکه — کان — رحمه الله — قدوة حسنة.
۵. هغه جمله چې تابع دې هغه جملې وي چې په محل دې اعراب کې نه وي. لکه: ذهبت الى المنزل و تناولت الطعام. دا دواړه جملې اعرابي محل نلري.
- مفسره جمله:

لکه: نظرت إلیه شزرا ای احتقرته: دې احتقرته جمله چې له فعل، فاعل، او مفعول څخه جوړه شوی د شزرا تفسیر واقع شوی نو دې اعراب په محل کې ندی واقع شوی.

پنځم باب

د نحوې طريقې

په عربي ژبه کې د ځينو مطالبو بيان په مختلفو اشکالو او خاصو طريقو سره راغلی چې دا طريقې په لاندې ډول يادېږي. د شرط په طريقه، د قسم په طريقه، د مدح او ذم په طريقه، د تعجب اسلوب يا طريقه د اغراء او تحذير په طريقه، د اختصاص په طريقه، د استغاثي په طريقه د استفهام په طريقه. په لنډه توگه دا طريقې (اساليب) او د هغوی اعراب په لاندې ډول په ترتيب يادول کېږي.

۱. د شرط طريقه (اسلوب):

په دې طريقه کې دی شرط اداة دوه جملې داسې يو له بل سره نښلوي چې لومړی جمله د دوهمې جملې لپاره شرط نگرځي نو لدې کبله لومړی جمله ته شرط او دوهمې جملې ته د شرط جواب ويل کېږي.

۲. د شرط ادوات:

د شرط ادوات په دوه ډوله دی:

الف: هغه ادوات چې هم د شرط فعل او هم د جزا فعل که چيرې مضارع فعل وي مجزوم نگرځوي. دا ادوات په لاندې ډول دي.

ان — من — ما — مهما — متی — ايان — اين — انما — انی — حیثما — کیفما — ای. چې د فعل مضارع دی جزم په بحث کې د دوی شرحه تيره شوه.

ب: هغه ادوات چې مجزوم نگرځوي عبارت دی له: لو — لولا — لوما — اما (څلور اداة حروف دي)

اذا — لما — کلما (دا درې اداته د ظرف اسم دی)

لو: (حرف امتناع لا متناع) تعريف كيږي. يعني داسې حرف دی چې په ممتنع والي دې جواب دې شرط دلالت کوي دې د شرط د امتناع لامله. اودا اداة ډير ځله په ماضي فعل داخلېږي او که چيرې د «لو» جواب مثبته ماضي وي، نو جواب له لام سره مقترن كيږي او که چيرې منفي ماضي وي له لام څخه به خالي وي. لکه: لوعولج المريض لشفی چې جواب له لام سره مقترن شوی ځکه مثبته ماضي دی. لوتأني العامل ما ندم: جواب له لام سره مقترن نه دی ځکه چې منفي ماضي دی. **لولا او لوما:**

دا دواړه حروف په نامه دې (حرف امتناع او جود) باندې يادېږي ځکه چې په امتناع د جواب دلالت کوي بنا پر وجود د شرط. وروسته له لولا او لوما څخه تل مرفوع اسم چې مبتداً وي او خبر يې واجب الحذف دی قرار لري.

د دې دواړو ځواب هم که چيرې مثبته ماضي وي لام سره مقترن گرځي او که منفي وي نو له لام څخه مجرده ذکر كيږي. لکه: لو لا الطيب لساءت حالة المريض — لولا الطيب ماشفى المريض.

لولا: حرف د امتناع په سبب دې وجود الطيب مبتداء مرفوع په ضمه خبر محذوف په حذف وجوبي سره چې تقدير يې: لولو الطيب موجود كيږي. مبتداء سره له محذوف خبر د شرط جمله.

اما: د تفصيل حرف دی د شرط د اداتو او د شرط د فعل قائم مقام دی او راوړل دي فاء د هغه په جواب کې لازمي ده. لکه: إني أهنيُّ جميع الناجحين، اما الأمل فسأكافئه.

إذا: د مستقبل زمان ظرف دی وروسته له «إذا» څخه يواځي فعل راځي او فعل کله مذکور او کله مقدر وي او کومه جمله چې له «إذا» څخه وروسته واقع كيږي په محل دې جر کې مضاف اليه وي. لکه: إذا لطيب نصح لك فاعمل بنصحه (فعل مقدر دی).

لما او کُلما: دا دواړه د ماضي ظرف زمان اداة دي وروسته لدې څخه يواځې د ماضي فعل راځي. لکه: لما ذهب إليه وجدته مريضاً. (کله ما رسول بما لا تهوا انفسکم استکبرتم)

۳. د شرط د جواب اقتران له فاء سره:

اصل دا دی چې دې شرط جواب له فاء سره غیر مقترون وي خو په ځینو حالاتو کې د فاء اقتران واجب ګرځي که چیرې دې شرط اداة جازم وي او که غیر جازم چې دا صورتونه په لاندې ډول دي.

الف: اسمیه جمله: هر کله چې د شرط جواب اسمیه جمله وي که مثبتې وي او که منفي د فاء راوړل يا اقتران له هغه سره واجب دی.

لکه: من جدّ فالنجاح حليفه: (مثبتې اسمیه جمله د شرط جواب) .

إن ينصرکم الله فلا غالب علیکم. منفي اسمیه جمله د شرط جواب.

ب: فعلیه طلبیه جمله:

کله چې د شرط جواب فعلیه جمله — امر — نهی يا استفهام وي د فاء راوړل د جواب د جملې په اول کې لازم دی.

لکه: إذا مرضت فاتبع نصح الطيب (امر دی).

إن حدثتک بعمل فلا نقصر فيه (نهی دی).

ج: هغه فعلیه جمله چې فعل يې جامد وي يعنې فعل غیر متصرف وي لکه: ليس، عسی او تفهم لکه: من افنتی الرفليس بامین.

إن تتعاونو افنعم ما تصنعون.

د: هغه فعلیه جمله چې په لن — ما — قد — سین — او يا سوف باندې مسبق وي لکه: إن عصيت امري فلن تنال محبتی.

إن تجتهد فما امتنع عن مكافاتک من أهمل في عمله فقد اساء الى وطنه. من ظلم الناس فسوف يندم.

کنته:

د شرط جازم ادوات د شرط او د جزا فعلونه مجزوم ګرځوي کله چې د شرط جواب له فاء سره مقترن نه وي. لکه: من يعمل ینجح. خو کله چې جواب له فاء سره مقترن وي. د شرط اداة یواځې د شرط فعل مجزوم ګرځوي، او د جواب فعل دې موقعیت له وجهې په کلام کې مرفوع، منصوب یا مجزوم دی او د شرط د جواب جمله په محل دې جزم کې دی. لکه: من يعمل فسوف ینجح. ینجح: مضارع فعل مرفوع په ضمه او فاعل یې مستتر ضمیر چې تقدیر یې هو دی او ټوله جمله فعل له فاعل سره په محل دې جزم کې د شرط جواب

د قسم طریقه (اسلوب)

۱. د قسم طریقه د تأکید له طریقو څخه یوه طریقه ده چې دې قسم له اداتو، مقسم به، او د قسم له جواب څخه جوړه شوی ده. لکه: والله لن یضیع حقنا: او د قسم حرف. الله و جلاله لفظ مقسم به مجرور په کسره. لن یضیع حقنا د قسم جواب د پورتنیو دری واړو ارکانو شرحه په لاندې ډول ده:

د قسم ادوات عبارت دی له: واو — باء — تا دا د جر حروف دي چې خپل وروستی اسم مجرور ګرځوي په دوی کې (تا) یواځې د جلاله په لفظ (الله) باندې دا خلیږي.

ب: مقسم به: په عام ډول د جلاله له لفظ (الله) مقسم به دی خو عادتاً داسې نور الفاظ هم شته دي چې دې مقسم به په ډول استعمال شوي لکه: حقک — حیاتک. ج: د قسم جواب:

د قسم جواب یا اسمیه یا فعلیه جمله وي.

کله چې د قسم جواب اسمیه جمله او مثبت وي واجب دی چې په ان او لام او یا یواځې په ان مؤکد وګرځي. لکه: والله ان فاعل الخیر لمحبوب یا والله ان فاعل الخیر محبوب.

کله چې د قسم جواب فعلیه مثبتہ جملہ او فعل ماضی وی. جواب د لام او قد یواسطه مؤکد گرځي. لکه: *تالله لقد اطعت امرک*.

او که چیرې د قسم جواب فعلیه مثبتہ مضارع جملہ وی د قسم په لام او د تاکید په نون مؤکد گرځي. لکه: *والله لاحاسبن المقصر*.

خو کله چې د قسم جواب منفي وی جملہ که فعلیه وی که اسمیه مؤکد نگرځي. لکه: *وحق لا نجاح الا بالمشاورة*: په پورتنی مثال کې جواب دې قسم اسمیه منفي جملہ دی او نه مؤکد شوی.

والله ما یضیع مجهودک: په دې جملہ کې جواب دې قسم منفي فعلیه جملہ ده چې ندی مؤکد شوی.

۲. د شرط او قسم پیوستون: (اجتماع)

مخکې پوه شوو چې شرط او قسم دواړه جواب ته ضرورت لري او پدې هم پوه شوو چې دې شرط جواب یا مجزوم یا له فاء سره مقترن وی او په دې هم پوه شوو چې ځنې د قسم ځوابونه مؤکد او ځنې نور غیر مؤکد دي.

لکه: *إن اتقنت العمل والله تنجح*: تنجح مجزوم دی ځکه چې د شرط فعل له قسم څخه مخکې ذکر شوی.

والله إن اتقنت العمل لتنجحن: چې دې لام او نون سره مؤکد شوی ځکه چې قسم دی او په دې ترکیب کې قسم مخکې له شرط څخه ذکر شوی.

د مدح او ذم طریقه (اسلوب)

که څه هم مدح او ذم په مختلفو طریقو ممکن دی چې بڼکاره شي خو بیا هم په عربي ژبه کې یوه خاصه طریقه د مدح او ذم لپاره وجود لري چې دری ارکان لري.

دې «نعم» فعل د مدح لپاره او د «بئس» فعل د ذم لپاره او د دوی دواړو فاعل چې په لاندې جملو کې د دې دواړو ترکیب داسې څرگند شوی.

نعم الفاتح عمرو بنس القول شهادة الزور.

په دواړو پورتنیو مثالونو کې (نعم او بئس) افعال فاتح او قول فاعل، عمرو او شهادة الزور، مخصوص بالمدح او مخصوص بالذم دی. د مدح او ذم د طریقې ارکان په لاندې ډول شرحه کېږي.

۱. د نعم او بئس افعال:

«نعم» جامد فعل (یعنی مضارع او امر نه ترې جوړېږي) او په مدح دلالت کوي. ((بئس)) جامد فعل او په ذم دلالت کوي. د عدد نېسې په نعم او بئس نه ملحق کېږي یعنی مثني او جمع نه کېږي او د تأنيث د علامې دواړوته (نعم. بئس) جائز دي نه لازم. لکه: نعم الصفة حب الوطن يا نعمت الصفة حب الوطن.

۲. د نعم او بئس فاعل:

د نعم او بئس فاعل څلور حالتونه لري:

الف: په « ال » مقترن وي لکه: نعم الرجل الصانع المجد. الرجل: د نعم فاعل مرفوع په ضمه.

ب: بئس الاسم الفسوق بعد الإيمان « الاسم: فاعل د بئس مرفوع په ضمه. ب: هغه اسم چې مقترن په «ال» ته مضاف وي لکه: بئس مصير الشرار النسجون. مصير دې بئس فاعل مرفوع په ضمه او مقترن په «ال» ته مضاف.

ج: مبهم ضمير ممیز په نکره. لکه: نعم خلقا المانة. فاعل مستتر ضمير چې تقدیر يې هو او خلقاً تمیيز منصوب په فتحه.

د: موصول اسم (ما او من) لکه: بئس ما تفعل السرقة. ما: موصول اسم مبني پرسکون په محل دې رفع کې فاعل دی «بئس».

۳. المخصوص بالمدح والذم:

مخصوص بالمدح یا مخصوص بالذم هغه اسم ته ویل کېږي چې د هغه دې مدح یا د هغه دې ذم قصد شوی وي او د هر یو اعراب رفع دی ځکه چې مبتدأ وي مدح یا ذم فعل له فاعل سره خبر دی مخصوص بالمدح ویا ذم مکرخي. لکه:

نعم الصديق الكتاب: الكتاب: مبتدأ مرفوع به ضمه او هغه جمله چې له نعم او د هغه له فاعل څخه جوړه شوی په محل دې رفع کې مقدم خبر او دا جائز دی چې مخصوص بالمدح او يا ذم له خپل فاعل سره دی مدح او يا ذم له فعلونو څخه مخکې راوړل شي لکه: الكتاب نعم الصديق: چې په دې صورت کې مخصوص لالمدح مبتدأ او ما بعد يې خبر گڼځي.

يادونه:

« حَبذا » په مدح که لکه: «نعم» او «لا حَبذا» په ذم کې لکه «بئس» کارول کېږي او په دواړو صورتونو کې دې «حب» فاعل «ذا» دی، مخصوص بالمدح او بالذم مبتدأ اعراب کېږي. لکه: حَبذا الصدقة. لا حَبذا النفاق.

لا: د نفی حرف. حب: د ماضي فعل جامد. ذا: د اشاري اسم مبني او په محل دې رفع کې فاعل. النفاق: مخصوص بالذم مبتدأ مرفوع او جمله له فعل (حب) او فاعل يې (ذا) په محل دې رفع کې مقدم خبر.

د تعجب طريقه (اسلوب)

۱. تعجب هم يوه خاصه طريقه لري چې د يوه شي دې لوړوالي يا ويرې د صفت د ښودلو لپاره کارول کېږي. لکه: ما اعظم خالق العالم: (څومره لوی او لوړ دی د مخلوقاتو پيدا کونکی)

۲. تعجب دوه صيغې لري: يوه د أفعال ماضي وزن چې په «ما» باندې مسبوق دی. او بله د امر د فعل په وزن چې (أفعال) دی. په لومړي وزن کې د ضيغه کې مستتر ضمير فاعل دی چې «ما» ته راجع کېږي او هر هغه اسم او يا ضمير چې له أفعال څخه وروسته ذکر کېږي د هغه مفعول گڼځي، خو دې «أفعال» فاعل په حرف زائد باندې مجرور گڼځي، نو دې تعجب صيغې عبارت دي له: ما أفعال، او أفعال به څخه هغه فعل چې دا دواړه صيغې له هغه څخه راتلای شي لاندې شرطونه بايد ولري.
الف: ثلاثي مجرد وي. لکه: جَمَلًا — صَدَقَ.

ب: تام فعل وی: یعنی د افعال ناقصنه و له ډلې نه وي لکه: کان او د هغه اخوات.
ج: له هغه فعل څخه مشتق وصف (اسم فاعل — صفت مشبه — اسم مفعول) په وزن دې أفعل چې مؤنث یې پر وزن دې « فعلاء » راځي.
د: مثبت وي نه منفي.

ه: مبني للفاعل وي (معلوم).

و: متصرف وي (یعنی هغه فعل چې ماضي، مضارع، او امر ولري) لکه: ما أجمل السماء (ما) نکره اسم په مانا دې « شئ عظیم » مبني پر سکون په محل دی رفع کې مبتدأ. أجمل د ماضي فعل. فاعل یې مستتر ضمير (واجب الاستتار) چې تقدیر یې « هو » دی.

السماء: مفعول به منصوب په فتحه جوړه شوی جمله له فعل، فاعل، او مفعول به څخه په محل دې رفع کې خبر دی « ما » .
د أجمل بالسماء ماضي د امر په ډول مبني پر مقدره فتحه. بالسماء. بازائده.
السماء مرفوع په مقدره ضمه پر همزه فاعل.

۳. کله چې فعل دری حرفي (ثلاثي) نوی لکه: تفوق، انتصر، یا فعل ناقص وي لکه: کان، ضلل... یا داسې فعل وي چې د هغه وصف داسې أفعل وي چې مؤنث یې پر وزن د فعلاء راځي. لکه: سور، حمير... د تعجب په جوړولو کې له اشد یا اشدد به یا د دوی په شان له نورو کلمو څخه کار اخیستل کېږي په دې ډول چې وروسته له ما اشد او اشدد به څخه صریح مصدر یا قول مصدر راوړو. لکه: ما اصعب کون الدواء مرأً (ناقص فعل). ما اروع أن ينتصر الجيش (غیر ثلاثي فعل). ما اشد سواد الليل (وصف له هغه سواد څخه وزن دې أفعل مؤنث فعلاء راځي).

۴. کله فعل منفي وي: لکه: لا يصدق. یا مبني للمجهول وي لکه: تعالُ په

نوموړی طریقته متوصل کېږو لکه: ما اقبح ان لا يصدق الصديق.

۵. له جامد فعل څخه تعجب نه شي راتلای لکه: له عسی او لیس، څخه.

یادونه: تعجب لپاره ځینې غیر قیاسي صیغې هم راځي لکه: سبحان الله. الله، او یا لکه: له من بطل.

د اختصاص طریقه (اسلوب)

دې اختصاص یوه داسې طریقه دی چې د متکلم وروسته د متکلم یا د متکلم مع الغیر د ضمیر له ذکر یا یادولو څخه داسې ظاهر رسم ذکر کړی چې دې ضمیر مقصود واضح شي. لکه: أنا — الطالب — اتلقي العلم — نحن الجنود — ندافع عن الوطن — لنا — معشرالمسلمين قوة إيمانية.

هغه اسم چې دې ضمیر مقصود توضیح کوي (الطالب، الجنود، معشرالمسلمين) د (مخصوص) په نامه یادېږي او تل منصوب دی ځکه د هغه فعل لپاره چې حذف یې واجب دی مفعول به دی او تقدیر یې په دې طریقه (اسلوب) کې (أخص) کېږي. کله کله مختص (مخصوص) دی « أياها یا ايتها » لفظ وي چې وروسته لدې دواړو لفظونو ظاهر مرفوع اسم ذکر کېږي. په دې صورت کې دې « أي » یا « آية » لفظونه مخصوص دي او مبني پر ضمه او په محل دې نصک کې اعراب ورکول کېږي. لکه: إنا أيها الطباء — نعالج المرضى: أي مخصوص مبني پر ضمه په محل دې نصب کې او « هاء » زائده. الطباء: لغت مرفوع په ضمه.

د اغراء او تحذیر طریقه (اسلوب)

۱. اغراء: د مخاطب هڅول دي د یوه بڼه کار کولو ته تر خويې تر سره کړي. چې نوموړی بڼه او نیک کار دی « مغری به » په نوم یادېږي. تحذیر: مخاطب ته پوهه ورکول د یوه بد کار په اړه تر څو له هغه څخه ځان وژغوري. « مغری به » او « محذر منه » تل د محذوف فعل په واسطه منصوب وي. لکه: الصدق. الصدق: لومړی صدق مفعول به منصوب په محذوف فعل چې تقدیر یې الزم او دوهم صدق لفظي تأکید منصوب د تابعیت په لحاظ.
۲. د اغراء او تحذیر صورتونه:

اغراء او تحذير په لاندې ډولونو استعمالیږي:

الف: مغری به او محذر منه مکرر ذکر شي. لکه: الامانة الامانة، العدو العدو.

ب: چې مغری به او محذر منه معطوف عليه ذکر شي. لکه: الصدق والاخلاص، النفاق والخيانة.

کنته:

تحذیر څلورم ډول هم لري او هغه عبارت دی له دینه چې: محذوف وروسته له لفظ دې «ایا» بې له عطف یا معطوف په واو او یا مجرور په من ذکر شي. لکه: ایاک التهاون — ایاک والتهاون — ایاک من التهاون: ایاک. ایاء: مفعول به مبني پر محل دې نصب کې او عامل دې نصب یې محذوف فعل — کاف د خطاب حرف. والتهاون: واو حرف د عطف — التهاون — مفعول به او عامل یې محذوف فعل چې تقدیر یې «احذر» دی.

د استیغاثې طریقه (اسلوب)

۱. د استیغاثې طریقه یو له طریقه د نداء څخه دی چې د یوه سختی د خلاصون لپاره کارول کیږي. لکه: بالرجال الانقاذ لضالین.

۱. د استیغاثې طریقه: دری ارکان لري.

الف: د استیغاثې اداة چې یواځې (یاء) دی او د ندا په نورو ادواتو استغاثه نه کیږي.

ب: مستغاث به: تل په مفتوح لام مجرور وي. لکه: بالرجال الانقاذ په پورتنی مثال کې.

ج: المستغاث له: چې مجرور په لام مکسوره وي. لکه: للضالین: په پورتنی مثال کې او هم جائز چې مستغاث له مجرور په من شي. لکه: یا للمصلحین من الفساد.

يادونه:

ډير ځله د استغاثې طريقه له تعجب څخه د تعبير لپاره كارول كيږي. لكه: يا للعجب يا لجمال الظهور: اوبه دې حالت كې مستغاث له حذفېږي. چې دا طريقه په نامه دې (تعجب نداء په طريقې) ياديږي.

د استفهام طريقه (اسلوب)

۱. د استفهام د طريقې تعريف:

د استفهام طريقه داسې يوه طريقه ده چې د يوه شي دې پوښتلو لپاره كارول كيږي. لكه: متي الامتحان؟

دا طريقه داسې ادوات لري چې دې استفهام په ادواتو ياديږي. او هر استفهام جواب غواړي.

د استفهام ادوات دوه ډوله دي:

د استفهام حرف — د استفهام اسمونه.

«هل» په دې توري د مثبتې جملې له مضمون څخه استفهام پوښتنې تر سره كيږي. او كه چيرې جواب مثبت وي په نعم او كه منفي وي په «لا» جواب وركول كيږي. لكه: هل قرآن هذ الكتاب؟ نعم يا لا.

همزه پر دريو طريقو او موخو لپاره كارول كيږي.

الف: دې دوو شيانو د تعيين د طلب لپاره استعمالېږي په دې صورت كې وروسته له همزې (ام) دې معادلت ذكر كيږي. او جواب دې استفهام تعيين دې مستفهم عنه (هغه شي چې د هغه د پيژندلو لپاره پوښتنه شوي وي). لكه: ارأيت محمداً ام علياً: په جواب كې محمداً او يا علياً ويل كيږي.

ب: د همزې په واسطه د «هل» په شان د مثبتې جملې د مضمون څخه پوښتنه تر سره كيږي چې جواب يې نعم يا لا دی.

ج: همدا ډول د همزې په واسطه د منفي جملې له مضمون څخه استفهام (پوښتنه) تر سره كېږي. په دې ډول كه چيرې جواب مثبت وي (بلي) او كه منفي وي (نعم) ويل كېږي. لكه: الم تقرأ هذا الكتاب: نعم (لم أقرأه)
۲. د استفهام اسمونه:

دې استفهام اسمونه هغه ادوات دي چې د هغوی پواسطه د مفرد له تعيين څخه پوښتنه تر سره كېږي. چې په لاندې ډول دی.

(من) د ذوی العقول د پوښتنې لپاره. لكه: من يرفع العلم على ارض بلادنا. (ما) د غير ذوی العقول د پوښتنې لپاره. لكه: ماهي القصص التي قرأتها. متی: د زمانې د پوښتنې لپاره. متی حضرت؟

أين: د مكان د پوښتنې لپاره. لكه: أين تقع كابل؟

كم: د عدد د استفهام يا پوښتنې لپاره. لكه: كم كتابا قرأت؟

كيف: د حالت د پوښتنې يا استفهام لپاره. لكه: كيف جاء زيد؟

ای: دې «أى» د مضاف اليه دې استفهام لپاره. أى طالب نحج؟

على أى حال أنت.

كوم استفهام چې به نوموړو ادواتو تر سره كېږي د هغوی جواب د مستفهم عنه تعيين دی. د دې استفهام اسمونه پرته له «ای» څخه نور ټول مبني دی. او «ای» د موقعیت له حیثه اعراب وركول كېږي.

لكه: من فتح ميوند؟ من د استفهام اسم مبني په محل دې رفع كې مبتدأ. متی الامتحان؟ متی: د استفهام په اسم مبني په محل دې رفع كې مقدم خبر. أين تقع جامعه كابل؟ أين استفهام اسم مبني په محل دې رفع كې مقدم خبر. كيف حالك؟ كيف: د استفهام اسم مبني په محل دې رفع كې مقدم خبر.

يادونه:

۱. د استفهام ادوات د كلام په لومړي سر كې واقع كېږي لكه څنگه چې مو وليدل او له دوی څخه مخكې يواځې حرف جر او مضاف راځي. لكه: من أين لكه هذا؟ أين

اداة استفهام مسبوق به حرف جر دی. منزل من هذه العمارة. من اداة دي استفهام
چې په مضاف مسبوق شوی.

کله چې د جر حرف په استفهام اسم وي «ما» داخل شي د هغه الف حذفیږي. لکه:
بم، لم او عم یتساءلون.

۱. ډیر ځله وروسته له «من» د استفهام څخه دې «ذا» کلمه زیاتېږي چې په دې
حالت کې «ذا» د استفهام اسم سره یوه کلمه بلل کېږي. لکه: من ذا عندک؟
من ذا: د استفهام مینې پر سکون په محل دې رفع کې مبتدأ او عندک (ظرف) د
هغه خبر.

مثال: ماذا قرأت. د استفهام اسم مینې پر سکون په محل دې نصب کې مفعول به د (قرأت) لپاره.

کله وروسته له «من ذا» او «ماذا» دې «الذی» کلمه ذکر کېږي او پدې حالت
کې د «الذی» د مبتدأ خبر وي او وروستی جمله د «الذی» صله وي. لکه: من
ذالذی جاء؟ من ذا: دې استفهام اسم په مینې په محل دې رفع کې مبتدأ
جاء: ماضي فعل او فاعل یې مستتر ضمیر دی چې تقدیر یې «هو» دی فعل او فاعل
فعلیه جمله صله د موصول.

شپږم باب د اعراب بیلګې

۱. د معرب اسمونه د اعراب بیلګې:

الف: د مرفوع اسمونه دې اعراب مختلفې بیلګې.

قول معروف و مغفرة خير من صدقة يتبعها اذى والله غنىٌ حلیم.

قول: مبتدأ مرفوع په ضمه.

مغفرة: معطوف په قول مرفوع په ضمه.

خير: خبر دى مبتدأ مرفوع په ضمه.

الله: دوهم خبر مرفوع په ضمه.

يسأل المربيان كلاهما عن تهذيب الشئ.

المربيان: فاعل مرفوع په الف خكه چې مثنى دى.

كلا: دې مرفوع اسم تأكيد او مرفوع به الف خكه چې له مثنى سره ملحق دى.

لولا اتحاد لهلكت الامة.

الاتحاد: مبتدأ مرفوع په ضمه او خبر محذوف وجوبا چې تقدير يې موجود دى د خبر

حذف كله چې مبتدأ په لولا مسبوق شي واجب دى، خكه چې جواب دى لولا په (

موجود) چې خبر دى دلالت كوي مبتدأ له محذوف خبر سره چې (موجود) دى د

شرط جمله.

الامة: فاعل مرفوع په ضمه.

ينتظر أن يزيد انتاجنا الضاعي:

أن: مصدرى او د نصب حرف.

يزيد: د مضارع فعل منصوب په فتحه او مسول مصدر له أن او فعل له أن يزيد =

زيادة په محل دې رفع کې نائى.

انتاج: د يزيد فاعل مرفوع په ضمه.

الضاعي: د انتاج لپاره نعت مرفوع په ضمه.

نعم المعين في المصائب أخوك:

المعين: د نعم فاعل مرفوع په ضمه.

أخو: مخصوص بالمدح موخره مبتدأ مرفوع په واو د دې لپاره چې د اسماء خمسۀ څخه دی. جمله چې له فعل او فاعل څخه جوړه ده مقدم خبر دی. هم دا ډول جائز دی چې «أخو» د محذوف مبتدأ خبر وي. په دې صورت کې «نعم العين في المصائب أخوك» جمله ګرځي.

ب: د منصوب اسمونه دې اعراب بيللګي:

إن الحسنات يذهبن السيئات.

الحسنات: د إن اسم منصوب په كسره ځكه چې جمع مؤنثه سالمه ده.

السيئات: مفعول به منصوب په كسره ځكه چې جمع مؤنثه سالمه ده.

اهدنا لصرات المستقيم صراط الذين أنعمت عليهم.

الصراط: دوهمه مفعول به منصوب په فتحه.

المستقيم حقيقي نعت د صراط لپاره منصوب په فتحه.

صراط: بدل او منصوب په فتحه.

إن مع العسر يسراً:

يسراً: د إن مؤخر اسم منصوب په فتحه او شبه جمله «مع العسر» مقدم خبر.

إنا ارسلناك بالحق بشيراً و نذيراً:

بشيراً: حال منصوب په فتحه.

نذيراً: معطوف په حال منصوب پر فتحه.

إنا فتحنا لک فتحاً مبیناً:

فتحاً: مفعول مطلق منصوب پر فتحه.

مبیناً: د مفعول مطلق صفت (نعت) پر فتحه.

كل الطائرات عادت اليوم الاطائرة:

اليوم: د زمان ظرف مفعول فيه منصوب په فتحه.
طائرة: مستثنى به «الأ» منصوق په فتحه.
ج: د مجرور اسمونه د اعراب بيلگي:
بسم الله الرحمن الرحيم — الحمد لله رب العالمين:
اسم: مسبوق په حرف جر «باء» مجرور په كسره.
الله: مضاف اليه مجرور په كسره.
الرحيم: نعت د الله مجرور په كسره.
رب: د الله لپاره نعت مجرور په كسره.
العالمين: مضاف اليه مجرور په «ياء» حكه چې په جمع مذكر سالمې ملحق دى.
وزعت الارباح عمال المصنع جميعهم:
عمال: مسبوق په حرف جر «على» مجرور په كسره.
المصنع: مضاف اليه مجرور په كسره.
جميع: تأكيد د عمال لپاره مجرور په كسره.

۲. د مبني اسمونو دې اعراب بيلگي:

۱. إِنَّ هَذَا اَمَلْنَا فَيَكُم:

هذا: و اشاري اسم مبني پرسكون په محل دې نصب كې اسم دى.

إِنَّ الذى يأتى قريب ولكن الذى بمضى بعيد:

الذى: لومړى الذى د موصولي اسم مبني پرسكون په محل دې رفع كې مبتدأ.

الذى: دوهمه الذى د موصول اسم مبني پرسكون په محل دې نصب كې اسم (لكن
اياكن صافح المدرس.

اياكم: منفصل ضمير مبني په محل دې نصب كې مفعول به.

لم يكافأ الانحن:

نحن: منفصل ضمير مبني په ضمه په محل دې رفع كې نائب فاعل.

من قابلیت؟

من: من استفهامیه مبنی پر سکون په محل دې نصب کې مفعول به.

تاء: متصل ضمیر مبنی پر فتحه په محل دې رفع کې فاعل.

أین قضیت العطله؟

أین: د استفهام اسم مبنی پر فتحه په محل دې نصب کې مفعول فیه.

۳. د مبنی افعالو د اعراب بیلگې:

سعی رب الاسرة فی الصلح.

سعی: د ماضی فعل مبنی پر مقدره فتحه په الف د لوست والی لامله.

ارض بنصیبک:

ارض: د امر فعل مبنی پر حذف د حرف علت، ځکه چې تلفظ پرې گران دی.

ادوا: د امر فعل مبنی پر حذف د نون، و او د هغه فاعل.

لا تحسین النجاح سهل المنال:

تحسین: فعل مضارع مبنی پر فتحه چې له نون د تأکید سره یوځای شوی.

۴. د معربو افعالو د اعراب بیلگې:

أنی أحب الذین یؤدون و احبهم کاملاً:

أحب: مضارع فعل مرفوع په ضمه — او فاعل یې مستتر ضمیر په تقدیر دې «أنا».

یؤدون: مضارع فعل مرفوع په ثبوت د نون.

یسرنی أن تنجح فی الامتحان:

یسر: مضارع فعل مرفوع په ضمه.

تنجح: مضارع فعل منصوب په فتحه فاعل یې مستتر ضمیر په تقدیر د «أنت».

و إن تعدوا نعمة الله لا تحصوها:

تعدوا: مضارع فعل مجزوم په حذف د نون، و او د «إن» فاعل.

تحصوا: مضارع فعل مجزوم په حذف د نون، و او فاعل.

۵. دې لاندې مبارک آية اعراب:

«و آت ذالقربى حقه والمسكين و ابن السبيل ولا تبذر تبذيرا إن المبذرين كانوا إخوان الشياطين.»

و آت: واو عاطفه په ماقبل. آت: د امر فعل پر حذف دې حرف علت او فاعل مستتر ضمير چې «آنت» فرضول کيږي.

ذا: مفعول به منصوب په الف حکه چې «ذا» د اسماء و خمسسه و له ډلې څخه دى.

القربى: مضاف اليه مجرور په مقدره کسره په الف حکه چې نطق پرې گران دى.

حقه: حق: دوهم مفعول به. ها: متصل ضمير مبني پر محل دې جر کې مضاف اليه.

والمسكين: واو د عطف حرف: مسكين: معطوف پر منصوب، منصوب پر فتحه.

و ابن: واو عطف حرف: ابن معطوف پر منصوب، منصوب پر فتحه.

السبيل: مضاف اليه مجرور په کسره.

ولا: واو عاطف. لا: حرف ينهي او جزم.

تبذر: مضارع فعل مجزوم په سکون. فاعل يې مستتر ضمير چې «آنت» فرضول کيږي.

تبذيرا: مفعول مطلق «مؤکد» منصوب په فتحه.

المنذرين: د ان اسم منصوب په ياء حکه چې جمع مذکره سالمه ده.

كانوا: کان د ماضي ناسخ فعل — واو د جمع مبني په محل دې رفع کې اسم د کان.

إخوان: خبر د کان منصوب په فتحه او جمله له ماضي ناسخ فعل او د هغه له اسم او

خبر سره په محل دې رفع کې خبر دى «ان».

الشياطين: مضاف ليه مجرور په کسره.

۶. د يوې ټوټې نثر اعراب:

إن قيادة المشروعات الكبرى قيادة ناجحة فى مجتمع نياضل و يجدد نسيج حياته

محتاجه. أن يرعى أبناء الشعب منفعة الوطن و إن يؤمنوا بان فى الاسراف أهدارا.

إن: د تأكيد او نصب حرف له ناسخ د مبتدا.

قيادة: د اِنَّ اسم منصوب په فتحه.
المشروعات: مضاف اليه مجرور په كسره.
الكبرى: د مشروعات صفت (نعت) مجرور په مقدره كسره پر الف د نطق د گران والى له امله.
قيادة: مفعول مطلق (د نوع خرگندونكى) منصوب په فتحه.
ناجحة: صفت منصوب په فتحه — فى — د جر حرف.
مجتمع: مجرور اسم دې «فى» پواسطه او د جر علامه كسره.
يناضل: مضارع فعل مرفوع په ضمه. فاعل يې مستتر ضمير چې تقدير يې (هو) دى او جمله فعليه مركبه له فعل او فاعل په محل دې جر كې نعت (صفت) مجتمع.
و يجدد: واو د عطف حرف، يجدد د مضارع فعل مرفوع په ضمه معطوف فاعل يې مستتر ضمير چې تقدير يې «هو» دى.
نيسج: مفعول به منصوب په فتحه.
حياته: حياء: مضاف ليه مجرور په كسره، هاء ضمير مبني په كسره په محل دې جر كې مضاف ليه.
محتاجة: خبر د اِنَّ مرفوع په ضمه.
أن: مصدرى او د مضارع د نصب حرف.
يرعى: مضارع فعل منصوب په اُن او د نصب علامه مقدره فتحه په الف خكه چې فتحه په الف د لوستلو وړ ندى او الف يواځې سكون مني.
أبناء: فاعل مرفوع په ضمه.
الشعب: مضاف ليه مجرور په كسره.
منفعة: مفعول به منصوب په فتحه.
الوطن: مضاف اليه مجرور په كسره.
و أن: واو حرف د عطف — أن مصدرى او د نصب حرف.
يؤمنوا: مضارع فعل منصوب په حذف د نون، واو د جمع فاعل.

بأن: باء جاره (دجر حرف) أن: حرف ناسخ.
في السراف: جار او مجرور مقدم خير د أن.
أهداراً: إسم د أن سوخر منصوب په فتحه.
لثروته: لام د حرف جر — ثروة مجرور په ظاهره كسره — ها — په محل دي جر
كي مضاف اليه د ثروة.
۷. د يوه بيت اعراب:

ولد الهدى فالكائنات ضياء

و قم الزمان تبسم و زمان و ثناء

ولد: ماضي مجهول فعل مبني پر فتحه.
الهدى: نائب فاعل مرفوع په مقدره ضمه پر الف د تعذر له وجهي.
فالكائنات: فاء حرف د عطف. كائنات: مبتدأ مرفوع په ضمه.
ضياء: خبر دي مبتدأ مرفوع پر ضمه.
وقم: واو حرف عطف — قم مبتدأ په كسره.
تبسم: خبر د مبتدأ مرفوع په ضمه.
و ثناء واو حرف د عطف. ثنا: معطوف په تبسم، مرفوع په ضمه.
الزمان: مضاف اليه مجرور په كسره.
تبسم: خبر د مبتدأ مرفوع په ضمه.
و ثناء: واو حرف د عطف. ثنا: معطوف په تبسم، مرفوع په ضمه.

مرفوع	منصوب	مجرور
<p>د رفع علامې:</p> <p>ضمه: په مفرد، جمع سالمه مؤنثه جمع تکثیر (مکسره)</p> <p>الف: په مثنی.</p> <p>واو: په مذکره جمع سالمه او اسماء و خمسه و کې.</p> <p>د رفع حالات: ۱. مبتدا هغه اسم چې د هغه پر اړه حکم بیانېږي. ۲. خبر: بیان دې حکم یا صفت دې مبتدا چې له مبتدا سره اسمیه جمله جوړه وي. ۳. د کان اسم: هر هغه مبتدا چې په کان او اخواتو کې مسبوق شي. ۴. خبر دې ین: هر هغه مبتدا چې یو له حروفو مشبه بالفعل څخه د هغه ناسخ وي. ۵. فاعل: هغه مرفوع چې وروسته له معلوم فعل یا وروسته له هغه اسم چې په مانا دې معلوم فعل واقع شي او په داسې شي دلالت وکړي چې فعل ترې صادر شوی.</p>	<p>د نصب علامې:</p> <p>فتحه: په مفرد او مکسره جمع کې.</p> <p>ياء: په مثنی مذکره جمع سالمه کې. کسره: په مؤنثه جمع سالمه کې. الف: په اسماء و خمسه و کې.</p> <p>د نصب حالات: ۱. د کان خبر: او هر هغه څه چې د کان په اخواتو مسبوق شي. ۲. اسم د ین: هر هغه مبتدا چې مباشره مسیوق په یو دې حروفو دې مشبه بالفعل وي. ۲. مفعول به: هغه منصوب اسم چې په شخص یا شی د فاعل فعل واقع شوی. ۴. مفعول منصوب مصدر دی چې دې فعل یا عامل فعل په مانا د عدد یا نوع د خپل عامل د بیان لپاره ذکر کېږي.</p>	<p>د جر علامې:</p> <p>کسره: په مفرد، مکسر جمع، جمع سالمه، مؤنثه.</p> <p>ياء: په مثنی جمع سالمه مذکره او اسماء و خمسه و کې.</p> <p>د جر حالات: ۱. وروسته له حرف جر څخه. ۲. مضاف الیه: یو اسم چې له بل هغه اسم سره چې له ده څخه مخکې ذکر شوی نسبت ورکوي. ۳. د مجرور اسم تابع: نعت، عطف، تاکید، بدل او بیان.</p>

مجرور	منصوب	مرفوع
	<p>۵. مفعول له: هغه اسم چې د فعل د واقع کیدلو سبب، یا د عامل فعل د وقوع علت ذکر کېږي.</p> <p>۶. مفعول معه: هغه منصوب ذکر دی چې وروسته له واو د مع شخه ذکر کېږي تر څو پر مصاحبت دلالت وکړي. ۷.</p> <p>مفعول فیه: هغه منصوب اسم دې چې د فعل د حدوث زمان یا مکان بیانې وي. ۸. حال هغه لفظ دی چې د فاعل یا مفعول به حالت د فعل د وقوع په وخت کې څرگند وي او منصوب دی.</p> <p>۹. مستثنی: منصوب اسم دې چې وروسته له یو دې ادواتو دې استثناء ذکر کېږي تر څو په حکم کې خالف دی ماقبل د استثناء وي. ۱۰. منادي: هغه اسم چې وروسته له ادواتو د نداء واقع شوی وي. ۱۱. تمییز:</p> <p>هغه اسم چې د یوه بل اسم د مقصود د بیانولو لپاره چې مبهم دی ذکر کېږي. ۱۲. د منصوب اسم تابع: نعت، عطف، تاکید بدل.</p>	<p>۶. نائب فاعل: هغه مرفوع اسم چې وروسته له مجهول فعل یا هغه اسم چې دې مجهول فعل عمل کوي واقع شوی وي او دلالت وکړي پر هغه فعل پرې واقع شوی. ۷. هغه تابع دې چې د منعت یو صفت بیانوي.</p> <p>عطف: هغه تابع چې د ده او تابع تر منځ یو حرف دی عطف واقع شي.</p> <p>توکید: هغه تابع دې چې دې محتمل توهم د رفع لپاره ذکر کېږي.</p> <p>بدل: هغه تابع چې په خپله مشبوع، یا د هغه په جز کوي چې هدف له ذکر د هغه تابع شخه خپله تابع وي نه مشبوع.</p>

د مېني اسم خلاصه

مېني هغه اسم دی چې د آخر شکل يې په سبب دې تغیر دی موقعیت يې په جمله کې بدلون نه مني.

۱. ضمير: هغه اسم دی چې پر متکلم مخاطب او يا غائب دلالت کوي.

الف: منفصل د رفع ضمائر (ضميرونه): انا — أنت — انت — انتم — أنتن — هي — هما — هم — هن.

ب: د نصب منفصل ضميرئنه: أياى — ايانا — اياک — اياکما — اياکن — اياه — اياها — اياهما — اياهم — اياهن.

ج: د رفع متصل ضميرونه: د فاعل (تا) — د فاعل (نا) الف د تشبيې — واو د جمع، ياء د مخاطبې. نن دې نسوی.

هـ: د جر متصل ضميرونه: د متکلم ياء — د مفعول (نا) د خطاب کاف — هاء د غائب.

و: مستتر ضميرونه بنکاره صورت چې تلفظ پرې وشي نلري.

۱. د اشارې اسم: هغه مېني اسم دې چې پر يوه معين باندې د اشارې پواسطه دلالت کوي. هذا — هده — هؤلاء — داک — تلک — اولک — هنا — ههنا — هناک — هنالک.

۲. موصول اسم: هغه اسم دی چې بدلول يې د يوې جملې پواسطه چې له هغه څخه وروسته راځي او د صله په نامه يادېږي تعيين کېږي. الذى — الذين — اللاتى — اللاءى — من — ما.

۳. د شرط اسم: هغه مېني اسم دی چې دوه جملې سره نېلوي لومړى جمله شرط او د هغه د شرط جزا کرځوى. من ما — مهما — متى — ايان — اين — اينما — أنى — حيشما — كيفما — اى.

۴. د استفهام اسم: هغه مېني اسم دی چې دې پوښتنې لپاره استعمالېږي. من — ما — متى — اين — کم — كيف — اى.

۵. مرکب أعدداد: له (۱۱ — ۱۹) پرته له (۱۲) څخه.
۶. بعض ظروف او مرکب له ظروفو څخه. حيث — أمس — الآن — إذ — لیل — نها
بین بین.
۷. اسم فعل: هغه اسم دی چې دې فعل په مانا راځي. هیهات — شنان — سرعان — اه —
أف — أمين — علیک — حذار — صه — ایه — حی.
- کله چې یو مینې اسم د رفع، نصب یا جر په موقعیت راشي د وروستی برخې حرف
پې په خپل حالت پاتې کیږي او کوم تغیر یې نه لفظاً او نه تقدیراً په شکل کې راځي
بکله په محل دې رفع، نصب یا جر کې د موقعیت له حیثه اعراب ورکول کیږي.

مینی فعل

د آخر شکل یې په سبب دې تغیر د موقعیت تغیر نه کوي

ماضي	امر	هغه مضارع چې له نون دې نسوی یا نون دې توکید سره متصل وي.
۱. مینې پر سکون چې په تاء د عاعل سره متصل وي. شکرتُ — شکرتما — شکرتم — شکرتن — ناء. لکه: شکرنا. نون پر ضمه چې په واو د جمع متصل وي. شکروا مینې پر فتحه چې له ضمیر سره متصل وي. شکر. د تانیث له تاء سره متصل وي. شکرتُ — الف دې اثین سره متصل ئی. شکرا — شرکنا چې دې نصب له متصلو ضمائرو سره متصل وي. شکرنی — شکرنا — شکرک — شکرکما — شکرکم — شکره — شکرها — شکرهما — شکرهم — شکرهن	۱. مینې په سکون چې له ضمیر سره متصل نوي. أشکر. چې له نون دې نسوی سره متصل وي. اشکرن. ۲. مینې په حذف د نون: چې متصل وي له الف د تنبیه سره. اشکرا. واو د جمع: اشکرو. یاء د مخاطبي سره. أشکرلی. ۳. مینې پر حذف د حرف علة چې معتل الاخر وي. الف: إرض. واو: إعف. یاء إرم. ۴. مینې پر فتحه متصل په. نون د تاکید: اشکرن	۱. مینې پر سکون چې متصل وي په نون د نسوی. الفیتات یشکرن المدرسة. ۲. مینې پر فتحه چې متصل وي د توکید له نون سره. یشکرن الله. یادونه: د فعل مضارع تاکید واجب دی کله چې جواب دې قم او مثبت وي. لکه: والله لا حاسبن المقصر. د مضارع فعل تاکید جائز وي کله چې پر مطلب دلالت وکړي لکه: لینفق القادرون او لینفقن القادرون. د مضارع فعل تاکید غیر له پورتنیو دوه حالاتو څخه ممتنع دی. لکه: تشرق الشمس کل صباح.

معرب فعل

معرب فعل هغه مضارع فعل دی چې له نون د نسوی او نون د تاکید سره متصل

شوی

مرفوعه مضارع	منصوب مضارع	مجزومه مضارع
کله چې د نصب یا جزم په حرف مسبوق نوي. د رفع علامې:	چې په حروفو د نصب مسبوق وي. أن — لن — کی — إذن — لام د تعلیل — فاء د سبب حتی.	کله چې مضارع مسبوق دی جزم په ادواتو وي د جزم ادوات په لاندې ډول دي.
۱. ظاهره ضمه: په صحیح الاخر مضارع کې. شکو. ۲. مقدره ضمه: په معتل الاخر مضارع کې په الف: یسعی معتل الاخر په واو یسمو.	د نصب علامز: بنکاره فتحه کله چې مضارع صحیح الاخر وي. لن ینکر. معتل الاخر په واو لکه: لن یشکو. معتل الاخر په یاء. لن یرقي.	۱. هغه حروف چې یو فعل مجزوم گرځوي. لن — لما — لام د امر — لا د نهی.
معتل الاخر په یاء یرمي. مرفوع په ثبوت دي نون په افعال خمسه وکې.	۲. په مقدره فتحه: په معتل الاخر کې په الف. لن برضي.	۲. هغه ادوات چې دوه فعلونه مجزوم گرځوي پرته له ان څخه نور ټول اسماء دي. ان — من — ما — مهما — متطی — ايان — این — اینما — ائی — حیثما — کیفما — ای.
الف د اثین: یشکران — تشکران — واو د جمع: یشکرئن — تشکرون یاء د مخاطبې. تشکرین.	۳. منصوب په حذف د نون په افعال خمسه و کې. لن تنکرا — لن ینکرا — لن تنکروا — لن ینکروا — لن تنکری.	د جزم علامې: ۱. په سکون مجزوم صحیح الاخر مضارع، لم ینکر. ۲. مجزوم په حذف د حرف علت په معتل الاخر کې په الف: لم ارض. په واو: لم ادع. په یاء لم اعص. ۳. مجزوم په حذف د نون په افعال خمسه و کې. تنکرا — لم ینکرا — لم تنکروا — لم ینکروا — لم تنکری.

حرف

حرف د ځای له حیثه په کلام کې او تأثیر یې په وروستی کلمه کې هغه حروف چې یواځې خاص اسم باندې داخلېږي.

۱. د جر حروف: من — الی یمن — علی — فی — باء — کاف — لام — واو د قسم تاء حتی — رب — مذ — منذ — واو د رب — عدا — خلا — حاشا.
دا حروف خپل وروستی اسم مجرور ګرځوي چې علامې یې په لاندې ډول دي.
مفرد مکسره جمع او مؤنثه جمع سالمه. مجرور په کسره. مثنی او مذکره جمع سالمه. مجرور په یاء.

غیر منصوب اسم چې له ال او اضافت څخه خالي وي مجرور په فتحه.

۲. مشابه بالفعل حروف (إنَّ او د هغه أخوات).

إنَّ — أنْ — لكنَّ — كأنْ — لعلُّ — لیث — لا. دا حروف مبتدأ او خبر داخلېږي.
مبتدأ منصوب ګرځوي چې د هغوی دې اسم په نامه یادېږي او خبر مرفوع ګرځوي چې د مشابه بالفعل د خبر په نامه یادېږي.

۳. د نداء حروف: یا — آیا — هیا — آی — همزه — چې هر یوې مخکې له منادي څخه ذکر کېږي.

منادي منصوب وي که چیرې مضاف یا شبیه دې مضاف او یا غیر مقصوده نکره وي.

منادي په خپله علامه دې رفع کې وُسي. که چیرې تحکم یا مقصوده نکره وي.

۴. د استثناء (لا) هغه اسم چې وروسته له إلاً واقع شی. منصوب وي که مستثنی منه ذکر شوی او کلام مثبت وي.

نصب او اتباع جائز دی که چیرې کلام منفي وي. او که چیرې مستثنی منه ذکر نوي او کلام منفي وي مستثنی د نوموړي اسم چې وروسته له الا دي د عامل د غوښتنې سره سم چې له الا مخکې ذکر شوی اعراب ورکول کېږي. او په دې حالت کې استثناء په نامه دې مغرغ نومول کېږي.

۵. دمعیت واو: دا واو د (مع) په مانا دې او په مصاحبت دلالت کوي او هغه اسم چې له ده وروسته ذکر کېږي منصوب وي او د مفعول معه په نامه یادېږي.
۶. د ابتدا لام: هغه لام دې چې دې کلام په اول کې ذکر کېږي او کوم تاثیر د وروستي اسم په اعراب کې نلري.

هغه حروف چې پر فعل داخلېږي

۱. د نصب حروف:

أن — لن — اذن — د تعلیل لام — د جحود لام — د سببیت فاء — حتی.

دا حروف مضارع فعل منصوب ګرځوي او وروسته لدې حروفو په ملفوظه فتحه منصوب کېږي. او که چېرې صحیح الاخر یا معتل الاخر په واو یا یاء وه یا د افعال خمسه و څخه حذف د نون منصوب ګرځي.

۲. د جزم حروف:

لم — لما — لام د امر — لام د نهی — هر یو دا حروف پرته له ان څخه یو مضارع فعل چې لدوی وروسته واقع شي منصوب ګرځوي او لکه چې وویل شو دوه مضارع فعلونه مجزوم ګرځوي.

۳. قد:

دا حرف که چېرې له ماضي فعل څخه منځکې داسې تأکید افاده کوي او که چېرې له مضارع فعل څخه منځکې راشي تقلیل افاده کوي.

۴. «ما» او «لا» چې نافیة او «ما» ډیر ځله په ماضي فعل او «لا» په فعل داخلېږي د فعل په اعراب کوم خاص تاثیر نلري.

۵. سین او سوف:

دا دواړه حروف په مضارع فعل داخلېږي سین قریب مستقبل او سوف د بعید مستقبل افاده کوي او د فعل په اعراب کوم تاثیر نلري

هغه حروف چې کله پر اسم او کله پر فعل داخلېږي

۱. د عطف حروف:

واو — فاء — ثم — ام — لکن — لا — بل — حتی — دا حروف دې د دوو اسمونو او يا دوو فعلونو تر منځ واقع کېږي د ماقبل اعرابي حکم خپل مابعد ته هم ورکوي.

۲. د استفهام حروف هل او همزه:

د استفهام د ادواتو له ډلې څخه دا دواړه لفظونه هغه حروف دي چې په اول د کلام کې مخکې له اسم او يا فعل څخه راوړل کېږي او په خپل مابعد کې کوم اعرابي اثر نه راولي.

۳. د حال واو:

دا واو دې ذوالحال او هغه جملې تر منځ چې حال واقع کېږي رابطه واقع کېږي که جمله اسمیه وي او که فعلیه خو کومه فعلیه جمله چې فعل يې مثبت مضرع وي له دې حکم څخه مستثنی دې ځکه واو ته ضرورت نلري او کومه جمله چې وروسته لدې واوه راځي په محل دې نصب که وي.

۴. د قسم لام:

هغه لام دې چې د قسم په جواب په جمله کې ذکر کېږي خو په دې شرط چې جمله مثبت وي که چېرې جواب دې قسم منفي جمله وي په لام او يا غير له لام څخه په بل شي نه مؤکد کېږي.

د جملې موقعیت د اعراب له حیثه

هر هغه جمله چې د مفرد اسم په ځای راشي هغه جمله په محل دې اعراب کې وي په محل دې رفع، نصب، جر او جزم کې چې جمله په (۱۴) ځایونو کې په محل دې اعراب راځي.

د رفع محل (۴)

د نصب محل (۵)

د جر محل (۳)

د جزم محل (۲)

۱. هغه جملې چې دې رفع په محل کې دي:

الف: هغه جمله چې خبر دې مبتدأ وي لکه: الاشجار، اغصانها مورقه، الاذن تعشق قبل العين احيانا.

ب: هغه جمله چې آن او د هغه دز اخواتو خبر وي لکه: إن الحياة همومها كثيرة. إن التلميذ يدرس.

ج: هغه جمله چې د مرفوع اسم صفت واقع شي. لکه: هذار أي يحل المشكلة.

د: هغه جمله چې دې بلې جملې په محل دې رفع کې وي تابع وي. لکه: محمود يجيد الخطابة ويذيع شعره.

۲. هغه جملې چې په محل دې نصب کې دي:

الف: هغه جمله چې د کان او د هغه د اخواتو خبر وي. لکه: كان الرجل ثيابه نظيفة. ظلت الجيوش تحجب الرؤية.

ب: هغه جمله چې د مفعول به واقع شي. لکه: قال التلميذ « نامجد ».

ج: هغه جمله چې دې منصوب اسم صفت واقع شي. لکه: قرأت قصه حوادثها خيالية: سمعت طيور اتغرد.

د: هغه جمله چې حال واقع شي: نتصر علي العدو نحن يد واحدة. عادت الجيوش تظفر بالنصر.

هـ: هغه جمله چې بلې جملې په محل دې نصب کې دې تابع واقع شي اعامل صديقا اخلاقه طيبة و عاداته حميدة.

۳. هغه جملې چې د جر په محل کې دي:

الف: هغه جمله چې مضاف اليه واقع شي. لکه: ذهبت الي حيث تقيمُ.

ب: هغه جمله چې دې مجرور اسم صفت واقع شي. لکه:

ج: هغه جمله چې په محل کې واقع شوی جملې تابع وي. لکه: عجباً لصديق
يستمع لصاحبه و تحركه اشاراته.

۴. هغه جملې چې په محل دې جزم کې دي:

الف: د شرط د جواب جمله چې له فاء سره مقترن نه وي. لکه: إن تعمل الجميل
فانت مشكور.

ب: هغه جمله چې په محل دې جزم کې د واقع شوی جملې تابع وي. لکه: إن تنافع
فأنت الكريم و هذا أملنا.

يادونه:

کله چې جمله دمفرد اسم پر ځای واقع شوی په محل دې اعراب کې ندی چې دا
اوه ډوله دی.

۱. کله چې جمله دکلام په سر کې او يا له ماقبل څخه جلا وي. لکه: لا تكذب إن
الكذب مكروه.

۲. هغه جمله چې د موصول صله وي. لکه: جاء الذی كتب.

۳. هغه جمله چې دې شرط غیر جازم جواب وي. لکه: لولا الهواء ما عاش كائن حی.

۴. هغه جمله چې دې جازم شرط جواب وي او مقترن له فاء سره نوی. لکه: كيف
تعامل الناس يعاملوك.

۵. اعتراضیه جمله. لکه: كان رحمة الله قدرة حسنة.

۶. (مفسره جمله) هغه جمله چې خپل ماقبل توضیح) لکه: نظرت إليه شذراً ای
احتقرقه.

۷. هغه جمله چې دې داسې جملې تابع وي چې په محل دې اعراب کې نه وي. لکه:
ذهبت الى المنزل و تناولت الطعام.

په عربي ژبه کې نحوي طريقي (اساليب)

د شرط طریقه، د قسم طریقه، د مدح او ذم طریق، د تعجب طریقه، د اغراء او تحذیر طریقه، د اختصاص طریقه، دې استغاثې طریقه او دې استفهام طریقه. هغه طريقي دې چې په عربي ژبه کې ځانته ځانگړتياوې لري چې په لنډه توگه په لاندې ډول بيانېږي.

د شرط طریقه:

دا طریقه د شرط له اداتو او دوو جملو اداة يو له بل سره يوځای کړی جوړېږي چې لومړی جمله د دوهمې جملې لپاره شرط کيږي. لکه: من يحترم الناس يحترموه.

۱. د شرط ادوات:

الف: هغه ادوات چې دوه فعلونه مجزوم گړځوي عبارت دې له. إن — من — ما — مهما — متى — أيان — أين — أينما — انى — حيثما — كيفما — أى.
ب: هغه ادوات چې (جزم) نکوي. لو — لولا — لوما (حروف) إذا — لما — كلما — (ظروف).

د شرط د جواب اقتران په فاء:

د شرط د جواب اقتران (پيوستون) له فاء سره واجب دی کله چې جواب له لاندې جملو څخه جوړ شوی وي.

الف: اسمیه جمله.

ب: فعلیه طلبیه جمله.

ج: هغه فعلیه جمله چې فعل يې جامد وي.

د: هغه فعلیه جمله چې په لن — ما — قد — سين — او سوف مسبوق وي.

يو له هغه طريقو د تأکید څخه دی چې له اداة قسم، مقسم به او جواب دې قسم څخه جوړ شوی ده. و الله إن فاعل الخير لمحجوب.

د قسم ادوات:

واو — باء — تاء — (چي دي جر حروف هم دي)

المقسم به:

دي جلاله (الله لفظ او نور لفظونه — حَقْكَ — حياتك .

د قسم جواب:

د قسم جواب كيداي شي اسميه جمله يا فعليه جمله وي.

كه چيري جواب دي قسم اسميه وي واجب دي چي ان اولام يا يواخي په ان مؤكد وي.

او كه چيري قسم دي جواب فعله جمله وي او ماضي فعل واجب دي چي په لام او قد يا يواخي په قد مؤكد وي.

كه چيري مثبته مضارع وي تاكيد يي په لام او نون دي تاكيد واجب دي.

كه چيري جواب د قسم منفي وي نه تاكيد كيږي.

۲. د مدح او ذم طريقي:

د اطرقيه له فعل د مدح يا ذم، فاعل، مخصوص بالمدح يا مخصوص بالذم څخه جوړه شوي وي.

مدح او ذم دوه فعلونه لري يو يي نعم دوهم يي بنس.

دا دواړه فعلونه جامد دي او د عدد علامي له هغوي سره نه ملحق كيږي او د تأنيث

د علامي يو ځای كيدل له هغوي سره جواز لري.

د نعم او بنس فاعل:

الف: له «ال» سره مقترن وي لكه: نعم الصديق الكتاب.

ب: مضاف مقتران «ال» ته مضاف وي. بنس مصير الاشرار السبحون.

ج: مستتر مبهم ضمير چي نكره اسم د هغه ممييز وي. لكه: نعم خلقا الامانة.

د: موصول اسم (من — ما) لكه: بنس من تصاحب المغتاب و بنس ما تفعل السرقة.

مخصوص بالمدح او مخصوص بالذم:

هغه اسم دې چې مقصود يې مدح يا ذم وي. دا اسم مرفوع مؤخره مبتدأ فعل او فاعل د هغه مقدم خبر کيږي همدا ډول جائز دی چې مخصوص د محذوف مبتدأ خبر وي.

يادونه: حېدل او لا حېدا دې نعم او بئس په مانا استعمالیږي.

۴. د تعجب طريقه (اسلوب):

هغه طريقه ده چې له يو شي نه د ډار يا ډير لوړ بنودل د يوه صفت د يو شي کارول کيږي. لکه: ما أجمل.

د تعجب دوه صيغې:

ما أفعله — افعال به: دا دواړه صيغې يواځې له ثلاثې تام او متصرف معلوم او مثبت فعل څخه جوړیږي. پدې شرط چې نوم وړی فعل. په لون او عيب دلالت ونکړي. يا په بل عبارت له ياد شوی فعل څخه صفت پر وزن دې هغه افعال چې مؤنث پې فعلاء وي نوي استعمال شوی.

کله چې فعل تعجب ترې هدف وي د پورتينو صفاتو او شرطونو در ليدونکی نوي. تعجب په «ما اشد» يا «شد» «به» يا نور هغه الفاظ چې له ځای سره مناسب وي تر سره کيږي پدې ډول چې صريح مصدر يا مسؤل له هغه فعل څخه چې تعجب د هغه مقصود دی وروسته له «ما اشد» يا «اشدد به» د مفعول به په حيث ذکر کيږي او هغه اسم ته چې تعجب يې په ځای «ما اشد سواد الليل» ويل کيږي.

او که له انتصار څخه تعجب وکړو نو وايې.

ما اروع أن نتصر. او که چيرې له منفي فعل څخه تعجب جوړ کړو نو وايو. ما اقبح أن لا يقال الحق.

له جامد فعل څخه (عيسى — ليس — نعم — او بئس) څخه تعجب نه جوړیږي.

د دا ډول تعجب اعراب په «ما أجمل السماء» مثال کې. مانکره مبني په محل د رفع مبتدأ.

أجمل: ماضي فعل او فاعل يې مستتر ضمير چې (ما) ته راجع دی.
السماء: مفعول به منصوب.

أجمل بالسماء: أجمل ماضي فعل د امر په ډول. بالسماء: با زائده. السماء: مجرور لفظ او مرفوع حکماً فاعل.

۵. د اغراء او تحذير طريقه (اسلوب)

أغراء: عبارت له هڅولو يا ترغيب دې مخاطب دی په يوه نیک کار ترڅو هغه وکړي. لکه: الصدق الصدق.

تحذير: عبارت له پوهولو يا متوجه کولو دې مخاطب دې يوه بد کار ته ترڅو هغه ونکړي. لکه: اياک و الکذب. په پورتنیو مثالونو کې صدق ته (مغری به) او کذب ته د محذر منه (وايي).

او اعراب دې هر يوه بنا پر مفعول به دمحذوف فعل لپاره نصب دی.

د اغراء او تحذير صورتونه:

الف: مغری به يا محذر منه يواځې (مفرد) ذکر کيږي. لکه: الصدق.

ب: مغری به يا محذر منه دې معطوف عليه ذکر شي. لکه: الصدق و الامانة.

تعذير څلورم شکل هم لري او هغه دا چې محذر منه وروسته له اياک څخه ذکر شي. لکه: اياک والسرقه.

۶. د اختصاص طريقه (اسلوب):

داسې يوه طريقه ده چې لومړی د متکلم ضمير ذکر کيږي وروسته له هغه څخه ظاهر اسم راوړل کيږي. ترڅو څرگند شي چې له ضمير څخه کوم کس مراد دی او يا په اعتبار دې کوم صفت متکلم غوښتی چې ځان يا ځانونه ذکر کړي. لکه: نحن المعلمين نبذل غاية ما في وسعنا أن نعلم أبناء بلادنا ما تنال به سعادة الدنيا والاخرة.

او هغه ظاهر اسم چې وروسته له ضمير څخه ذکر شوی دی «مخصوص» په نامه يادېږي او داچې «مخصوص» د هغه فعل لپاره چې وجوبي محذوف وي مفعول به دی او هميشه منصوب وي.

۷. د استغاثې طريقه (اسلوب)

دا يو له طريقو دې ندا څخه دی چې هدف يا مقصود له شدت څخه خلاصون دی. لکه: يا لشرط للمسروق يا للشرط من السارق. دا طريقه له دريو ارکانو څخه جوړه شوی.

د استغاثې له ادواتو څخه (يا):

مستغاث به: هغه شخص يا شی چې له هغه څخه غوښتنه تر سره کېږي او تل مستغاث به مجرور په مفتوحه لام وي.
مستغاث له: شخص يا شی چې د هغه لپاره کمک غوښتل کېږي او مستغاث له مجرور په مکسوره لام يا په من وي.

يادونه:

دا طريقه د تعجب د بنودلو لپاره هم کارول کېږي. لکه: ياللعجب: پدې صورت کې مکسور لام او من چې په استغاثه راوړل کېږي ځای نلري.

۸. د استفهام طريقه (اسلوب):

د استفهام طريقه چې په يو شي د پوهه لپاره کارول کېږي. لکه: كيف حالک؟

د استفهام ادوات:

الف: د استفهام حروف:

هل: د هل پواسطه د يوه شي له واقع کيدلو څخه پوښتنه تر سره کېږي او جواب يې په «نعم» يا «لا» وی.

همزه: په دې حرف سوال د يو شي له تعيين څخه يا د يو شي له وقوع او عدم وقوع څخه پوښتنه تر سره كېږي په لومړي صورت كې ځواب په تعيين دې مستفهم عنه او په دوهم صورت كې ځواب په «نعم» او «لا» وركول كېږي.

ب: د استفهام اسمونه عبارت دي له:

من — متي — اين — كم — كيف ت اى.

او ځواب د دې ادواتو په تعيين دې مستفهم عنه وركول كېږي.

دوهمه برخه

د صرف قواعد

لومړۍ باب

صرفي ميزان

د صرفو قواعد د عربي ژبې د کلمو جوړښت او کوم تغيرات چه دي زياتوالی يا کموالی لامل په کي راځي تخصیص ورکړ شوي.

څرنګه چه زياتره عربي کلمي دري حرفي دي نو د حرفو علماء و د کلمو اصول ئي دري حروفو ته اعتبار وکړي. او د کلمو د ضبط او ثبت لپاره يو نظام وضع کړي چه د هغه پواسطه فا، عين او لام د کلمي (فعل) ميزان کوي.

● په دي توګه ويلاي شو چه دي (شکر) کلمه پر وزن در فعل او دي (شرب) کلمه پر وزن دري فعل او د (کرّم) پر وزن دي (فعل) دي.

● او که چيري يوه کلمه څلور حرفي يا پنځه حرفي وي د څلورم يا پنځم حرف پمقابل کي (لام) مکرر گرځي. لکه:

د حرج: پر وزن دي فعلل او زمرد پر وزن در فعلل.

● او که چيري زيادت د اصولو د کلمي له وجه وي مقابل حرف ئي په ميزان کي هم مکرر گرځي لکه: علم پر وزن د فعل.

● او که چيري زيادت په عربي کلمه کي په يوه حرف د زيادت له حروفو څخه چه په (سألتوني ها) کي يو ځاي شوي په ميزان کي د اصلي حروفو (فا - عين - او لام) په مقابل کي همدا ډول زائد حروف خپله اخراځه کيږي په کومو حرکاتو چه لري ئي په دي توګه ويلاي شو چه دي أحسن کلمه پر وزن دي (أفعل) دي شارک کلمه پر وزن د (فعل) او د استنکر کلمه پر وزن (استفعل) او د کاتب کلمه پر وزن دي (فاعل) او د محروم کلمه پر وزن مفعول او دی انتخاب کلمه پر وزن دی (افتعال) دي.

● کله چه يو حرف له موزون شويو کلمو څخه حذف شي په مقابل کي ئي له ميزان څخه هم هغه حرف حذفېږي. نو ويلاي شو چه دي: (خذ) کلمه پر وزن دی (عُل) او د (ف) کلمه چه فعل امر دی (وفي - يعني) څخه دي پر وزن (ع) دی په دي ډول عربي کليمي په دري ډوله دي:

اسم، فعل او حرف.

په دي برخه کي د صرفو قواعد چه اسم او فعل له برخو سره تعلق لري د کتني لاندې نيسو.

ځکه چه حروف ټول جامد دي او د صرفو له قواعدو سره کوم تعلق نلري.

دوهم باب

اسم د صرفي قواعدو له حيثه

اسم د قواعدو له حيثه لاندې ډولونو ته شاملېږي:

۱. اسم د جوړښت له حيثه چه صحيح الاخر او غير صحيح الاخر دي.
۲. اسم د تعيين او عدم تعيين له حيثه چه نكري او معرفي ته ويشل شوي.
۳. اسم د نوع له حيثه چه مذکر او مؤنث ته ويشل شوي.
۴. اسم د عدد له حيثه چه مفرده تشنبي او جمع ته ويشل شوي.
۵. اسم د ترکیب له لحاظه چه جامد او مشتق ته ويشل شوي.
۶. اسم د تعخير له نظره.
۷. اسم د نسبت له حيثه.

لومړۍ فصل

اسم د جوړښت له حیثه

اسم د جوړښت له نظره صحیح الاخر او غیر صحیح الاخر ته ویشل شوي. غیر صحیح الاخر په دری ډوله دي: ۱- مقصور، ۲- منقوس او ۳- محدود.

۱- الاسم المقصور:

- عبارت له هغه معرب اسم څخه دي چه اخر حرف ئي اصلي او لازمي الف وي. له لازمي الف څخه مراد دا دي چه له هغه څخه استثناء غیر ممکن وي. لکه: فتي - هدي - عصا - ذکري - ملهبي - مصی في او مستدعي. اعرابي حرکتونه (ضمه، فتحه، او کسره) د مقصور په اخر کي مقدر کيږي. لکه: جاء الفتي. الفتی: مرفوع په ضمه (مقدره) په الف زکر چه په الف تلفی کول گران دي او یواځي سکون مني.

د خلت الملہبي. اعلہبي: منصوب په فتحه (مقدره) په الف.

(اتکأت علي العصا، العصا مجرور او علامه د جرئي مقدره کسره په الف دی.

- کله چه مقصور اسم منون شي الف ئي په خطه کي باقي پاتي کيږي خو په تلفظ کي حذفیږي که مرفوع، منصوب، یا مجرور وي. لکه: جاء فتحاً - دخلت ملهبي - اتکأت علي العصا.

۲- الاسم المنقوص:

منقوص هر هغه معدب اسم دي چه آخر حرف ئي لازمي او اصلي الف وي او ماقبل يې مکسور وي. لکه: المحامي - الهادي - الزاعي - القاضي - الوادي - الداعي.

د منقوص له تعريف څخه داسي څرگنديږي چه ظبي او دده په ډول نوري كليمي منقوص ندي زكه چه ماقبل د داسي رتم مكسور ندي. همدا ډول رسمونه لكه: عربي — مصري او افغاني منقوص ندي زكه چه د دوي (ياء) د آخر اصلي (جز د اسم) ندي.

● د منقوص اسم اعراب په حالت دي رفع او جرگي په ضمه او مقدره كسره باندي دي ځكه چه تلفي كول په مضموم ياء او مكسوره ثقل راوړي. خو د منقوص د نصب علامه چه فتحه دي ملفوظ دي نه مقدره. لكه: جاء المحامي. المحامي: مرفوع په مقدره ضمه پر يا. قابلت القاضي: منصوب په ظاهره فتحه.

● كله چه منقوص اسم منون شي د رفع او جر په حالت كي ياء حذفېږي. او د نصب په حالت يا نه حذفېږي. لكه: محام — سرت في وادٍ قابلت — قاضيا.

يادونه:

د منقوص اسم او هغه غاسم ه په آخر كي ئي مشدده ياء وي او هغه اسم چه منځكي له ياء د آخر څخه صحيح صرف ساكن وي دا دي چه منقوصه ياء له تنوين سره كوم منافات نلري ځكه چه دا دواړه ياء د ماقبل د سكون له وجه، قوت آخيستي دي. لكه هذالمنزل مبني من الطوب جاء ني مصري — اجبني و ثوب ظبي.

۳- الاسم المحدود:

محدود اسم هغه اسم دي چه وروستي حرف ئي همزه او ماقبل اخرئي الف زائده وي لكه: انشاء — ابتداء — سماء — كساء — خضراء — شعراء — عظماء.

د محدود اسم همزه په څلور ډوله دي:

الف: اصلي لکه: انشاء - ابتداء له أنثاً او ابتداءً خخه.

ب: منقلبه له واو او ياء خخه. لکه: بناء له بعيني خخه، اسماء له سيمو خخه.

ج: زائده د تانيث لپاره لکه: صحراء - خضرء - عقرباء - عاشوراء.

د: زائده د جمع لپاره. لکه: عظماء - شعراء - اوقياء - اؤساء - ادپاء.

- هغه محدود اسم چه همزه د تانيث لپاره يا جمع لپاره وي ممنوع من الصرف يا غير منصرف دي تنوين او كسره نه اخلي. لکه قابلت شعراء في صحراء حدباء.
- او هغه محدود اسم چه همزه اصلي وي لکه: ابتداء يا منقلبه له (ياء) او (واو) خخه وي لکه: بناء او سماء منون گرځي. خو الف د نصب علامه ددي ډول اسمونو په اخر كي نه زياتيري خكه چه جائز ندي چه همزه د دوؤ الفو ترمنخ واقع شي لکه: تپيق هذه التعليمات ابتداء من الساعة السادسة مساءً.

صحيح الاخر اسم:

صحيح الاخر اسم هغه اسم دي چه مقصور، منقوص او محدود نوي لکه: رجل -

حجر - ظبي - دلو.

دوهم فصل

اسم د تعیین او نه تعیین له حیثه

اسم د تعیین له حیثه په دوه ډوله دي. ۱- نکره او معرفه.

نکره اسم: هغه اسم دی چې په غیر معین دلالت کوي. یا په بله توګه نکره هغه اسم

دی چې په یوه نوع کې په شائع فرد دلالت کوي.

لکه: انسان — امید — ذره.

معرفه اسم:

هغه اسم دی چې په یوه معین شي دلالت کوي لکه: محمود — الانسان — هذالاسد

— ذرة البنفيج.

د معرفي ډولونه او ه دي:

۱. ضمير

۲. علم

۳. د اشارې اسم

۴. موصول اسم

۵. معرف په «ال»

۶. مضاف الى المعرفة

۷. معينه منادي

چې په لاندې ډول د هغوی لنډ او مختصر بيان راځي.

۱. ضمير معرفه او مبني اسم دی چې په متکلم، مخاطب او غائب دلالت کوي، لکه:

انا — نحن — انت — هو او چې دې مبني په برخه کې ضمير.

۲. هغه اسم دی چې په یوه معین شخص، معین مکان (ځای) یا معین شي د وضع پر اساس (بنسټ) دلالت وکړي، لکه: محمد — عاتة — المغرب — لبنان — مکه — دمشق — النيل.

علم په دوه ډوله دی:

الف: کنیه: عبارت له هغه اضافي مرکب څخه ده چې په اب، ام یا ابن سره شروع شوی وي. لکه: (ابوبکر — ام کلثوم — ابن سینا.

ب: لقب: هغه اسم دی چې په یوه صفت دې خپل مسمی دلالت وکړي. لکه: المأمون — المثنی — الحافظ.

ج: اسم: هغه علم دی چې نه کنیه او نه لقب وي او په لاندې ډول وي.

❖ مفرد یوه کلمه. لکه: علی — مریم — تونس.

❖ اضافی مرکب. لکه: عبدالوهاب — عبدالغفار.

❖ مزجي مرکب. لکه: بعلبک — نیویارک.

کننه:

علم د وضع له حیثه:

علم د وضع له حیثه مرتجل او منقول ته ویشل شوی.

❖ مرتجل: هغه علم اسم دی چې له علمیت څخه د مخه په بل مورد کې نوي مستعمل شوی. لکه: سعاد — یوسف — زینب — دمشق — بغداد — معاویه.

❖ منقول: هغه علم ته ویل کیږي چې غیر له علمیت څخه بلې مانا ته هم استعمال شوی وي او وروسته بیا د علمیت مانا ته رانقل شوی وي نو ویلای شو چې دا ډول علم یا له صفت څخه رانقل شوی وي. لکه: حسن — محمود — کریم — شریف — انور — اسعد — شاویه — المنصور — القاهرة.

❖ يا له مصدر څخه رانقل شوی وي. لکه: توفیق — اخلاص — اکرام — اعتدال —
نجاته وفاء — دلال — هدی — نجوی.

❖ يا له اسم جنس څخه رانقل شوی وي. لکه: اسد — اسامه — وردة — زمردة —
فیروز.

❖ يا له فعل څخه نقل شوی وي. لکه: احمد — یزید — عزالدین — (عز — د امر فعل
دی).

ب: کله چې دي «ابن» کلمه د دوو اسمونو چې علم وي واقع شي د هغه الف
حذفیږي. لکه: عمرین الخطاب — جمالدين بن مالک. او کله چې دې د دوو
اسمونو ترمنځ نوي واقع شوی لیکل کیږي. لکه: قرأت الفیة ابن مالک.

۳. دې اشارې اسم:

هغه معرفه اسم دی چې په داسې یوه شي دلالت کوي چې دې اشارې پواسطه تعین
شوي وي. لکه: هذا — هذه هؤلاء — ذلک — تلک — اؤلئک — هنالک.

۴. موصول اسم: هغه اسم دی چې دې صله پواسطه په یوه معین شي دلالت کوي او
صله د موصول جمله وي چې په یوه ضمیر چې موصول ته عائد وي مشتمل وي.
لکه: الذي — التي — الذين — ما اومن.

۵. معرف په «ال»:

الف: هر هغه نکره اسم چې په اول کې یې لام دې تعریف زیات شي معرف په «ال»
نومول کیږي. لکه: الرجل — الحديقة — السيف القلم.

ب: حروف په دې اعتبار چې «ال» منځکې له کوم حرف څخه تلفظ کیږي او په
کوم حرف کې ادغام کیږي په دوه ډوله دی.

قمری حروف او شمسی حروف:

الف: قمری حروف: هغه حروف دي چې کله «ال» له دوی څخه مخکې راشي «ال» تلفظ کیږي او (۱۴) حروف دي.

أب — ج — ح — خ — ع — غ — ف — ق — ک — م — ه — و — ی. کله چې «ال» په داسې اسم داخل شي چې لومړی حرف یو له پورتنیو څوارلسو حروفو څخه وي تلفظ په «ال» ساکن او وروسته په لومړي حرف دکليمې چه کوم حرکت لري تلفظ کیږي. لکه:

الأرض — البر — الجمل — الحاجب — الخطيئه — العصاء — الغرفة — الفتى — القصر — الكراسه — المدنبه — الهجره — الولد — اليسار.

ب: شمسی حروف: هم څوارلس دي او کله چې د «ال» په داسې حرف کې ادغام کیږي او په نطق کې نه څرگندیږي.

شمسی حروف دادي: ت — ث — د — ذ — ر — ز — س — ش — ص — ض — ط — ظ — ل — ن.

د لام د ادغام له وجهې په دې حروفو کې لومړی حرف مشدّد څرخي نو مشدّد تلفظ کیږي. لکه: التلميد — الثلج — الدوحه — الذئب — الزجاجة — السهم — الشمس — الصحراء — الغياب — الطاحونه — الضلل — اللسان — النافذة.

يادونه:

څرنگه چې خبره له قمری او شمسی حروفو څخه راغله نو له قمری او شمسی میاشتو څخه يادونه هم بيخايه نده يو قمری کال دولس مکمل څرخيدل د سپوږمۍ د ځمکې په مدار دي چې اساس دې هجري تاريخ تقويم همدا دورونه دي.

خو شمسي کال د لمریز کله چې لمر له (۱۲) برجونو په خپل حرکت و څرخېږي د میلادي تقویم اساس جوړ وي.

د قمری میاشتي نومونه دا دي:

الحمرم — صفر — ربیع الأول — ربیع الآخر — جمادی الولی — جمادی الاخر — رجب — شعبان — رمضان — شوال — ذولقعدة — ذوالحجه. شمسي میاشتي په لاندې ډول دي. ینایر — فبراکر — مارس — ایویل — مایو — یونیو — پولیو — اغطس — سبتمبر — اکتوبر — نومبر — دسمبر.

۶. معرفي ته مضاف: هغه نکره اسم چې معرفي ته مضاف شي معرفه ګرځي. لکه: کتاب

التاریخ (کتاب) نکره ده د اضافت له وجهي معرفه شوی.

۷. معینه منادي: هر نکره چې د نداء کونکي مقصود ګرځي معرفه ګرځي. یا رجل.

دریم فصل

اسم د نوع له نظره

اسم د نوع له نظره په دوه ډوله دی. مذکر او مؤنث.

مذکر اسم: هغه اسم دی چې د انسانانو او حیواناتو په نارینه و دلالته کوي. لکه: أب رجل — تلمیذ — اسد — حصان — عصفور. او کوم اسماء د شیانو چې ژوند نلري څه یې مذکر حساب شوی. لکه: قمر — سیف — قلم — کتاب — باب.

مؤنث اسم: هغه اسم دی چې په (ناښودنه و) د انسانانو او حیواناتو دلالته کوي چې هغوی ته حقیقي مؤنث ویل کیږي. لکه: ام — أخت — امرأة — فتاة — أفعی — أتان. خو ځینې یې روحه شیان په اتفاق سره مؤنث بلل شوی چې د مجازي مؤنث په نامه یادېږي. لکه: صورة — کره — قمه — صحراء — دار.

د تانیث علامي (نښې):

مؤنث اسم دری علامي لري:

- د تانیث تاء: چې په مربوطه تاء باندې یادېږي او له نورو علامو د تانیث څخه زیاته کارول کیږي چې په لاندې شکلونو وي.
الف: په خپل اصلي صورت په ځینې اسماء کې که په خپل ترکیب کې وي. لکه: فاطمه — منضدة — حدیقه ت دولة.
 - ب: دې زاندي تاء شکل په هغه صفاتو کې چې د مذکر او مؤنث تر منځ د توپیر لامله راوړل شوی ده. لکه: سلم — سلمة — قائم — قائمة — جمیل — جمیلة.
- داسې صفتونه شته دي چې د مذکر او مؤنث لپاره په یوه ډول کارول کیږي بدون له تاء څخه.

❖ هغه صفت چې پر وزن دې (فعول) او په مانا دې فاعل وي. لکه: رجل صبور، شکرر، و امرأة صبور و شکور.

❖ هغه صفت چې په وزن د (فعيل) په مانا دې مفعول وي. لکه: رجل جريح — قتيل — و امرأة جريح و قتيل.

❖ هغه صفتونه چې يواځې په (اناثو) منطبق کيږي نه پر ذکورو. لکه: حامل مر ضع. ج: بعضې اسمونه چې صفت ندي زائده تاء د مذکر او مؤنث تر منځ د فرق لپاره راوړل کيږي خو دا ډول استعمال کم دی.

لکه: انسان — انسانیة — امرؤ — امرأة — ابن — ابنة.

د: هغه اسمونه چې بې له تاء څخه په جنس دلالت کوي. لکه: حمام — دجاج — بقر — جراد — برتقال — مطبخ — صخر کله چې په آخر د هغوی تاء زیاته شي پر واحد يا واحد د خپل جنس باندې دلالت کوي او د مذکر او مؤنث لپاره يو ډول استعمال لري. لکه: حمامة — دجاجة — بقره — جراد — برتقاله — مطبخه — صخرة.

په عام ډول د دې اسمونو جمع خپل اسم جنس وي. داسې ويل کيږي. الحمام جنس طر، واحد او دا حدته حمامة و جمعه حمام. التفاح نوع من الثمر واحده تفاحه — و جمعه تفاح.

۲. د تانيث مقصوده الف:

مقصوده الف په لاندې حالاتو کې د تانيث علامه وي:

الف: هغه مؤنث صفتونه چې مذکر يې پر وزن د «فعالان» وی نو مؤنث يې پر وزن دې «فعلي» راځي. لکه: عطشان، عطشي — جوعان، جوعي — کسلان، کسلي: هغه صفت چې په وزن دې «أفعل» راځي.

ب: اکبر — کبری — اعظم — عظمی — اصغر — صغری — اعلی — علیا — افضل — فضلی.

ج: هغه مصادر چې په الف مقصوده منتهی شوی وي. لکه: دعوي — نجوی — ذکری — بشری — فتوی.

د: اسماء یا هغه صفتونه چې په مقصوده د الف تانیث د هغوی لازمی جز وي. لکه: أنثی — أفعی — حبلی.

له یاد شوو ځایونو پرته هغه اسماء او صفات چې په الف مقصوده منتهی شوی وي مؤنث نه گنیل کیږي. لکه: مصطفی — مستیقی — مشی — جرحی — مرضی.

۳. د تانیث ممدوده الف: الف التانیث المدودة:

ممدوده الف په لاندې ځایونو کې د تانیث علامه وي.

الف: هغه مؤنث صفتونه چې مذکر یې پر وزن دې «أفعل» په څیر وي اسم تفصیل کې راځي. لکه: أحمر — حمراء — اعراج — عرجاء — اعمی — عمیای.

ب: هغه اسماء یا صفات چې په وزن الف ممدوده زائده منتهی شوي وي خو د مذکر د تانیث لپاره یې د هغه اسم یا صفت له لفظ څخه نوي استعمال شوی. لکه: صحراء — حسناء — عقرباء — عاشوراء — په دې باید پوه شو کوم ممدوده الف چې همزه اصلي وي. لکه: ابتداء یا له واو او یاء څخه منقلب وي. لکه: بناء — ائ صفا — یا زائده د جمع لپاره وي. لکه: شعراء — عظماء — خلفاء. دا ډول ممدوده الف د تانیث لپاره نه وي.

یادونه:

۱. داسې اسمونه هم شته چې علاوه پر دې چې دې هغو په اخر کې د تانیث علامه ملحق شوي خو بیا هم په مذکر دلالت کوي. لکه: معاوية — طلحة — حمزة.

۲. داسې اسمونه شته چې علامه د تانيث نلري خو په مؤنث دلالت کوي. لکه: زينب —
مريم — هند — اتان (حقيقي مؤنث) اذن — ارض — فعي — بئر — حرب — دار
— رجل — رَحِم — فخذ — قَدَم — كاس — كف — ناب — نار — يد.
۳. داسې نور اسمونه شته دي چې دې تانيث علامه نه لري خو جائز دی چې د مؤنث په
ډول استعمال شي. لکه: خرنګه چې ممکن مذکر استعمال شي. ابط — صح — ندى
— حال — درع — سبيل — سکين — سلاح — سماء — سوق — طريق — عنق —
کبد — متن. د مثال په ډول. جائز وي چې اويل شي. السوق الرولي يا اسوق
الدولية. هذالطريق فسيح يا هذالطريق فسيحة — السماء ارزق ائ اسماء زرقاء.

څلورم فصل

اسم د مسمی د عدد له حیثه

په دې اعتبار اسم، مفرد، تثنيې او جمع ته ویشل شوي.

مفرد اسم: مفرد اسم هغه اسم ته وايي چې دلالت پر واحد يا واحده باندې کوي.

لکه: علي — غلام — حصان — فتاة — مائدة.

مثنی اسم:

د مثنی اسم جوړښت:

مثنی هغه اسم دی چې دې الف او نون په زیادت (رفع په حالت کي) او په زیادت

دې یاء او نون (په حالت د نصب او جر کې) په مفرد اسم کې او په دوو د مفرد په

جنس دلالت وکړي. د مثنی له یاء څخه د مخه یا ماقبل د نصب او جر په حالت کې

مفتوح او نون یې په هر حالت کې مکسور وي. لکه: حفرالمهندسان — ذرت دولتین

— مررت بسیرتین.

تشفیه یواځې له مفرد معرب غیر مرکب اسم څخه جوړېږي نو په دې ډول خپله مثنی

او جمع نشي کیدای همدا ډول مبنی اسم. لکه: د شرط اسمونه او یا د استفهام

اسمونو او د هغوی په شان نور اسمونه مثنی نشي راتلای.

❖ د مقصور، منقوص، او ممدود تشبیه:

الف: کله چې د مقصور اسم دې تشبیه د جوړولو لپاره اراده وشي نو باید الف یې

وپیژنو.

❖ که چیرې د مثنی الف دریم ځای که وي په تشبیه کې خپل اصل ته چې (واو) یا (

یاء) دی ګرځول کېږي. لکه: عصا: عصوان او عصوین — فتی: فیتان، فتیین.

❖ که چیرې د مثنی الف څلورم وي يا له هغه څخه لور، الف، په ياء بدلېږي. لکه: مستشفی: مستشفیان يا مستشفيين.

ب: کله چې منقوص اسم څخه تشبیه جوړه کړو که چیرې د هغه «ياء» حذف شوي وي هغه بیرته را وړو. لکه: محام: محامیان — محاميين.

ج: کله چې د ممدود اسم مثنی جوړه کړو نو همزې ته گورو که چیرې اصلي وي په خپل حال پاتې کېږي. لکه: فضاء: فضاءان — فضائين. او که چیرې همزه له «ياء» او يا «واو» څخه منقلبه وي نو جائز دی چې په خپل حال پاتې شي يا په واو بدله شي. لکه: بناء: بناءان — يا بناوان (همزه په اصل کې ياء دی له). سماء: سماءان يا سماوان (همزه په اصل کې واو ده له سما، بسمو څخه)

په اضافه کې دې مثنی د نون حذفول:

کله چې مثنی مضاف وي نون يې حذفېږي. لکه: حَفَصْدِرْسَا اللُّغَةِ الْعَرَبِيَّةِ (د مدرسان نون حذف شوی. او لکه: تَقَع سُرُوْبِي بَيْن مَدِيْنَتِي كَابِل و جَلال اباد. نون د (مدینتین) د اضافت پواسطه حذف شوی.

هغه الفاظ چې مثنی سره ملحق دي په اعراب کې:

پنځه لفظونه په اعراب کې له مثنی سره ملحق دي. اثنان — اثنتان — ثنتان — کلا — کلتا (کلا او کلتا يواځې چې ضمير ته مضاف شوی وي) مثنی ملحق دی. اصل مثنی هغه ده چې په مفرد اسم که الف او نون يا ياء او نون زیات شوی وي. تر څو په دوو افرادو دلالت وکړي.

څرنگه چې پورتنې نوموړي الفاظ د دوی اعراب لکه مثنی دی لدې امله د مثنی په اعراب ملحق ګڼل شوی ده. او لکه د مثنی په شان علامه دې رفع کې په الف او علامه دې نصب او جر یې پر یاء دی.

په لنډه توګه د کلا او کلتا د استعمال شرح:

کلا د (مذکري تشبیه لپاره) او کلتا (مؤنثي تشبیه لپاره) دوه اسمونه دي چې تل مضاف استعمالیږي یعنې بې له اضافت څخه نه استعمالیږي. کله چې مضاف شي نو یواځې د مثنی ضمیر یا مثنی معرفې چې اسم ظاهر وي مضاف کیږي. کله چې مثنی ضمیر ته مضاف وي نو تاکید واقع کیږي او د هر یوه اعراب لکه د مثنی داسې دی. لکه: جاء الرجلان کلاهما. کلا: تاکید مرفوع په الف. رأیت إمرتين. کلتا: تاکید منصوب په یاء.

کله چې مثنی معرفې ته مضاف شي په اعراب کې. لکه: دې مقصور اسم په ډول ګرځي یعنې په مقدره ضمه مرفوع په الف، او په مقدره فتحه او مقدره کسره منصوب او مجرور په الف ګرځي. لکه: کلا الرجلین مجتهدان — کلتا السیدین مجتهدتان (مرفوع) رأیت کلا الرجلین یا کلتا السیدین رحالة النصب. مرت بکلا الرجلین یا کلتا السیدین (حالة جر).

یادونه:

د کلا او کلتا خبر او هغه ضمیر چې هر یوه ته راجع وي جائز دی چې مفرد وي یا مثنی. لکه: کلتاالجنین ات اکلها (ضمیر مفرد) ممکن دی. د افرادو په صورت کې دواړه وي. اوویل شوي چې د افرادو په صورت کې دې لفظ او د مطابقت په صورت کې د مانا رعایت شوی دی. و الله و اعلم.

جمع: هغه لفظ دی چې په سبب د تغییر په مفرد کې پر دوو او یا زیات له دوو څخه دلالت وکړي. لکه: مهندسون — مدرسات — أنهار.
 جمع په دری ډوله ده. جمع مذکره سالمه — جمع مؤنثه سالمه او جمع تکسیر.

لومړی: جمع مذکره سالمه:

۱. د مذکرې جمع سالمې جوړښت:

مذکره جمع سالمه د واو او نون په زیاتوالي د رفع په حالت کې او د یا او نون په زیاتوالي د نصب او جر په حالت کې جوړیږي. نصب او جر په حالت کې ماقبل دې یاء مجرور او درفع په حالت کې مفتوح وي. لکه: حفر الفنانون — إن الله يحب المحسنين.

۲. هغه اسمونه او صفات چې له هغوی څخه مذکره سالمه جوړیږي. هر اسم یا صفت څخه نشي کیدای چې جمع مذکره سالمه جوړه شي یواځې له هغو اسمونو او صفتونو څخه جمع مذکره سالمه جوړیدای شي چې لاندې شرطونه ولري.

❖ اسم: په هغه صورت کې دا ډول جمع کیدای شي چې علم دې عاقل او مذکر وي او له تاء او ترکیب څخه خالي وي. لکه: علي — علیون — محمد — محمدون — عامر — عامرون. په دې توګه دغه اسماء. لکه: رجل — غلام. پدې صیغه نشي جمع کیدلای ځکه چې علم ندی او همدا ډول. زینب — هند په دې صیغه نشي جمع کیدلای ځکه چې مؤنث علم دی همدا ډول: حمزه، معاویه د «تاء» په درلودلو سره نشي کولای چې دا ډول جمع شي. سببونه د ترکیب لامله نشي کولای چې په دې صیغه جمع شي.

❖ صفت: د صفت د جمع کیدلو شرط پدې وزن دا دی چې صفت مذکر، عاقل او له تاء څخه خالي وي او دې افعال له هغه باب څخه چې مؤنث یې پر وزن دې فعلاء وي یا نه وي.

همدا ډول دې فعالان له باب څخه چې مؤنث يې فعلي دی نوي. هغه مثالونه چې پورتنی شرطونه لري.

مخلص — مخلصون — نائم — نائمونه — افغاني — افغانيون — مسلم — مسلمون — مجتهد — مجتهدون.

لدې کبله هغه صفت. لکه: مرضع په دې وزن نه جمع کېږي ځکه چې او نه داسې صفتونه. لکه: شامخ او فسيح ځکه چې د غیر عاقل لپاره دی او نه لکه: اخضر او احمر ځکه چې پر وزن دې افعال دی چې مؤنث يې پر وزن د فعلاء دی. همدا ډول د اسې صفتونه لکه عطشان او شعبان پدې وزن نه جمع کېږي ځکه داسې فعالان دي چې مؤنث يې فعلي دی.

۳. د مقصور، منقوص او ممدود اسم مذکره جمع سالمه:

الف: کله چې مقصور اسم څخه مذکره جمع سالمه جوړه کړو الف يې وي او فتحه چې واو څخه د مخه دی باقي پاتې کېږي. لکه: اعلى — اعلون : اعلىن — مصطفى مصطفى: مصطفون — مصطفين.

ب: کله چې له منقوص اسم څخه په دې وزن جمع جوړه کړو يا يې حذفوو ماقبل دې واو ته ضمه او ماقبل د ياء کسره ورکړو. لکه: الباقي: الباقون ت الباقيين — المحامي: المحامون — المحامين.

ج: کله چې ممدود اسم جمع مذکري سالمې صيغه ته جمع شي نو لومړی هغه شپوه چې په تشبیه کې کارول شوی تعین شي. لکه: د فاء: دفاءون (چې همزه اصلي دی) بناء: بناءئن يا بنائئن « همزه له ياء څخه منقلبه دی)

۴. په ضافه کې که دې مذکري جمع سالمې د نون حذف:

کله جمع مذکره سالمه مضاف وي نو د هغه نون حذفیږي. لکه: حضر —
مدرسواللغات — قابلیت مهندسی الطرق والکباري.

۵. هغه الفاظ چې په اعراب کې له جمع مذکرې سالمې سره ملحق وی:
أولول (اصحاب) عشرون — ثلاثون تر تسعون پورې — بنون — اهلون — سنون
— عالمون — ارضون.

پوتني اسمونه اگر که د جمع مذکرې سالمې د جوړښت د شرطونو پوره کونکي
ندی خو بیا هم د دې لپاره چې واو، مرفوع او په یاء مجرور او منصوب ګرځي په
اعراب کې د جمع مذکرې سالمې له ملحقاتو څخه ګڼل شوی. لکه: حضر اربعون
رجلا — الحمد لله رب العالمین — المال والبنون زينة الحياة الدنيا.

دوهم جمع مؤنثه سالمه:

۱. د جمع مؤنثې سالمې جوړښت:

مؤنثه جمع سالمه په مفرد کې دې الف او تاء په زیاتولو جوړیږي. د رفع علامه یې
ضمه او د نصب او جر علامه یې فتحه ده. لکه: زینب: زینبات — حمام — حمامات
— نهیر: تھیرات.

که چېرې په اخر دې هغه مفرد کې چې له هغه څخه مؤنثه جمع سالم جوړیږي د
تانیث ممدوده تاء وجود لري باید حذف شي. لکه: مهندسة: مهندسات — تلميذة:
تلميذات: سیاره — سیارات.

۲. هغه اسمونه چې په مؤنثه سالم جمع کېږي.

❖ إناث أعلام او صفات. لکه: حریم — ذینب — مرضع.

- ❖ هر هغه اسم چې په اخر کې يې تاء وي. لکه: خديجه — بدبعه — طالبه — روايه —
بابة. لدې قاعدې څخه يواځې څو اسمونه مستثنی دي. لکه: امرأة — شاة — شفة —
أمة. چې د دوی جمع په ترتيب سره. نساء — شياه — شفاه — اماء — راځي.
- ❖ هغه اسم چې الف مقصوده د تانيث ختم شوی وي. لکه: سلمی — هدی — ذکرى
— کبری. خو هغه مختوم په الف مقصوده چې پر وزن دې فعلی او مذکر يې په وزن
دې فعالان راځي. لکه: جوعي — عطشي — شبعی — په الف اى تاء ته جمع کيږي
او د دوی جمع. جياع — عطاش — او شباع رځي.
- ❖ هغه اسمونه چې په الف ممدوده د تانيث منتهي شوی وي. لکه: صحراء ت جرباء —
حسنا.
- خو هغه صفت چې په الف ممدوده د تانيث مختوم وي او پر وزن دې فعلاء وي چې
مذکر يې پر وزن دي أفعال وي. لکه: حمراء — خفراء په الف اى تاء نه جمع کيږي
او جمع يې په وزن دې «فُعَل» راځي. لکه: حُمْر — خُصْر — صُفْر.
- ❖ د غير ذوی العقولو مصغر په الف او تاء جمع کيږي. لکه: نهير: نهيرات — صُيَل ت
بويب ت مصيغ.
- ❖ د غير ذوی العقولو صفت. لکه: شامخ: شامخات — شاهق — شاهقات.
- ❖ زيات مصدرونه چې درى حرفونو څخه زيات وي. لکه: تطبيق — تنظيم — اصلاح
— اكتساب — اكرام — امداد — اجراء — اشتباک.
- ❖ بعضي سماعي حالات: لکه: حمام — سجل — أم — امهات.
۳. هغه مقصوره، مفتوحه او ممدوده جمع په الف او تاء.
- الف: کله چې له مقصور اسم څخه سالمه جمع مؤنثه جوړه کړو الف ته يې گورو.
- ❖ که چيرې الف دريم حرف دې اسم وي خپل اصل ته يې راوړو. (واو — ياء) لکه:
عصوات (الف په اصل کې واو دی) هدی: هديات (الف يې په اصل کې ياء دی
(.

❖ که چیرې مقصور الف خلورم او یا له هغه څخه لوړ وي په (یاء) بدلېږي. لکه: کبری: کبریات. ذکرې: ذکریات — مشتري: مشتريات او که مشتريات او ویل شی شامع خطاء دی.

ب: که چې د منقوص اسم جمع پر الف او تاء جوړه کړو که چیرې یاء یې حذف شوي وي بیرته راگرځي. لکه: ممرت بأنهار جاریات. د (جار جمع).

ج: ممدود اسم په درط ډوله پر الف او تاء جمع کېږي.

❖ که چیرې همزه اصلي وي په خپل حال پاتې کېږي. لکه: انشاء — انشاءات.

❖ که چیرې همزه د تانیث لپاره وي په واو بدلېږي. لکه: صحراء: صحراوات. حسناء: حسناوات.

❖ که چیرې له یا او یا واو څخه منقلبه وي جائز دی چې په واو بدله شي او یا همزه پاتې شي. لکه: سماء: سموات. په سماء که همزه بدله له واو څخه چې باب یې (اسما یسمو) دی.

او لکه: وفاء: وفاوات چې اصل همزه له (وفی یعنی) څخه دی.

۴. مونثه جمع سالمه له ساکن الوسطه ثلاثي څخه:

الف: کله چې یو مؤنث اسم درې حرفي او وسط حرف یې ساکن وي په دې صورت کې که چیرې لومړی حرف د هغه مفتوح وه په جمع کولو کې په الف او تاء سره دوهم حرف د وسط مفتوح گرځي. لکه:

رکعة: رکعات. نظره: نظرات. نشره: نشرات.

ب: که چیرې لومړی حرف مضموم او مکسور وه نو په دې صورت کې په عین کلمه کې یعنې دوهم حرف که چیرې په مقابل دې عین د فعل کې واقع دی درې وجهي جائز دي.

تسکین، فتحه، او اتباع، په دې ځای کې اتباع په دې مانا دی چې دې عین کلمې حرکت لکه حرکت د فاء ګرځي. لکه:
 حجرة: حُجرات، حُجرات یا حُجرات، ضمه، خدمة: خدمات، خِدَمات یا خِدَمات.
 په عام استعمال کې خِدَمات رواج شوی چې غلط دی.

دویم: مکسر جمع یا تکسیره جمع:

مکسره جمع هغه دی چې د هغه تغیر په سبب چې دې مفرد په صورت کې واردیږي زیات له دوو څخه دلالت کوي.
 مکسره جمع په ذوي العقول او غیر ذوي العقول د مذکر او مؤنث راځي.
 مکسره جمع په ډیرو شکلونو کې سماعي وي. لکه: صورة: صور، میدان: میادین.
 او مکسره جمع په دوه ډوله دی.
 د قلة ائ د کثرت جمله:

۱. د قلة جمع: هغه جمع ده چې له دری و تر لسو پورې دلالت کوي چې څلور وزنه لري.

الف: اَفْعُل — اَنْفُس. لکه: اَنْفُس — اَنْفُس — عین: اَعین.

ب: اَفْعَال: سیف — اَسیاف — عنب — اَعناب.

ج: اَفْعَله: رغیف — ارغفة — محمدد — عمود — عمدة.

د: فَعْلَة: فتي — فتيه — ص — صبيية.

د قلة د جمع اوزان په لاندې شعر کې جمع شوی.

جمع قلة څلور دي. اَبْنِيه — اَفْعُل — اَفْعَال — فَعْلَة — اَفْعَلَة.

د کثرة جمع هغه ده چې له دری څخه بیا تر لانهایه پورې دلالت وکړي چې مختلف اوزان لري چې بعضي یې په لاندې ډول دي.

الف: هغه وزن چې مذکر عاقل وصف پرې جمع کيږي. لکه: وزن — فعلة — فعلاء
— فعلة — فعال — أفعلاء.

موزون: طلبة — شرفاء — فضاة — کتاب — اقوياء.

ب: د هغه وصف جمع چې پر وزن دی أَفْعَل، او مؤنث يې فعلاء وي. لکه: أحمر—
حُمُر — اخضر — خضر — اعمى — عمى — ابکم — بکم.

ج: هغه وصف چې پر وزن دې فَعِيل وي په هلاک يا درد باندې دلالت وکړي جمع
يې پر وزن دې دې فعلی راځي. لکه: جريح — جرحى — مريض — مرضى — قتل
قتلى — اسير — اسرى.

د: د هغه اسم جمع چې پر وزن دې فَعَل يا فعل راځي. لکه: جبل — جبال — قلب
— قلوب.

د منتهی الجموع او د هغې وزنونه:

- أفعال. لکه: اعظم — اکابر — افاضل.
- افاعيل. لکه: اناشيد — أباريق — أغاريد.
- فعائل. لکه: رسائل — عجائب — صحائف.
- مغاعل. لکه: مذاهب ت مدارس — مساجد.
- مفاعيل. لکه: مفاتيح — مصاييح — مناديل.
- فواعل. لکه: جواهر — عواصف — شوارع.
- فعاليل. لکه: قناديل — عصافير — فوانيس.

يادونه:

کله کله د قلة د جمع اوزان په کثرة کې استعمالیږي. لکه: عنق — أعناق — فؤاد —
أفئدة.

- او کله کله د کثرة د قلة په مانا استعمالیږي. لکه: رجل — رجال — قلب — قلوب.
۲. کله کله یوه کلمه په څو ډوله امکان لري جمع شي. داسې صفات د مذکر عاقل لپاره شته دي چې کله د مؤنثې سالمې جمع شروط په کې جمع شي په همدې وزن د مذکرې سالمې په وزن جمع شي. لکه څنگه چې مکسر جمع هم استعمال لري. لکه: کاتب، عامل، عاقل او وفی.
- کیدای شي چې دوی په کاتبون، عاملون، عاقلون، وفیون، جمع شي. همدا ډول روا دی چې په. کتبه — کتار — عملة — عمال — عقلاء — اوفیا جمع شي.
۳. په لاندې شعر کې د جمع کثرة اولس (۱۷) وزنونه جمع شوی دي.
- فی السفن الشهب البغاء صور مرض القوب و ابحار عیر.
غلمانهم للاسقیاء عملی قطاع قضیان لاجل الفیلة.
و العقلا شرد و منتهی جموعهم فی السبع و العشره إنتهی.
سُفُن: عُمُد — کُتُب — مُدُن.
شُهَب: صُفُر — عَرَج — بُکَم — حَفَر.
لبغاة: قضاة — دعاة — دعاة.
صور: عَرَف — لُعب ت قرى — حُجر.
مرضی: جرحی — أسری — قبلی.
قلوب: صدور — عقول — نفوس.
بحار: جبال — رجال — صغار ت جمال.
عیر: منح — محن — نعم.
علمان: صبیان — فتران — فیتان.
اسقیاء: اذکیاء — اصدقاء — اغنیاء.
عملة: کتبه — طلبه — فهرة.

قطّاع: حُرّاس — حجاج — كَتّاب — رَكّاب.

قَضبان: كَثبان ت عمليان ت شجعان — سودان (داسود جمع)

فَيْلَة: قِرْدَة — دِيَة — قِرْطَة.

عَقلاء: رُكع — سُجّد — رَضع ت قَصّر.

جَموع: أُسُود — كَسَلور — عَرُوض.

پ

نهم فصل

اسم دې ترکیب له حیثه

اسم د ترکیب له حیثه په دوه ډوله دی. جامد — او مشتق.

جامد اسم: هغه اسم دی چې له بل څخه نوي جوړ شوی او په دوه ډوله دی.

❖ د ذات اسم (یا اسم جنس)

❖ د مصدر اسم (یا مصدر)

د ذات اسم (اسم جنس)

هغه اسم دی چې د هغه له لفظ څخه داسې فعل چې د اسم پر مانا وي نوي جوړ

شوی. لکه: رجل — غصن — نهر.

مصدر (د مانا اسم)

مصدر یا د مانا اسم هغه دی چې له زمان څخه په مجرده مانا دلالت وکړي. لکه:

عدل — اجتماع — اکرام.

فعل په دری شیانو دلالت کوي. حدث، نسبت او زمان مثلاً د تام فعل د سړي په

دریدلو د ماضي په زمانه کې دلالت کوي او یوم د شخص د دریدلو په حال او یا

استقبال دلالت کوي. له دې کبله ویلای شو چې «قیام» له جملې دی. د ریگونو

مدلولاتو د فعل څخه وي چې دې مصدر یا د مانا د اسم په نامه پیژندل کېږي. او په

اصل کې ټول افعال او اسماء مشتق دي.

فعل یا ثلاثي، یا رباعي، یا خماسي، یا سلاحي وي چې هر یو د خپل خاص مصدر.

الف: سره لدې د ثلاثي افعالو د مصادرو بعضې اوزان بعضي نوعې مانا گانې

اختصاص لري چې به همدې اعتبار د هغوی د مصادرونو پیژندل ممکن گرځي.

- ❖ د فعالة وزن: د هغه افعالو مصدر دی چې په حرف دلالت وکړي. لکه: ضاحه — زراعة — تجارة.
- ❖ د فعلان وزن: د هغه افعالو مصدر دی چې په خوځښت او ویرې (اضطراب) ولالت کوي. لکه: غلیان — دوران — طوفان.
- ❖ د فُعلة وزن: د هغه افعالو مصدر دط چې په رنگ دلالت کوي. لکه: خضرة — صغرة.
- ❖ د فعال وزن: د هغه افعالو مصدر دی چې په درد (داء) یا صورت دلالت وکړي. لکه: شعال — زکام — بکاء — نباح.
- ❖ د فعال وزن: د هغه افعالو مصدر چې په امتناع دلالت کوي. لکه: إباء — نفار — عتاب — عیاذ.
- ب: هغه مصدر چې په نوموړي مانا گانو دلالت وکړي غالباً په لاندې اوزانو راځي.
- ❖ د متعدي فعل مصدر: د فَعَل (د فاء په فتح او په سکون د عین) په وزن راځي. لکه: سمع — فتح — منع — ضرب — فهم — رقم.

۱. د لازمی فعل مصدر:

- ❖ فُعُول: (په اول او دوهم) لکه: قَعَد: قُعُوداً — جلس: جلوساً — طلع: طلوع — سجد: سجوداً. خو د قِيل مصدر په وزن قَبُول راځي.
 - ❖ فعولة: لکه: سَهَّل: سُهولة — صَعَب: صعوبة — عَذَب: عذوبة — نعم: نعمة.
 - ❖ فَعْل: لکه: فرح: فرحاً — مرح: مرحاً — شیع: شيعاً — طرب: طرباً.
۲. در باعي فعل مصدر:

- د رباعي افعالو مصادرقياسي دي دا مصادر د افعالو د صيغو د اختلاف له وجهي يو له بل سره تفات لري.
- ❖ کله چې فعل په وزن دې أَفْعَلَ وي مصدر يې په وزن دې افعال راځي. لکه: انکر: انکار — اکرم — اکراما — ابقى: إبقاء.

- ❖ که چیرې فاء د فعل واو وي. لکه: وقف او اضح په مصدر په ياء بدلېږي. لکه: اوقف: ايظافاً — اوضح: ايضاحاً — اورد: ايراداً.
- ❖ او که چیرې فعل معتل العين وي. لکه: اقام، اطال، امال مصدر يې په کسره دې همزه او په حذف دې حرف علة او په آخر کې يې مربوطه تاء راځي. لکه: أقام: إقامة — أطال — إطالة — أقال: اقالة.
- ❖ کله چې فعل په وزن دې (فَعَلَ) په تفعيف دې عين وي مصدر يې په وزن دې (تَفَعَّلَ) تفعيل: راځي. لکه: د رَبِّ اتدريبا — تَسَّقَ: تنسيقاً — فرض: تفويظاً.
- ❖ که چیرې فعل دې پورتنې باب څخه (فَعَّلَ) معتل الاخر دط (تَفَعَّلَ) يا تفعلة راځي. لکه: جزأ — تجزئ او تجزيه. خطأ: تخيظناً او تخظنة راځي.
- ❖ فَاعَلَ: کله چې فعل په وزن دې فَاعَلَ وي مصدر يې په وزن دې فَعَالٍ يا فعالة راځي. لکه: قاتل — قتالا و مقاتلة — حاسب — حسابا او محاسبة — خاصم — خصاما او مخاصمة.
- ❖ فَعَّلَلَ: کله چې ماضي فعل په وزن دې فَعَّلَلَ وي مصدر يې په وزن دې فَعَّلَلَهُ يا فعلال راځي. لکه: زخرف: زخرافا او زخرفة — زلزل: زلزال و زلة — دحرج: دحراجاً و رحرجة.
۳. د ثلاثي، خماسي، او سداسي فعل مصدر:
- کله چې خماسي، او سداسي فعل د وصل په همزه شروع شوی وي مصدر يې په وزن دې فَعَّلَ او کسری د ريم حرف او په ماقبل اخر کې يې الف زيات شي. لکه: اجتماع: اجتماعاً — اندفع: اندفاعاً — استقبل: استقبلاً. کله چې فعل په زائده تاء شروع شوی وي مصدر يې په وزن د فعل ماضي او ضمه دې ماقبل اخروف راځي. تقدم: تقدماً — تعلم: تعلماً — تدجرح: تدجرحاً.
۴. ميمي مصدر:

هغه مصدر دط چې په سر کې يې ميم راځي او په عين مانا دې مصدر دې خپل فعل وي.

❖ ميمي مصدر له ثلاثي فعل څخه چې په سر کې حرف علت نوي په وزن دې مَفْعَل راځي. او که چيرې د مثال وي نو په وزن دې مَفْعَل په کسره دې عين راځي. لکه: عرض رأيه معرضاً — (ای عرضاً منطقياً). لقد كان في كلامه موقع حسن (ای وقع حسن).

❖ ميمي مصدر غير له ثلاثي فعل څخه په وزن دې مضارع وي د هغه فعل سره له ابدال حرف مضارعة په ميم او فتحه د ماقبل اخر جوړېږي. لکه: قلت له إلى اعلتقى (ای إلى الالتقاء).

يادونه: کله د مميم مصدر په اخر کې مربوطه تاء زياتېږي. لکه: مجبة — موعظة — منفعة — مفسدة.

۵. ضاعی مصدر:

ضاعی مصدر هغه ته ويل کيږي چې په اخر کې يې ياء د نسب او تاء د تانيث ملحق شي ترڅو په يوه مصدري مانا دلالت وکړي.

لکه: إنسانية — اشتراكية — حرية — وطنية — مسئولية — وحشية.

۶. د مرة او هسيه اسمونه:

د مرة اسم هغه مصدر دی چې په عدد يا خو وارې وقوع د فعل دلالت کوي چې له ثلاثي مجرور څخه په وزن دې فعلة راځي او له غير ثلاثي و څخه پر وزن دې مصدر سره له يوڅه زيادته په اخر دې همدې مصدر کې. لکه: أكلت: أكلة — انطلق: انطلاق — اكرمة: اكرمة.

د هسیة اسم: هغه مصدر دی چې په هسیت د فعل د وقوع په وخت کې دلالت کوي او له ثلاثي فعل څخه په وزن دې فعلة راځي او له غیر ثلاثي څخه کومه قیاسي صیغه نلري. لکه:

نظرت إليه نظرة الحائر — جلست جلسة العماء.

۷. دې مصدر عمل کول:

مصدر لکه خپل فعل داسې عمل کوي یعنې فاعل مرفوع او مفعول منصوب ګرځوي. او مصدر په دوو حالاتو کې عمل کوي.

❖ کله چې له خپله فعل څخه نائب وي. په دې مانا چې خپله فعل په مصدر کې عامل نوي په دې حالت که مصدر له خپل فعل څخه په نیابت عمل کوي. لکه: ترکاً الإهمال (ای أترك الإهمال) الإهمال د مصدر لپاره چې (ترکاً) دی مفعول به دی.

❖ کله چې مصدر په «ان» او فعل عوض کړو هغه مانا افاده کړي کومه چې صریح مصدر هغه افاده کوي. عجب من شرب زید العسل. په دې جمله کې دې مصدر پر ځای چې «شرب» دی. « أن يشرب » راوړ او ووايو. عجب من أن يشرب زید العسل. عین مانا افاده کوي. په لومړي ترکیب کې «العسل» مفعول به د مصدر لپاره او په دوهم کز مفعول به د فعل لپاره دی.

کننه:

مصدر په عادي توګه خپل فاعل ته مضاف کیږي او وروسته مفعول به منصوب ذکر کیږي په دې حالت کې فاعل لفظاً مجرور او محلاً مرفوع وي. پدې ډول مخکنی جمله داسې تحلیل او ترکیب کیږي.

عجبت: ماضي فعل مبني او تاء دې له مصدر (شرب) مجرور لفظا او مرفوع محلا.
العسل — مفعول به د مصدر، منصوب په فتحه.

۸. صريح او مؤل مصدر:

کله چې د مصدر لفظ په کلام کې ذکر شي هغه ته صريح مصدر وايي لکه چې په مثال دي. عجبت من شرب زيد العسل (شرب) صريح مصدر دی.
او کله دمصدر لفظ په کلام کې نوي ذکر شوی خو مصدري مانا په کلام کې ليدل کېږي چې دې مؤل مصدر په نامه يادېږي.

مؤل مصدر له لاندې ترکيبونو څخه جوړېږي:

- ❖ أن ائ فعل څخه. لکه: أريد أن اقبلک (ای اريد مقابلتک).
- ❖ ما او فعل څخه. لکه: يسرني ما علمت (ای يسرني عملک).
- ❖ أن او د هغه له اسم او خبر څخه. لکه: هدفه أنه ينجح في الامتحان (أي هدفه نجاحه في الامتحان).
- ❖ دې مؤل مصدر اعراب عين هغه اعراب دی کوم چې صريح مصدر په هغه محل کې واقع کېږي، نو مؤل مصدر لکه صريح مصدر، مبتدأ، خبر، فاعل، نائب فاعل او يا مفعول به واقع کېږي. لکه: إن تتحدوا اکرام لکم: إن: مصدري او د نصب حرف. تتحدوا: مضارع فعل منصوب په حذف دې نون.
واو: فاعل او مؤل مصدر له أن او فعل په محل دې رفع کې. مبتدأ: لکه: يسرني أن يطيع الولد أباه: أن مصدريه او د نصب حرف.
يطيع: فعل مضارع منصوب په فتحه دې يسرني فاعل. لکه: عرف أنك كريم.

أن: د توکید او نصب حرف — کاف: ضمیر مبني پرفتحه په محل دې نصب کې
اسم دی. أن — کریم: خبر دی. «أن» مرفوع په ضمه او مؤل مصدر له أن او اسم
او خبر څخه نایب دی فاعل د عرف لپاره. لکه: أو د أن تخلص فی عملک.
أن: مصدری او د نصب حرف — تخلص: مضارع فعل منصّب په فتحه او فاعل یې
مستتر ضمیر (أنت) او مؤل مصدر له أن او فعل څخه مفعول به د (اود) لپاره.

مشتق اسم

مشتق اسم هغه اسم دی چې له بل اسم څخه اخیستل شوی وي او په یوه شي چې
متصف په صفت وي دلالت وکړي.
لدې کبله اشتقاق عبارت له جوړولو د یوې کلپې له بلې کلپې څخه په هغه صورت
کې چې دې مشتق او مشتق منه په مانا کې تناسب موجود وي او په لفظ توپیر
ولري.

مشتق اسمونه او ه دي

۱. اسم فاعل (او د مبالغې صیغې).
۲. د مفعول اسم.
۳. صفت مشبه له اسم فاعل سره.
۴. اسم تفضیل (د تفضیل اسم).
۵. اسم زمان (د زمانې اسم).
۶. اسم مکان (د ځای اسم)
۷. اسم اله.
۱. اسم فاعل او د مبالغې صیغې:

اسم فاعل هغه مشتق اسم دی چې په هغه شخص یا شي دلالت کوي په کوم چې فعل د هغه پواسطه سرت رسيدلی ده. لکه: نام الرجل فهو نائم، يضرب الولد اخاه فهو ضارب. نو دنائم کلمه مشتق له نوم خخه وي او دلالت په هغه شخص کوي چې نوم له هغه خخه صادر شوی یا د هغه پواسطه سرت رسيدلی او د ضارب کلمه له ضرب خخه مشتق ده چې په هغه شخص دلالت کوي کوم چې ضرب له هغه خخه صادر شوی.

د اسم فاعل صيغه:

لومړی: له ثلاثي فعل خخه:

له ثلاثي فعل خخه اسم فاعل دې (فاعل) پر وزن راخي او که چيرې عين د فعل الف وي په همزه بدليري. لکه:

کتب — کاتب — طعن — طاعن — قرأ — قارئ — رمى — رام — صام — صائم — قال — قائل — باغ — بائع — (عين الف دې فعل).

اسم فاعل له هر ثلاثي مفتوح العين فعل خخه پرته له يوشو محدودو فعلونو خخه. لکه: طاب — شاب — شاخ. خخه پر وزن دې فاعل راخي. همدا ډول له مر مکسور العين متعدي فعل خخه هم په وزن دې فاعل راخي. لکه: ركب — راکب — علم — عالم.

خو له مضمو العين فعل خخه لکه: ضعف — صعب — جمل. او له لازمي مکسور العين فعل خخه لکه: فرح — حمر — عطش. اسم فاعل د فاعل پر وزن نه بکله په مختلفو نورو اوزانو راخي. لکه: ضعيف — صعب — جميل — فرح — احمر ت عطشان. راخي.

چې پدې صورتونو کې د صفة مشبه په نامه يادېږي چې وروسته د اسم مفعول څخه بيا تشریح کېږي.

دوهم: فاعل د غير ثلاثي فعل څخه:

اسم فاعل له غير ثلاثي فعل څخه په هر وخت کې د مضارع په وزن چې مضارعة حرف يې په مضموم ميم بدلېږي او ماقبل آخر ته يې کسره ورکول کېږي. لکه: قاتل: مقاتل — أحسن: محسن — افاد: مفيد — شرع: مشرع — تقدم: متقدم — استغفر: مستغفر — اشتقام.

د اسم فاعل اعراب:

اسم فاعل د مفرد، تشبې او جمع په شکل کارول کېږي او هم د مذکر او مؤنث په ډول استعمال لري. او په هر شکل د موقعيت له لحاظه اعراب اخلي. لکه: من الأفضل أن تكوني مقتصدة.

مقتصدة: خبر د کان منصوب په فتحه:

د اسم فاعل عمل کول:

په کلام کې اسم فاعل په دې دوه ډوله استعمالېږي.

۱. دا چې يواځې اسم فاعل په حدث باندې له دلالت څخه مجرد استعمال شي. او په دې صورت کې د فعل عمل نکوي. لکه: جاء القاضي — هو عامل ماهر — قبض على القاتل — اسم فاعل په دې درې واړو مثالونو په حدث دلالت نکوي نو عامل ندی.

۲. بل دا چې اسم فاعل په قيام دې حدث دلالت وکړي.

(که چيرې د هغه په ځای هغه فعل چې اسم فاعل ترې مشتق وي په عوض يې راشي مانا يې صحيح کېږي) پدې صورت کې لکه فعل عمل کوي. فاعل، مرفوع، مفعول به منصوب گرځوي خو په لاندې دوه حالاتو کې له خاصو شرايطو سره.

الف: يو دا چې اسم فاعل محلي په ال (په مانا دې الذي، التي) وي فاعل او مفعول به وروسته له اسم فاعل څخه متصل ذکر شي. جاء الرجل الفاضل أخوه. أخوه: فاعل دې اسم فاعل «الفاضل» ځکه چې اسم فاعل محلي په «ال» دی او وروسته له هغه څخه فاعل متصل ذکر شوی او که چیرې دې اسم فاعل پر ځای فعل راوړل شي او ووايو. جاء ارجل الذي فضل أخى — نئ مانا صحيح کيږي. او لکه: تجب معاقبة الخائن وطنه. د اسم فاعل مانا افاده کوي.

ب: کله چې اسم فاعل له «ال» څخه مجرد وي د عمل شرط يې د ادی چې د حال يا استقبال په مانا وي (يعنې چې د مضارع فعل راوړل يې پر ځای صحيح وي) همدا ډول په خپل ماقبل باندې معتمد وي لکه کله چې وروسته له نفي، استفهام، مبتدأ، موصوف، ذوالحال يا حرف ندا څخه واقع شي. لکه: ما ذهب بكر الى لسوق غداً.

ما: د نفي حرف — ذاهب — مبتدأ مرفوع په ضمه فاعل دې اسم فاعل الى السوق — جاء او مجرور تر (ذاهب) پورې تعلق نيسي. غداً: ظرف زمان منصوب مفعول فيه. أثارک أنت عملک الآن: همزه د استفهام حرف، تارک. مبتدأ: مرفوع په ضمه — أنت ضمير مبني په محل دې رفع کې فاعل دی. اسم فاعل چې تارک دی. عملک: مفعول به دې اسم فاعل لپاره منصوب په فتحه او کاف: ضمير مبني مضاف اليه په محل دې جر کې. الآن: ظرف زمان مبني پر فتحه.

لکه: الفلاح حارث تورة الارض:

ثورة: فاعل دې اسم فاعل «حارث» الارض: مفعول به دې اسم فاعل. لکه: مررت برجل ضارث عمراً. ضارب معتمد صفت په موصوف مجرور. عمراً: مفعول به د اسم فاعل «ضارب» لپاره.

لکه: جاء زيد راکبا فرساً: راکبا اسم فاعل ای معتمد په ذوالحال زید د جاء فاعل.
 فرساً: مفعول به د اسم فاعل منصوب په فتحه. لکه: أَكَلَا بطیخا تعالِ الی — یا طالعا
 جبلا. یاء د نداء حرف طالعا منادی منصوب جبلا مفعول به د اسم فاعل لپاره چې
 «طالعا» دی.

که چیرې دې اسم فاعل له «ال» څخه مجرد وي او په ماضي باندې دلالت وکړي
 خو معتمد په نفي، استفهام، مبتدا، موصوف یا ذوالحال باندې نوي د خپل فعل عمل
 نکوي او پدې صورت کې خپل ما بعد ته مضاف وي او مابعد یې مضاف الیه مجرور
 وي. لکه: أمحمد حاصد زر عه أفس — أحاصد — اسم فاعل ای غیر عامل دی،
 ځکه چې له «ال» څخه مجرد دی او په نفي، استفهام، د ندا په حرف، مبتدا
 موصوف او ذوالحال باندې معتمد ندی لدې وجهې عمل نکوي بلکه خپل مابعد ته
 مضاف دی.

۱. د مبالغې صیغې:

کله چې د یوه شي د فاعليت د ډیر والي، مبالغې قصد وشي اسم فاعل په لاندې
 صیغو راوړل کیږي.

❖ فَعَال: لکه: مناع — قنام — صوام — تواق.

❖ مفعال: مطعان — مهندار — مفراج — معدام.

❖ فِعُول: غفور — شکور — حقور — صبور.

❖ فَعِيل: علیم — قدیر — سمیع — خبیر.

❖ فَعَل: حذر — قلق — یقط — فهم.

دا صیغې په اسم فاعل دلالت کوي او مبالغه افاده کوي. پدې ډول د مبالغې په صیغو
 یادېږي او یواځې له ثلاثي فعل څخه جوړیږي. لکه: هغه سپری چې ډیره کینه کوي د
 چاقد په عوض «حقود» بل کیږي.

يادونه:

په اصل کې دې «فَعَالٌ» صيغه د مبالغې لپاره دى خو د حديث مانا د څښتن لپاره په خاصه توگه د کسيونو په برخه کې استعمال لري. لکه: نَجَّارٌ — خَبَّازٌ ت نَسَّاجٌ — طَحَّانٌ. د نجاري، خبازي، يا نساجي څښتن.

د مبالغې د صيغو عمل کول:

د مبالغې صيغې لکه اسم فاعل له همدې شرطونو سره دې اسم فاعل عمل کوي. لکه: طمانت الرجل القلق باله: «بال» فاعل دې صيغې دې مبالغې چې القلق دى ځکه چې «قلق» معرب په ال دى.

إِنَّ اللَّهَ سَمِيعُ الدَّعَاءِ: الدعاء: مفعول به د «سميع» لپاره چې مبالغه ده، ځکه چې مجرد له «ال» څخه دى خو په حال او استقبال دلالت کوي او په اسم دې إِنَّ چې په اصل کې مبتدأ دط معتمد دى.

۲. اسم مفعول:

اسم مفعول هغه مشتق اسم دى چې له مبني للمجهول فعل څخه جوړېږي پر هغه شي يا شخص چې فعل پرې واقع شوى وي دلالت کوي. لکه: سَمِعَ الْحَدِيثَ وَايِبِي چې الحديث مسموع دى. «مسموع» دى کلمه له «سَمِعَ» څخه جوړه شوى او سَمِعَ مبني للمفعول فعل دى او په هغه مسموع دلالت کوي چې سماع پرې واقع شوى.

د اسم مفعول صيغې جوړول:

اسم مفعول له ثلاثي فعل څخه په وزن دې مفعول جوړېږي. لکه: سَمِعَ النَّبَا. فالنبا مسموع — نُقِلَ الْخَيْرَ — فالخير منقول.

- ❖ او که چیرې ثلاثي فعل معتل العين په الف بدل له ياء خخه وي. لکه: مبيع — معيب — او مشيد. او اسم مفعول دې باع چې مباع شائع شوی غلط فاحش دی.
- ❖ او که چیرې ثلاثي فعل معتل الاخر په ياء وي که ياء په خپل حالت پاتې وي او که الف ته منقلبه وي اسم مفعول يې پر وزن دې مفعيل راځي. لکه: نبي — رمی — رض — چې اسم مفعول يې مبنی — مرمی — مرض — راځي.
- ❖ او که چیرې معتل الاخر په الف ثلاثي فعل منقلب له واو خخه وي اسم مفعول يې په وزن دې مفعول دی. لکه: دعا — رجا — شكا. چې اسم مفعول يې مدعو — مرجو او مشکو کيږي.
- ❖ کله چې مفعول دې بعضې ثلاثي افعالو په وزن فاعيل راځي. لکه: جويح قتيل او كحيل دې مجروح، معتول، او مكحول پر ځای. په دې صورت کې دې فاعيل وزن د مذکر او مؤنث لپاره (بې له علامې د تانيث خخه) او امرأة قتيل ويل کيږي.

ب: اسم مفعول د غير ثلاثي فعل خخه:

د غير ثلاثي فعل خخه اسم مفعول په وزن دې مجهول مضارع او په ميم باندي د حرف مضارعة په بدلولو سره جوړيږي. لکه: أغلق — مغلق — قدر — مقدر — دوعي — مراعي — استخراج — مستخرج — أنهم — منتهم.

د اسم مفعول اعراب:

اسم مفعول لکه نور اسمونه د مفرد، تشنې او جمع په شکلونو د تذکیر او تانيث په نظر کې نيولو سره کارول کيږي او اعراب يې د موقعيت له لحاظه په جمله کې ورکول کيږي.

لکه: إن الأبواب مغلقة — مغلقة خبر. إن مرفوع په ضمه.

د اسم مفعول عمل:

۱. یو دا چې مفعول یې یواځې مستتر ضمیر وي او خپله یواځې د اسم یا صفت په حیث و کارول شي او مقید په کوم زمان پورې نوي. لکه:
أنظر الى المستقبل — هذا الطالب محبوب. يعجبني الرجل المثقف.
۲. بل دا چې د فعل په موقعیت عمل کوي نائب فاعل مرفوع او مفعول به منصوب ګرځوي چې دا نوع عمل په دوه حالتونو کې راتلای شي.
الف: هغه اسم مفعول چې محلي په «ال» چې دې «الذی» التي په مانا وي. نو لکه مبنی للمجهول فعل نائب فاعل مرفوع ګرځوي او که فعل دوهم مفعول هم ولري هغه منصوب ګرځي. لکه: عدل تاريخ المؤتمر القرر عقده بالمدينة المنورة.
لکه: المعطى كفضا يكتفى بما اعطى.
- المقرر: داسې اسم مفعول دی چې محلي په «ال» دې عقده. نائب فاعل لپاره دې اسم مفعول او دا هم روادى چې دې المقرر پر ځای الذي قرر وويل شي پدې ډول.
عدل تاريخ المؤتمر الذي قرر بالمدينة المنورة.
- المعطى: اسم مفعول محلي په «ال» مبتدأ «ال» د موصول.
- معطى: اسم مفعول ضمير مستتر راجع دى «ال» ته نائب فاعل چې لومړى مفعول دى او كفاً دوهم مفعول منصوب پر فتحه.
- ب: هغه اسم مفعول چې مجرد له «ال» څخه وي پرته له لاندې شرطونو سره نشي کولای کوم معمول مرفوع یا منصوب کړي.
- لومړي شرط یې دادى چې په حال یا استقبال دلالت وکړي نو په تیره زمانه (ماضي) په دې مانا چې که چیرې د هغه پر ځای د مضارع صیغه راوړل شي په مانا که تغیر نه راځي. او عین مانا افاده کوي.

دوهم دا چې اسم مفعول په نفي، استفهام، مبتدأ باندې معتمد وي. او دې اعتماد مانا دادی چې اسم مفعول وروسته له نفي يا استفهام واقع شي يا خبر د موصوف او ذوی الحال واقع شي. لکه: ما مفهوم کلامک الآن مقبوض عليه الجانی الآن او غداً. په پورتنی جمله کې کلامک نائب فاعل دي اسم مفعول (مفهوم) او مرفوع په ضمه.

الجاني: نائب فاعل د اسم مفعول (مقبوض) لپاره مرفوع په ضمه تقدیري د ثقل له وجهې په لومي مثال کې اسم مفعول معتمد پر منفي او په دوهم مثال کې په استفهام معتمد دی او دلالت پر حال او استقبال کوي، نو لکه مجهول فعل داسې عمل کوي.

او لکه: الفائز معطی جائزة: جائزة: مفعول به د مفعول لپاره ځکه اسم مفعول مجرد له «ال» څخه دی او معتمد پر مبتدأ دی او د حال يا استقبال په مانا دی چې عمل یې کړی.

لکه: أحب طالبا محموداً مقاصده: مقاصده: نائب فاعل د محمدا مرفوع او محمداً د دې لپاره چې په موصوف معتمد دی او په مانا دې حال يا استقبال دی نو نائب فاعل یې مرفوع گڼرځولی.

لکه: يأتي علی معصوبا رأسه بالعمامة.

معصوبا: اسم مفعول دز چز مجرد له «ال» څخه دی او معتمد په ذوی الحال چې (علی) دی او منصوب بنا پر حالیت. رأسه: نائب فاعل د اسم مفعول لپاره. که چیرې اسم مفعول مجرد له «ال» څخه پر ماضي د لالت وکړي او يا معتمد په نفي، استفهام، مبتدأ، موصوف يا ذوالحال نه وي نو د خپل فعل عملي نشي کولای. بلکه خپل مابعد ته مضاف وي.

لکه: بات العدو مکسور الجناح: الجناح: مضاف الیه مجرور په کسره.

۳. صفت مشبه ل اسم فاعل سره:

صفت مشبه هغه مشتق اسم وي چې له لازمي فعل څخه د هغه ذات لپاره مشتق شوی چې د هغه فعل مانا په ده کې ثابتې وي. لکه: هذا الفتى كريم — هذا الجندى شجاع — د كريم او شجاع کليمې له کرم او شجاعت څخه مشتق شوی چې يو له دې دواړو مانا گانو په هغه ذات کې ثابت دی.

د صفت مشبه د صيغو جوړول:

صفت مشبه يواځې له ثلاثي لازمي فعل څخه جوړېږي له غير ثلاثي او متعدي فعل څخه نه جوړېږي.

ثلاثي لازمي فعل څلو ورنه لري. فَعَلَ (په فتحه د عين) فِعَلَ (په كسره) (عين). فُعَلَ (په ضمه دې عين) او مَخَكِي او وِيل شول چې اسم فاعل له ثلاثي مفتوح العين څخه په وزن دې (فاعل) راځي او غير لدې وزن څخه کم راغلی په داسې حال که اسم فاعل له ثلاثي لازم فعل مکسور العين او ثلا لازم فعل مضموم العين څخه په وزن دې فاعل په ډير ندرت سره راغلی او په نورو مختلفو اوزانو چې د صفت مشبه په نامه اسم فاعل يادېږي راغلی دی.

الف: صفت مشبه له لازمي فعل څخه چې پر وزن دې (فِعَلَ) په کسره دې عين وي په لاندې اوزانو راځي.

❖ فَعَلَ: لکه: فرح — شرس — طرب — سلس.

❖ افعل: کوم چې مؤنث يې فعلاء دی. لکه: أحمر — اکحل — اعرج — السمير — اعشى.

❖ فُعْلان: چې مؤنث يې فعلي دی. لکه: عطشان — جوعان — ظمأن — ريان — عضبان.

ب: صفت مشبه له هغه فعل څخه چې پر وزن دې «فعل» په ضمه دې عين وي په لاندې اوزانو راځي.

❖ فعيل: لکه: شريف، كريم، ضعيف، رشيق، نظيف، كثير، لطيف.

❖ فُعْل: د فاء په فتحه او د عين په سکون. لکه: سَهْم — صعب — سهل — عذب — جذل — ضخم.

❖ فُعْل: (د فاء په ضمه) لکه: جيان — حصان.

❖ فَعْل: (په فتحه دې فاء او عين) لکه: بَطْل — حَسَن.

❖ فُعْل: (په ضمه دې فاء او سکون دې عين) لکه: حلو — صلب — مر.

ج: صفة مشبه له ډيرو کمو ثلاثي لازمي افعالو څخه چې په وزن دې فَعْل وي په مختلفو اوزانو چې د هغوی له ډلې څخه لاندې صفات دي راځي. لکه: طيب: (له طاب) څخه، شيق له (شاق) څخه، أشيب له (شاب) څخه.

د صفت مشبه عمل کول:

لکه څنگه چې د صفت مشبه په تعريف کې مو وليدل چې يواځې له الزمي فعل څخه جوړېږي نو يواځې په فاعل کې عمل وي او مفعول به نه لري. او عمل يې په مشبه جمله او نور معمولاتو کې د بحث وړ ندی ځکه چې په دا ډول عمل کولو کې تقريباً ټول مشتقات يو ډول دی.

خو عمل دې صفت مشبه په فاعل کې په لاندې ډول دی.

صفت مشبهه يا د خپل مشبوع حقيقي نعت دی چې په دې صورت کې په مستتر ضمير کې چې د هغه فاعل دی عمل کوي. لکه: جاء زيد الشريف — رأيت عمرالکریم.

شريف: صفة مشبهه حقيقي نعت د زيد لپاره ضمير مستتر راجع زيد ته د هغه فاعل. الکریم: صفت مشبهه منصوب حقيقي نعت مفعول به، ضمير مستتر منصوب موصوف ته فاعل.

او که چيرې صفت مشبهه سببي نعت د خپله مشوع وي پدې صورت کې په سبب اسم کې عمل کوي.

سببي هغه ظاهر اسم دی چې وروسته له نعته ذکر کيږي او مشتمل په يوه ضمير وي چې منعوت ته راجع کيږي. سببي اسم د يوه ډول ارتباط له منعوت سره وي. لکه: رأيت زيد الکریم أبوه.

زيداً: منعوب: الکریم صفت مشبهه نعت — أب: سبب مشتمل په ضمير چې منعوت (زيد) راجع دی.

سببي اسم په واقعيت کې تل د صفت مشبهه فاعل وي خو په اعراب کې يې رفع، نصب، او جر جائز دی.

❖ مرفوع د فاعليت له حيثه.

❖ منصوب د تمیز والي له حيثه او يا له مفعول به سره مشابهت لري.

❖ مجرور چې مضاف اليه واقع شي.

۱. مرفوع: لکه: دخلت بستانا جميلا منظره.

منظر: فاعل صفت مشبهه (جميلا)

۲. منصوب: لکه: دخلت البستان الجميل منظرًا.

منظرًا: تمیز منصوب. لکه: دخلت البستان الجميل المنظر.

المنظر: منصوب، مفعول به.

۳. مجرور: لکه: دخلت البستان الجميل المنظر.

المنظر: مجرور او مضاف اليه.

۴. اسم تفصيل:

اسم تفصيل داسې مشتق اسم دی چې له ثلاثي فعل څخه که (لازمي وي يا متعدي) په وزن دې افعال جوړېږي تر څو پر يوه صفت دې د دوو شيانو ترمنځ او په زيادت د دې صفت په يوه کې يې دلالت وکړي. لکه: الشمس اكبر الارض.

د اسم تفصيل د صيغې جوړېدل:

اسم تفصيل لکه دې تعجب فعل له ثلاثي تام (غير ناقص) متصرف (غير جامد) مثبت (غير منفي) او مبني للمعلوم فعل څخه په دې شرط چې صفت مشابه دې فعل أفعال فعلاء فعلی وي. په بعضې صورتونو له صفت مشابه سره ن ملتبس نه شي. لکه: الجبال اعلى من الأتلام.

اعلى: اسم تفصيل دی چې له ثلاثي فعل څخه د ټولو شرطونو په پوره کولو سره جوړ شوی. زيد افضل من عمرو و اکرم من خالد.

افضل او اکرم دواړه له ثلاثي فعل څخه جوړ شوی دي له سمو شرطونو سره . کله چې دې افضليت (بهتروالي) خبره دې دوو شيانو ترمنځ په داسې فعل کې چې دا شرطونه ونلري رامنځ ته شي د هغه جريح مصدر وروسته له «أشد» يا «اکثر» يا «اعظم» او يا ډول نور ذکرېږي. او همدا مصدر ته تمیز ويل کېږي. لکه: عمارة وزارة الاتصالات اكثر ارتفاعا من جميع مبان كابل.

اکثر: خبر مرفوع په ضمه.

تفاعاً: تمیيز منصوب په فتحه.

د اسم تفضيل حالتونه:

اسم تفضيل څلور حالتونه لري:

۱. چې له «ال» او اضافه څخه مجرد وي (خالي وي).

پدې حالت کې واجب دی چې اسم تفضيل مفرد او مذکر وي او فضل عليه مجرور په من ذکر شي. لکه: الطائرة اسر من القطار.

الطائرات اسرع من القطار.

۲. معرف په «ال»:

پدې حالت کې د لومړي حالت برعکس واجب دی چې اسم تفضيل يا مفضل (موصوف) يې په نوع او عدد کې له يو بل سره مطابقت ولري او مفضل عليه ذکر شي. لکه: الاخ الاكبر ذکی — الاخت الكبرى ذکية — الأخوات الكبريات ذکيا — اتفقت الدولتان العظمتان.

د اسم تفضيل په تذکیر او تکسیر کې همدا عاعده زیاته استعمالیږي، خو په ډیرو مواردو کې تانیث او تکسیر ندی اوریدل شوی. لکه: اطرف او أشرف. نو ویلای شو چې مطابقت او عدم مطابقت سماعي دی یعنې سماع ته موقوف دی. لکه چې ویل شوی.

الرجل الاشرف، المرأة الاشرف.

۳. نکره ته مضاف وي:

کله چې اسم تفضيل نکری ته مضاف وي واجب دی چې مفرد او مذکر وي او په شکل کې باید مفضل او مفضل عليه له بل سره مطابق وي. لکه: الكتاب افضل صدق — الكتابان افضل صديقين الكتاب افضل أصدقاء.

۴. اسم تفضيل چې معرفي ته مضاف وي:

کله چې اسم تفضیل معرفي ته مضاف وي مطابقت او عدم مطابقت یې له موصوف (مفضل) سره دواړه جائز دی. لکه: انتما افضل الناس یا انتما افضلا الناس. د انتم افضل الناس یا انتم افاضل الناس أنتن أفضل الناس یا أنتن فضلیات الناس.

د اسم تفضیل عمل کوی:

هغه وخت اسم تفضیل په ظاهر اسم کې عمل کوي چې که چیرې یو فعل چې د ده په مانا وي د ده په ځای راوړل شي صحیح مانا افاده کړای شي. او دا په هغه ځای کې معمول دی چې اسم تفضیل وروسته له نهي یا استفهام څخه واقع شوی وي. لکه: مامن ارض أجود فيها البطيخ منه فی أرض کندز القطن: القطن فاعل دي اسم تفضیل (أجود).

دا مطلب کولای شو چې دې (یجود) په فعل افاده کړو. لکه: یجود البطيخ فی ارض کندز. په پورتنی مثال کې اسم تفضیل وروسته له نفي څخه واقع شوی او هغه تعبیر چې د اسم په واسطه دجملې له مطلب څخه لاس ته راځي د فعل په واسطه ممکن دی. نو لدې امله اسم تفضیل په ظاهر اسم کې عمل کوي.

۵. اسم زمان:

اسم زمان هغه مشتق اسم دی چې فعل د زمانې په وقوع دلالت کوي. لکه: موعد الامتحان الخامس عشر من شهر سرطان.

۶. اسم مکان: هغه مشتق اسم دی چې د فعل د وقوع په مکان دلالت کوي. لکه: ملعب الكرة فسیح.

د اسم زمان او اسم مکان جوړښت:

له ثلاثي فعل څخه اسم زمان او اسم مکان په دوو وزنونو جوړیږي.

الف: د مَفْعَل په وزن (په فتحه د عین).

❖ کله چې فعل معتل الاخر وي. لکه: ملهي — مجري. بل له هغه فعل څخه چې مضارع يې مفتوح العين يا مفهوم وي. لکه: ملعب — يلعب — مصنع — يصنع — مكبت — مكبت — مدخل — يدخل).
ب: د مَفْعِل په وزن (په كسره د عين).

❖ کله چې فعل صحيح الاخر او مضارع يې مکسور العين وي. لکه: مرجع — يرجع — منزل — ينزل).

❖ له هغه فعل څخه چې صحيح الاخر او اول يې حرف علت وي (مثال) لکه: موعد — مورد — مولد — له وعد — ورد — او ولد څخه.
اسم زمان او اسم مکان له غير ثلاثي فعل څخه:
اسم زمان او اسم مکان له غير ثلاثي فعل څخه د اسم مفعول په وزن راځي. لکه: مجتمع — مستودع — مستوصف — مستشفى.

۷. اسم الة:

اسم الة هغه اسم دط چې په هغه وسيله (اداة) چې د هغه پواسطه فعل منخ ته راغلي دلالت کوي.

د اسم الة جوړښت:

له ثلاثي متعدي فعل څخه اسم الة په دري سماعي اوزانو اوريدل شوی.
❖ مفعول: لکه: مفتاح — منشار — مسمار — محراث — مرأة — ميزان.
❖ مفعول: لکه: مبرد — مغزل — منجل — معول — مقص — مجهر — مثقب.
❖ مفعول: لکه: مکسة — مطرقة — ملعقة — مصفاة — مکواة.
يادونه: اسم الة بغير له ياد شوو اوزانو څخه هم راتلاي شي. لکه: سکين — شوکة — شاکوش ت قلم — فأس.

۸. د عربي ژبې اتحاديه په مصر کې دا انگيرلې ده چې د فعاله وزن هم په بسم الله باندې
دلالت وکړي. لکه: ثلاجَة — عسالة — شوابه — خوامه.

شپږم فصل

اسم د تصغير له حيثه (مصغر اسم)

تصغير هغه تغيير دى چې په معرب اسم كې دې لاندې عوارضو په واسطه رامنځ ته كېږي.

- ❖ چې په صغر دې حجم دلالت وكړي. لکه: نهير تصغير دې نهر.
- ❖ تخصيص (اختصار) لکه: كويتب د كاتب تصغير.
- ❖ د زمان يا مكان تقريب لکه: قبيل د قبل تصغير.
- ❖ د تدليل (د محبت دې اظهار لامله) لکه: بنى د ابن تصغير.

د تصغير صيغې:

تصغير درى صيغې لري فُعِيل (د ثلاثي اسم لپاره) فَعِيْعَل (د خماسي اسم لپاره) فَعِيْعِل (د خماسي اسم لپاره).

۱. د ثلاثي اسم تصغير:

ثلاثي اسم د فُعِيل په وزن مصغر كړځي. لکه: رُجِيل — حَسِين — نَمِير — ذَهِير دى. رَجَل — حَسَن — نَمَر — زَهْر — لپاره.

❖ كه چيرې اسم مؤنث وي او علامه دې تانيث ونلري د مصغر لپاره په اخر كې تاء د تانيث علاوه كېږي. لکه: هَنِيْدَة — د هند لپاره اُمِيَة د ام لپاره ائ شَمِيْسَه دې شمس لپاره.

❖ هغه ثلاثي اسمونه چې اصلي حروف يې درى وي او تاء د تانيث پرې ملحق شوى وي لکه هغه مؤنث درى حرفي اسمونه بدون له علامې د تانيث څخه مصغر كړځي. لکه: شَجِرَة — هَرِيْرَة — د شَجِرَة او هَرَة تصغير.

او که چیرې مقصوره الف تانیث پرې ملحق شوی وي. لکه: سلمی او سعدی په
تصغیر کې یې الف مقصوده راځي. لکه: سلیمی — سعیدی.

❖ او که چیرې ممدوده الف د تانیث په اخر دې ثلاثي اسم کې وي په تصغیر کې یې
هم ممدوده الف راځي. لکه: صحیراء او خضریراء دې صحراء او خفراء تصغیر.

❖ همدا ډول الف او نون مزیدتان. لکه: سلیمان، عثمان تصغیر دی سلما او عثمان.

❖ هغه جمع تکسیره چې په وزن دې أفعال دی هم په همدې ډول مصغر ګرځي.
لکه: اصحاب او انهار د اصحاب او انهار تصغیر.

۲. د رباعي اسم تصغیر:

❖ رباعي اسم په وزن دې فعلیل مصغر ګرځي. لکه: مصییح او منیزل دې مصباح.

❖ هغه رباعي اسمونه چې وروسته له څلورو اصلي حروفو یې تاء د تانیث الف ممدوده

او الف او نون مزیدتان علاوه شوی له زیادت سره په وزن دې فعلیل مصغر ګرځي.

لکه: مسیطرة، مسیجة تصغیر دې مسطرة او مسیحة. لکه: اربیعاء مصغر دی اربعاء

— ذعفران تصغیر دې زعفران.

۳. د خماسي اسم تصغیر:

خماسي اسم د فعییل په وزن مصغر ګرځي. لکه: مصییح او عصیفیر چې د مصباح

او عصفور مصغر دی.

۴. تصغیر دې هغه اسم چې څلورم حرف یې الف زائده یا حرف علت وي. هغه اسم چې

دوهم حرف یې الف زائده وي. په واو بدلیري. لکه: سویلم، کویتب. چې د سالم او

کاتب مصغر دی. (الف په دواړو کې زائد دی ځکه چې علامه دي اسم فاعل ده)

کله چې دوهم حرف په اسم کې حرف علت وي په تصغیر کې یې حرف خپلش

اصل ته ګرځي. لکه: بویب او نییب. د باب او ناب تصغیر.

۵. تصغیر دې هغه اسم چې دریم حرف یې علة وي.

کله چې دريم اسم حرف علت وي هغه حرف په ياء دې تصغير کې مدغم کيږي.
لکه: کریم — عصية — کتیب — دکریم، عصا او کتاب تصغير.

اوم فصل

اسم د نسبت له حیثه

نسبت عبارت له هغه مشدده یاء څخه دی چې دې اسم په اخر کې اضافه کیږي. ترڅو یو شي اسم ته په نسبت کولو دلالت وکړي. د نسبي یاء ماقبل حرف همیشه مکسور وي. لکه چې وایو: هغه افغاني دې (هو افغاني) تر څو د هغه په افغان والي دلالت وکړي. دې یاء ته د نسبت یا او متصل اسم ته. اسم منسوب ویل کیږي او د مخکې له اتصال د یاء څخه هغه اسم منسوب الیه ویل کیږي.

د نسبت یاء د لاندې موخو د نسبت لپاره کارول کیږي.

الجنس: لکه: عربي — فرنسی — هندي.

الموطن: لکه: کابلی — قندهاری — میدانی — لغمانی.

الدين: لکه: اسلامی — مسیحی.

الحرقة: لکه: ذراعی — ضاعی — تجاری.

يو صفت له صفاتو د يوه شي. لکه: ذهبي — فضی

— د ملی.

۱. اصلي قاعده په نسب کې

❖ په نسب کې اصلي قاعده دا دی چې دې اسم منسوب الیه په اخر کې مشدده یا چې ماقبل یې مکسور وي علاوه کیږي. لکه: سودان — سودانی — کویت — کویتی — دمشق — دمشقی — علم — علمی — وطن — وطنی — تاریخ — تاریخی.

❖ هغه اسم چې په اخر کې یې تاء د تانیث وي په نسب کې یې تاء حذفیږي. لکه: فاطمة — فاطمی — اسکندرية — اسکندری — ذرة — ذری — جامعة — جامعی.

۲. مقصور اسم ته نسب

- ❖ که چیرې الف دې مقصور اسم دریم وي په واو بدلېږي. لکه: قنا — قنوی — طما — طموی. هغه اسمونه چې وروسته له مقصوره الف څخه تاء لري تاء حذفېږي او الف په واو بدلېږي. لکه: حماة — حموی — نواة — نووی.
- ❖ او که الف مقصوره څلورم وه او دوهم حرف د کلیمې متحرک الف حذفېږي. لکه: کندا — کندي — بردا — بردی. او که چیرې د کلیمې دوهم حرف ساکن وه مقصوره الف یاء حذفېږي او یاء په واو بدلېږي او یاء هم له بدل شوی واو څخه الف زیاتېږي. لکه: طنطی — طنطوی — طنطاوی.
- ❖ که چیرې مقصوره الف پنځم یا له هغه څخه هم لوړ وي حذف یې واجب دی. لکه: لکهک فرنسا — فرنسی — امریکا ت امریکي — لیبیا — لیبی — سوریا — سوری. په وروستي دوو مثالونو (لیبی — سوری) کې اول الف حذف شوی وروسته یا ترڅو دری یاء ګانې سره یوځای شي.
- ۳. کله چې یاء دې منقوص اسم دریمه وي په واو بدلېږي او ماقبل یې مفتوح ګرځي. لکه: نادى — یا نادوی — تریبه — تری یا تروی.
- ❖ کله چې منقوصه یاء پنځمه یا له هغه هم لوړه وي حذفېږي. لکه: مستعلی — مسعلی.
- ۴. ممدود اسم ته نسب:
- که چیرې د ممدود اسم همزه اصلي وي په نسب کې مکسور ګرځي او باقي پاتې کیږي. لکه: انشاء — انشاءى — ابتداء — ابتداءى.
- ❖ او که چیرې همزه بدل له واو یا یاء څخه وي جائز دی چې باقي پاتې شي یاء په واو بدل شي. لکه: سماء — سماى — یا سماوی (همزه بدل له واو څخه دی) فداء — فداءى یا فداوی (همزه له یاء څخه منقلبه دی).
- ❖ کله چې همزه زائده او تانیث لپاره وې په واو بدلېږي. لکه: صحراء — صحراوى — بیضاء — بیضاوى.

۵. هغه اسم ته نسب چې اخر کې مشدده ياء وي:

❖ که چيرې مشدده ياء وروسته له يوه حرفه وی (درى حرفي اسم چې اخر يې لومړی ياء خپل اصل ته گرځي (واو يا ياء) او دوهمه ياء واو بدلېږي. لکه: حی — حیوی.

❖ که چيرې مشدده ياء وروسته له دوو حرفونو دې لومړی ياء حذف بدلېږي. لکه: نبی — نبوی — علی — علوی.

❖ او که چيرې مشدده ياء وروسته له درى حرفو يا زيات له درى و څخه وه حذفېږي او په ځای کې يې ياء دې نسب راځي. لکه: شافعی — شافعی — دهقلى — دهقلى.

❖ محذف الاخر درى حرفي ته نسب:

اصل دا دی چې ټول عربي اسمونه على الاقل (کم له کمه) درى حرفي وې. ولې داسې اسمونه هم شته دي چې درى حرف دي خو لام کلمه حذف شوی. لکه: أب — أخ — دم — بد. (چې لام کلمه يې واو او ياء ده) همدا ډول درى حرف اسمونه شته دي چې لام کلمه يې حذف شوی او د تانيث تاء پرې ملحق شوی. لکه: کره — سنة — لغة — رئة. چې له حذف څخه مخکې لام کلمه کې يا واو دې يا، ياء.

کله چې دا ډول اسمونه او هغه چې اخريې حذف او دده اخر حروف يې موجود وي د نسب له ياء څخه مفتوح واو علاوه کېږي. لکه: أبوی — أخوی — بدوی — أخ — دم — او يد ته منسوب وی.

لکه: کروی — سنوی — شفوی — رئوي. چې کره — سنة — شفة — لغة اورئة ته منسوب وي.

٦. جمع ته نسب:

اصل دا دی چې جمع ته نسبت نه ورکول کېږي او که چیرې جمع ته د یوه شي نسب ورکول مطلوب وي، نو مفرد ته منسوب گرځي. لکه: وزیري — وزراء و ته منسوب. دولی — دول ته منسوب.

❖ کله چې لفظ په اصل کې د جمع اسم (اسم جمع) وي نسب نوموړی لفظ ته کېږي. لکه: الجزائري، القومي. چې د الجزائر او القوم ته منسوب دی.

❖ (مجمع اللغة العربية) په مصر ممکن بولي چې دې ضرورت په وخت کې جمع ته نسب د جمع لفظ ته (نه مفرد ته يې) جواز لري ترڅو دې مفرد او جمع د نسب ترمنځ فرق راشي. لکه:

الحركة الطلابية (چې طلاب د طالب جمع ته منسوب دی).

النقابات العمالية — عمال ته منسوب چې دي عامل جمع دی).

٧. هغه اسمونه چې دې (فعلیه او فعلیه په وزن دي) نسب.

که چیرې هغه اسم چې په وزن دې فعلیه وي مضعف یا معتل العین وي په نسب يې یواځې تاء د هغه حذفېږي. لکه: جليلي، حقيقي. چې جليله او حقیقه ته منسوب دی. طویلی — قویمی — چې طویلله او قویمه ته منسوب وي.

❖ او که چیرې د فعلیه موازن اسم صحیح العین او غیر مضعف وي تاء او یاء يې دواړه حذفېږي او دوهم حرف دې اسم مفتوح گرځي. لکه: حنفي — قبلي — طبعی او سلقى چې حنیفه، قبیلله، طبیعه، او سلیقه ته منسوب دی.

❖ فعلیه (د فاء په ضمه او د عین په فتحه) که چیرې پدې وزن اسم مضعف نوي. یاء او تاء يې دواړه حذفېږي. لکه: جهني — عبدی — چې جهینه او عبیده منسوب ته دی. لکه: عینی او نورى — چې عینه او نویه ته منسوب دي.

او که چیرې موازن اسم دې فعلیه مضعف وي یواځې تاء يې حذفېږي. لکه: أمیمی او هریری چې أمیمه او هریره ته منسوب دي.

۸. د هغه اسم نسب چې په وسط کې یې مشدده یاء وي.

هغه اسم چې په وسط کې یې مشدده مکسوره یاء وي په نسب کې یې دوهمه یا (مکسوره یاء) حذفیږي. لکه: طیّی — لینی — کثیری — چې طیّب — لین — او کثیر ته منسوب دی.

۹. هغه اسمونه چې د قاعدې په خلاف منسوب شوی:

❖ ربّانی — حقانی — روحانی — تحتانی — فوقانی — نصرانی — چې رب، حق، روح، تحت، فوق، او ناصر ته منسوب دي.

همدا ډول منسوب لاندې اسمونه:

قروی — بدوی — حضرخی — قرشی — أموی. چې أموی، قریه، بادیه، حضر موت، قریش او امیه ته منسوب دي.

یادونه:

منسوب اسم لکه صفة مشبه داسې عمل کوي یعنې چې ظاهر او ضمیر اسم دواړه مرفوع ګرځوي. لکه: المدرسة عصری نظامها کتبها قدیمة.

دریم باب

فعل د حرفو د قواعدو له نظره

فعل د حرفو د قواعدو له نظره په لاندې ډولو ویشل شوی:

۱. فعل د جوړښت له حیثه چې صحیح او معتل ته ویشل شوی.
۲. فعل د ترکیب له حیثه چې مجرد او مزید ته ویشل شوی.
۳. فعل د وقوع د زمانې له حیثه چې ماضي، مضارع او امر ته ویشل شوی.
۴. فعل د معمول له حیثه چې لازمي ا متعدي ته ویشل شوی.
۵. فعل د فاعل دې ذکر او عدم ذکر له حیثه چې مبني للمعلوم او مبني للمجهول ته ویشل شوی.
۶. فعل د تصریف له حیثه چې جامد او متصرف ته ویشل شوی.

لومړی فصل

فعل د جوړښت (بنی) له حیثه

فعل دې جوړښت له حیثه صحیح او معتل ته تقسیم شوی:

صحیح فعل:

صحیح فعل هغه دی چې په اصل حروفو کې یې حرف علت نوي او د فاء عین او

لام په مقابل کې یې صحیح حروف راغلي وي. لکه:

کتب — یدرس — رسم.

صحیح فعل په دری ډولو ویشل شوی:

۱. مهموز: هغه دی چې یو له اصلي حروفو څخه یې همزه وي. لکه:

أخذ — سأل — قرأ.

۲. مضاعف ثلاثی: هغه فعل دی چې دوهم او دریم حرف یو شانته وي (یو جنس). لکه:

شدّ — ردّ — هزّ.

۳. سالم: هغه صحیح فعل دی چې اصلي حروف یې له همزه د تضعیف څخه سالمه وي.

لکه: فتح — کتب — فهم.

معتل فعل:

معتل فعل هغه فعل دی چې یو یا دوه اصلي حروف یې حرف علت وي او د علة

حروف عبارت دي له: الف، واو او یاء څخه لکه: صام، وثب، رمی.

معتل فعل په دری ډوله دی:

۱. مثال: هغه فعل دی چې لومړی حرف اصلي یې حرف علة وي. لکه: وجد — یئس.

۲. أجوف: هغه فعل دی چې دوهم حرف اصلي یې حرف علة وي. لکه: قال — طاب.

۳. ناقص: هغه اسم دی چې دریم حرف اصلي یې د علة حرف وي. لکه: رنا — رمی —
بقی. او د ضمائرو د اسناد کیفیت هر یوه مثال: أجوف او ناقص ته د ماضي، مضارع
او امر په فعلونو کې په خاص فعل کې راوړل کېږي.

دوهم فصل

فعل د ترکیب له حیثه په دوه ډولو ویشل شوی. مجرد او مزید:

مجرد فعل: هغه فعل دی چې ټول حروف یې اصلي وي. لکه: وعد — عدت نال — رمی — دحرج — زلزل.

مجرد فعل په دوه قسمه دی: ثلاثي او رباعي:

۱. ثلاثي مجرد فعل:

ثلاثي مجرد فعل دری وزنه لري:

الف: فَعَلَ (د عین په فتحه) او مضارع فعل یې په دری بابونو کې راغلی چې دې ډیروالي لامله په لاندې ډول دی.

❖ **نَصَرَ يَنْصُرُ (په ضمه دې عین په مضارع کې).** لکه: عَبَّرَ يَعْبُرُ — نَشَرَ — يَنْشُرُ — حَرَجَ يَخْرُجُ — حَكَمَ يَحْكُمُ.

عامه قاعده: ثلاثي مضعف متعدی فعل تل د نصر له باب څخه وي. لکه: مَدَّ — يَمُدُّ — شَقَّ — يَشُقُّ — شَدَّ — يَشُدُّ — هَدَّ — يَهْدُّ.

❖ **دې صرف، يضرب باب (په کسره د عین په مضارع کې).** لکه: صَرَفَ — يَصْرِفُ — حَرَصَ — يَحْرَصُ — نَزَلَ — يَنْزِلُ — جَلَسَ — يَجْلِسُ.

عامه قاعده: مضعف لازمي فعل او داوي مثال د صرف له باب څخه راځي. لکه: عَفَّ — يَعْفُ تَ خَفَّ — يَخِفُّ تَ رَقَّ — يَرِقُّ — (لازمي مضعف). وَجَدَ — يَجِدُ — وَعَدَ — يَعِدُ — وَصَفَ — يَصِفُ.

❖ **د فتح یفتح باب (په فتحه د عین په ماضي او مضارع دواړو کې).** لکه: جَمَعَ — يَجْمَعُ — ذَهَبَ — يَذْهَبُ — قَطَعَ — يَقْطَعُ — خَضَعَ — يَخْضَعُ. **ب: فَعَلَّ (په کسره د عین) چې مضارع یې په دوه بابه راځي.**

❖ د فرح يفرح باب (مضارع په فتحه دې عین). لکه: قبل — یقبل — غضب — یغضب — لقی — یلقى — شرب — یشرب.

❖ د حسب یحسب باب (مضارع په کسره د عین) چې ډیر لږ فعلونه په دې باب کې راغلي. لکه: وثق — یثق.

ج: فعل (ماضي په ضمه دې عین) یفعل (د مضارع د عین په ضمه) یواځې یو باب دی.

❖ باب د کرم یکرّم (په ضمه د عین). لکه: صعب — یصعب. سهل — یسهل — عظم — یعظم — کثر — یكثر.

۲. رباعي مجرد فعل:

رباعي مجرد فعل یو باب لري چې فَعَلَّ دى. لکه: وسوسه — بعشر — دهور — زلزل — حرف مضارع د دې باب (فعلل) تل مفهوم دى. لکه: یترجم — یوسوس — یبعشر — یدهور — یزلزل.

مزید فعل:

مزید فعل هغه دی چې علاوه وه له اصلي حروفو څخه یو یا څو حرفه زیات په ده کې راوړل شوي وي. لکه: قاتل — صدق — اجتاز — تقاخی.

زائد حروف په کلمه یا دې «سالمونیهها» له ډلې څخه پرې زیات شوی وي یا له جنسه دې. (عین) کلمه یا لام کلمه دې فعل څخه. لکه: استعلم چې اصل فعل علم دى. او د «سالمونیهها» له حروفو څخه په هغه کې زیات شوی دی یا حرم چې په اصل کې حرم دی او یو حرف له جنسه دې عین کلمې چې «را» دى. په هغه کې زیات شوی ده. اصغر چې اصل فعل صغر دى. یو حرف له جنسه دې عین کلمه پرې زیات شوي ده.

او یو حرف له ډلې دی «سألونیها» څخه چې هزه دی.

۱. ثلاثي مزید:

ثلاثي مزید په دری ډوله دی. مزید په یوه حرف، مزید په دوو او یا دری حرفونو.

❖ مزید په یوه حرف په لاندې وزنونو راځي.

أفعل: لکه: اکرم — أحسن — اشعل.

فاعل: لکه: شاهد — أحسن — سامع.

فعل: لکه: قدم — کرم — علم.

❖ ثلاثي مزید په دوه حرفونو. (دې دوو حرفونو زیات په ثلاثي فعل باندې). ثلاثي

مزید په دوه حرفونو پنځه وزنونه لري:

إنفعل: لکه: انطلق — انصرف — اندفع.

إفعل: لکه: اجتمع — اقترب — انتصر.

إفعل: لکه: احمر — اخضر — اعوج.

تفعل: لکه: تقدم — تبارک — تعلم.

تفاعل: لکه: تباعد — تبارک — تدارک.

ثلاثي مزید په دری حرفو دری وزنه لري:

استفعل: لکه: استغفر — استقبل — استخرج — استحم.

إفوعل: لکه: اغروق — اخشوشن.

افعال: لکه: احمار — اخضر — اضغار.

۲. رباعي مزید:

رباعي مزید دوه بابه دی. مزید په یوه حرف او مزید په دوه حرفونو. مزید فعل له

شپږو حرفو څخه زیات نوي.

❖ رباعي مزید پہ یوہ حرف یو وزن لری.

تَفَعَّلَ: لکه: تبعشر — تدهور — تدجرح.

❖ رباعي مزید پہ دوہ حرفونو دوہ وزنه لری.

افعلل: لکه: اقشعر — اطمان — افعلل: لکه: افرتقع د تفرق. إحرنجم (تجمع).

دریم فصل

فعل د واقع کیدلو د زمانې له حیثه

فعل د واقع کیدلو د زمانې له حیثه په دری ډوله دی. ماضی — مضارع او امر.

ماضي فعل:

ماضي فعل هغه فعل دی چې په حدوث (واقع کیدلو) مخکې له زمانې د تکلم څخه دلالت کوي. لکه: سرني اجتنابک الشر — اجتمع أمس مجلس الوزراء.

د ماضي فعل اسناد ضمائروته.

د فعل د اسناد مانا ضمائرو ته عبارت له تعريف د فعل له ضمير دې متکلم، ضمير د مخاطب او ضمير دې غائب څخه دی چې د مفرد، مثنی او جمع حالت په پام کې نیول کېږي.

هغه ضمیرونه چې فعل هغوی ته مسند کېږي دوه ډوله دي:

- ❖ متحرک ضمیرونه چې عبارت دي له: تاء دفاعل — نا او نون د نسوی.
 - ❖ ساکن ضمیرونه چې عبارت دي له: د اثنین (تثني) واو د جماعة — ياء د مخاطبي.
- د ماضي فعل پرته له ياء د مخاطبي څخه نورو ټولو ته مسند کېږي. د ماضي فعل په سبب دې اسناد د فاعل تاء او د فاعلینو (نا) ته. د مضارع او امر له فعل څخه جلا کېږي، ځکه چې دې دواړو ضمیرونو ته (تاء د فاعل او نا د فاعلین) بل فعل نه مسند کېږي. هر ضمير ته چې د ماضي فعل مسند شي په محل دې رفع کې فاعل دی هغه فعل ته. لکه څنگه چې مخکې اوویل شول چې فعل دې جوړښت له حیثه صحیح او معتل ته ویشل شوی. صحیح فعل سالم، مهموز او مضعف ته ویشل شوی او معتل فعل. مثال: أجوف او ناقص ته تقسیم شوی.

په دې ځای کې یوڅو ډولونه د صحیح ماضي فعل هر یو له اسناد سره ضمیرونو ته
په لاندې ډول وړاندې کيږي.

۱. د صحیح ماضي فعل اسناد ضمیرونو ته:

مضعف (مدّ)	مهموز (اخذ)	سالم (شکر)		
مددت	اخذت	شکرت	أنا	مفرد متکلم
مددنا	أخذنا	شکرنا	نحن	مع الغیر مکلم
مدت	أخذت	شکرت	أنت	مفرد مخاطب
مددتما	اخذتما	شکرتما	أنتما	مثنی مخاطب
مددتم	أخذتم	شکرتم	انتما	جمع مخاطب
مددت	أخذت	شکرت	أنت	مخاطبه
مددتما	اخذتما	شکرتما	أنتما	مخاطبتان
مددتن	أخذتن	شکرتن	أنتن	مخاطبات
مدّ	أخذ	شکر	هو	غائب
مدّا	أخذّا	شکرا	هما	غائبان
مدّوا	أخذوا	شکروا	هم	غائبون
مدّت	أخذت	شکرت	هی	غائبه
مدّتا	أخذتا	شکرنا	هما	غابتان
مددن	أخذن	شکرنا	هن	غائبات

په پورتنی جدول کې داسې ښکاري چې په سالم او مهموز ماضي فعل کې چې ضمیر ته یې اسناد کړی کوم تغیر ندی راغلی.

خو مضعف فعل د اسناد له وجهې د فاعل «تاء» او د فاعلین «ناء» ته او د نسوی «نون» ته ادغام لري شوی (فک ادغام) خو د رفع ساکن ضمیرونو ته د اسناد له وجهې مدغم باقي پاتې شوی.

۲. د معتل ماضي اسناد ضمیرونو ته:

ناقص (دعا) — رمی		اجوف (قال)	مثال (وعد)		
رمیت	دعوت	قلت	وعدت	أنا	متکلم
رمیتا	دعونا	قلنا	وعدنا	نحن	متکلمین
رمیت	دعوت	قلت	وعدت	أنت	مخاطب
رمیت	دعوتما	قلتما	وعدتما	انتما	مخاطبان
رمیتم	دعوتم	قلتم	وعدتم	أنتم	مخاطبون
رمیت	دعوت	قلت	وعدت	انت	مخاطبة
رمیتما	دعوتما	قلتما	وعدتما	انتما	مخاطبتان
رمیتن	دعوتن	قلتن	وعدتن	انتن	مخاطبات
رمی	دعا	قال	وعد	هو	غائب
رمیا	دعوا	قالا	وعدا	هما	غائبان
رموا	دعوا	قالو	وعدو	هم	غائبون
رمیت	دعت	قالت	وعدت	هي	غائبه
رمیتا	دعتا	قالنا	وعدتا	هما	غائبتان
رمین	دعون	قلن	وعدن	هن	غائبات

- ❖ د ماضي فعل په تعاريفو کې ليدل کيږي چې معتل الفاء د (مثال) کې ضمائروته د اسناد له وجهې کوم تغير نه وارديږي.
- ❖ اما معتل العين (اجوف) ماضي فعل د رفع مترکه ضمائروته دې اسناد له وجهې (عين کلمه د اجوف) حذفیږي.
- ❖ خود ناقص فعل که چيرې اخر کې الف وي بيرته خپلا اصل ته (واو او ياء) ته اوږي.
- ❖ ناقص فعل کې د اسناد پر وخت کې ضمائروته (غير له واو دې جمع څخه) يواځې د الف څرکيدل خپل اصل ته کوم بل تغير نه راځي.
- ❖ کله چې ناقص ماضي فعل واو د جماعة ته مسند شي د ناقص حرف علت حذفیږي. که محذوف الف وي ماقبل دې واو د جماعة مفتوح پاتې کيږي. لکه: «عوا» او که محذوف الف نوو ماقبل دی واو د جماعة مضموم څرکي. لکه: «هم خشوا».

مضارع فعل:

مضارع فعل هغه فعل دط چې پر حدوث (واقع کيدلو) د يوه شي د تکلم په زمان کې دلالت کوي.

لکه: الآن تغادر الطائرات المطار — سيعقد الإمتحان الأسبوع القادم.

د مضارع فعل اسناد ضمائروته:

د مضارع فعل ټولو ساکنه ضميرونو ته (الف د تشبيه، واو د جمع). يا د مخاطبي ته مسند کيږي. او له متحرکه ضمائرو څخه يواځې نون دې (نسوة) ته مسند کيږي. او عرابد هغه ضميرونو چې فعل مضارع هغوی ته مسند کيږي د فاعليت پر ساس محل د رفع دی.

مضارع فعل له ماضي او امر فعل څخه د نفی د حرف «لم» په منلو سره پيژندل کيږي ځکه چې «لم» په فعل ماضي او امر نه داخليږي او مضارع ته مختص دی.

په لاندې جدول کې د صحیح او معتل مضارع اسناد ضمائروته او د هغوی د تعریف بیلگې راغلي دي.

مضعف (مدّ)	مهموز (أخذ)	سالم (شکر)		
أمدّ	أخذ	اشکر	أنا	متکلم
نمدّ	نأخذ	نشکر	نحن	متکلم مع الغير
	تأخذ	تشکر	أنت	مخاطب
تمدّان	تأخذان	تشکران	انتما	مخاطبان
تمدون	تأخذون	تشکرون	أنتم	مخاطبون
تمدین	تأخذین	تشکرین	انت	مخاطبة
تمدّان	تأخذان	تشکران	انتما	مخاطبتان
تمددن	تأخذن	تشکرن	انتن	مخاطبات
یمدّ	یأخذ	یشکر	هو	غائب
یمدّان	یأخذان	یشکران	هما	غائبان
یمدون	یأخذون	یشکران	هم	غائبون
	یأخذ	یشکر	هي	غائبه
تمدّان	تأخذان	تشکران	هما	غایبتان
یمددن	یأخذن	یشکرن	هن	غایبات

په جدول کې مو ولیدل چې تل مضارع فعل په یوه حرف له حروفو دي (أنیث) څخه شروع کیږي. دا حرف په ثلاثي، خماسي او سداسي افعالو کې مفتوح وي او په

رباعي مجرد فعل کي لکه: (یدحرج) او ثلاثي مزید چي په يوه حرف مزید وي لکه: یکرَم — یقاتل — یقدم. مضموم وي.

❖ د سالم مهموز او مضاعف مضارع فعل په تعريف کي کله چي ضميرونو ته اسناد وکړ پرته له مضاعف چي نون د نسوی ته مسند دی او له ادغام څخه مفکوک (خلاص) شوی نور کوم تغير ندی راغلی.

❖ رباعي، خماسي، او سداسي، افعال چي ماضي فعل يې په همزه دې وصل شروع شوی وي په مضارع کي همزه دې وصل حذفیږي او د مضارعه حرف يې په ځای راځي. لکه: أقبِل — یقبل — أهتم — یهتم — استقبل — یستقبل.

۲. د معتل مضارع اسناد ضمائرو ته.

	مثال (وعد)	اجوف (قال)	ناقص (دعا) — (رمی)		
متکلم	أنا	أقول	ادعو	ارمی	
متکلم مع الغير	نحن	نقول	ندعو	نرمی	
مخاطب	أنت	تقول	تدعو	ترمی	
مخاطبان	انتما	تقولان	تدعوان	ترميان	
مخاطبون	أنتم	تقولون	تدعون	ترمون	
مخاطبة	أنتِ	تقولين	تدعين	ترمين	
مخاطبتان	انتما	تقولان	تدعوان	ترميان	
مخاطبات	أنتن	تقلن	تدعون	ترمين	
غائب	هو	يقول	يدعو	يرمی	
غائبان	هما	يقولان	يدعوان	يرميان	

غائبون	هم	يعدون	يقولون	يدعون	يرمون
غائبه	هي	تعد	تقول	تدعو	ترمي
غائبتان	هما	تعدان	تقولان	تدعوان	ترميان
غائبات	هن	يعدن	يقلن	يدعون	ترمين

له پورتنې جدول څخه داسې معلومېږي چې.

- ❖ که چيرې فاکلمه د (مثال) واو وي او عين کلمه (مضارع) مکسور په دې صورت کې فاکلمه حذفېږي. لکه: (وعد — يعد) او که عين کلمه (مضارع) مفتوح يا معلوم وي. فاکلمه د (مثال) نه حذفېږي. لکه: (وهم — يوهم)
- ❖ عين کلمه دى اجوف په مضارع کې خبل اصل ته گړځي (واو، ياء). لکه: (قال — يقول) او (باع — يبيع) او کله چې د جوف فعل مضارع نون دې نسوی ته اسناد وکړي عين کلمه کې حذفېږي. لکه: (يقلن).
- ❖ لام کلمه د ناقص فعل اصل ته (واو، ياء) اوږي. او د علة حرف د اسناد له وجهې واو د جماعة او ياء د مخاطبي ته حذفېږي او که حذف شوی حرف علت الف وي د جمع د واو ماقبل مفتوح پاتې کېږي. لکه: (يخشی — يخشون).

د امر فعل:

امر هغه فعل دى چې د هغه په واسطه د يوه شي د احداث يا حدوث وروسته له زمانې دې تکلم څخه غوښتنه کېږي. لکه: أحترم والديک.

د امر فعل اسناد ضمائرو ته (ضميرونو ته):

د امر فعل ټولو ساکنو ضميرونو ته (الف، اثنين، واو د جماعة، ياء د مخاطبي) ته مسند کېږي او له متحرکه ضميرونو څخه يواځې نون دې نسوة مسند کېږي او

اعراب د هغه ضمیرونه چې د امر فعل هغوی ته مسند وي محل د رفع بیا پر فاعلیت دی.

د امر د فعل تعریف یواځې مخاطب او مخاطبي او د هغوی فرعو ته اړول کیدای شي او عائب او د هغو فرعو ته نه شي اړول کیدای.

په لاندې جدول کې د امر د فعل چې صحیح او معتل وي سره له اسناده ضمائر و ته بنودل کېږي.

مضعف (مدّ)	مهموز (أخذ)	سالم (شکر)			
مد	خذ	أشکر	أنت	مخاطب	
مدّا	خذا	أشکرا	انتما	مخاطبان	
مدّوا	خذوا	أشکروا	أنتم	مخاطبون	
مدّی	خذی	أشکری	انت	مخاطبة	
مدّا	خذا	أشکرا	انتما	مخاطبتان	
أمددن	خذن	أشکرن	انتن	مخاطبات	

په پورتنی جدول کې لیدل کېږي چې:

د سالم امر په فعل کې د اسناد په ذریعه ضمایرو ته کوم تغیر رانغی. او په اول دې

فعل امر کې چې ثلاثي وي او مهموز نوي همزه د وصل زیاتېږي.

که چیرې عین کلمه دې مضارع هغه فعل چې امر ترې اخستل شوی مفتوح یا

مکسور وي همزه دې د وصل مکسور وي. لکه: اِذهب — اجلس.

او که عین کمله وي نوموړی مضارع فعل مضموم وي همزه دې وصل هم مضموم راوړل کيږي. لکه: أنصر — أشکر. همزه د مهموز حذفیږي. او پدې اثر دې اسناد دې امر نون د نسوی ته مضاعف خلاص (مفکوک) گرځي او په اول کې یې همزه وصل زیاتیږي. لکه: مددن.

		مثال (وعد)	اجوف (قال)	ناقص (دعا) — (رمی)
مخاطب	أنت	عد	قل	ادع ارم
مخاطبان	انتما	عدا	قولوا	ادعوا ارميا
مخاطبون	أنتم	عدوا	قولوا	ادعوا ارموا
مخاطبة	انتِ	عدی	قولى	ادعى ارمي
مخاطبتان	انتما	عدا	قولوا	ادعوا ارميا
مخاطبات	أنتن	عدن	قلن	ادعون ارمين

په پورتنی جدول ولیدل شو کله چې معتل امر فعل ضمائرو ته مسند شي نو:

❖ کله چې فا کلمه د (مثال) واو وي (د عین د فعل مضارع مکسور هغه واو په امر کې حذفیږي. لکه: وعد — بعد — عد.

او که عین کلمه د (مثال) په مضارع کې مفتوح یا مضموم وي فاء په امریږي. لکه: وهم — یوهم — أوهم.

❖ عین کلمه د اجوف فعل په امر کې اصل ته اړول کيږي او په اثر دې اسناد مستتر ضمیر دی مخاطب او نون د نسوه حذفیږي.

❖ لام کلمه په فعل ناقص کې خپل اصل (واو، ياء) ته اړول کېږي او حرف علت دې (لام) کلیمې دې ناقص فعل امر په اثر دې اسناد لاندې ضمائرو ته حذفېږي. (مخاطب مستتر ضمير، و او د جماعة، ياء د مخاطبي).
او که چيرې محذوف حرف علت الف وي ماقبل دې و او دې جماعة وروسته د الف له حذف څخه مفتوح پاتې کېږي. لکه: اِسْعُوا.
او که محذوف و او او ياء وي ماقبل دې و او جماعة مضموم ګرځي. لکه: اُعُوا — اِرْمُوا.

❖ د ناقص فعل امر په اول کې چې الف ناقص وي او مهموز نوي (همزه د وصل) زياييږي او دا همزه تل مکسور وي. لکه: «اِرم» مګر هغه صورت کې د مضارع فعل مضموم وي په دې وخت کې همزه د وصل هم مکسور وي. لکه: اُعْفُ — اُرْعُ.

څلورم فصل

فعل د معمول په اعتبار په دوه ډوله دی. لازمي فعل او متعدي فعل .

لازمي فعل:

هغه فعل دی چې یواځې په فاعل اکتفاء کوي او مفعول به ته احتیاج نلري. لکه: قام زید — حضر عمرو — جلس الرجل.

متعدی فعل:

متعدی فعل هغه فعل دی چې یواځې په فاعل اکتفاء نکوي بلکې مفعول به ته هم ضرورت لري یو مفعول یا څو نور. لکه: فهم التلاميذ الدرس — حسبت المجد سهل المنأ.

هغه افعال چې دوه مفعوله منصوب ګرځي:

۱. هغه افعال چې مبتدأ او خبر خپل اول او دوهم مفعول ګرځوي.
 - ❖ د ظن أفعال: ظن — خال — حسب — زعم — جعل — هب (د ظن په مانا).
 - ❖ د يقين أفعال: رأى — علم — وجد — ألقى — تعلم.
 - ❖ د تحويل افعال: صير — حوّل — جعل — ردّ — إتخذ — اتخذ.
 - ❖ لکه: ظننت الرجل نائماً — رأيت اللص هارباً — وجد السائر الطريق وعراً.
 - ❖ صير الصناع القطن نسيجاً.
- پدې مثالونو کې جملې په اصل کې مبتدأ او خبر دی په دې ترتیب.
- الرجل نائم — اللص هارب — الطريق وعر — القطن نسيج نو دوهم مفعول د دې افعالو عين د اول مفعول مصداق لري.
۲. هغه افعال چې دوه مفعوله نه منصوبه وي او دا دواړه مفعوله په اصل کې مبتدأ او خبر نوي.

چې بعضې د دې افعالو په لاندې ډول دی.

کسا — البس — منح — سأل — منع. لکه: البس الربيع الارض حلة زاهية.

د فعل د متعدی کیدلو لارې (طرق):

الف: ثلاثي لازمي فعل کله په اول کې د همزې په زیات والي یا په مضعف کولو دې دوهم حرف (عين کلیمې) متعدی ګرځي. نجاالصدق — أنجى الصدق يانجى الصدق یا نجى الصدق صاحبه.

همدا ډول په اضافه کولو دې الف وروسته له لومړي حرف دې ثلاثي لازمي فعل، متعدی ګرځي. لکه: جلس محمد و جالس محمد الاخير.

ب: ثلاثي متعدي فعل يوه مفعول ته د همزې يا تضعيف به واسطه دوه مفعوله ته متعدي ګرځي. لکه: فهم الطالب الدرس — افهمت الطالب الدرس.

ج: بعضې افعال چې دوه مفعوله ته متعدي وي د همزې او تضعيف په واسطه درى مفعولو ته متعدي ګرځي. هغه متعدي افعال چې درى مفعولو ته متعدي ګرځي اوه فعلونه دي له:

أعلم — أرى — نبأ — أنبأ — أخبر حدّث. لکه: اعلمت عليا الخير صحيحا — أنبأت عبدالله زيدا مسافر. دوهم او دريم مفعول د دې افعالو هم په اصل کې مبتدأ او خبر وي.

فعل د فاعل د ذکر او ترک له حيثه:

فعل د فاعل د ذکر او ترک له حيثه په دوه ډوله دي. مبني للمعلوم او مبني للمجهول.

فعل مبني للمعلوم:

هغه فعل دی چې فاعل له فعل سره حقیقتاً او یا حکماً ذکر وي. لکه: قرأ المذيع
النباء (المذيع) حقیقی فاعل دی. لکه: محمد یکتب الدرس (ضمیر مستتر فاعل چې
یکتب کې حکماً ذکر شوی).

مبني للمجهول فعل:

مبني للمجهول فعل هغه فعل دی چې دې صیغې له تغیر سره د فاعل له ذکر څخه بې
نیازه کیږي او یو بل خپل معمول د نائب فاعل په توګه مرفوع ګرځوي. لکه:
قرأى النبأ — یکتب الدرس. پدې دواړو مثالونو کې قُرئ او یُکتب. دواړه فعلونه
مبني للمجهول دی چې په لاندې ډول یې مبني للمجهول ت تغیر خوړلی.
۱. مجهول ګرځول د ماضي فعل ماقبل آخر دې فعل مکسور ګرځي او هر متحرک چې
له ده څخه مخکې وي هغه حرف مضموم ګرځي. لکه:

حَفِظَ — أَكْرَمَ — أُسْتَعْلِمَ — تُسَلِّمَ.

او که فعل أجوف وي عين کلمه په ياء بدلېږي. لکه: قال — قيل — زاد — صاد —
صيد.

۲. د مضارع فعل مجهول ګرځول:

مضارع فعل د مضارعة د حرف په ضمه او فتحه د ماقبل آخر باندې مبني للمجهول
ګرځي. لکه: يَحْفَظُ — يُكْرِمُ — يُقَدِّمُ — يُسْتَعْلِمُ. او که چيرې ماقبل آخر حرف واو يا
ياء وي پدې صورت کې په واو او ياء په الف بدلېږي: يقول — يُقال — يزيد — يَزاد
— يستفيد — يستفاد.

يادونه:

د امر فعل ميني للمجهول نگرځي ځکه چې فاعل يې مخاطب وی دی هغه مجهول
نوي

شپږم فصل

فعل د تعريف له حيثه

فعل د تعريف له حيثه په دوه ډوله دی: جامد او مشتق.

جامد فعل:

جامد فعل هغه فعل دی چې تل په يوه شکل وي. يا د ماضي يا دې امر په شکل.

۱. هغه افعال چې يواځې د ماضي په شکل وي.

❖ ليس او ما دام — د کان له اخواتو.

❖ کرب د مقاربه افعالو څخه.

❖ عسی — حری او اخلولق د رجاء له افعالو څخه.

❖ نعم — بنس — حبذا او لا حبذا د مدح او ذم له افعالو څخه.

❖ خلا او عداد اسپښاء له افعالو څخه.

❖ أخذ — أنشاء او شرع. د شرورع له افعالو څخه (په هغه صورت کې چې د شروع د

افعالو په توگه استعمال شوی وي).

۲. هغه افعال چې يواځې د امر په شکل راغلي.

❖ هب: د ظن په مانا (فرض يې کړه).

❖ تعلم دې اعلم په مانا.

متصرف فعل:

متصرف فعل هغه فعل دی چې په يوه شکل نه وي. او په دوه ډوله دی.

۱. تام التصرف افعال:

تام التصرف افعال هغه افعال دي چې له هغوی څخه ماضي، مضارع او امر جوړېږي.

لکه: قام — کتب — شکر — دخرج — قاتل — إقترب.

۲. ناقص التصرف افعال:

ناقص التصرف افعال هغه افعال دي چې يواځې ماضي او مضارع استعمال شوي وي.
چې په لاندې ډول دي.

❖ مزال — مابرح — مافتئ — ما دام د کان له اخواتو څخه.

❖ کاد او اوشک دمقاربه له افعالو څخه.

❖ طفق او جعل دشروع له افعالو څخه.

خلورم باب

همزه ، اعلال او ابدال

د قاموسونو داستعمال طریقه، د ترقیم علامی. (نبی).

لومړی فصل (څپرکی)

همزه: همزه یا د کلمی په سر یا وسط (مابین) او یا د کلمی په وروستی برخي (آخر) کی وی چه د دريوارو ډولونو حکم ئی په لاندی ډول دی:

۱. هغه همزه چه دی کلمه په سر کی وی لکه: أنصف، أنصف، إنصاف
۲. په اول دی حروفو کی (پرتله له همزی دی «أل» چه همزه دی وصل دی) لکه إن، أن، إلی، أو.
۳. د اسمونو په سر کی (پرتله له ابن، ابته، امرؤ، امرأه اثنان، اثنتان إسم، او أَسْمُ اللَّهِ) لکه: أحمد، إمام، أرض، اسلوب.

د وصل همزه:

د وصل همزه هغه همزه دی چه د کلمی په اول کی ددی لپاره چه په ساکن نطق وشي راورل کیږي او د الف غیر مهموز (۱) په ډول لیکل کیږي. که چیری د وصل همزه د کلام په لومړی سر کی واقع شی په هغه تلفظ کیږی لکه: (اذهب) او که چیری د کلام په درج کی یعنی د یوه متحرک او ساکن حرف ترمنځ واقع شی له تلفظ څخه پاتی کیږي لکه: (قلتُ اذهب) ولی په دواړو شکلونو کی په خط کی لیکل کیږي.

د وصل دهمزه ځایونه په لاندی ډول وی:

۱. په اول پنځه، او شپږ حرفی ماضی فعل، او د امر فعل او د دوی د مصدر په سر کی چه حرکت به ئی کسره وی که چیری په سردی کلام کی راشی لکه: إعتاد، إعتد، اعتیاد (ضماسی) استعان، إستعین، استعانه (شپږ حرفی)

۲. د ثلاثي مجرد فصل په امر کی مکسوره راضی که چیری د کلام په سرکی واقع شی او عین کلمه مضمون نوی، او که چیری د کلام په سرکی نوی له منطق څخه ساقط کیري او که چیری عین کلمه مضمون وی همزه د وصل هم مضمون راوړل کیری لکه:
إسمع، إعمل، إرم، إرض. أشکر، أذکر، أدخل، أعضا.

۳. (أل) دی (أل) همزه چه اسم پری محلی گرخی د وصل همزه دی او د الف په شکل چه مهموز نوی لیکل کیری لکه: جاء الرجل خو کله چه مستقل او د عنوان په ډول و لیکل شی همزه ئي دقطع همزه دی زکه چه په دی حالت کی اسم دی لکه: (أل) حرف.
ضروری دی چه دشمول له وجهی دی (أل) ډولونه او د استعمال موارد کی توضیح کړو.

(أل) په دری ډوله دی: موصوله، معرفه، زائد:

موصوله (أل):

دا ډول (أل) د عاقل، غیر عاقل، مفرد او غیر مفرد، مذکر او مونث لپاره یو ډول استعمال لری او صله ئي مریح صفت دی. لکه:
جاء ئي الکاتب او الکاتبه او الکاتبان أو الکاتبان أو الکاتبون او الکاتبات.
دا (أل) د تعریف حرف ندی بلکه اسم دی او د صله پواسطه معرفه شوی.
سره لری چه (أل) موصولی اسم دی او اعراب نه پری ظاهریری خو اعراب په هغه صفت چه د ده صله دی جاری کیری.

د تعريف (أل):

(أل) د تعريف حرف دی او په دوه ډوله دی (أل) عهدی او (أل) جنسی.

1. أل عهدی: دا حرف په نکره اسم داخلیری چه مخکی ذکر شوی و یا په بل ډول مخاطب سره معهود وی. هغه اسم چه محلی په ال عهدی وی و مدلول په تعیین کی دغا شب ضمیر په ډول دی.

(ال) عهدی په دری ډوله دی: ذکری، علمی یا ذهنی او حضوری لکه:

أقلبت سیاره فرکت السیاره. او لکه داقول د الله تعالی:

(كما أرسلنا إلى فرعون رسولا فعص فرعون ارسول). (ذکری).

لکه: هل تذيب إلى البيت (ذهنی علمی) لکه: اليوم، اساعة الليلة لکه: جاونی هذا الرجل، او یا أيها الرجل.

۲. (أل) جنسی: چه دی لاندی دریود معنی گانو لپاره کارول کیږی:

الف: د جنسی په افرادو د شمول دی دلالت لپاره لکه:

النجم مضيئ بذاته یعنی کل نجم مضيئ بذاته.

ب: د جنس دیوه صفت له صفاتو څخه د شمول دی دلالت لپاره د مبالغی په ډول

لکه: أنت الرجل علماو ادباً. یعنی ټول علمی او ادبی سپړتوب په تا کی دی.

ج: د جنس د ذاتی حقیقت د بیانولو لپاره قطع نظر د جنس دیوه فرد یا افراد و په پام

کی نیول. لکه: الذهب أنف من النحاس.

سره زر کره دی له مسو څخه.

۳. (أل) زائده: دا (أل) تعريف او تنكير نه افاده كوی يواخی د ډول لپاره (تزئین) په معرفه اونكره عربي كلام كی راغلی او په دوه ډوله دی. (إل) لازمه: په دی معنی چه هغه اسم چه محلی په ال وی بی له (ال) څخه نه استعمالیږی او د علم په شكل محلی په (ال) اوریدل شویدی. لکه: اللات، العزی، الیسع و السمول. او غیر لازمه(ال) هغه دی چه كله شاعر او داسی نورئی د شعر دوزن لپاره په علم اسم او شعر د ساتلو لپاره اضافه کیږی. لکه چه ساعر په (نبات او بر) علم گرځولی دیوه ډول مرخیږی لپاره چه (نبات الاوبر) ورته ویل شوی.

۴. دی لاندی اسمونو همزه دوصل همزه دی: ابن، ابنة امرأ، امرأه، إثنان، اثنتان، اسم. أيم الله. کتنه:

كله چه مخکی له همزی د وصل داسی حكم وی چه آخر کی دوصل لپاره د وروستی ساكن حرف سره چه له همزی مخکی دی، همزی ته كسره وركول کیږی. او خپله همزه دوصل له نطق څخه ساقیږی. لکه: ۱. ثرقت الشمس، من إسمك، بالفضيلة فاز، قل الحق. خولاندی ضمائر لکه: انتم، هم، او كم په داسی حالت کی مفهوم گرځی نه مكسور. لکه: اؤلنگر هم الفالزون، انتم الصالحون، قرائت كتابكم الجديد.

۲. متوسطه همزه:

متوسطه همزه په لاند حالاتو کی د (یا) په صورت لیکل کیږی:

- مکسوره همزه لکه لیثم، جوائم، طائره.
 - هغه همزه چه ماقبل کی مکسوره لکه: بس، تعبته منات.
 - هغه همزه چه له یاء ساکنه خخه مخکی وی: هنیئا، تفیئه، مریئا.
 - مضمومه ممدود، متصله همزه لکه: مسؤل، مسؤوم، شیئون.
- متوسط همزه په لاندی حالاتوکی د واو په صورت لیکل کیږی:
- مضمومه همزه وروسته له فتحی خخه: یؤول، هوّلاء.
 - مضمومه همزه وروسته له ساکن خخه: د اؤک، سماؤه، ذکاؤه.
 - مفتوحه همزه وروسته له ضمی: یؤخل، دؤساء، فؤاد.
 - ساکنه همزه وروسته له ضمی: یوره، مؤمن، مؤتمر.
- په لاندی حالاتوکی متوسط همزه په الف لیکل کیږی:
- مفتوحه همزه وروسته له فتحی: مضا جأة ارتأی، کان.
 - مفتوحه همزه وروسته له صحیح ساکن خخه: مسأله، مجأه، ضمای.
 - ساکنه همزه وروسته له فتحی: د أس، نأساة، تأخیر.
- متوسط همزه په لاندی حالاتوکی مستقل لیکل کیږی:
- مفتوحه همزه وروسته له الف خخه: تفأل، کفأه.
 - مفتوحه همزه وروسته له واو ساکنه: لکه: سموئل
 - همزه ممدوده مضمومه چه له ما قبل سره ئی اتصال ممکن نوی. لکه: إبدءوا.

۴. مطرفه همزه:

مطرفه همزه په لاندی ډول لیکل کیږی:

همزه په الف باندی لیکل کیږی کله چه ماقبل کی فتحه وی. لکه: یلجأ، اسوأ، نبأ.

دیا پہ سرلیکل کیبری کلہ چہ ماقبل ئی کسرہ وی: لکہ: ناشئ، ملاجئ شاطئ
پہ واو لیکل کیبری کلہ چہ ماقبل ئی مضموم وی: لکہ: امرؤ، یجرؤ.
او مستقل لیکل کیبری کلہ چہ ماقبل ئی ساکن وی. لکہ: جز، دفسأ، إنتأ،
صحراً.

دوهم فصل

اعلال او ابدال

کله بعضی حروف له یوی کلمی څخه حذفیږی او کله یو حرف دبل حرف په ځای په کلمه کی راشی.

که چیری دا حذفول او عوض کول دیوه حرف په بل حرف په کلمه کی په حرف علت کی وی (واو- الف - یا) دپته اعالل وائی او که په نورو حروفوکی وی هغه ته ابدال ویل کیږی.

د اعالل او ابدال پیژندل د کلمو داصولو پیژندل یوه نښه وسیله په کار واو دی معاجوکی گټه اخستل کیږی.

۱. اعالل:

اعلال: عبارت له حذف یا عوض تولودی یوه حرف دبل حرف پر ځای په یوه کلمه کی وی.

بعض حالات چه په هغه کی اعالل کیږی په لاندی ډول دی:

۱. د الف بدلول په واو باندی:

الف وروسته له ضمی څخه په واو بدلیږی: لکه: شاهد - شوهه - حاکم حوکم.

۲. د واو بدلول په یا باندی:

الف: کله چه واو او یا په یوه کلمه کی یو ځای راشی او یا لومړی ساکن وی لکه: ساد - یسود فهوسید (په اصل کی سیود) دی.

همان - يهون فھوھين (په اصل ھيون ڊي) سوي يسوي- سياً په اصل کي (سيوا) ڊي.

ب: په اسم مفعول ڊي ثلاثي ناقص ياً کي: لکه: مقضي چه په اصل کي مقضوي په وزن ڊي مفعول او مبني چه په اصل کي مبنوي ڊي.

ج: د هغه فعل مصدر چه په وزن ڊي أفعال وى او فأنى و او وى: لکه: اوضح او اورد. او هغه مصدر چه په وزن ڊي استفعال ڊي او فأ کلمه ئي و او وى لکه: استوضح - استورد. لکه: اوضح الضيحاء - اورد: ايراد - استوضح - اسيناحاً - استورد - استيراد.

د: سما، يسمو فھوسامي (په اصل الساميو) ڊي عدا البعدو فھوالعادي په اصل کي (العادو) ڊي.

۳. د واو او يا بدلول په همزه:

په لاندې ځايو کي واو او يا په همزه بدليري:

الف: په اسم فاعل کي له ثلاثي اجوف فعل څخه مشتق وى. لکه:

صام: صائم (په اصل کي صاوم ڊي) صاد، صائد (په اصل کي صايد) ڊي.

ب: کله چه واو او يا په آخر ڊي کلمه کي وروسته له الف زائده څخه راشي.

لکه: دعا، يدعو، دعاء (په اصل کي دعاو) ڊي. لکه قضى يقضى قضاء په اصل کي (قضايا) ڊي.

د مفعول د واو حذف:

کله چه اسم مفعول له ثلاثی فعل متصل الوسط د اجوف، خخه جوړش: لکه قال
— باع — واو زائده د مفعول حذفیږي: قال: مقول چه په اصل کی (مقول)
دی باع: مبیع چه په اصل کی مبیوع دی.

۲. ابدال:

ابدال عبارت له ځای نیولو یوه حرف دبل حرف پر ځای دی په یوه کلمه دی:
هغه بعض حالات چه په هغه ئی ابدال واقع کیږي:

۱. د افتعال د فا بدلیدل په تاء:

کله چه فا کلمه دی ثلاثی فعل واو وی لکه (وصف) اوله هغه خخه د افتعل په
وزن یو فعل جوړشی. د دا ډول مثال (واو) په تا بدلیری:
لکه: وصف: إوتصف: إتصف. وسم: أوّتسم: إتسم دا ابدال په مضارع او
مصدر کی هم واقع کیږي. لکه: الّصف، یتّصف، اتصافاً — اتسم، یتسم
التساماً. همدا ډول په اسم فاعل او اسم مفعول د دی باب کی: لکه: متّصف —
او متّصف.

۲. د افتعال د تاء ابدال په دال باندی:

کله چه فا کلمه دی ثلاثی فعل دال وی (دخر) اوله هغه وزن دی افتعل جوړشی
تاء دی افتعال په دال بدلیری. لکه دخر: إتدخر: إدخرّ دعی: إدعی همدا ډول
دا ابدال په په مضارع فعل، مصدر — اسم فاعل او اسم مفعول کی هم راځی

لکه یدخر - إدخاراً - مدخِر - مدخِر. إدعی، یدعی - إدعاء مهو مدع و
ذاک مدعی.

۳. د افتعال د تا بدلیدل په طاء:

کله چه فاء ثلاثی فعل (صاد، یا طاء، یا ظاء) وی اوله هغه څخه په وزن دی
افتعل جوړکړو تاء دی (افتعال په د طاء) بدلپری لکه: صاد - اصطاد - چه
اصل ئی (اصتید) دی بصطاد چه اصل ئی (یصتید) فهو مصطاد چه اصل ()
مصتید) دی ذاک مصطاد چه اصل ئی (مصتید) دی. همدا ډول - خر -
اخطرب، طرد - اطرد.

دریم فصل

د کلمو د پلټنې او پیدا کولو لاری (طریقی) په معاجمو کی (قاموس) لغوی معاجم هغه کتابونه دی چه د لغة (ژبی) مفردات په کی راټول شوی او داسی ترتیب شوی چه پلټونکی ته د کلمو او د هغوی معنی جوړښت، مشتقات او ما سر جمع ئی اسانی گرځول شوی دی.

چه د هغوی نوموته په لاندی ډول دی:

۱. مختار الصحاح.
۲. اساس البلاغة.
۳. المصباح المنیر.
۴. المعجم الوسیط.
۵. القاموس المحیط.
۶. لسان العرب.

په عربی معاجمو کی د مفرداتو د ترتیب په اړه دوه طریقی رواج لری:

لومړی طریقه:

په ډیرو عربی معاجمو کی پرته له (القاموس المحیط) څخه کلیمی د اصلی هجادی حروفو په پام ترتیب شوی په دی ترتیب چه کله لومړی حرف هجادی لومړی حرف په مرتبه کی په همدی ډول دو هم او دریم حرف چه اته ویشیت هجاء حروف دی اړ؛ و په اته ویشتو بابونو د لومړی حرف د اصل دی کلمه پر اساس تقسیم شوی همدا ډول دوهم او دریم په همدی ډول تنظیم شوی دی.

دوهمه طریقه:

دا طریقه د کلماتو په ترتیب کی د اصلی حروفو په ترتیب او د کلمی د وروستی حرف په اساس په اته ویشتنو بابونو ویشل شوی او هر باب به اعتبار دی لومړی حرف دی کلمه چه په خو فصلونو ویشل شوی جوړ شوی چه (قاموس المحيط) کی همدا کړنداره کارول شوی او هم په (لسان العرب) کی. په معاجمو کی د کلمی د پیدا کولو طریقه (لاره):

۱. که چیری کلمه جمع اوسی مفرد ته اړول کیږی او که مضارع، امر مصدر، اسم فاعل، اسم مفعول یا له نورو مشتقاتو د فعل څخه وی ماضی ثلاثی فعل ته اړول کیږی.
۲. او که چیری کلمه مزید وی له زیاد شوو حروفو څخه مجرد گرخی.
۳. که چیری دیوی کلمی لتون په داسی قاموس که دی چه د اصلی حروفو په ترتیب رغول شوی دی لومړی اول حرف او وروسته دوهم او دریم حرف ته په ترتیب کتل کیږی.
۴. که چیری دیوی کلمی لتون په قاموس محیط که وی د کلمه په اصل حروفو کی وروستی حرف ولیدل شی تر څو پری پیداشی وروسته لومړی او دوهم ولیدل شی تر څو فصل ئی و پیژندل شی او وروسته دریم حرف ته وکتل شی تر څو په لسان العرب کی ولیدل شی.

څلورم فصل

د ترقیم نښی (علامی)

د ترقیم علامی هغه ټکی او رسمونه دی چه په لیک کی یو له بل څخه د کلمو د جدا کیدو د عبارتونو او جملو د نښلوو د ښه تنظیم لپاره کارول کیږی. تر څو لوستونکی د لیکونکی موخې په لنډ ډول اوبی له کومی غولیدنی پیدا کړی او پری پوه شی.

د ترقیم (نښی) په لاندی ډول دی:

فصله (،) فصله منقوطة (؛) نقطه (.) نقطتان (:). د یوښتی علامه (؟) د تعجب علامه (!) د تنصیص ده نښی «» شرط (-) شرطتان (- -) قوسان () علامه دی حذف (.....).

فصله (،):

په لاندی مواردو کی راوړل کیږی:

الف: په هغه عبارتو کی (غیر تام مرکبات) چه یو تام الفانده کلام جوړ وی:

لکه: إن الشخص النقی، یخاف الله، ولایو ذی احدا ولالظلمه.

ب: د دوؤ و متعاطفو جملو کی چه یو مشترک مطلب افاده کوی لکه: والله

مافی السموات، ومافی الارض.

ج: دیوه شی د انواعو او ډولونو په مابین کی لکه: ادوات النداهی:

یا، آیا، هیأ، آی، النمره.

د: د منادی له لفظ څخه وروسته لکه: یا علی، کن طموحاً.

فصله منقوطة (؟):

په لاندی ځایونو لیکل کیږی:

الف: په ډیرو اوږدو جملو کی لکه: إن الناس لا ينظرون إلى الزمن الذي عمل فيه أباً؛ و انما ينظرون الى مقدار جودته.

ب: د دوو جملو په مابین کی چه یوه د بلی لپاره سبب وی لکه: إني الصادق فيما أقول؛ اذلا عرف الكذب اطلاقاً.

نقطه (.):

په لاندی ځایونو کی کارول کیږی:

الف: د تام جملی په پایله کی: أصلی یو میا خمس مرات.

ب: په یوه کامله فقره کی لکه: يحسن بالمسلم أن يتعلم العربية، ويتقنها ليتوصل بها الى فهم معاني القرآن.

ج: وروسته له اختصار شوی کلمو څخه لکه: (هـ.) (م.) د هجری او میلادی اختصار.

نقطتان (:):

په لاندی ډول کارول کیږی:

الف: د مجمل او تفصیل ترمنځ لکه: الكلمة: اسم و فعل و حرف.

ب: د قول او مقول تر منځ لکه: قلت له: «الى لمتقى».

د پوښتنی (استفهام) علامه (؟):

په لاندی مواردو کی کارول کیږی:

الف: استفہامیہ جملہ پہ پایلہ کی لکہ: ماشکواک؟ کیف حالک؟

د تعجب علامہ (!):

پہ لاندی مواردو کی کارول کیبری:

دی جملی پہ پایلہ کی کلہ چہ لہ تعجب، دارویری، خوبنی یا غم خخہ یادونہ
کوی لیکل کیبری.

ما اشدخضرة الزرع! عجا الماتقول! سرنی نجاحک! سانی إهمال أخک!

دوہ (تنصیص نبی) (« »):

د نقل شوی کلام نص (متن) د دی دووؤ علاموپہ منخ کی اینسودل کیبری لکہ:
قال عمر بن الخطاب (رض) «البينة على من ادعى واليمين على من أنكر».

الشرطه (-) (زیر) :

پہ لاندی مواردو کی کارول کیبری:

الف: وروستہ لہ عدد خخہ پہ لومری نظر (خط) کی لکہ: - یکنون الاسم
مجروراً.

۱. وروستہ لہ حرف جر خخہ.

۲. کلہ چہ مصناف الیہ واقع شی.

۳. کلہ چہ تابع اسم مجرور وی.

ب: د جملی دی دووؤ رکنونو تر منخ چہ لومری رکن ئی اوردوی لکہ: إن
الجندي الشجاع المؤمن بربه ووطنه يتحقق الثناء.

شرطتان (—) :-

د عبارتو یا معترضه جملو د دوؤ شرطونو تر منځ لیکل کیږی لکه: علینا —
أبناء الأفغان — أن نوحده صفوفنا.

قوسان (()) :-

ددی دوؤ قوسونو په مابین کی معترضه جملی چه لته سیاق سره هیڅ اړیکی
نلری لیکل کیږی لکه:
وصیة عمر (رض الله عنه) للآ شعری.

د حذف علامه (...) :-

د حذف علامه د مخدوف په ځای لیکل کیږی لکه: أكمل ماياتی بخیرمناسب:
المهندسون.....

پنجم باب

د حرف قواعد و عمومی تطبیقات

د تینبی او جمع د مختلفو ډولونو مثالونه په بعض جملو کی او عبارتونو کی:

۱. د مقصور، منقوص، او محدود اسم و جمع او تشنبي مثالونه:

الف: خرج المعافیان من المستثفی متکاً علی العصا.

خرج المعافون من المستثفین متکین علی عصوات. لیدل کیږی کله چه له

مقصور اسم څخه تشنیه او جمع مؤنثه سالمه جوړیږی:

الف ئی په یاء بدلېږی که څلورم یا له هغه څخه لوړ هم وی لکه معافیان

مستثفین- مستثفیات.

او که الف کی دریم وی نو بیرته اصل ته (واو او یاء) ته اړول کیږی لکه:

محصولین او عصوات.

او په مذکور جمع سالمه کی مقصور الف حذف او ما قبل کی مفتوح پاتی

کیږی لکه: المعافون.

ب: إن المحمی ساع إلى الصلح.

إن المحامین ساعیان الی الصلح.

إن المحامین ساعون إلى الصلح.

لیدل کیږی چه منقوص اسم یاء که چیری حذف شوی وی په تشنیه کی بیرته

راگرځی لکه: ساع (ساعیان) او په جمع مذکر سالمه کی یائی حذفیږی او له

واو څخه مخکی مضموم گرځی تر څوپه منخدوف واو باندی دلالت وکړی.

لکه: ساعون د رفع په حالت کی او د نصب او جر په حالت کی ماقبل د یاء مسکور گرخی: المحامین تر خو په مخدوف یاء دلالت و کری.

ج: عاد العداء من العجاء مستاءً.

عادلعداء ان (او العداوان) من الحصراوين مستأین.

عادلعداؤن (او العداوون) من الحصراوات مستأین.

لکه څرنګه چه په مثالونو کی ولیدل شول محدود اسم، تشبیه او جمع له لاندی حالاتو سره مخامخ کیږی.

که همزه ئی اصلی وی په خپل حالت پاتی کیږی لکه: مستاء له استاء، یستاء څخه. په واو بدلیږی که الف د تانیث وی لکه: صحراء په خپل حال باقی پاتی کیږی. یا په واو او یاء بدلیږی لکه: عدا له عدا بعدو عدوا څخه.

۲. د تشبیه او جمع مثالونو په ځینو هغو جملو کی چه په اسم تفضیل مشتمل

دی:

الف: أنت الفائزة الاول فکنت أجدر بالجائزة.

أنت الفائزة الاول فکنت أجدر من غیرک بالجائزة.

أنتما الفائزان الاولان فکنتما أجدر من غیرک بالجائزة.

أنتم الفائزون الاولون فکنتم أجدر من غیرکم بالجائزة.

أنتن الفائزان الاولیات فکنتن أجدر من غیرکن بالجائزة.

لیدل کیږی چه کله چه اسم تفضیل په «ال» مقترن دی لکه: الأول مطابقت ئی

له بالفضل سره واجب دی.

ب: هذا الفتی اشجع جندی و هذه الفتاة افضل (او فضلی) الفتيات.

هذان الفتیان الشجع جند یتین و هاتان الفتاتان افضل (او فضلیات) الفتیات .
لیدل کیبری کله چه اسم تفضیل نکری ته مصناف دی لکه: اشجع جندی افراد
و تذکر دهغه واجب دی. په دی صورت کی مصناف الیه مطابق دی مفضل
وی. لکه الفتی او جندی.

او که چیری اسم تفضیل معرفی ته مصناف وی لکه: أفضل الفتیات په دی
صورت کی مطابقت او عدم مطابقت دواړه جائز دی.

۳. د ماضی فعل د ځینو صیغو دتعریف مثالونه:

الف: هذا الرجل سعى إلى الخير ودعا إلى الوحدة ولقى من يشجعه.
هذه المرأة سعت إلى الخير ودعت إلى الوحدة ولقيت من يشجعها.
هذان الرجلان سعيا إلى الخير و دعوا إلى الوحدة ولقيان يشجعهما.
هاتان المرأتان سعتا إلى الخيرو دعنا إلى الوحدة لقيتامن يشجعهما.
هؤلاء الرجال سعو إلى الخير و دعوا إلى الوحدة ولقوا من يشجعهم.
هؤلاء النساء سعين إلى الخير و دعون إلى الوحدة و لقين من يشجعهن.
په پورتنیو مثالونو کی مو ولیدل چه معتل الاخر ماضی فعل په الف لکه سعی او
دعا:

کله چه الف د تشنیه اونون د نسوة ته مسند شی د همدا ډول تاء د فاعل او نا
د فاعلین ته مسند شی الف ئی بیرته خپل اصل (واو او یاء) ته اوړی.
کله چه واو دی جماعة ته مسند شی لکه: سقوا او دعوا، الف حذفیږی او
ماقبل ئی مفتوح پاتی کیږی.

ماضی فعتل الاخير په ياء هر ضمير ته چه اسناد وکړی (بی له واو و جماعة)
خخه په هغه کی کوم تغیر نه راځی.

او که چیری واو د جماعة ته مسند شی (ياء) کی حذفیږی او ماقبل ئی
مضموم گرځی لکه: القوا.

ب: أنت قلت الحق و مددت يد المساعدة إلى الجميع.

أنت قلت الحق و مددت يد المساعدة إلى الجميع.

أنتما قلتما الحق و مددتما يد المساعدة إلى الجميع.

أنتم قلتتم الحق و مددتتم يد المساعدة إلى الجميع.

أنتن قلتن الحق و مددتن يد المساعدة إلى الجميع.

ماضی أحواف فعل کله چه درفع متحرکو ضمایر و ته چه عبارت دی له:

تاء د فاعل، نون نسوة، نا د متکلمین مسندشی دوسط حرف (حرف علة)

حذفیږی او ماضی مضعف فعل لکه (مدّ) کله چه ضمائر و درفع ته مسندشی. د

هغه ادغام مفکوک (لری) کیږی.

تا د فاعلة (مؤنثه مرده) کله چه ماضی فعل هغی ته مسندشی دمسکوری تاء

به شکل لیکل کیږی لکه (أنت قلت) نه په شکل و ياء (أنت قلتی).

۴. د مضارع فعل دتعریف ځینی بیلگی (مثالونه):

الف: أنت ترقی و تسمو و تنال ما تبتغی بالجدو الأدب.

أنت ترقین و تسمین و تنالین ما تبتغیان بالجدو الأدب.

أنتما ترقینان و تسموان و تنالان ما تبتغیان بالجدو الأدب.

أنتم ترقون و تسمون و تنالون ما تبتغون بالجدو الأدب.

په مثالونو کې لیدل کېږي کله چه معتل الخریه الف مضارع فعل لکه (برقی)
یاء د مخاطبی، واو او مفتوح پاتی کېږي لکه:
أنت ترقین، أنتم ترقون.

او لکه چه الف و تشني اونون د نسوة ته مسندشی الف ئی په یاء بدلیږي او
ماقبل دی یاء مفتوح گرخی. (أنتما ترقیان- أنتن ترقین).
او معتل الا خریه واو او یاء لکه (سیمو او یتغی) کله چه یاء مکسور گرخی.
او ماقبل له واو د جمع خخه مضموم گرخی لکه: أنتم تسمون و یتغون.
او کله چه الف د تشني یانون د نسوة ته مسندشی کوم تغیر په کی نه راځي
لکه:

انتما سنوان و تبتغیان و أنتن تسمون و تبتغین.

ب: لا تیسنَ إذا کبوت مرة (د مخاطب لپاره).

لا تیسنَ إذا کبوت مرة (د مخاطبی لپاره).

لا تیسان إذا کبوتما مرة (د مخاطبین لپاره).

لا تیسنان إذا کبوتن مرة (د مخاطباتو لپاره).

کله چه مضارع فعل نون د توكید سره متصل شی او ضمائر و ته مسندشی لاندی
حالات را منخ ته کېږي:

یاء مخاطبة او واو د جماعة د التقاء ساکنینو د مخنیوی لپاره حذفیږي په
لومړی حالت کې (یاء مخاطبه) نون د تاکید مکسور او په دوهم حالت کې
ماقبل د هغه مضموم گرخی.

د نون د نسوی اونون و توكید تر منخ الف فاصل راوړل کېږي اونون د اکید
مشد داومکسور گرخی (لاتيسان).

د امر فعل د توکید په حالت کی لکه د مضارع فعل په ډول دی.

۵. دی امر فعل د تعریف بعض مثالونه (بیلگی):

الف: صل أخاک و اعف عمن ظلمک و خذ بیدالضعیف.

صلی أخاک و اعفی عمن ظلمک و خذی بیدالضعیف.

صلاً أخاکما و اعفوا عمن ظلمکما و خذا بیدالضعیف.

صلوا أخاکم و اعفوا عمن ظلمکم و خذوا بیدالضعیف.

صلن أخاکن و أعفون عمن ظلمکن و خذن بیدالضعیف.

و مولیدل کله چه د امر فعل صحیح الاخر او غیر متصل له بارز ضمیر سره وی

لکه: (صل او خذ) مبنی پرسکون وی. او که چیری معتل الاخر وی (ناقص)

مبنی په حذف دی حرف علت گرخی لکه (أعف).

او که چیری فعل د امر له یاء د مخاطبی الف د تشینه او یا واو د جمع سره

متصل شی مبنی په حذف دنون گرخی. لکه: صلی، صلا- صلوا په پورتنیو

مثالونو کی.

او که چیری نون د نسوة سره متصل شی مبنی پرسکون گرخی. لکه (صلن).

هغه فعل چه اول کی حرف علة یا همزه وی د امر له صیغی څخه حرف علت او

همزه حذفی (لکه وصل: صل - أخذ - خذ).

د معتل الاخر (ناقص) فعل امر احکام ټول لکه د مضارع فعل په ډول دی.

دحرف د قواعدو د بحثونو لنډيز

اسم د جوړښت له حيثه

صحيح الاخر	غير صحيح الاخر
هغه اسم چه نه مقصور نه منقوص اونه محدود وي لکه:	۱. مقصور: هغه اسم دی چه په آخر کی ئی الف لازمه وي. لکه فتی - ذکرى.
رجل - حجرة.	۲. منقوص اسم: هغه اسم دی چه په آخر کی ئی یاء لازمه او ماقبل کی مسکور وي لکه: المحامی - الراعى
	۳. محدود اسم: هغه اسم چه آخر کی ئی همزه وروسته له الف زائده څخه وي لکه: خفراء - سماء

اسم د تعین له حیثه

معرفة	نكرة
<p>معرفة هغه اسم دی چه په یوه معین دلالت وکړی.</p> <p>۱. ضمیر: (انا - انت - هو)</p> <p>۲. علم: (محمد - الاسکندریه)</p> <p>۳. د اشاری اسم: (هذا - هذه - هؤلاء)</p> <p>۴. موصول اسم: (الذی - التي - الذين)</p> <p>۵. معرف په ال (الانسان - الاسد)</p> <p>۶. معرفي ته مضاف: کتاب احمد - بانع البازنجان).</p> <p>۷. منعیته منادی: یا کاتب</p>	<p>نکره هغه اسم دی چه په معین شی دلالت نکوی لکه:</p> <p>انسان - أسد</p>

اسم دنوع له حیثه

مؤنث	مذکر
<ul style="list-style-type: none"> • هغه اسم چه په زنانه و د دی انسان او حیوان دلالت وکړی لکه: أم - أفعی • او یا هغه اسم چه په داسی شیانو دلالت وکړی چه په استعمال کی په اتفاق سره د مؤنث اسم حکم واخلی. لکه صورة - دار. 	<p>مذکر هغه اسم دی چه په نارینه دی انسان او حیوان دلالت کوی. آب - أئید</p> <p>او یا هغه اسمونه چه په اتفاق سره د مذکر په توگه کارول کیږی لکه: قمر - سیف.</p>

<ul style="list-style-type: none"> • د تانیث تاء لکه: خدیجه- مدرسه. • مقصوره الف تانیث: لکه هدی- نجوی. • محدوده الف د تانیث: لکه: حسناء سوداء. 	
---	--

اسم د عدد له حیثه

مفرد	مثنی	جمع
هغه اسم چه په واحد یا واحده باندى دلالت کوی. لکه غلام - فتاة.	هغه اسم چه په زیادت دی الف او نون په حالت دی نصب او جرکی پراشینین یا ایشنتین دلالت وکړی لکه: حضر المدرسان - تدرسنا مدرستان - زرت دولتین - أجبت علی ستوالین. مقصوره تشنیه:	۱. جمع مذکره سالمه ۲. جمع مؤنثه سالمه ۳. دمکسره جمع
	دریم الف خپل اصل (واو او یاء) ته اوړی. لکه: عصا - عصوان - فتی - فتيان. خلورم الف: په یاء بدلیری لکه مستشفی - میستشفيان. منقوصه تشنیه:	
	مخدوفه (یا) بیرته را گرخی او ثابته (یا) مفتوح گرخی. لکه: محام - محامیان - اعحامي -	

	<p>المحامیان. محدوده تشنیه: دتانیت همزه په واو بدلیږی لکه: خضراء: خضروان. اصلی همزه په خپل حال پاتی کیږی لکه: فضاين. هغه همزه چه منقلبه له واو او یاء خخه وی جائز دی چه خپله همزه پاتی شی او یا په واو بدله شی لکه: بناء – بناين یا بناوان. یادونه: نون د مثنی د اضافت له امله حذفیږی لکه حضر مدرسا اللغة العربیه.</p>	
--	--	--

جمع

هغه اسم دی چه له دوو نه پر زیاتو دلالت وکړی او درې ډوله دی:

مذکره سالمه جمع	مؤنثه سالمه جمع	مکسره جمع
درفع په حالت کی د واو او نون په زیادت) حضرالمدرسون) او په زیادت دی یاء اونون د نصف او جر په حالت کی لکه:	دالف او تا په زیادت په مفرد کی (زینب — زینبات) او که په آخر دی مفردی که تاء وی حذفیږی. (مهندسة — مهندسات)	مکسره جمع هغه دی چه په یوه تغیر په شکل دی مفرد کی له دوو نه پر زیاتو دلالت وکړی. لکه: سفينة: سفن: میدان: میادین.

ران الله يحب المحسنين سررت بالمدرسين. مقصوره جمع: الف حذفیری او ماقبل دی واو او یاء مفتوح گرخی لکه اعلی: اعلون، اعلین. منقوصه جمع: د منقوص یاء حذفیری د واو ماقبل مضموم او د یا ماقبل مکسورپاتی کیبری لکه: باقی — باقون — باقین. د محدود جمع: لکه محدود د مثنی په جمع کی هغه همزه چه منقلبه له واو او یاء شخه وی همزه پاتی کیبری او یا په واو بدلیبری لکه: بناوون یا بناوون او وصله همزه په خپل حال پاتی کیبری لکه: رفاء — رفاءون .	مقصوره، منقوصه او محدوده: دتشیینی د مقصوری منقوصی او محدودی دقواعدو تابع دی. ثلاثی ساکن الوسط جمع: که چیری د ثلاثی لومړی حرف مفتوح وی جمع کی په فتحه دی دوهم حرف راخی. لکه رکعة = رکعات). که لومړی حرف مکسور یا مضموم وی سکون، فتحه او اتباع جائز دی. لکه: خدمة — خدمات — خدمات . حجره: حجرات — حجرات یا حجرات. یادونه: هغه اسمونه چه په الف او یاء جمع کیبری. إناث اعلام او د هغوی صفات او هر هغه اسم چه	تکیره جمع په دوه ډوله دی: د قله جمع: چه له (۳- ۱۰) دلالت کوی اوزان ئی دادی (أفعله أفعال أفعال. دکتره جمع: چه له دریو تر مالا نهایت پوری دلالت کوی. اوزان ئی: فعلة — فعلاء — فعله — فعال — أفعال — طلبه — شرفاء — قضاة — کتاب — أقویاء. فعل دی أفعال جمع لکه: حمر — خضر فعال و فعول: جمع د فعل یا فعل لکه: جبال، قلوب. د منتهی الجموع صیفی پروزن دی: فواعل — أفاعیل — أفاعیل — فعائل — فعائل —
---	---	---

مفاعیل — مفاعیل.	په تاد تانیث مقصوره الف	یادونه: (۱) یواخی علم او
جواهر — أعظم — اناشید	تاء، محدوده الف دتانیث	صفت د مذکر د عاقل په
— رسائل — عصارف —	منتهی شوی وی. همدا	واو او نون جمع کیری.
مذاهب — مفاتیح.	ډول معضر اسم، غیر عاقل	(۲) نون د جمع مذکر
	صفت یا زیادت له دری	سالمی د اضافه له وجهی
	حرف او نور سماعی	حذفیری لکه حضر
	حالات.	مدرسوالغات.

جامد اسم

دذات اسم او د معنی اسم

دذات اسم: هغه اسم دی چه له لفظ څخه ئی د هغه په معنی فعل نوی اخستل شوی. لکه: جول — غصن او نهر.

د معنی اسم: هغه اسم دی چه له ذات څخه په یوه مجرد معنی چه له زمانی سره مقترنه نه دی دلالت کوی چه دی اسم مصدر په نامه هم یادیری.

دثلاثی فعل مصدر: دثلاثی فعل د مصدر لپاره کومه عمومی شامله ظابطه ز جود

نلری خو مهم او زان ئی په لاندی ډول دی:

فعالة (صناعة) فعلان (غلیان) فعله (خضره) فعال (سعال) فعولة (سهولة) فعل (فهم) فعَل (فرح) فعول (جلوس).

د رباعی فعل مصدر:

د رباعی فعل د مصدر اوزان قیاسی دی: لکه:

أفعل: إفعالاً (اکرم إكراماً) فَعَلَ: تفعيلاً: (کرم تکریماً) فاعل: فعلاً او مضاعفة:

حاسب: حساباً او محاسبة. فعلل: فعلاً لا له زلزل — زلزلة و زلزالا).

د خماسی او سداسی افعالو مصادر: د دوی مصدرونه قیاسی دی لکه:

افتعل: افتعالاً (اكتسب اكتساباً) افعلل — افعللاً لا (اقشعر اقشراً).

میمی مصدر: هغه مصدر دی چه په سرکی ئی زائد میم وی لکه:

مفعل (مقعد) منفعل: (منطلق).

د مرة اسم: هغه اسم دی چه د فعل د وقوع په عدد دلالت کوی له ثلاثی څخه

د فعلة په وزن لکه (أكلة) او له غیر ثلاثی څخه لکه الطلاقه راځی.

دهیئة اسم: چه دی فعل په هیئت د فعل دوقوع په وخت کی دلالت وکړی لکه

نظره نظرة.

او له غیر ثلاثی څخه د تا په زیاتوالی د مصدر په فعل کی جوړیږی.

د اسم مصدر عمل:

مصدر فاعل مرفوع او مفعول په منصوب گرځیوی په هغه صورت کی چه نائب

له عامل فعل څخه وی لکه: ترکاً الإهمال

او یا داچه په آن او فعل یا په ما او فعل مقدر وی — عقابک المذنب مفیدله:

مؤل مصدر: مصدر نه ذکر کیږی اوله کلام څخه د مصدر معنی پیژندل کیږی.

آن او فعل: أريد أن أقابلک (مقابلتک).

ماوأن: سیسرنی ما عملت (عملک).

أن + اسم + جنس: قرأنا أننا نصالح (أى المصالح)

دمؤل مصدر اعراب عين دی مصدری اعراب وی چه په خای کی ئی واقع شوی وی: مبتداً — خر — فاعل — نائب فاعل — مقعول په واقع کیدای شی.

اسم فاعل	اسم مفعول	صفة مشبه	اسم تفضيل
هغه اسم دی چه	په هغه چا دلالت کوی	په هغه ذات دلالت	هغه اسم دی چه
په هغه ذات چه	چه فعل پری واقع شوی.	کوی چه په هغه فعل	وزن دی أفعال دی
له ده خخه	صیغه ئی له ثلاثی خخه:	د ثبوت له وجهی	او په اشتراک دی
داشتقاق د مبتداً	د مفعول په وزن کتب:	قائم دی او غیر له	دوه شیانونپه یوه
فعل صادر شوی.	مکتوب راخی اوله غیر	ثلاثی لازمی فعل	صفت کی دلالت
وی، دلالت	ثلاثی خخه اسم فاعل پر	خخه نه راخی.	کوی.
کوی.	وزن او فتحه دی ماقبل	د صفت مشبه	د صیغو جوربست
له ثلاثی خخه:	آخر لکه: أغلق مغلق.	صیغی:	ئی:
په وزن دی فاعل	د اسم مفعول عمل کول:	د فرح له باب خخه	له ثلاثی تام،
لکه کتب: کاتب	نائب فاعل مرفوع او	دی فعل په وزن.	متصرف، مثبت
راخی.	مفعول به منصوب	د افعال په وزن لکه	مبنی لافاعل هغه
له غیر ثلاثی	گرخوی خو په دی شرط	أحمر دفعالان لکه:	فعل خخه چه
خخه:	چه محلی په ال وی	عطشان دکریم له	مشتق صفات ئی
په وزن دی فعل	لکه:	باب خخه د فعل په	په وزن دی افعال
مضارع او په	الجهات المستكشفة	وزن لکه: کریم	فعلاءنوی. لکه:
ابدال دی حرف	ثروتها كشييرة.	فعل: شهيم	الشمس اكبر من
مضارعة په میم	اوکه محلی په ال نو	فُعال: شجاع	الارض

<p>او هغه فعل د پورتنیو شرایطو در لیدونکی نوی د تفصیل لپاره کی مصدر وروسته له (أشد) اویا د هغه امثالو څخه راوړل کیږی لکه: الأهرام اکثر ارتفاعامن المنازل. داسم تفصیل حالات: ۱. مجرد له (ال) او اضافه څخه وی په دی صورت کی ئی افراد او تذکیر واجب دی لکه الطائرات أسرع من القطار. ۲. معرف په (ال) په دی صورت کی</p>	<p>فعل: جبان فعل: بطل فعل: حلو دصفت مشبه عمل کول: لکه اسم فاعل داسی عمل کوی او معمول ئی مرفوع فاعل دی لکه: دخلت البستان الجمیل منظره. یا مفعول به منصوب وی لکه: جاء زید الکریم أبوه یا مضاف الیه مجرد لکه: هذا الطالب سریع البديهة.</p>	<p>معتد په یو له هغه امورو څخه چه داسم فاعل د عمل په شرطونو کی ذکر شوی باید وی. همدا ډول اسم مفعول چه له ال څخه مجرد وی شرط دی چه یا په معنی دی حال یا استقبال وی. لکه: الفائز معطى الجائزة</p>	<p>مضمومه او کسره دی ماقبل آخر راخی. صیغی د مبالغی: د مبالغی لپاره دی اسم فاعل پر ځای یو له لاندو صغیر استعمالیږی او له غیر ثلاثی څخه نه جوړیږی. فعال: مناع مفعال: عطعان مفعول: حقوق فعل: حذر فعیل: رحیم علم — اسم فاعل او د مبالغی صیغی اسم فاعل: فاعل مرفوع او مفعول به منصوب گرځوی په دی</p>
--	--	---	---

مطابقت ئى له مفضل سره واجب دى او مفضل عليه ن ذكر كبرى. (الاخت الكبرى ذكية) ۳. مصنف نكرى ته وى په افراد، تذكير او مطابقت دى مصنف اليه له مفضل سره په عدد كى واجب دى. لكه: الكتب افضل اصدقاء. ۴. مصنف معرفى ته. مطابقت او عدم مطابقت دواړه جائز دى. لكه: أنتم افضل، يا أفضلا الناس.			شرط چه محلى په ال دى لكه: لايحب الخامن وطنه او كه محلى په ال نوه، په نفي، استفهام مبتداء، نداء موصوف يا ذوالى ال بايد معتحدوى لكه: الفلاح حارث ثورة الارض.
---	--	--	---

مشتق

اسم زمان او اسم مکان	إسم اله
اسم زمان: هغه مشتق دی چه د فعل د زمانی په وقوع دلالت کوی.	هغه مشتق اسم دی چه په اداة یا وسیای چه فعل پری واقع شوی دلالت کوی
اسم مکان: هغه مشتق اسم دی چه د فعل د وقوع په مکان دلالت کوی.	داسم اله صیغی: په وزن دی مفعال (مفتاح)
داسم زمان او اسم مکان صیغی: له ثلاثی مجرد خنجه د مَفْعَل په وزن لکه ملهی ملصب راخی یا د مَفْعَل په وزن راخی مرجع او مورد له غیر ثلاثی خنجه په وزن دی اسم مفعول راخی لکه (مجموع) راخی	مفعل (مبرد) مفعلة (ملعقه).

د تصغیر اسم

تصغیر هغه تغیر دی چه په معرب اسم عارضی پری تر خوپه صغروی حجم تحقیر،

تقرب، زمان یا مکان او یا په تدلیل (ناز ورکولو) دلالت وکړی.

۱. د ثلاثی اسم تصغیر:

ثلاثی اسم د فعل په وزن تصغیر گرخی لکه رجیل او نمیر.

او هغه ثلاثی اسمونه چه حروف اصلی ئی دری وی د تانیث تاء، مقصوره یا

محدوده الف د تانیث ورسره ملحق شوی وی لکه ثلاثی مصغیر گرخی لکه:

شجيره، سلیمی — صحیراً. همدا ډول هغه ثلاثی چه الف او نون زانده پری
ملحق شوی وی. لکه سلیمان.

۲. د رباعی اسم تصغیر:

د رباعی اسم په وزن دی فعل مصغر گرځی همدا ډول هغه رباعی اسمونه چه تا
دتانیث مقصوره یا محدوده الف دی تانیث په آخردی هغه کی ملحق شی.
لکه: مسيطرة دعوی اربعاء او همدا ډول هغه رباعی چه په آخرکی ئی الف
اونون مزید تان دی لکه: زعیفران.

۳. دخماسی اسم تصغیر:

خماسی اسم د فعیعل په وزن مصغر گرځی لکه: مصییح.

۴. هغه تصغیر اسم چه دوهم حرف ئی الف واو بدلیږی لکه: سالم، سویلم او
هغه اسم چه دوهم ئی حرف علت وی هغه حرف خپل اصل ته اوږی لکه
باب: بویب.

۵. او هغه اسم چه دریم ئی حرف علة وی هغه حرف د تصغیر په یاء کی
مدغم کیږی. لکه: کریم او کریم.

د نسبت یا او منسوب اسم

نسبت عبارت له زیاتولو دی مشددی هغه یا دی په آخر دی اسم کی چه ماقبل
ئی مکسور وی تر خوبه انتساب دیو شی مسمی د ملحق شوی اسم ته دلالت
وکړی. لکه: افغانی — کندزی — لغمانی — کابلی.

۱. اصلی قاعده د نسبت:

مشدده یا چه ما قبل کی مکسوروی په آخر دی اسم کی: لکه سودان: سودانی

۲. مقصور او محدود ته نسبت کول:

که چیری (الف) او (یا) دریم وی په واو بدلیږی لکه: قنوی چه قناته منسوب دی.

که چیری څلورم ځای کی وی حذاو ابدال په واو لکه: طنطی یا طنطوی چه اطناته منسوب دی.

که چیری پنځم وی حذفیږی لکه: لیبی: چه لیبیاته منسوب دی.

۳. محدود ته نسبت کول:

اصلی همزه باقی پاتی کیږی لکه: إنشائی، انشأنه منسوب.

زائده همزه د تانیث لپاره لکه: صحراء، صحراوی چه صحراء ته منسوب دی. له واو او یاء څخه منقلبه همزه — قلب او البقاء دواړه جائزوی لکه: کساوی، کسائی چه کساء ته منسوب دی.

۴. په مشدده یاء باندی ختم شوی اسم ته نسبت:

که مشدده یاء وروسته له یوه حرفه وی اصل ته بیرته گرځی لکه: حیوی حی ته منسوب.

که چیری وروسته له دوو حرفو څخه وی لومړی یاء حذف او دوهمه واو گرځی: علوی علی ته منسوب.

که چیری وروسته له دری حرفو څخه وی حذفیږی او په ځای کی یاء د نسبت قرار نیسی. شافعی، شافعی ته منسوب.

۵. مخدوف الخر ثلاثی ته منسوب:

مخدوف نسبت بیرته را گرخی لکه: أبوی — أب ته منسوب.

۶. جمع ته منسوب:

یوشی په نیغه جمع ته نه منسوبیری بلکه مفرد ته منسوبیری لکه:

وزیری چه وزراء ته منسوب دی. که څه هم د عربی ژبی پوهانو په مجمع کی

جمع ته نسبت کول جائز گپلی لکه: طلابی — طلاب ته منسوب دی.

د فعل د بحثونو لنډیز**فعل د جوړښت له حیثه**

صحيح فعل	معتل فعل
صحيح فعل هغه دی چه اصلی حروف ئی د علت حرف نوی او په دری ډوله دی:	هغه فعل دی چه یو یا دوه اصلی حروف ئی علت وی.
۱. مهموز: هغه دی چه اصلی حروف ئی همزه ولری:	۱. مثال: هغه فعل دی چه لومړی حرف کی علت وی لکه: وجد — یس
مهموز الفاء: أخذ.	۲. أجوف:
مهموز العين: مُسال.	هغه دی چه دوهم حرف ئی علت وی لکه: قال، طاب.
مهموز لام: قرأ.	۳. ناقص:
۲. ثلاثی مضاعف:	هغه دی چه دریم حرف ئی علت وی لکه: دنا — رضی.
هغه دی چه دوهم او دریم حرف ئی یو ډول وی لکه: شد، رد — هنز.	

	<p>۲. سالم:</p> <p>هغه صحیح فعل دی چه په اصلی حروفو کی ئی همزه او تضعیف نه وی لکه:</p> <p>کتب — فتح — فهم.</p>
--	--

فعل د ترکیب له حیثه

مزید	مجرد
<p>مزید هغه دی چه علاوه له اصلی حروفو څخه یو یا څو حروف دی (سَلْتُمُونِيهَا) په کی وی:</p> <p>ثلاثی مزید:</p> <p>۱. په یوه حرف مزید:</p> <p>أَفْعَل (أَكْرَم).</p> <p>فاعل (قَاتِل).</p> <p>فَعَل (قَدَم).</p> <p>۲. په دوه حروفو مزید:</p> <p>انفعل (إِنْطَلَق).</p> <p>إِفْتَعَلَ (اجْتَمَعَ).</p> <p>افْعَلَ (أَحْمَرَ).</p> <p>۳. په دری حروفو مزید:</p> <p>استفعل (استغفر).</p>	<p>مجرد هغه فعل دی چه ټول حروف ئی اصلی وی.</p> <p>ثلاثی مجرد:</p> <p>په وزن دی فَعَلَ: کتب.</p> <p>په وزن دی فَعِلَ: علم.</p> <p>په وزن دی فُعِلَ: شرف.</p> <p>رباعی مجرد:</p> <p>په وزن دی فَعَّلَلَ: دَحْرَجَ.</p>

<p>افعوعل (اغرورق). رباعی مزید: ۱. په یوه حرف مزید: تفععل (تدحرج). ۲. په دوه حروفو مزید: افعنلل: إفرنقع). افعلل: إقشعر).</p>	
--	--

فعل د فاعل د ذکر یا ترک له حیثه

مبنى للمجهول (مفعول)	مبنى للمعلوم
<p>هغه فعل دی چه حذف دی فاعل اوله هغه څخه نیابت دی مفعول به یا کوم بل مفعول یا نور متعلق شيان واجب دی. ماضی مجهول فعل: مجهوله ماضی په کسره دی ماقبل آخر او په ضمه هر متحرک وروسته له هغه څخه جوړیږي (حُفِظَ، اُسْتُعْلِمَ) مضارع مجهول فعل: په ضمه دی لومړی حرف او په فتحه دی ماقبل آخر جوړیږي () يُحْفِظُ — يُسْتَعْلِمُ).</p>	<p>هغه فعل دی چه ذکر دی فاعل ئی واجب دی لکه: قرأ المذيع النبأ.</p>

فعل د معمول له حیثه

متعدی فعل	لازمی فعل
<p>هغه فعل دی چه علاوه له (فاعل) یا من صدر عنه څخه مفعول یامن وقع علیه الفعل هم او غواړی لکه: فهم التلاميذ الدرس، ځینی افعال یواځی یو مفعول به غواړی لکه پورتنی مثال او ځینی نور بیا دوه مفعوله منسوب گرځیوی:</p> <p>۱. هغه افعال چه دوه مفعوله ئی په اصل کی مبتدا او جز وی:</p> <p>ظن — خال — حسب — دعم — جعل رأی — علم — وجد — الفی — خیر حوّل — جعل — ردّ — اتخذ — لکه (ظننت الرجل نائماً).</p> <p>۲. هغه افعال چه غیر له مبتدا او خبر څخه بل شی گرځوی:</p> <p>کسا، ألبس — اعطی — منح — سال — منع لکه: ألبس الربيع الارض حلة زاهية.</p>	<p>هغه فعل دی چه یواځی د فاعل په ذکر یار اورپلوسره د هغه معنی تامه شی او مفعول ته به اړوندی لکه: (قام زيد)</p>

فعل دوقوع دزمانی له حیثه

ماضی	مضارع	امر
هغه فعل دی چه دیوه شی	هغه فعل دی چه دیوه شی	د امر فعل هغه فعل دی چه
په وقوع مخکی دی ویلوله	په حدوث د تکلم په	دهغه پواسط (طلب)
وخت څخه دلالت کوي.	وخت کی یا دیوه شی په	غوشتل کیږی خو وروسته
سرنی اجتنابک آشر.	وقوع وروسته له زمانی	له زمانی دی تکلم څخه
د فعل اسناد ضمائروته:	دی تکلم دلالت کوي.	سرتو ورسی.
متحرکه ضمائروته:	لکه: الآن تغادر الطائرة	لکه: احترام والدیك
د فاعل تاء (تُ تَ —	المطار، سيعقد الامتحان	د امر اسناد ضمائروته:
ت) نون دنسوی ذهبن او	الاسبوع القادم.	د امر فعل ټولو ساکن
نا ذهبن.	اسناد فعل مضارع	ضمیرونوته (الف دانشین،
ساکن ضمرونه:	ضمیرونوته:	واو د جمع، یاء
الف دانشین، واو جماعة	ټولو ساکنو ضمیرونو ته	دمخاطبی) ته مسند
ذهبا — ذهبوا).	مسند کیږی.	گرځی.
ماضی فعل یاء دمخاطبی	الف دانشین، واو جماعة	متحرک ضمیرونو ته نه
ته نه مسند کیږی.	یاء د مخاطبی (غیر له نا)	مسند کیږی.
	دمتعمکم څخه متحرک	
	ضمائرونه : پرته له نون	
	دنسوی څخه نور و	
	متحرکو ضمائرونه نه	
	مسند کیږی (یذهبن).	

فعل دی تعریف له حیثه

متصرف	جامد
هغه افعال دی چه په مختلفو شکلونو (صورتونو) استعمالیږي. ۱. قام التصرف افعال:	جامد فعل هغه دی چه یوه ډول (شکل) یا دماضي یا دامر په ډول استعمال لري. جامد اسمونه په لاندی ډول دی:
هغه افعال دی چه ماضي، مضارع او امرئی مستعمل دی لکه: کتب — قام — شکر.	۱. هغه افعال چه یواځی د ماضي په شکل راځي:
۲. ناقص التصرف افعال:	لیس — مادام — کرب — عیسی — حوی — إخلولق — نِعم — بَس — جندا — لاجندا — أخذ — أنشاء — شرع — دی شروع فعل.
هغه افعال دی چه یواځی ماضي، او مضارع د هغیوی استعمال لري	۲. هغه افعال چه دی امر په ډول مستعمل دی لکه:
لکه: مازال — ما برح — ما فتی — ما انفک — کاد طفق — جعل.	هب — تعلم.

حرف الف	جمع	مفرد
أَوَّل، اوائل، اوَّلون	آباد، أبود	أبد
أُولَى، اولیات	إِبْر	إبرة
أوان، آونه	اباریق	إبريق
آیه، آیات، آى	ابط	إبط
	أبالیس	ابلیس

أتان	أُتُن و أُتْن	
اثاث	أُثْث	
أثر	أُثْر، اُثُور	
اجل	أُجَال	
اخ	اُخَاء، اُخْوَان، اُخْوَة	
أخت	أُخَوَات	
آخر	أُخْرُون	
أخرى	أُخْرَى	
اردب	اُرَادِب	
استاذ	اُسَاتِذَة، اُسَاتِذ	
اسد	اُسُود، اُسَاد	
إسم	اُسْمَاء، اُسَامِي، اُسَام	
اسير	اُسْرَى، اُسْرَاء	
اسير	اُسْرَى، اُسْرَاء	
إطار	اُطْر	
أم	اُمّهَات، اُمّات	
انسان	اُنَاسِي، نَاس	
إناء	اُؤَان	
أنثى	اُنْثَى	
ألف	اُنُوق، اُنُوق	

حرف باء

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
بورة	بور	بعض	ابعاض
بئر	آبار و بنار	بعل	بعال، بغال
بدر	بدور، ابدار	بغل	أبغال، بغال
بساط	بسط	بقعة	بقاع
بطل	أبطال	بلد، بلدة	بلاد، بلدان
باطل	أباطيل	بلوى، بليّه	بلايا
بطن	أبطن، بطون	بنانة	بنان
بناء	ابنية	بنت و ابنة	بنات
بيت	بيوت، ابيات		

حرف تاء

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
توأم	توائم	تخم (حد)	تُخوم
تابع	تباع، توابع	تُرْجُمان	تراجمه، تراجمه
تبع	اتباع	تل	تلال، اتلال، تلول

حروف ثاء

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
ثدى (مذكرو مؤنث)	اِثْد، ثُدَى	ثلج	ثلوج
ثغيرة	ثُغَر، ثُغَرَات	ثمرة	ثمر، ثمار، ثمرات

ثقب	ثقب	ثوب	اثواب، ثياب
ثلث	اثلاث	ثور	ثيران، ثيرة

حرف جيم

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
جبهة (دى دوؤ وريخو ترمنخ)	جياه	جفن العين	اجفان، جُفون
جَنَّة	جُنث، اجنثا	جلد	اجلاد، جلود
جحش	جحاش	حلباب	جاليب
جد	اجداد، جدود	جمرة	جَمْر و جَمَرَات
جدى	حدااء، جديان	جُمعه، جُمعُه	جُمع
جذر، جذر	جذور	جُند	اجناد، جُنود
جُرح	جروح، جراح	جنين	أحنه
جَرَّة (إنا)	جرار وجرر	جوف	اجواف
جرم (ذنب)	اجرام، جروم	جسم	اجسام، جسوم

حرف حاء

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
حبل	أحبال، حبال	حصن	حصون
حاجب العين	حواجب	حصاة	حصي، حصيات
حاجب (خادم)	حُجَاب	حُضرة	حُضَرَ
حجر	احجار، حجارة	حقد	احقاد
حجر الانسان	حُجور	حلى المرأة	حلى

حُجْرَةٌ	حُجْرَ، حُجْرَات	حمار	احمره، حمير
حديث	احاديث	حَمَل (خروف)	حُمْلان، احمال
حادث، حادثه	حوادث	حوض	احواض، حياض
حدقه (سياهي چشم)	حَدَق، حَدَاق	حائط	حيطان، حوائطه
حسن (جمال)	محاسن	حانوت	حوانيت
حشا	آحشاء	حَيّ	احياء

دوهم فصل (څپرکی)

لومړی باب په څلورم څپرکی پوه شوو چه جمع په دری ډوله دی: جمع مذکره سالمه — جمع مؤنث سالمه او جمع مکسره او هم پوه شوو چه دواړه ډوله دی جمع سالمی خاص د جوړولو ظابطی لری چه په اسانی سره کولای شو هر هغه اسم چه د شرطونو درلیدونکی وی جمع مذکره سالمه یا جمع مؤنثه سالم تری جوړی شی — څرنګه چه جمع مکسره خاص او مطرد ظوابط نلری په دی فصل کی یوه ډله مکری جمع چه ډیر استعمال لری د هجا دحروفو په ترتیب د هغوی مفرد ذکر شو تر څو د زدکونکو د تمرین او ارزونی لپاره یوه مهمه برخه شی.

حرف الخاء

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
خَادِم	خَادِم، خَدَام	خَزَانَة	خَزَائِن
خَرَزَة	خَرَز، خَرَزَات	خَشَب	خَشْب، خَشْبَان
خُرُوف	خِرَاف، خِرَفَان	خِصَم	خِصُوم
خَطِيئَة	خَطَايَا	خَلَّل	خَلَال
خَطَة	خَطَط	خَلَّ (صديق)	اخلال
خُطُوَة	خَطِيّ، خُطُوَات	خَلِيل	أَخِلَاء
خُفّ (حذاء)	خَفَاف، اخفاف	خَلِيّه	خَلَايَا
خَلِيَج	خُلُج، خُلُجَان	خَال	اخوال
خَلِيْفَه	خَلَائِق	خِيْمَه	خِيَام، خِيَم

خلخال	خِلاخيل	خَيْال	أخيلة، خيلان
-------	---------	--------	--------------

حرف دال

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
دابِه	دواب	دَفَع (فى المرافعات)	دُفُوع
دُبَّ	دياب، ديبية	دلو	دِلاء
دجاجة	دجاج، دَجَج	دليل	ادلة
داجن	دواجن	دَمَّل	دمامل، دماميل
دُخان	أدخِنه، دواخن	دُمِيَة	دميُّ
دَرَجِه	درَج، درجات	دهر	أدهر، دهور
درع	ادرع، دُرُوع	دهن	ادهان، دِهان
دُرَّة (لؤلؤ)	دُرّ، دُرّ	داهية	دُهاة
دُف، دف	دُفُوف	دعوى (فى القضاء)	دعاوى، دعاوٍ
دَوْحَة	دَوَح	دار (مونثة)	ديار، دُور
دُودَة	دود، ديدان	داء (مرض)	ادواء
دَوْلَة	دُول، ديول	ديك	دُيوك، ادياك، ديك

حرف ذال

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
ذِبّ	ذئاب، ذُؤبان	ذَكَر	ذُكُور، ذُكران
ذباب	ذَبَّان	ذنب (أمر مشروع)	ذُنُوب غير
ذبيحه	ذَبائح	ذَنْب (ذيل)	اذناب

ذراع (مؤنثة)	اذرع	ذيل	اذيال، ذبول
ذروة	ذرا		

حرف راء

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
رأس	ارؤس، رؤوس	رَجَل	رجال، رجالات
رأى	آراء	رجاء (ناحية)	أرجاء
رباط	رُبط	رُحى (مؤنثة)	أرجاء، رُحى
رَبَع (دار)	رباع، ربوع	رَدّ	رُدود
رُبْع	ارباع	رزينة / رزينة (مصيبة)	رزايا
ربيع	أربعا، رباع	رذمة (بقچه، بستة كاغذ)	رذم
ربوة (تپه)	رُبى، رُبى	رسول	رُسل، أرسُل
رجل (مؤنثة)	أرجل	رهن	رهان
داع	دعاة، دُعيان	رهية	رهان
رغيف	أرغفه، رُغف، رُغفان	روح (مذكر و مؤنث)	أرواح
رف	رفوف، رفاف	ريح (مؤنثة)	رياح، أرياح
رقبة	رقاب، رقب	روضه	روض، رياض
رُمح	رماح		

حرف زای

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
زجاجه	زُجاج	زمن	ازمان، ازْمُن
زُرَّ القمیس	ازرار	زنجی، زنجی	زُنُوج
زرع	زُرُوع	زاویه	زوايا
زُقاق (سکه)	ازقه	زى	أزياء
زمان	ازْمَنه، ازْمُن		

حرف سین

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
سبع	سباع، اسبع، سبع	سریر	اسِرَه، سُرُر
ستاره	ستائر	سریه	سرایا
سحابه	سحاب، سحُب	سطر	اسطر، سَطُور
سُرْداق	سرادقات	سعه (غصن النخل)	سعف
سِرِّ	اسرار	سَفَر	اسفار
سریرة (سر)	سراتر	سقف	سقف، اسقف
سلعة	سَلِع	سلاح	اسلحة
سَلَم	سلايم، سلاليم	ساحة	ساح، ساحات
سمک	سُمُوك، اسماک	سور	اسوار
سَم، سِم	سموم، سِمَام	سورة	سُور، سَوْر
سنان الريح	اسِنَّة	نسوط	اسواط، سيات

سنة	سنين	سير (من الجلد)	سيور، اسيار
سنه	سنوات، سنون	سهم	سهام

حرف شين

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
شأن	شؤون	شط النهر	شطوط
شاب	شؤون	شظيه	شظايا
شبل (بچه شير)	اشبال	شعاع	أشعة
شجن (حزن)	اشجان، شيجون	شعلة	شعل
شرارة النار	شرار	شفه	شفاه
شريطه (شرط)	شرائط	شكوى	شكاوى
شرطى	شرطة	شمس	شموس
شريان، شريان	شرائين	شاهد	شهود
شهيد	شهداء	شائبة	شوائب
شاة	شياه	شيخ	اشياخ، شيوخ، مشائخ
شيمه (طبع خلق)	شيم		

حرف صاد

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
صبي	صبيية، صبيان	صحيفه	صحف، صحائف
صبييه (مؤنث صبي)	صبايا	صرح (بناء عال)	صروح

صاحب	صَحَب، اصحاب و صِحَاب	صرصور	صر اصير
صحراء	صحارى، صحراوات	صَمَغ	صُمُوغ

حرف ضاد

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
ضبابة	ضِبَاب	ضريح	ضرائح
ضبع	اضْبَعُ	ضِرْس	اضراس، ضروس
اصحواكه	اضاحيك	ضِعْف	اضعاف
أضحاة	أضحى	ضغره	ضغائر، ضغر
أضحيه	اضاحى	ضَفَّة، ضِفَّة	ضفاف
أضحيه	اضاحى	ضِلْع	اضلع، ضلوع، اضلاع
ضوء، ضُوء	اضواء		

حرف الطاء

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
طَبَق	اطباق، طباق	طرحة العروس	طِرَاح
طاعونه	طواحين	طريق	طُرُق
طريقه	طرائق	طمع	اطماع
طاغية	طواغ	طِين	اطنان، طنان
طقس	طقوس	طاء (طباخ)	اطهاة، طهى

طالِب	طَلَّاب، طلبه	طويل	طِوال، طيال
لا لطل (ندی)	طلال		

حرف الظاء

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
طِبِي	طبَاء، ضبيات	ظَنَّ	ظنون، اظانين
ظفر	اظفار، اظافير	ظهر	ظُهُور
ظِل	ظلال، اظلال		

حرف العين

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
عبء	أعباء	عرق	عروق
عبد	عبيد، عباد، عبُد	عُش الطائر	عشاش، عششه
عجيب	عجائب	عصا (مؤنثة)	عصبيّ، عصوات
عجوز	عجائز، عَجُز	عطية	عطايا
عَجَلَة	عجل، اعجال	عِظَم	عِظام
عجمي (اجنبي)	عجم	عَقِب	اعقاب
عذراء	عذارى، عذراوات	عَقَّار (ملك ثابت)	عقارات
عروس / عروسة	عرائس	عَقَّار (دواء)	عقاقير
عريس	عرسان	عقدہ	عُقْد
عنكبوت	عناكب	عمّ	اعمام، عمومة
عُكَّازَة	عكاكيز	عُنُق / عُنُق	اعناق

عُلبَة	عَلَب، عَلَاب	عِنَان الفرس	أُعبنة
علف	اعلاف، عِلَاف	عاهل (ملك اعظم)	عواهل
علة	عِلَّات، عِلَل	عَوِض	اعواض
عالم	عالمون، عوالم	عون	أعوان
عمود	اعمدة، عُمُد	عَيْل (من يُعال)	عيال، عالة
عين	أَعْيُن، عِيُون، اعيان		

حرف الغين

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
عُدَّة	عُدَد	عَلَّ (طوق في عنقل الاسير)	اغلال
غرفة	غُرُفَات، غُرْف	غله (ربع الارض)	غَلَّات، غِلَال
غُرَاب	غُرَبَان، اغربه	غلام	غلمان، غلمه
غولم (دائن)	غُرَبَاء	غمامه (سحابه)	غمائم، غمام
غذا (طعام و شراب)	اغذية	غم (حزن)	غُموم
غَدَاء (اكله الظهر)	أغذية	غنم (قطيع)	اغنام، غنوم
غصن	اغصان، غصون	غنيمة	غنائم
غِلَاف	غُلْف	أغنية	اغانٍ

حرف الفاء

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
فَأْر	فئران، فِيران	فرصة	فُرُص
فَأْس (مؤنثة)	أفُوس، فُوروس	فروة، فرو	فِرَاء
فَتِي	فتيان، فتية، فُتَيّ	فُسحة	فُسَح
فَح	فِخاخ، فُخوخ	فَضاء	أفضية
فَدَان (٤٢٠٠ متر	فدادين	فطحل (ضحيم)	فطاحل
مربع)			
فراشة (حشرة)	فراش	فطيرة، فطيرة	فطائر
فُرُوج (دجاجة)	فراريج	افعى	افاع
فَرخ	افرُخ، افراخ، فروخ	فكر	افكار
فَرَس	افراس، فروس	فكرة	فَكَر
فَكَّ	فَكَوك	فلك	افلاك

حرف القاف

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
قَبَّة	قَباب، قِبب	قراء (حيض)	قروء، اقراء
قبر	قُبور، اقبر	قارب	قُوارب
قابلة (حكيمه)	قوابل	قرد	قُرود، قِرْدَة
قُبْله	قُبْل	قرضان	قراضه
قذيفه	قذائف	قلعه	قِلاع

قرط(حلق)	اقراط، قرطه	قلم	اقلام، قلام
قرين	قرناء	قمامة	قُمَام
قسمه	قِسَم	قِمَّة	قِمَم
قَطِر	اقطار	قِنطار	قناطر
قعر	قُعور	قنطرة	قناطر
قفور(زمين خالى)	قِفار	قناع	اقنعه، قنع
قُفل	اقفال، قفول	قوس(مؤنثه)	اقواس
قافيه	قواف	قائد	قادة، قواد
قلاده	قلاند		

حرف الكاف

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
كيد	اكباد، كُبود	كُرّه	كُرَات
اكبر	اكابر	كروان	كراوين
كيف(مؤنثه)	اكتاف	كساء	اكيسه
كتله	كُتل	كف	كفوف، أكف
كراسه	كراريس، كرّاسات	كفيف	اكفاء
كرش	اكراش، كروش	كينز	كُنوز
كرم	كروم	كهل	كهول
كاهن	كُهّان، كَهَنَة	كوز	كيزان
كوب	اكواب	كوع	اكواع

حرف الفاء

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
لثة (ماحول الأسنان)	لثى، لثا	لغة	لغات و لغى
لجام	الجمه، لُجَم	لافتة	لوافت
لحاف	لحف	لمة (ماس مجتمون)	لِمام
لحية	لائحه، لوائح	لسان	السنه، السن
لوح	الواح	لواء (علم)	الوية، الويات
لطعه	لُطَع	لَيْث	ليوث
لعبة	لُعب	لغم	الغام

حرف الميم

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
مائة	مئات، مئون	مديح	مدائح
متن (ظهر)	متون، متان	مدينة	مدائن، مدن
مثَل، مثيل	امثال	مرّة	مِرار
مثال	امثلة، مُثَل	مزاج	امزجة
محنة (شده)	محن	محنة (سحابه)	مزن
مُحَّ	مخاخ، مخخحة	مساء	امسيه
أمسيه	أماسى	مكنة (آلة)	مكّنات، مكان
مِشَط	امشاط، مِشاط	ملح	املاح
ماشية	مواش	ملك	ملائكة

مصير (معى)	مصران، مصارين	ملك	ملوك
ماض	مواض	مهد	مُهود
مطر	امطار	أمنية	امانى
المرء، أمرؤ	رجال	منية (امنيه)	امانى
مرأة	نساء، نسوة	منية (موت)	منى
معدة، معدة	معد	مهر (صداق المرأة)	مُهور
معز (اسم جنس)	مَعيز	ميت	اموات، موتى
ماعز (الواحد من المعز)	مواجز، معاز	ماء	مياه، امواه
معى	أمعاء	ماهية	ماهيات
معض، معص	امعاض	موسى (آلة يخلق بها)	مواس
كموك	مكاكيك		

حرف النون

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
نبي	انبياء، انباء	نجف	نجف، نجاف
نبل (سهام)	نبال، انبال	نجل (ولد)	انجال
نجد (زمين بلند)	نُجود، نِجاد	ناح	نُحاة
نحو (جهة)	انحاء	ناحيه	نواح
نخلة	نَخل، نخيل	ناظر	نُظار
ناديه	نوادب	نظام	نُظم، انظمة
ندّ	انداد	نعت	نعوت

نادره	نوادِر	نعجة	نِعَاج، نَعَبَات
ناد	انديه، نواد	نَصْر	انصار
نزهه	نُزه	نَفْس	انفس، نفوس
نسب	انساب	نَفَس	انفاس
نسبة	نِسب	نَفَق	انفاق
نسخة	نُسخ	نَفَقَة	نفاق، نِفاق
نسل (درية)	انسال	نقاب	نُقب
نسمة	نَسَم	ناقد	نُقَاد، نَقْدَة
نشيد، انشوده	اناشيد	نقطة	نُقَط، نِقَاط
نصر	انصار، نصراء	نِقْمَة (عقوبة)	نِقْم
نصراني	نصاري	نُكْتَة	نُكْت، نِكَات
نصف	انصاف	نُموذج	نماذج، و نموذجات
ناصية	نواص، ناصيات	نواة	نَوِيَات، نوى
ناطحة السحاب	نواطح	ناب (من)	نياب، نيوب
نطاق	نُطُق	نهار	انهر، نُهر
نار	نيران	نهر	انهار، انهُر

حرف الهاء

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
هدف	اهداف	هَمَّة (عزم)	هَمَم
هدية	هدايا	مُهَمَّة	مَهَام

هُرَّة	هُوَّة (حفرة)	هُوَى، هُوَّ
أهرام	هاو	هواة
هضاب، هضاب	هواء	اهوية
هموم		هم (حزن)

حرف الواو

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
وبرة	اوبار	ورقة	اوراق، وراق
وثن	اوثنان	وسخ	اوساخ
وجه	اوجه، وجوه	وسيله	وسائل، وُسل
وحش	وحوش، وُحشان	وشاح	اوشحه، وشائح
وحل (طين)	اوحال، وحول	وشم	وشوم، وشام
وحي	وُحِي	وصية	وصايا
واد	اودية، وُدِيان	وظيفه	وظائف، وظف
وفاة	وفيات	وكر (عش الطائر)	اوكر، اوكار
وقعه (حادثة)	وقائع	وهم	اوهام

حرف الياء

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
يد (مؤنثة)	أيد، اياد	يَم (بحر)	يُموم
يسار (اليد الشمال)	يسر، يسُر	يمين	أيمان، أيمن
ياقوت	ياقوت		

دریم خپرکی

خینی ثلاثی افعال او د هغوی مشتقات

فعل ثلاثی و معنایش	مضارع	مصدر	بعضی مشتقات
أَبَى الشَّيْءَ (لم يرضه)	يَأْبَى	إِبَاءً، إِبَاءَةٌ	أَبٍ، أَبِي
أَجَّلَ (تاخر)	يَأْجِلُ	أَجَلًا	أَجَلٌ، أَجِيلٌ
أَفَّ (أف كُفْتُ)	يُؤْفُ	أَفًّا	أَفَّافٌ، أَفُوفٌ
أَنَّ (نالید)	يُنُّ	أَنَا و انینا	
أَلَّ (رجع و صار)	يُؤُولُ	أُولًا و ایلولة و مآلاً	
أَبَّ (رجع)	يُؤُوبُ	أَيَابًا و أُوْبَةٌ	أَيِّبٌ و أُوَابٌ

حرف الباء

فعل ثلاثی و معنایش	مضارع	مصدر	بعضی مشتقات
بَتَّ فُلَانٌ (جزم به)	يَبِيتُ	بَتًّا و بَتَّةً و بَتَانًا	بَاتٌ (قاطع)
بَتَّرَهُ (قطع کرد آنرا)	يَبْتِرُ	بِتْرًا	ابتر (حقیر)
بَدَأَ (نشأ)	يَبْدَأُ	بَدَاءً و بَدَاءَةً	بَادٌ، بَادَةٌ
بَدَا (ظهر)	يَبْدُو	بُدُوءًا	بَادِيٌ
بَانَ (منه، عنه: بعد)	يَبِينُ	بَيْنًا، بَيْنُونَةً	بَائِنٌ (منفصل)
بَانَ الشَّيْءُ	يَبِينُ	بَيَانًا	بَيِّنٌ (واضح)

حرف التاء

فعل ثلاثی و معنایش	مضارع	مصدر	بعضی مشتقات
تَجَرَّرَ (تجارت مرد)	يَتَجَرَّرُ	تِجَارَةً	تَاجِرٌ

تَمَّ (تمام شد)	يَتِمُّ	تماماً	تام، تمیم
تاب (از معصیت برگشت)	يَتُوبُ	توباً، توبه	تایب، تَوَّاب: توبه
تاق (مشتاق شد)	يَتَوَّقُ	توقاً، تَوَقَّاناً	تائق
تاه (ره را گم کرد)	يَتَوَهَّ	توهاً	تائه

حرف الثاء

فعل ثلاثي و معنایش	مضارع	مصدر	بعضی مشتقات
ثأر (دیت گرفت)	يُثَأُّ	ثأراً	ثائر
ثبت (استقرار)	يُثَبِّتُ	ثباتاً، ثبوتاً	ثابت، ثبت
ثرى (مالش زیاد شد)	يُثْرَى	ثراءً	ثر و ثرى
ثار (هاج)	يُثَوِّرُ	ثورة، ثوراناً	ثائر

حرف الجيم

فعل ثلاثي و معنایش	مضارع	مصدر	بعضی مشتقات
جَحَظَّ	يَجْحَظُّ	جُحُوظاً	جاحظ (چشم برآمده)
جدَّ (اجتهد)	يَجْدُّ	جدّاً	جاد
جاد (سخاوت کرد)	يَجُودُ	جُوداً، جواد	جُود، اجواد
جاد (جید شد)	يَجُودُ	جُودَةً، جُودَةً	جید، جیاد
جفا (اعراض)	يَجْفُو	جَفَاءً، جَفَواً	جاف، مجفو

حرف الحاء

فعل ثلاثي و معنایش	مضارع	مصدر	بعضی مشتقات
حبَّ فلاناً	يُحِبُّ	حِبّاً، محبة	

حَجَل (زحف)	يحبو	حبواً	الحملة للبصان	لعبه
حبا (زحف)	يحبو	حبواً	حبا السحاب	
حاز الشيء (ملكه)	يحوزُ	حوازا، حيازه	حُوزة ما في الملك تراكم	
حَيَّ (كان ذالماء)	يحيا	حياة، حيوانا	حَيٌّ	

حرف الخاء

فعل ثلاثي و معنایش	مضارع	مصدر	بعضی مشتقات
خَبَرَهُ (امتنحنه)	يخبرُ	خبراً، خبره	خبير
خَصَّ (فلانا بكذا)	يخصُّ	خصوصاً	خاصٌّ ج خواصّ

حرف الدال

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضی مشتقاته
دعا (فلانا) ناداه	يدعو	دعوةً	داعى الى الطعام و غيره
دعا (الله) رجامنه الخير	يدعو	دعاءً	داعى من الله الخير و غيره
دَفَى (من البرد)	يدفأُ	دَفَأً، دَفَاءة	رجل دفان، يوم دَفَى
دَقَّ: الشيءُ	يدقُّ	دَقَّهُ	دقيق
دَقَّ: الشيءُ (طرقه)	يدقُّ	دَقًّا	المِدَق، المِدَقَّة (چكش)
دَمَى: الطرح (خرج منددم)	يدمى	دمياً	
دُنُوَ	يدنُوُ	دُنَاءة، دنوئا	دَنَى: خسيس
دنا	يدنو	دُنُوًّا، دناوة	دان، داهية

دَهِي (بصر بالامر)	يَدُهِي	دِهَاءٌ	دَاهٍ، دَاهِيَةٌ
دَان دَيْنًا (اقترض)	يَدِين	دَيْنًا	مَدِين
دَان بكَذَا (اتخذه دينا)	يَدِين	دِينًا، دِيَانَةٌ	دِينٌ

حرف الذال

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
ذَبَل (النبات): ذهب نداوته	يَذْبُلُ	ذَبْلًا، ذُبُولًا	ذَبَل فَوْه (جف)
ذَرَأ (الله): خلق	يَذْرَأُ	ذِرَاءً	الذرية: الاولاد
ذَكَّى (سرع فهمه)	يَذْكَأ	ذَكَاءً	ذَكَى ج اذكيا
ذَاب	يَذُوب	ذُوبًا، ذُوبَانًا	ذَائِب
ذَمَّ	يَذُمُّ	ذَمًّا، مَذْمَمَةٌ	مذموم، زميم

حرف الراء

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
رَوَّف (به): رحمه	يُرَوِّف، يَرُوف	رَأْفًا، رَأْفًا	الرتبة، المرتبة: المنزلة
رَثَى (الميت)	يُرثَى	رَثِيًّا، رَثَاءً، مَرثِيَّة	رثاه بقصيدة
رَجَا	يُرْجُو	رَجْوًا، رَجَاءً	راج، مرجو
رَحَّب، رَحِب	يُرْحَب، يَرْحَب	رَحْبًا، رَحَابَةً	اهلاً و مرحباً
رَمَّ (الشيء)	يُرْمُ	رَمًّا، فَرْمَةً	المرمّة: موضع الرم
رَمَّ (يلى)	يُرْمُ	رَمَّةً	رميم
رَأ به الامر (جعله شاكا)	يُرِيب	رَيْبًا	الريبة: الشك

حرف الزاي

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
زأر، زئراً (الاسد)	يزأد، يزئراً	زأراً، زئيراً	زأر، زئراً، زئير
زحمه (دفعه فى مضيق)	يزحم	زحماً، زحمةً	الزحام: يدافع الناس فى مكان ضيق
زف: العروس نقلها الى بيت زوجها)	يزف	زففاً، زفةً	ليلية الزفاف
زها اللون (صفا)	يزهو	زهواً، زهواً	زاه، زاهية
زاد	يزيد	زيداً، زيادةً	المزيد الزيادة

حرف السين

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
سئم (الشيء): مل	يسأم	سأماً، سأمةً	سئيم، سؤوم
سطع الشيء (انتشر)	يسطع	سطعاً، سطوعاً	ساطع
سطا عليه (بر آن دست يافت)	يسطو	سطواً، سَطَوَة	سطا اللص على المتاع
سم فلانا (اورازهر داد)	يسم	سماً، سُموماً	والسُم، والسَم
ساس الناس (تولى قيادتهم)	يسوس	سياسةً	سائس ج ساسة

حرف الشين

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
شأن (صاحب شان گرديد)	يشأن	شأناً	الشأن: الحال و المنزلة

شَبَّ الغلام	يَشِبُّ	شباباً، شبيبة	شاب، شابة
شدى (غنى)	يشدو	شدواً	الشادى: المغنى
شاب (ابيض شعره)	يشيب	شيبا، شيبة	شائب، اشيب
شاط الطعام (قارب الاحتراق)	يشيط	شيطا، شياطة	الشياط: رائحة محترق

حرف الصاد

الفعل الثلاثى	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
صَبَّ الماء (سكبه)	يَصُبُّ	صباً	الماء صَبٌّ، مصبوب
صُرْمٌ (جدى شد)	يصرُمُ	صرامة	صارم، صرّوم
صحار (استيفظ)	يصحو	صحوا	يوم صحو، ليس فيه غيم
صال عليه	يصول	صولا، صولانا	الصولة: السطوة

حرف الضاد

الفعل الثلاثى	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
ضَوَّلَ (صغر جسمه)	يضوّل	ضالة	ضئيل
ضجّ (جزع)	يضجُّ	ضجاً، ضجيجاً	الضجة: الجلبة و ايصاح
ضحى (اكل فى الضحى)	يضحى	ضحوا، ضحاء	والضحى: بعد سروق الشمس
ضاف فلانا (مهمان او شد)	يضيف	ضيفا، ضيافة	الضيف (مهمان)

حرف التاء

الفعل الثلاثى	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
طَبَّ المريض (داواه)	يَطْبُ	طباً	الطب: علاج الجسم

طارىء	طراء، طروءاً	يَطرأ	طَرَأَ (حدث فجأة)
الطارق: الآتى ليلاً	طرقاً، طروقا	يَطرُق	طرق الباب (قرعه)
فصار طريباً	طراوة، طراءة	يَطرَى	طَرَى (كان لينا)
فهو طافِ فهي طافية	طفواً، طفواً	يَطفو	طفأ (علا فوق الماء)
طائش	طيشاً، طيشاناً	يَطيَش	طاش (انحرف)

حرف الضاء

بعضى مشتقاته	مصدره	مضارعه	الفعل الثلاثى
فعل ظَل من اخوات كان	ظلاً، ظلولاً	يَظُلُّ	ظَلَّ يفعل كذا (استمر)
المِظْلَةُ ما يُستَظَل به	ظلاله	يَظِلُّ	ظَلَّ الشئ (دام ظله)
ظالم، ظلوم	ظُلماً، مظلمة	يَظْلِمُ	ظَلَمَ (جار)
ظلاماً، ظلمة: ذهاب النور	يظلم		ظَلِمَ (اسود) الليل
ظامى، ظمان، هي ظمأى	ظمأاً، ظماءة	يَظْمَأُ	ظَمِيَ (اشتد عطشه)

حرف العين

بعضى مشتقاته	مصدره	مضارعه	الفعل الثلاثى
هو عَبل، هي عبله: تام الخلق	عَبالةً	يَعبُلُ	عَبِلَ (ضحم)
فهو معتوه	عَتها، عتاهة	يَعتَه، يُعتَه	عَتَه (نقص عقله)
هو اعشى، هي عشواء	عشاً، عشاوة	يَعشى	عَشِيَ (ساء بصره ليلاً)

عَوَج (مال و انحنى)	يَعُوجُ	عَوَجًا	هو اعوجج، هي عوجاء، هم عوج
عام فى الماء (سبح)	يعوم	عوما	عائم، عوام مبالغة

حرف الغين

الفعل الثلاثى	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
غَبَنَهُ (خدعه فى البيع)	يَغِينُ	عَبًا	مغبون
غَبِيَ فلانُ الشئَ	يَغْبِي	غباء، غباوة	غيبى ج اغبياء
غفا (نام قليلا)	يَغْفُو	غَفْوًا	الغفوة: النومه القليلة
غوى (امعن فى الضلال)	يَغْوِي	غِيًّا، غوايه	غاوج غواة
غَمَّ فلانا (احزنه)	يَغْمُ	غَمًّا، غمومًا	يوم عم: يوم ذوحزن

حرف الفاء

الفعل الثلاثى	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
فَتَّ (دق و كُر)	يَفْتُ	فَتْلًا	فات، مفتوت: فتيت
فتل الجبل (برمة)	يَفْتِلُ	فتلاً	الفتلة: مايكون مفتولا
فضا المقان (خلا)	يَفْضُو	فضاء، فضواً	الفضاء: ما بين النجوم
فاض (كثر حتى سال)	يَفِيضُ	فيضا، فيضاناً	فائض، فياض

حرف القاف

الفعل الثلاثى	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
قحط البلد (بيست ارضه)	يَقْهَطُ	قحطاً	القحط: ييس الارض
قل (نقص)	يَقِلُّ	قلةً	قل، قليل ج اقلء، قلل

قائد (رأس)	يقود	قيادة	قائد
قوى (كان ذاقوة على العمل)	يقوى	قوة	هو قوى، هم اقوياء
قاس الشيء (قدره على غيره)	يقيس	قياساً، قياسا	المقياس المقدار

حرف الكاف

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
كَبَحَ الدابة (جذبها باللجام)	يكبح	كَبْحاً	كبح جماح الفرس
كَتَبَ (حزن)	يكأب	كأبة	هو كتب، كتيب
كَفَّ عن الامر (انصرف)	يكفُّ	كفا	هو كفيف، هم اكفاء
كوا (احرق)	يكوى	كياً، كية	مكواة: آلة لكى الملابس
كاس (عقل، فطن)	يكيس	كيساً، كياسة	هو كيس، كيس

حرف اللام

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
لَوَّم (دنؤ)	يلوِّم	لؤماً، لامة	هو لئيم هم لئام
لَبَّ (صار ذاعقل)	يلبُّ	لبابة	هو لبيب هم الباء
لَبَّ بالمكان (اقام به ولزمه)	يلبُّ	لباً	لبيك (به اطاعتت استاده ام)
لغا فى القول (سخن باطل گفت)	يلغو	لغوا	اللغو ما لا يعتد به من الكلام
لاز بالشيء (لجأ اليه)	يلوذ	لوذاً، لياذا	الملاذ الملجأ

حرف الميم

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
مَتَّ اليه بقراءة (انتسب)	يمتُّ	متاً	هو مات

مَتْنُ الشَّيْءِ (صَلْب)	يَمْتَن	مَتَانَةٌ	هُوَ مَتْنٌ، مَتِينٌ
مَلَأَ الشَّيْءُ (وَضَعَ فِيهِ قَدْرَ مَايَع)	يَمْلَأُ	مَلَأًا	هُوَ مَلَانٌ، هِيَ مَلَايٌ، مَلَانَةٌ
مَلَأَ (مَالَ دَارَ شَد)	يَمْلَأُ	مَلَاءٌ، مَلَانَةٌ	هُوَ مَلِيٌّ، هُم مَلَاءٌ
مَاسٌ (تَبَخْتَر)	يَمِيسُ	مِيسًا، مِيسَانًا	مَائِسٌ، مِيسٌ

حرف النون

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
نَأَى عَنْهُ (بَعَدَ)	يَنَأِي	نَأْيًا	هُوَ نَاءٌ جُ نَأَةٌ
نَتَجَ الشَّيْءُ	يَنْتَجِ	نَتَجًا، نَتَاجًا	هُوَ نَاتِجٌ وَ الشَّيْءُ مَنْتُوجٌ
لَيْسَى (تَرَكَه عَلَى عَقْلَةٍ)	يَلِيسَى	نَسْوَةٌ، نَسِيَانًا	هُوَ نَاسٌ، نَسَاءٌ، هُوَ-هِيَ نَسِيٌّ
نَهَى عَنِ الشَّيْءِ (زَجَرَ)	يَنْهَى	نَهْيًا	النَّهْيُ طَلَبُ الْاِمْتِنَاعِ عَنِ
نَهَى مِنَ الشَّيْءِ (اِكْتَفَأَ)	يَنْهَى	نَهْيٌ	النَّهْيَةُ غَايَةُ الشَّيْءِ
نَاءٌ بِهِ الْحَمْلُ (اِثْقَلَهُ)	يَنْوَأُ	نَوَاءً	نَاءُ الْحَمْلِ حَامِلُهُ
نَاءُ الشَّيْءِ (لَمْ يَنْفِجْ)	يَنْبِئُ	نَبِيًّا، نَبِيَّوًّا	هُوَ نَبِيٌّ، نَبِيٌّ

حرف الهاء

الفعل الثلاثي	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
هَتَكَ السُّتْرَ (اَزَالَهُ)	يَهْتِكُ	هَتَكًا	هُوَ هَاتِكٌ، هَتَاكٌ لِلْمَبَالِغَةِ
هَدَأَ (سَكَنَ)	يَهْدَأُ	هَدَاءً، هَدَوًّا	هُوَ هَادِيٌّ
هَدَّ الْبِنَاءَ (هَدَمَهُ)	يَهْدُ	هَدًا، هَدُودًا	فَالْبِنَاءُ هَدٌّ، مَهْدُودٌ
هَدَفَ إِلَى الشَّيْءِ (قَصَدَ)	يَهْدُفُ	هَدَفًا	الْهَدَفُ: مَنْ يَحْسُنُ تَسْلِيدَ

الكرة، الى المرمى			
الهدنة: المصالحة بعد الحرب	هدوناً	يَهْدُنُ	هَدَنَ (سكن)
هو هاد، هم هداة	هُدًى، هدياً، هداية	يَهْدِي	هدى (ارشده)
الهيحاء الحرب	هيحاً، هيجاناً	يَهِيحُ	هاج القوم (ثاروا)
هو هائم	هيماً، هيمانا	يَهِيمُ	هام فلان (لايدري اين يتوجه)
هو هائم، هيمان	هياماً	يَهِيمُ	هام فلان، يفلانة (احبها)

حرف الواو

بعضى مشتقاته	مصدره	مضارعه	الفعل الثلاثي
فهى وئيد، وئيدة، مؤأودة	وأداً	يُنْدُ	وأد الرجل ابنته (دفنها حية)
فهو وديع	ودعاً	يَدَعُ	ودع (صار الى الدعة و السكون)
ودود، وديد ج اوداء	وداً، وداداً	يُودُ	ود فلانا (احبه)
الوعى: سلامة الادراك	وعياً	يَعِي	وعى الأمر (ادركه)
هو وان هى وانية	ونيا، وناءً	يَنِي	ولى فى الامر (ضعف)
هو واه هم وهاة	وهياً	يَهِي	وهى الرجل (حمق و ضعف)

حرف الياء

بعضى مشتقاته	مصدره	مضارعه	الفعل الثلاثى
يابس، ييس	يُيسا، ييوسَة	يَيْسُ	ييس (خشك شد)
هو يتيم، يتمان، يتامى، ايتام	يُتما	يَيْتِمُ	يُثم الصبى (فقد اباه قبل البلوغ)
فهو يسر، يسير	يُسراً	يَيْسِرُ	يسر الشئ (سهل)
الميسرة، الغنى	يُسراً، يسارا	يَيْسِرُ	يسر فلان (استغنى)
فهو يقن، يقين	يقنا، يقينا	يَيْقِنُ	يَقِنَ الشئ (ثبت و تحقيق)
يامن، يمنن، ايمن	يُمنا، ميمنة	يَيْمَنُ	يَمَنَ او يَمُنَ فلان على آله (كان مباركاً عليهم)
يانع، ينيع	ينعا، يُنوعاً	يَيْنَعُ	ينع الثمر (حان قطافه)

تم التسويد بعون الله يوم الاحد

الخامس من شهر اسد عام الف و ثلاثمائه و ثمانية و خمسين هـ . ش

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**